

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

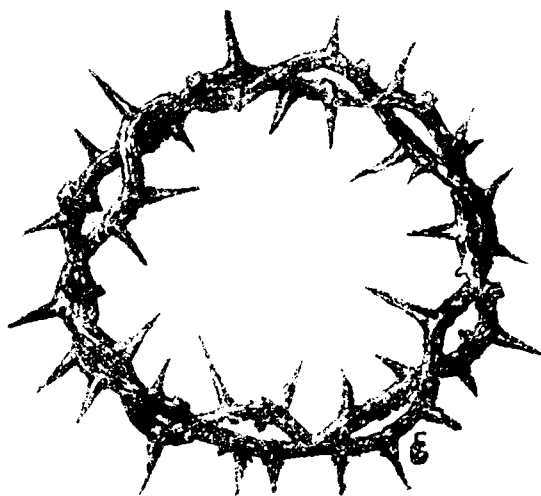
Бібліотека Українознавства ч. 28

РОМАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА МОВА В СОВЕТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Роман Смаль-Стоцький

**УКРАЇНСЬКА МОВА В
СОВЕТСЬКІЙ УКРАЇНІ**

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE ŠEVČENKO
ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN

* * *

UKRAINIAN STUDIES
BIBLIOTHÈQUE D'ÉTUDES UKRAINIENNES
BIBLIOTHEK DER UKRAINEKUNDE

Vol. 28

ROMAN SMAL-STOCKI

THE UKRAINIAN LANGUAGE IN SOVIET UKRAINE

Second, enlarged edition

Published by Shevchenko Scientific Society, Inc.
New York - Toronto - Sydney - Paris

1 9 6 9

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

Бібліотека Українознавства

Ч. 28

РОМАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА МОВА В СОВЕТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Друге поширене видання

diasporiana.org.ua

В и д а н о

Науковим Товариством ім. Шевченка в ЗДА
Нью Йорк - Торонто - Сідней - Париж

1 9 6 9

Printed in U.S.A.

ПЕРЕДМОВА

до другого поширеного видання книжки „УКРАЇНСЬКА МОВА В СОВЕТСЬКІЙ УКРАЇНІ”

Ця праця появилася 1936 року в Варшаві як XXXIV том „Праць Українського Наукового Інституту” у зв’язку з Прометейським Мовознавчим Конгресом у Варшаві — для оборони української і всіх інших немосковських мов проти їх насильного обмосковлювання московською комуністичною диктатурою.

Цілий наклад цього видання у Львові та в Варшаві потрапив в руки московських комуністів і був знищений. Залишилось ще декілька примірників цієї праці у вільному світі, як білі круки . . .

Ось тому ми вирішили поспішно доповнити й перевидати цю працю, щоб дати молодшому поколінню мовознавців та українській громаді перегляд всієї тієї довголітньої боротьби за права української мови під советською окупацією. Ці доповнення появились поодинокими статтями в часописі „Свобода”, а пізніше, завдяки ред. В. Ковалеві, — окремою книжечкою у виданні Головної Управи СВУ п. н. „Правдиве значення советського терміну ‘Україна’”, Нью Йорк-Вашінгтон, 1968. Ці сторінки додані як уступ XIII до поширеного видання п. н. „Доба по другій світовій війні”, а уступ XIV становлять „Резолюції Світового Конгресу Української Вільної Науки”, що відбувся в днях 14-15 листопада 1967 р. в рамках Світового Конгресу Вільних Українців в Нью-Йорку. Суцільний фронт проти московської окупації України був заломлений відомою статтею Маркуся-Галайчука в гасловій частині Енциклопедії Українознавства, за редакцією д-ра В. Кубійовича. Ця стаття попередила відому заяву 35-ох до московської окупаційної влади.

Хай це нове видання продовжує боротьбу за права української мови, а наша громада нехай не робить собі ніяких мрій щодо остаточної цілі Москви: насильного створення „советського народу” з панівною московською мовою.

Ми відважилися на те й тому, що й моя свічка життя вже догорає, а я довгими літами брав живу участь у тій боротьбі.

Ми були в дзвін перед другою світовою війною й перестерігали громаду про дійсні наміри Москви, що їх наслідки може тепер кожний відвідувач на власні очі та вуха побачити й почути таки у самій „Советській Україні”, прикрашеній пам’ятниками Тараса Шевченка та Івана Франка... По другій світовій війні вже десятиліття минають, як Москва дозволила — долярів ради — на подорожній рух, і люди їздять і вертаються з так званої „Радянської України” остовпілі... Міста (навіть західноукраїнські, як Львів, Чернівці, Ужгород) обмосковлені, всюди по установах і на вулицях чути тільки московську мову, а весь край заллятий московською пресою, московськими театрами, телебаченнями та фільмами... А крім того, книжки В. Чорновола „Лихо з розуму” та І. Колянського „Освіта на Україні” з’ясовують „радянську дійсність” і розкривають ту страшну правду про Україну.

По другій світовій війні Москва негайно посилила свої агентурні установи й розкладову працю для знищення української політичної еміграції та її спротиву, зокрема у нас, в Америці й Канаді. Зокрема ці агентури пробують викликати в нашій суспільності цілковитий семантичний хаос, — і ця праця, продовжувана широко та почерез англомовну советофільську пресу, заслуговує на окрему пильну увагу. Далі, московські агентурні чинники пробують вносити всякі свої мовознавчі концепції в американську славистику і в публікації ЮНЕСКО (порівняй Roman Smal-Stocki “Discrimination and Bias in Two UNESCO Publications”, Shevchenko Scientific Society Papers No. 16, New York, 1961). Нарешті, за допомогою советофільських американців пішло обмосковлювання американських університетів, де вся славистика зведена частково до московської мови й літератури — за малими винятками (гл. Albert Parry “America Learns Russian.” A History of the Teaching of the Russian Language in the United States, Syracuse University Press, 1967 — досліді, що їх оплатив United States Office of Education!..).

В 1967-му році на мовознавчому фронті сталась „блискавична” несподіванка. Москва створила всім мовознавцям, а передусім нам, українцям, другий фронт і розбудовує його в рядя обмосковлювання еміграцій та науки вільних народів. Велетенський московський мовний імперіялізм в повному наступі. Д-р Анатолій Алітан, учитель московської мови в університеті в Гайдельберзі, голова асоціації вчителів московської мови Західної Німеччини, задумав створити „міжнародню асоціацію вчителів московської мови” і в листопаді 1966 р. скликав з’їзд у Фалькенштайні, де взяла участь і American Associa-

tion of Teachers of Slavic and East European Languages, що об'єднує вчителів усіх слов'янських мов, включно з українською. З'їзд вирішив продовжувати „обмін думок” про доцільність організації такої міжнародної асоціації.

В цей момент втрутились в цю справу визначні совєтські мовознавці, а саме: академік В. В. Виноградов і проф. В. Г. Костомаров, організатор і голова Центру Московської Мови при Московському університеті. Вони проявили „кіпийший інтерес” в ідеї зорганізування такої міжнародної організації вчителів московської мови у вільному світі й вирішили допомагати їй, даючи до розпорядження й послуг засоби і можливості совєтських науковців та інституцій. „Фахівці-рибалки” закинули сіті дуже „ловко”, і вже у вересні 1967 р. відбулись у Парижі організаційні збори „Международной Ассоциации Преподавателей Русского Языка и Литературы”, так званої МАПРЯЛ.

Отож усе навчання московської мови й літератури „попало в совєтський полон”, воно має тепер служити „розвитковій культурних зв'язків із відповідними організаціями большевії”, а далі накресленою є публіцистична діяльність, документація та інформація. Все це підпорядковане напрямним Москви, а окреме місце забезпечене ще організаціям „дружби з Совєтським Союзом”. Діло завершене. Головою обраний академік В. В. Виноградов, а першим секретарем проф. В. Г. Костомаров.

Тепер для американської Association of Teachers of Slavic and East European Languages важливе рішення, чи вступити до цієї „міжнародної асоціації” і в цей спосіб підпорядкувати навчання не тільки московської мови, але й усіх слов'янських мов у вільній Америці тій організації, за якою посередньо стоїть Московська Комуністична Партія. Зокрема, це питання вирине перед його членами-українцями.

Московська протикомуністична еміграція та її вчителі за-протестували (гл. Новое Русское Слово, з 12 лютого, 1968 р. п. н. „Новое наступление Советов на 'лингвистическом фронте’”).

Так могутні матеріальні засоби, стягнені з податків усіх Москвою поневолених народів, служитимуть обмосковлюванню вільного світу, зокрема обмосковлюванню студентів та емігрантів немосковських народів у вільному світі.

Ми розуміємо поспіх московських обрусителів, бо еміграції, а передусім українська еміграція, мали свої успіхи. Перегляньмо їх.

Опинившись по другій світовій війні в новій фазі нашої політичної еміграції, ми негайно обновили боротьбу проти обмосковлювання української мови та всіх інших мов в Совєтсько-

му Союзі. Це зробили ми в цілій низці наукових праць, що їх вичислено в останньому уступі цього видання в розділі XIII „Доба по другій світовій війні”.

Обов'язком сумління було передусім увіковічнити всіх науковців українознавчих ділянок, що їх Москва ліквідувала або репресувала до другої світової війни, як: істориків, археологів, мистецтвознавців, етнографів, істориків права, економістів, географів, мовознавців тощо. В нищення української мови Москва завжди включала і включає нищення всієї української культури і науки.

Це хоч частково показано в Записках НТШ, том 173, Париж-Чикаго, 1962, у „Збірнику на пошану українських вчених, знищених большевицькою Москвою”, за редакцією проф. д-ра Марії Овчаренко.

Велику заслугу має перед українським мовознавством О. Григорович, що склав і видав українською та англійською мовами „Список словників Української Академії Наук в Києві” з передмовою проф. Я. Б. Рудницького, Торонто 1957, і The Ukrainian Academy of Sciences in Kiev “A List of Dictionaries 1918-1933, with introduction by Prof. Roman Smal-Stocki, Toronto 1957. О. Григорович змікрофільмував усі понищені Москвою словники, здепонував їх у чоловічих бібліотеках і так зберіг їх для дослідів.

Наукове Товариство ім. Шевченка в ЗДА зорганізувало в Нью-Йорку в роках 1961 і 1967 два Світові Конгреси Української Вільної Науки та спеціальні наукові конференції в обороні української науки й культури під московською диктатурою. Крім того Канадійське НТШ видало в 1966 році Збірник матеріялів Наукової Конференції в обороні української культури і народу, за редакцією проф. д-ра Є. Вертипороха і д-ра Б. Стебельського.

Москва приладила була і українській еміграції в Америці „блискавичну” несподіванку. Вона сама пробувала запроситись на свято відкриття пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні в 1964 р., щоб перемінити свято волі у комуністичну московську свистопляску.

Недавно постав у Нью-Йорку, за ініціативою інж. М. Пежанського, Термінологічний Центр, що збирає матеріяли для термінологічних фахових словників, на підставі фахових українських журналів, влаштовує фахові доповіді, інформує пресу в справах термінології й готує до друку термінологічні словники. Головою Термінологічного Центру є ред. В'ячеслав Давиденко.

Крім того, появились сотні статей чужими мовами про колоніальне поневолення немосковських народів та про московські знущання над мовами і культурою тих народів.

Ця боротьба в Америці була завершена законом Американського Конгресу про Поневолені Народи (Public Law, 86-90 з 9. липня 1959 р.), а щорічні відзначення прилюдною проклямацією президента Америки Тижня Поневолених Народів пригадують культурному світові про варварський московський імперіалізм, який позбавив волі поневолені народи. Та ми боїмося, що може постати велика загроза для незалежного українського мовознавства і науки в Америці. Є організатори університетських осередків, які нас уже повчають, що завданням українських емігрантів-науковців не повинна бути „полеміка” з комуністичною наукою в Україні . . . Більше того, вони вважають можливим запрошувати „радянську професуру” для викладів для американської та української молоді . . . Чи україністика у вільному світі матиме вкінці ту саму долю, що й московська філологія?

Хотіли б ми ще підкреслити, що в тій чорній тьмі обмосковлювання української мови в Україні сіяють, — хоть слабенько, деякі світила. Кілька літературних місячників появляється прегарною й плеканою мовою. Їх не будемо називати, щоб КГБ не давати матеріалів.

Що справа чистоти української мови й зрозумілої термінології і до тепер є болячкою нової „інтелігенції”, найкраще свідчить карикатура з „Перця”, Київ, березень 1965, ч. 5 (гл. ст. VI).

Все советське мовознавство, вся советська наука спрямована на обмосковлювання України. Чим займається університет столиці України, бачимо в праці Ф. Горовського „Соціально-політичні основи розквіту та зближення соціалістичних націй в СРСР (на матеріалах Української РСР)”. Видавництво Київського Університету, Київ 1968. Безумовно, ця книжка вияснює плянування Ц.К. КПСС щодо України і всіх поневолених Московою народів і вміщує напрямні для московських громил в імперії. Здругого боку, як довідуємося з рецензії проф. М. Буцька („Радянська Україна”, з 14 серпня 1968), вона б’є по науковцях еміграції, що боронять права української нації і про що край добре знає . . . Буцько пише:

„Буржуазні пропагандисти та їх підспівувачі з націоналістичного табору щосили галасують з приводу „денационалізації”, яка начебто відбувається в Радянському Союзі, вони „бідкаються” про майбутнє народів нашої країни, поширюють наклепницькі вигадки про їх життя і взаємини. Усім своїм змістом праця Ф. Горовського спростовує ці облудні твердження”.

Так само „Радянська Україна”, орган Ц.К.Компартії, дня 6. червня 1968, скаржитися:

„Особливо несамовитий галас зчиняє буржуазна націоналістична преса з приводу того, що в нашому соціалістичному суспільстві нібито гине національна культура і вироджуються національні мови...”

Горовський вчить, що початковий період „формування соціалістичних націй” вже завершений в Союзі, а сучасний період веде до „цілковитої внутрішньої соціально-економічної, політичної, духово-психологічної і етнічної єдності та

до переростання в майбутньому у нації комуністичні". А „невід'ємною стороною соціалістичного національного розвитку є всебічне і добровільне зближення і досягнення цілковитої єдності народів”, — і

„Невід'ємною частиною могутнього процесу зближення націй є взаємодія національних культур, виникнення спільних для усіх народів інтернаціональних традицій, зростання поряд з рідною мовою значення російської мови як засобу міжнаціонального спілкування”.

Як бачимо, Горовський закликає до самогубства, до „добровільного” самознищення української нації, а М. Буцько величає його як одного з дієвих „прискорювачів розквіту націй та їх зближення на засадах інтернаціоналізму”.

І це діється в той час, коли почерез ґрати совєтської тюрми лунає голос Івана Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?”, що тепер появилвся в Лондоні і в англійському перекладі.

„Прискорювач” Горовський розписався, як бачимо, про „виникнення спільних для усіх народів інтернаціональних традицій” в Совєтському Союзі . . . Яких традицій? Славної сталінщини? Погромів Фінляндії, балтицьких держав, Румунії, жидів, кримських татарів, калмиків, чеченців-інгушів, кабардино-балкарців, карачаїв і приволзьких німців? Чи може славетних московських традицій по другій світовій війні: погром Угорщини та Чехословаччини?

І хто то здійснює в Україні ту варварську програму московського імперіялізму Горовського, що її діями є мововбивство, культуровбивство і народовбивство? (Ми подали систему сучасного московського імперіялізму у нашій праці “The Captive Nations, Nationalism of the Non-Russian Nations in the Soviet Union”, New York 1960, Bookman Associates). Це гордо нам вияснює „Радянська Україна” (ч. 151 з 30. червня 1968), що це здійснює „авангард українського народу — Компартія України, що святкує своє 50-ти річчя”. Що за прегарний „міжнародний термін” підшукали собі московські держиморди, щоб приховати, що вони в дійсності є авангардом московських погребників української нації.

Цей „авангард” здійснює погром української мови і культури поза лаявіною гасел, кличів і фраз, що їх дійсне значення можуть установити тільки досліди значень у зв'язку з тим цілим тлом. Чого то в брошурі п. н. „Радянській Україні 50 років”, Київ 1968 — автори не нагорлали: „під ленінським прапором дружби народів”, „оновлене українське село”, „розквіт науки й культури”, „між рівними рівна, між вільними вільна”, „рівність, свобода, братерство усіх націй”!

А відвідувачі, що повернулися з України, — це живі свідки тієї дійсності!

Боротьба продовжується. Знову ми б'ємо в дзвін: немає у вільному світі жодного більш важливого завдання для української науки, як спротив проти обмосковлювання України і нищення української культури й науки.

* * *

Залишаючи чотири роки тому Милвокі, Биск., я стрінувся там з дуже прихильним відгуком української громади, яка, працюючи мене, склала дар на фонд видання моєї чергової праці. Я вважаю, що найкраще вжити цей фонд на видання „Української мови в Советській Україні” в другому поширеному оформленні.

Всім моїм Дорогим Землякам в Милвокі — сердечна подяка за їх допомогу. Щира подяка теж моєму довголітньому співробітникові в Науковому Товаристві ім. Шевченка — інж. Романові Кобринському, що перевів усі технічні справи, пов'язані з цим другим виданням моєї праці.

Вашінгтон, в листопаді 1968 р.

Роман Смаль-Стоцький

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ

На видання цієї публікації зложили пожертви:

200 доларів — п-ство Л. і Т. Тягнибік, Чикаго, Ілл.

По 100 доларів — д-р Р. Біляк, Кіноша, Виск., д-р О. Цибрівський, Милвокі, Виск., д-р С. Дудяк, Медизон, Виск., д-р І. Галярник, Плейн, Виск., д-р Т. Трусевич, Милвокі, Виск.

75 доларів — М. Сенчишак, Кіноша, Виск.

По 50 доларів — Федеральна Кредитова Кооператива „Самопоміч“, Чикаго, Ілл., Відділ Українського Конгресового Комітету Америки, Милвокі, Виск.

37 доларів — Спілка Української Молоді, Милвокі, Виск.

По 30 доларів — інж. В. Рижевський, Чикаго, Ілл., Союз Українок, Милвокі, Виск.

По 25 доларів — д-р Б. Давидович, Милвокі, Виск., М. Гузій, Гейлс Корнерс, Виск., Е. Логуш, Милвокі, Виск., д-р В. Шимоняк, Милвокі, Виск., Українсько-Американський Громадський Центр, Чикаго, Ілл., Відділ 221 Українського Народного Союзу, Чикаго, Ілл., Відділ 118 Української Народної Помочі, Милвокі, Виск., Д. Закалюк, Кюдегі, Виск.

23 долари — І. Праско, Милвокі, Виск.

20 доларів — М. Семеняк, Милвокі, Виск.

15 доларів — І. Сенчишин, Милвокі, Виск.

По 10 доларів — І. Демчук, Милвокі, Виск., О. Дмитрів, Милвокі, Виск., сл. п. М. Гречило, Милвокі, Виск., І. Лопушанський, Кюдегі, Виск., пані Д. Нагірняк, Милвокі, Виск., В. Нагірняк, Медизон, Виск., Г. Попович, Милвокі, Виск., В. Пискір, Милвокі, Виск., В. Сабат, Милвокі, Виск., А. Танія, Милвокі, Виск., М. Яремко, Геленвилл, Виск., Б. Завадівський, Милвокі, Виск.

По 5 доларів — Й. Ваглай, Милвокі, Виск., А. Білодід, Милвокі, Виск., Г. Бойчук, Милвокі, Виск., Г. Хамуляк, Милвокі, Виск., Г. Черень, Милвокі, Виск., С. Фафандик, Шібойген, Виск., М. Фединишин, Милвокі, Виск., С. Каспрук, Милвокі, Виск., В. Кмет, Милвокі, Виск., І. Костюк, Милвокі, Виск., Г. Курілець, Милвокі, Виск., М. Кузьмінський, Милвокі, Виск., М. Лазарук, Милвокі, Виск., Й. Лушин, Милвокі, Виск., І. Макар, Милвокі, Виск., ген. Й. Мандзенко, Милвокі, Виск., мгр. В. Ничай, Чикаго, Ілл., о. І. Олексюк, Милвокі, Виск., П. Олексюк, Милвокі, Виск., К. Павляк, Милвокі, Виск., Л. Петренко, Милвокі, Виск., М. Петренко, Милвокі, Виск., д-р М. Полянський, Милвокі, Виск., Н. Праско, Милвокі, Виск., М. Праско, Милвокі, Виск., А. Пискір, Милвокі, Виск., Т. Пискір, Милвокі, Виск., Дж. Сенчишин, Милвокі, Виск., В. Сметанін, Милвокі, Виск., Р. Ступницький, Милвокі, Виск., П. Сушко, Милвокі, Виск., М. Сидор, Милвокі, Виск., М. Танія, Милвокі, Виск., І. Юринюк, Милвокі, Виск., Р. Вакер, Брукфілд, Виск., Є. Войнаровський, Милвокі, Виск.

По 3 долари — С. Колодій, Милвокі, Виск., В. Левченко, Милвокі, Виск., полк. К. Мандзенко, Милвокі, Виск.

2.50 доларів — д-р С. Войцеховський, Милвокі, Виск.

По 2 долляри — Д. Глушко, Милвокі, Виск., П. Лиходій, Милвокі, Виск., В. Тишинський, Милвокі, Виск.

По 1 долярові — М. Алері, Милвокі, Виск., Т. Барсюк, Вест Еллис, Виск., М. Конколовський, Френклин, Виск., о. Д. Ольгин, Милвокі, Виск., О. Рева, Милвокі, Виск., І. Рева, Милвокі, Виск., пані О. Садовська, Милвокі, Виск., В. Стефанишин, Милвокі, Виск., І. Улянець, Милвокі, Виск., Т. Загородний, Милвокі, Виск., И. Жовнірович, Милвокі, Виск.

ПЕРЕДМОВА.

Завдання нашої праці — з'ясувати положення української мови в Советській Україні.

Хочемо з точки зору науки прослідкувати, чи на Україні українська мова користується тим самим правом, що інші державні мови на Заході Європи, — або навіть московська мова в Р. С. Ф. С. Р., — чи українська фільольогія в Советській Україні має повну свободу думки і слова у своїх мовознавчих дослідах і праці.

За матеріал для досліду цих питань правитимуть нам різні мовознавчі публікації, видані в Советській Україні останніми роками.

Ми добре знаємо, що ці матеріали неповні. Але нас виправдує тяжка дійсність. А саме: від 1930. року почавши, тільки принагідно попадає якесь видання із Советської України на Захід, так, що всяке послідовне стеження за науковою літературою неможливе... Хай за приклад послужить хоча б такий факт, що на замовлення українських книжок (Мовознавство I, II, III, IV, V, VI; М. Грунський та П. Ковальов, Історія форм української мови, і ин.) в уповноваженого представника видань Р. С. Ф. Р. С. у Варшаві книгарні Гебетнера і Вольфа — по році, після кількаразових пригадок, надійшла від книжкової установи у Москві відповідь, що видання вичерпані..., а книжки можна дістати лише через Москву...

Нам удалося иншим шляхом роздобути трохи матеріалу, — за частину якого дякуємо Проф. Іванові Зілінському, — і той матеріал дав нам змогу, в межах можливого, виконати поставлене завдання та прослідкувати всю ту мовну дискусію, що велася роками і ще далі точиться на Советській Україні, та що охоплена там загальною назвою „націоналізм у мові“, — або „шкідництво на мовному фронті“.

Ті мовознавчі праці, що появляються у звязку з „націоналізмом у мові“ на Советській Україні, стають для нас, що живемо на Заході, щойно тоді вповні зрозумілі, коли візьмемо на увагу історичне тло українсько-московських взаємин. В історії тих відносин міститься і ключ до розуміння всієї тієї дискусії про „націоналізм у мові“.

Тимто ми змушені пригадати нашим читачам не тільки ряд

історичних даних щодо становища української мови протягом минулих століть, — а змушені також насамперед повияснювати — хоч би в найширших рисах — цілий ряд наукових термінів мовознавства, що їх московські комуністи у своїх працях уживають, перекирчуючи часто їх значіння для своїх політичних цілей.

Далі: стараємося в нашій праці подати як мога найбільше фактичного й документального матеріялу з тих советських видань, що в нас такі недоступні, щоб читач міг сам, на підставі тих матеріялів, збагнути дійсність і сам оцінити наукові методи сучасного советського мовознавства.

До цілковитого зрозуміння того, що діється з українською мовою на Советській Україні, можна дійти щойно тоді, коли взяти на увагу цілість московської мовної політики в С. С. С. Р., цебто коли взяти під увагу положення й інших мов народів С. С. С. Р.: карельців, інгрійців, татар, туркестанців і т. д. — передусім положення білоруської мови. І в цій ділянці ми намагалися використати доступні на Заході джерела.

Як наші читачі відразу відчують: уся аргументація праць комуністичних мовознавців мало що має спільного з мовознавством, чи наукою взагалі. Оголошення друком на Советській Україні таких „мовознавчих“ праць пояснюється тим, що дискусія з їх авторами фактично — заборонена владою. Але ми вважали за свій обовязок, ясно поспростовувати різні історичні дані, що мають своє значіння для долі мови та її розвитку.

При всій праці — ми обмежені місцем. Тимто деякі частини не змогли ми так широко опрацювати, як цього справа вимагала б. Дасть Бог, зробимо це пізніше.

Бо ми не думаємо, що це наше останнє видання в справі положення української мови на Советській Україні. Певне відповідати будуть нам не тільки партійні мовознавці (Каганович, Фінкель, Хвиля, та „благонадъжні малоросіяни“), але гадаємо, що Москва примусить „відповідати“ й українських мовознавців та виписувати різні „каяття“ й „протести“.

Прохаємо мати на увазі, що всі підкреслення в цитатах — розстріленими літерами — пороблені самим автором цієї праці, — а також далі, що в цитатах задержаний їх первісний правопис.

Моїм приятелям п. п. Барасбі Бей Туганові, Алі Бей Азертекінові, Селім Велі й Карельському Академічному Товариству складаю щире подяку за передані матеріяли.

Варшава.

АВТОР.

З М І С Т.

	стор.
Передмова	
I. Загальне означення поняття мови	5
II. Літературна мова, її початок і розвиток	10
III. Розвиток московської літературної мови	18
IV. Розвиток української літературної мови	21
V. Переслідування української мови Москвою	26
VI. Українська мова в часі світової війни, революції та віднови української державности	34
VII. Москва завойовує Україну й руйнує українську дер- жавність	38
VIII. Москва поневолює українську мову	52
IX. Від цькування до погрому української мови	185
X. Москва поневолює мови інших народів	213
XI. Ідеологічна підстава москалізаційної політики чер- воної Москви	252
XII. Українська мова в Советській Україні	260

ЛІТЕРАТУРА.

- Ch. Bally, *Le langage et la vie*, Genève, 1913.
- С. Єфремов, *Історія українського письменства*, Тт. I. II, Київ—Ляйпціг, 1919.
- O. Jespersen, *The philosophy of grammar*, London, 1924.
- O. Jespersen, *Die Sprache, ihre Natur, Entwicklung und Entstehung*. Heidelberg, 1925.
- V. Kiparský, *Über Neologismen im Čechischen*, „Slavia“ X. (Прага).
- V. Kiparský, *Über den čechischen „Okzidentalismus“*, „Slavia“ XI. (Прага).
- L. Malinowski, *Studja nad etymologją ludową*, *Prace filologiczne I*
- A. Noreen—H. Pollak, *Wissenschaftliche Betrachtung der Sprache*, Halle a. S., 1923.
- V. Porzeziński, *Einleitung in die Sprachwissenschaft*, Leipzig, 1910.
- Ф. Савченко, *Заборона українства 1876 р.*, Київ, „ВУАН“, 1930.
- F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Lausanne—Paris, 1916.
- Э. Сепир, *Язык, Огиз. Соцэкиз*, Москва—Ленинград, 1934. (московський переклад: Е. Сепир, *Language and introduction to the study of speech*).
- В. Сімонович, *Граматика української мови*, Київ—Ляйпціг, 1919.
- М. О. Скрипник, *До питання боротьби за Марксо-Ленінське мовознавство*, „Червоний Шлях“, ч. 1—2, Харків, 1932.
- Р. Смаль-Стоцький, *Примітивний словотвір*, Варшава, 1928.
- R. Smal-Stockuj, *Ukraińskie etymologie ludowe*, *Prace filologiczne*, 1927 r.
- С. Смаль-Стоцький, *Українська літературна мова*, „Україна“, Київ, 1929.
- S. Smal-Stockuj — Th. Gartner, *Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache*, Wien, 1913.
- L. Sütterlin, *Werden und Wesen der Sprache*, Leipzig, 1913.
- W. Wundt, *Völkerpsychologie I., Die Sprache*, 2 Teile, Leipzig, 1911.
- O. Vočadlo, *Čech neologismus*, *МННМАА*, Sborník vydaný na pamět prof. J. Zubatého, Praha, 1926.
- Б. Б. Виноградов, *Очерки по истории русского языка XVII—XIX вв.*, Москва, 1934, Госиздат.
- М. Возняк, *Історія української літератури*, т. I, Львів 1920; т. II, Львів, 1921.

I.

ЗАГАЛЬНЕ ОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МОВИ.

Заки приступимо до властивого завдання нашої праці, мусимо означити цілий ряд наукових понять, що їх уживають московські большевики у своїх мовознавчих працях і дискусіях, часто викривлюючи їх зміст.

Насамперед хочемо відповісти на питання, що таке взагалі мова, і що під цим поняттям „мова“, в ширшому значінні цього слова, розуміє наука.

Не можемо тут входити в розгляд цілого ряду означень поняття мови в мовознавчих дослідах, а скажемо коротко, що найвлучніше означення дає, на нашу думку, А. Нореєн у своїй праці про науковий дослід мови. Міркування його тут у скороченні подаємо.

Засадничою прикметою мови є те, що мова явище соціяльне. Цебто: до мови треба що-найменше двох істот, того, що говорить, і того, що слухає, сприймає, розуміє.

Отже, пр.: мові маємо справу з істотою А, як на давцем якоїсь думки, й істотою Б, як її сприймачем.

Між А і Б наступає при говоренні — мовний зв'язок за допомогою мовних знаків. Таким чином, між двома відокремленими одна від одної істотами А і Б, де кожна має власний внутрішній світ і власне життя, може наступити виміна думок, може повстати мовний зв'язок, при якому то одна істота, то друга чергуються, надаючи або сприймаючи думки.

Саме той духовий міст, перекинений від одної відокремленої істоти до свідомости другої, ця виміна думок, — це й є мова.

За якою допомогою повстає цей міст, цей мовний зв'язок обох сторін, якими засобами він здійснюється?

Цей мовний зв'язок повстає за допомогою мовних знаків, що мають постійну й загально прийнятну спроможність-силу викликати у слухача поняття, уяв-

ління, ідеї (а не тільки почуття, тимто музика стоїть поза ділянкою мови в ширшому значінні).

Істота А мусить даний знак добровільно надати другій істоті Б із виразним наміром: її про щось повідомити (тимто такі стихійні явища-знаки, коли хтось нехотючи почервоніється, чи засміється, або коли недужий стогне, чи плаче — теж стоять поза мовою) — далі, та друга сторона, істота Б, мусить значіння того знаку знати й його зрозуміти.

Зазначаємо, що з мовою маємо справу щойно тоді, коли той мовний звязок, те зрозуміння знаку слухачем уже наступило.

Можуть бути різні ступені того зрозуміння — повне, цілковите, нецілковите, або неясне чи слабе — але у всіх цих випадках ми все ще маємо право говорити про мову.

Та коли зрозуміння це не наступило, тоді ті знаки і вся спроба мовного порозуміння стоять поза ділянкою мови.

Візьмім приклад: хтось заговорить до вас якоюсь мовою, якої ви не розумієте. Тоді стверджуємо, що відбулася спроба викликати якимись знаками мовний звязок — мову, але тому, що ви не знали значіння тих знаків, ця спроба не вдалася. Для вас мовні знаки надалі залишилися незрозумілими.

Отже невіддільною частиною кожного означення поняття мови є: зрозуміння мови. Де того зрозуміння мовних знаків немає, там немає мови, там починається „абра-кадабра“ — белькотання.

Які ж роди мовних знаків ми маємо, та яким шляхом мовні знаки доходять до свідомости істоти?

Увесь зовнішній світ, світ, що нас оточує, доходить до нашої внутрішньої свідомости через наші змисли. Змисли це ті „вікна“, через які ми сприймаємо у внутрішній свідомости мовні знаки із зовнішнього світу, що нас оточує. Тимто ми й маємо тільки родів мовних знаків, кілька людина має змислів.

Але смак і нюх не розвинулися в людини так, як, наприклад, у пса, і тільки чуття дотику, зору і слуху звязують її внутрішній світ із світом зовнішнім.

Таким чином ми маємо мовні знаки: а) чуття дотику, б) чуття зору, в) слуху, і цим різним родам мовних знаків відповідають різні роди мов:

а) мова дотику, наприклад: без слова комусь „стиснути руку“ на знак »привіту«, пестячи „погладити рукою“ когось на

знак «примирення», або «поцілувати когось» серед відповідних обставин, «обняти» — все це приклади з цієї ділянки мови — вона назагал у людини дуже обмежена.

І навпаки — в людей незвичайно розвинені два наступні роди мов: мова зору й мова слуху:

б) мова зору — що сприймає мовні знаки оком; сюди належить:

1. у ширшому розумінні міміка, плястичні рухи: «обернутися до когось плечима» на знак «погорди», «зігнути тулуб і голову» на знак «поклону» і т. д., — сюди належать рухи рук і голови: «заперечувати і притакувати» рухами голови, «похитувати головою» на знак «співчуття», «розкидати руки» на знак «привіту», «махати рукою» на знак «прощання», «складати руки до молитви» на знак «прохання», «стукати пальцем до чола» на знак «докору», «витягати поперед себе долоні» на знак «недовіря», «класти палець на уста» на знак «бажання тиші», «чухатися за вухом» на знак «заклопотання» й т. д., — сюди нарешті треба зачислити й міміку мязів лиця: «широко відкрити очі» на знак «здивування», «морщити чоло» на знак «заклопотання», «стягнути брови» на знак «гніву», «приплющити око» на знак «недовіря» і т. д.

Міміка супроводить людську мову, й у різних народів має різний ступінь розвитку. У англійців майже завмерла — в італійців, французів, жидів незвичайно жвава.

2. зорова сигналізація за допомогою предметів, їх руху, барви, форми й положення.

Наприклад: вивішені прапори (на саму гору машту, або на знак «жалоби» до половини), національні прапори, сигнали ракетами і прапорцями, залізничні сигнали дороговказів, усякі однострої (одяг священників, сестер-жалібниць, жидівські кафтани, фраки), ордери й медалі, знімати капелюх на знак «привітання», підносити чарку «на здоровля», передавати хліб-сіль на знак «привіту», всякі вівіски (чобіт, бублик, книжка на знак, що там пекарня, шевська майстерня або книгарня), популярна «мова-квітів», жалоба, всякі відзнаки товариств і т. д.;

3. письмо й його три головні роди: нотове письмо, ідеографія й письмо в вужчому розумінні;

в) мова слуху, що сприймає мовні знаки нашим вухом; сюди належать:

1. слухова сигналізація різними засобами (з винятком людських мовних приладів), отже: «стукати у двері» на знак, що «хтось хоче ввійти», «стукати в стіл» на знак «відкриття засідання», «стукати молотком» при ліцитаціях, оплески,

привітні стріли гармат, сигнали свищиків на залізниці, на кораблі, у виробні, дзвінок трамваю, або домашній дзвінок, автомобільні гудки, бубон і сурма у війську, будильник, різні національні гимни і т. д.;

2. слухові знаки, викликані живими істотами, в першій мірі людиною.

Залежно від ступня досконалости розрізняємо: неартикульовані згуки — мовні знаки й артикульовані звуки — справжню мову.

Ось ця людська артикульована мова — це й є мова у вужчому значінні цього слова.

Це є свідоме й намірене артикулювання мовних знаків, які сприймальна сторона розуміє, як знаки: ідей, думок, понять.

Знаки людської мови — це наші слова, які ми вяжемо в речення, бо реченнями щойно людина властиво говорить.

Мова людська й її слова мають свою історію, що веде нас у прастарі часи та ставить перед нами питання: як людська мова взагалі повстала.

Безсумнівними джерелами (але не виключними) людської мови були: природні згуки, згуконаслідування та згукосимволізація рухів, що великим багатством інтерекцій звязують людську мову із згуками та шелестами всієї живої та мертвої природи. Слова з цих джерел повязані з їх значіннями в природну цілість.

Але в запасі кожної мови є також слова, що переходять від непамятних часів у спадщині від роду в рід, що також колись мали в собі пояснення свого значіння, але тепер уже позатрачували його і стали чистим символом-знаком, — так, що тільки етимольогія відкриває нам його первісне значіння. Ці прастарі слова-знаки завчаємо в дитинстві, ними повсякденно думаємо, й память ізвизує їх із значіннями в нерозривну цілість.

Буває, що, з віками, слова з чужих, сусідніх мов потрапляють до якоїсь мови й там закорінюються, здобувають собі права громадянства. Це питання обговоримо пізніше.

* * *

Так бачимо, що новітня людина, в цій добі машини та новітньої техніки, весь час оточена — як острів морем — мовою, яка дотиком, вухом, оком силкується вдертися до її свідомости (новітня реклама побудована саме для цієї мети). Люд-

ська мова є частиною тієї мови в ширшому розумінні цього слова, частиною незвичайної ваги, з нею зв'язане й мистецтво поезії, й мистецтво промовця, й усе словесне мистецтво, й наше думання, — вся наша культура й цивілізація.

А проте ми можемо говорити про людську мову лише тоді, коли наступає хвилина розуміння її.

Без розуміння мови немає мови взагалі!

Це саме нам і треба було ствердити в цьому розділі.

II.

ЛІТЕРАТУРНА МОВА, ЇЇ ПОЧАТОК І РОЗВИТОК.

Друге питання, яке нам треба в'яснити у зв'язку з нашою темою, це питання літературної мови. Постараємося тут у коротких рисах подати погляд мовознавства на літературну мову, її початок і розвиток зокрема.

Навіть цілком поверховний дослід мовного обширу якогось народу переконає нас, що мова цього обширу не скрізь однакова, однородна. Між окремими частинами цього мовного обширу є менші або більші різниці.

Кожна мова розпадається на більше, чи менше число говорів, а ці говори знову розподіляються на велике число підговорів (наріч). Говори й підговори різняться між собою щодо звучні й морфології.

Якщо повизначаємо спільні прикмети говорів та підговорів даного мовного обширу рисками, то дістанемо образ ісофонів і ісогьос, які в найрізніший спосіб взаємно перетинаються й показують нам: що грюниці поміж говорами не гострі, а пливкі. Але водночас вони вказують нам на осередки, на гнізда окремих говорів.

Які чинники витворюють говори й підговори?

Коли глянемо зором птаха на якусь мову — її земний обшир, то побачимо ті гори, річки, ліси, степи, озера, що певне мали свій вплив на зрізничкування мови. Але не вони були тут міродатні чинники. Вирішальними чинниками були політичні, економічні та релігійні умови в бігу часу. Політичні, економічні та релігійні осередки завжди впливали на своє оточення, робили свій говір міродатним та поширювали його.

Розуміється, із становища науки можна говорити не тільки про ці говори й підговори, а можна сказати, що й окремі міста, окремі містечка, а то й села й родини, мають свої „підговори“, свої окремі говоріві прикмети.

Бо ж усяка мова є передовсім явищем соціально-психічним.

На мову впливають посередні чинники, що на їх цілість складається і підсоння, і земля, і рістня, і звірня даного краю — які разом витворили певну географічну цілість країни й певну єдність народу, надаючи мові того народу своєрідний ритм.

Але мусимо ствердити існування деяких соціальних явищ, які безпосередньо впливають на те, що всякий мовний обшир розпадається-різничкується не тільки на говори вшир, але й навсторч.

Це зрізничкування витворює людська суспільність, у якій та мова живе, бо без неї ніяка мова немислима. Може краще цей рід мовних відмін звати становими піднаріччями. Ці станові піднаріччя тісно звязані з повставанням і організацією суспільних груп, і вони різняться між собою запасом слів і фразеологією.

Отже в кожній мові маємо станові піднаріччя в залежності від соціальної будови даної суспільності. Своєрідні підговорові прикмети мають священники та дяки, правники й канцеляристи, селяни та робітники (мовні окремішності робітників залежні ще від роду праці). Своєрідні прикмети має мова торгівців, моряків, вояків, мисливців та рибалок. Ба, навіть кобзарі та лірники, й ті витворили в нас свої станові підговорові прикмети. В деяких краях учні і студенти теж говорять своєрідними підговорами. Нарешті на самім долі маємо широко розвинений підговір волоцюг та злодіїв, а на самій горі — мову поетів, письменників, журналістів.

В широкому розумінні можна сказати, що всяка окремішня група суспільності дістає зчасом своєрідне обличчя та своєрідні духові прикмети, які витворюють її станове піднаріччя, де, як у дзеркалі, відбивається зацікавлення й фах даної групи — стану.

Річ звичайна, кожна людина опановує не тільки свій говір, чи свій підговір, а ще й своє станове піднаріччя, здебільшого, навіть кожна людина опановує декілька таких станових піднаріч тих груп суспільності, з якими його власна група звязана зближена.

Треба нам мати на увазі ще одне мовне зрізничкування: своєрідні прикмети мають жінки, вони говорять назагал дуже чистою мовою, вперто затримують прикмети підговорів — їх мова повна чуття та настрою з нахилом до перебільшування. З мовою жінки звязана мова нянчок та дітей. І навпаки, мова чоловіків, здебільшого, має прикмети річовости, холодного розуму, волевости, — з цією мовою звязана лайка.

Помічаємо нарешті різницю між мовою старшого покоління даного народу, скажім від п'ядесятого до сімдесятого року, і молодшого, від двадцятого до сорокового року.

Скорочуючи вище сказане, можемо ствердити, що всякий мовний обшир різничується:

1. на говори та підговори вшир, що виказують між собою звукові та морфольогічні різниці,

2. на станові піднаріччя навсторч, що різняться між собою запасом слів та фразеольогією,

3. на всякі мовні прикмети, звязані з полом і віком.

Це зрізничкування кожного мовного обширу якогось народу треба мати нам ясно на увазі, коли хочемо зрозуміти основні закони життя кожної мови.

Двом основним законам підлягає життя мови:

1. перший закон це — могутній гін до різничкування мови на говори, наріччя й піднаріччя;

2. другий закон протидіє першому й виявляється у змаганні до єдності, до спільності, до витвору з піднаріч підговорів, а з підговорів — говорів.

Відповідають ці закони двом основним соціяльним законам різничкування і спюювання, — першому, що різничує, розподіляє громаду на окремі групи, і другому, що сполучує одиниці в групи, у громади та суспільність.

Таким чином, у житті мови є безнастанний рух носіїв наріч та говорів. Ці наріччя й говори, з одного боку, різничкуються, а з другого — знову вирівнюють різниці, щоб мова стала засобом порозуміння як-найширшої громади даного народу.

Але соціяльним явищем є також факт, що деякі говори чи наріччя можуть завмерти, а їх місце можуть зайняти якісь сумежні говори, чи сусідні наріччя, бо і в ділянці мови, почавши від слова й його форм, далі серед синтактичних груп — цілих фраз, і нарешті серед цілих наріч і говорів, іде безнастанна боротьба за існування. Тут впливають взаємно на себе не тільки — наріччя на наріччя, говір на говір, але й одна мова на другу мову.

Бо чим вище культурно стоїть якийсь народ, тим більше впливає він на менш культурні народи, випозичаючи йому свої слова та поняття. Так теперішня європейська цивілізація, що її основою є грецько-римська культура, й досі носить у мовах усіх народів печать вищости грецько-римської культури в безлічі випозичених слів, що попросякали в усі європейські мови.

В новій добі треба нам мати на увазі ще й ті випадки, коли народ - переможець свідомо накидує свою мову переможеному народові, щоб його винародовити. Природна не-свідомо боротьба за існування, про яку ми згадували вище, стає тут свідомою плянвою боротьбою — наступом і обороною — між мовами.

В цій боротьбі діють усякі чинники. Та чинником вирішним є тут дивне соціальне явище: людське наслідування.

Наслідувати щось, або когось, наслідувати чийсь мову, вимову, стиль — це могутній соціальний чинник, що надає людській одиниці прикмети спільні цілій громаді.

Виринає питання, чому люди щось наслідують? Відповідь проста. Бо вважають щось або гарнішим, або кращим, або доцільнішим, тут рішає розуміння вартости, яке в кожній добі змінюється, залежно від політичних, економічних, релігійних умов. Змагання наслідувати — малпувати — це явище, яке можемо прослідкувати в усіх ділянках нашого життя.

Якже ж тепер повстає те, що ми називаємо літературною мовою якогось народу?

Мовно-соціальні досліді показують нам ясно, що, загально беручи, кожний народ, який говорить спільною мовою, складався і складається з двох шарів суспільности, які перерізають усякі підговори та говори її. Це є шар нижчої й вищої культури даної мовної громади-суспільности. А ці шари у своїм корені звязані не так із певним матеріальним добробутом, як передовсім із духовими талантами одиниць. Отак маємо справу властиво з шаром творчим у житті, що складається з енергійних, волевих, активних одиниць, і шаром — пасивним, нездібним, нетворчим.

Говір того вищого, культурного шару якоїсь країни, що на її території утворюється культурний, політичний або церковний осередок краю, — той говір, говорений і писаний, поширюється і стає зчасом літературною мовою всього краю-народу.

Ось у цьому процесі й є колиска всякої літературної мови нашої доби.

Ми подамо декілька прикладів, щоб ясно змалювати ті причини, що надали певним говорам той усебічний розмах і змагання опанувати як-мога більше мовного обширу даного народу.

Пригляньмося до розвитку німецької літературної мови.

Вона не є продовженням середньовічної станової мови німецького лицарства, яка залишила так багачко літературних творів. Німецька літературна мова повстала з перехрестя говорів горішньо-саксонського та баварсько-австрійського, які витворили були своєрідний канцелярський говір, що його вживали по канцеляріях — цісарській та саксонського князя.

Але не це вирішило його вивищення до загально-німецької літературної мови. Тим чинником, що зробив із цього говору підставу теперішньої літературної німецької мови, був переклад біблії на той говір, зроблений Лютером.

Ця німецька біблія, кинена в вир тодішнього релігійного життя — сталася настільною книгою князів-протестантів, шляхти, священників, селян. Говір цієї біблії перепалився у щоденних молитвах та проповідях німецького народу і став підставою новітньої літературної мови.

Бо незабаром — через наслідування — цей говір став мовою князів і їх дворів, мовою культури й літератури.

На її розвиток у пізніших часах вплинув іще цілий ряд геніяльних письменників, промовців, державних мужів, — і Готшед, і Гете, і Бісмарк лишили на ній сліди свого духа.

На цьому прикладі ми, між иншим, бачимо, яку превелику вагу для розвитку новітніх літературних мов мала друкарська штука.

Далі бачимо також, якими важливими чинниками при розвитку літературної мови була державна влада — князі, їх двори, канцелярії, суди, військо, церква і школа.

Але: щойно геніяльна творча особистість і її чин стає справжньою вирішною силою в розвитку літературної мови. Чин геніяльної особистости захоплює своїм говором певні соціальні групи, що в гієрархії суспільности вважаються за вищі, вирішальні. Цей говір починають свідомо й несвідомо наслідувати нижчі верстви, і так узгіднюється та повстає спільна літературна мова, поширяючи собі свій вплив на всю націю-державу. Отже літературна мова тримається як тонка плівка на поверхні даного мовного обширу, та під нею продовжують собі своє власне життя говори, наріччя й піднаріччя.

Розвиток французької літературної мови йшов подібним шляхом.

Вже у XII. віці говір Іль де Франс — околиці Парижу — вибився вгору, ймовірно тим, що Париж був ізв'язаний із релігійним культом опікуна всієї Франції, святого Діонісія. В тих релігійних, повних глибокої віри століттях, місце поща-

нівку цього святого сталося осередком, де повстав завязок французької літературної мови.

В XVI. столітті маємо незвичайно цікаве явище. Французькі королі — французька династія, не задовольняються природним впливом двірського говору й Парижу на всю Францію, а починають свідомо нищити інші французькі говори, забороняють їх уживати й рівночасно видають виразні приписи-накази, що устійнюють літературну мову. Пізніше, розуміється, французька Академія, церква, школа, і передусім геніяльні письменники закінчили витвір французької літературної мови.

Еспанська літературна мова бере свій початок із королівської канцелярії в Толеді. Говір цієї канцелярії стався словесною сировиною для геніїв еспанської літератури.

Італійська літературна мова виводить свій початок із фльорентійського говору, околиць Фльоренції, де був тоді важливий осередок господарського життя. Цьому говорові дав Данте печать свого духа.

Ми бачимо з поданих прикладів, яке велике значіння для розвитку літературної мови має те, коли якогось говору вживає державна влада, державні чинники. Їх говір, фонетика, фразеологія стають взірцем до наслідування двірському оточенню, культурним шарам, церкві та школі.

Так і літературна мова чеська розвинулася в осередку держави при королівському дворі у Празі.

Беручи на увагу значіння державного чинника при розвитку літературної мови, ми можемо зрозуміти, чому літературна мова шведська має назву державної мови — Reichssprache.

В такому розумінні може існувати в державі й більше державних мов, як у теперішній Швайцарії (німецька, італійська, французька), чи Бельгії (французька, вальонська) або як у старій Австро-Угорщині, де, окрім німецької, угорської, чеської, польської, і українська, хорватська, словінська, італійська й румунська мови були визнані за державні мови.

Для сучасности треба нам узяти під увагу й те, що є народи, державна територія яких із мовним обширом не збігається, і що частини їх мовного обширу є поза національною державою — наприклад, німці у Швайцарії, або німці в Австрії.

Отже те саме значіння, яке має для літературної мови говір столиці, де знаходиться державна влада, і де мають своє місце осідку кермівні установи краю, — має також державна мова даного народу для цілоти мовного обширу. Навіть і для того мовного обширу, що опинився поза рямками

держави: для німців у Швейцарії, Австрії, чи де б вони не були, німецька літературна мова Німеччини є їх літературною мовою.

Для сучасності ще дуже важно зазначити, що в новітніх часах дана літературна мова впливає на говори й підговори не тільки через осередню владу держави, через школу, церкву, військо, але передовсім через пресу, парламент, театр, а в найновіших часах ще й через фільми-звуківки та найбільше через радіо, що певне виявиться в майбутньому наймогутнішим чинником для устійнення літературних мов та їх впливу.

Автім, коли говоримо про якусь літературну мову, то треба мати на увазі, що та літературна мова є витвір, яким говорить не весь народ, а тільки певна культурна верства, численно менша від тих широких мас, що вживають своїх місцевих говорів для порозуміння.

Але годиться зазначити, що якоїсь гострої границі між літературною мовою й говорами властиво немає. Між мовою чисто-літературною й говорами та підговорами стоїть мова щоденного вжитку культурного середняка, що в одну і другу сторону має свої місцеві переходи. Так навіть у столицях новітніх народів, при всій швидкості руху та поживавленості духових і мовних взаємин між окремими одиницями, становими групами — все ж порозвивалися скрізь своєрідні говори мас. Лондон має свій „кокней“, Париж своє „арго“, Берлін своє „берлінеріш“ і так далі, — всі вони відзначаються незвичайною наглядною соковитістю образів, поминаючи те, що мають ще й різні звукові прикмети.

На ці великоміські говори склалися передовсім селяни та робітники, що йдуть до осередку з найрізномірніших частин держави, і що своїм впливом спричиняються до розвитку міст у новітні столиці.

Сама літературна мова вживається в різних стилях, а саме:

а) у святковому стилі, який виступає при певних нагодах, у театрі, в церкві, у школі,

б) в товариському стилі, який чуємо у щоденному вжитку культурних груп,

в) у стилі дружньої розмови в приятельському колі людей, де літературна мова часто вже набирає говорючих ознак.

Вже з цього бачимо, що між тим шаром, який говорить літературною мовою, й шаром говорів та підговорів є жваве

співжиття не тільки в столицях, містах, але й на всьому мовному обширі.

Окремі слова, або фрази з говорів чи підговорів виборюють собі право громадянства в літературній мові. З того чорнозему говорів і підговорів черпають безнастанно письменники й поети. З другого боку, окремі слова і звороти літературної мови пробивають собі шлях у говори й підговори й опановують їх. Долішні шари свідомо й несвідомо наслідують верхні шари, а верхні шари, дуже часто молодь і діти, залюбки послуговуються підговоривими зворотами у своїй літературній мові.

Але, не вважаючи на це співжиття, треба ствердити, що не всі літературні мови однаково близькі до свого чорнозему: говорів і підговорів.

Маємо старші літературні мови, такі, як німецька, англійська, французька, що вже далеко відбігли від своїх говорів і підговорів у порівнянні, наприклад, із більшістю словянських літературних мов, передусім українською.

От так бачимо: і мова взагалі, і літературна мова зокрема, це дуже складні духові явища!

Є це витвір людського духа, й без людей мова немислима! Мова живе — коли її вживають люди. Люди різняться одні від одних своїми талантами, здатностями, нахилами, зацікавленнями. І, крім того, люди живуть — цебто розвиваються — змінюються від колиски до могили, а з людьми змінюється й мовна громада, з якої то одні люди виходять, то входять до неї інші. І обставини життя всієї громади - суспільності — змінюються розвиваються, а з цим змінюється й мова. Як у всіх явищах психічно-фізично-суспільних, так і в мові є безнастанний рух, безнастанні зміни й розвиток.

Коли б розвиток спинився, став на мертвій точці, то це означало б і мертву точку всякого духового життя даного народу.

Але при цьому своєму розвитку мова підлягає в кожній хвилині певним правилам - законам. Ствердити ці правила й упорядкувати їх — завдання граматики. Та ті правила є дійсні не тому, що їх граматики установили, а тому, що установила їх сама мова. Вирішне в усіх цих питаннях є вживання.

* * *

Ми висвітлили в загальних рисах поняття літературної мови й перебіг її розвитку. Тепер хочемо приглянутися розвиткові московської літературної мови, щоб далі порівняти його з історією розвитку української літературної мови.

III.

РОЗВИТОК МОСКОВСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.

Які чинники були вирішні при повстанні й розвитку московської літературної мови?

На думку Шахматова, основи московської літературної мови були покладені з прийняттям християнства на Русі.

На Русь-Україну прийшло тоді разом із християнською вірою й письмо й болгарське письменство. Але це, властиво, на нашу думку, саме початок української літературної мови. Тому, що християнство, разом із цим письмом і письменством, поширилося з України й на ті племена, що були засновниками московського народу — московської держави, то москалі навязують свої традиції літературної мови до культури Київської Русі.

Властивого розвитку московської літературної мови треба шукати з кінцем XV. століття.

Тоді вже закінчувався той історичний процес, що його вислідом було об'єднання північних удільних князів навколо Москви. Великий московський князь став признаним головою, а удільні князі понизилися до бояр і дворян.

Цей політичний вплив Москви притемнює і принижує значіння старих осередків культури — Владіміра, Ростова, Мурому, передовсім Новгороду, що підтримував жваві звязки з заходом Європи.

При творенні початків московського духового осередку мали деякий вплив південно-словянські вчені-священники. Вони, після упадку царства сербського й болгарського та Царгороду, шукали поля діяльності не тільки на Україні, а й у Москві. Але їх діяльність мала незначні наслідки так, що ще й в XVI. столітті в Москві грамотність серед бояр не була поширена.

В добі ренесансу та реформації Західньої Європи Москва була покрита безпросвітньою темною мрякою середніх віків та знаходилася під впливами наслідків татарської неволі.

Коли почала зростати політична влада Москви, — то

й церковна гієрархія стала цілком на сторону „єдино-властія“ і „самодержавія“. Тоді повстала також легенда про Московське Царство. Ця легенда робила московських „государів“ єдиними й законними наслідниками візантійських імператорів і переносила політичне та церковне значіння Царгороду до Москви.

Сербські емігранти почали величати московських великих князів „боговінчаними царями“, а шлюб грецької царівни з московським великим князем скріпив іще полуду цієї переємности влади по упадку Царгороду.

В 20. рр. XVI. ст. псковський старець Філотей уже прокує, що „всі християнські царства сполучаться в єдине царство »нашого государя«, бо два Рими впали, третій стоїть (це Москва), а четвертому не бути...“

До всього того, з кінцем XVI. століття повстає в Москві патріярхат — церковна гієрархія важливого значіння в тій добі.

За Івана Грізного маємо вже всі ті напрямки ясно завершені в могутньому Московському Царстві, що, під покришкою православного християнства, зосередило в собі весь brutальний усесторонній розмах Джінгіс-Хана.

Ось тут, у Москві, повстав, на основі тих політичних передумов, на тлі тієї легенди, той новий говір, що з нього виводить свій початок літературна московська мова.

Склалися на цей говір два наріччя: середньо-московське й північно-московське, боротьба між якими тривала властиво аж до XVIII. віку. Ця саме московська літературна мова й її розвиток тісно зв'язані із зростом московської держави та московської нації. Первісно, як бачимо, була ця мова міська, — вона далі опановує двір, бояр, — урядові укази, опановує церкву: гієрархію — священників і дяків, опановує світське письменство і стає мовою столиці царства.

До XVIII. століття ця літературна мова має ще суперника в мові церковно-словянській, що, з домішкою слів живої мови, опановує, як мова церкви, релігійне життя та цілу низку зв'язаних із ним наукових ділянок. Нею говорять гієрархи, священники та дяки. Між иншим на цій мові, в тій добі, позначилися також і українські впливи.

Але у XVIII. віці ці дві літературні мови починають зливатися в одну таким шляхом, що ця літературна мова, залишаючись у своїй основі народньою, приймає великий запас слів та термінів церковно-славянської мови.

Характеристична для цієї доби є наука Ломоносова про

три „штилі“ в російській мові: високий, що на нього складаються слова слов'яно-московські — для героїчних поем, од та прозаїчних поважних творів; середній („не надутый и не подлый“), на який складаються слов'яно-московські книжні й живі московські слова — для дружніх листів, сатир, елегій і описової прози; низький — на нього складаються слова середнього „штилю“ з великою домішкою слів простонародних — для комедій, епіграм, пісень і звичайних творів.

Але течія живої мови була в тій добі вже така сильна, що вона за короткий час, здебільшого, витиснула старослов'янщину й могла повести переможну боротьбу з повинню чужих слів та термінів із Західної Європи, які почали заливати московську літературну мову.

Таким чином, під кінець XVIII. віку ми маємо вже перші зразки — чистої московської мови.

Через Москву, столицю Московського Царства, московська літературна мова опанувала міста й містечка, церкви, школи, військо, суди, а із зростом та сильною експанзією московського царства, яке перетворюється в царську імперію — Росію, — йде й московська літературна мова на штиках московського царату все вперед, захоплюючи до світової війни безмежні простори: Прибалтики, Польщі, Білоруси, України, Кавказу, Туркестану, Татарії та Сибіру, стаючи по всіх цих краях панівною державною мовою, в якій, протягом довгих десятиліть, цілий ряд геніїв створив велику московську літературу, починаючи від Ломоносова, Сумарокова, Хераскова, Державіна, Фон-Візіна, Карамзіна, Жуковського, Пушкіна, Крилова, Грібоєдова, Гоголя, Лермонтова, і скінчивши на славних письменниках від 50. рр. XIX ст. аж до війни.

Ми зясували в найкоротших рисах розвиток московської літературної мови.

І тут бачимо ясно. Вирішним чинником у розвитку цієї мови були: сильна безоглядна політична влада, сполучена з церковним авторитетом, вона витворила свій становий говір у столиці держави, яку пізніше генії московського слова перетворили в московську літературну мову.

Зазначуючи, на підставі цих прикладів, велике значіння державної влади для повстання літературної мови, ми переходимо до розвитку української літературної мови.

Наступні сторінки покажуть нам, чи українська мова мала, і чи тепер має з боку своєї державної влади ті спроможности для свого розвитку, якими користувалися інші.

IV.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.

Дуже цікава й повчальна є, у світлі наших попередніх міркувань, історія розвитку української літературної мови.

Основною подією життя українського народу є повстання її найстаршої держави: Київської Руси-України.

Вона об'єднувала весь український мовний обшир і залишила, ще й навіть по цей день, незатерті сліди по найглухіших закутинах нашого мовного простору, де неграмотні мешканці досі пам'ятають про свою стару державну приналежність, називаючи себе „русинами“, чи „руснаками“.

Таким чином у старій Київській Руси-Україні заякорене по цей день усе коріння почуття спільности українських широких мас, усе коріння нашого національного почуття.

Ця Київська Держава опиралася на владі Великого Князя і князів та на станах дружинників-воjakів і купців, що обрали собі за столицю Київ.

Київ був природним осередком України й був водночас великим осередком торгівлі. В Києві перехрещувалися торговельні шляхи із сходу на захід, з півночі на південь, — до того лежав він над головним водяним шляхом цілого краю — Дніпром.

Тимто ми маємо підстави твердити, що вже в найдавніших часах Київ мусів був витворити свій говір і впливати на всі довкільні говори й підговори.

Значіння Києва зросло після прийняття християнства.

Овіяний легендою святого Андрія, з Києво-Печерським монастирем, стає він золотоверхою столицею, осередком свідомости Нації.

Саме прийняття християнства має для української мови далекосяглі наслідки. Воно принесло в наш край, разом із вірою, письмо й готову церковну літературу, писану староболгарською мовою, що, здебільшого, складалася з перекладів із грецької мови.

Ця чужа мова й література стають предметом пошани

вірних християн. А що вся тодішня наука й література були зв'язані з вірою, то староболгарська мова стає мовою й оригінальної літератури, яка повстає, на зразок староболгарської, на українській землі.

Словянські мови тоді не були ще так далеко усамостійнені, як тепер. Тимто цю староболгарську церковну мову тодішній народ сприймав не як якусь цілком уже чужу для себе мову, а лише як так зв. „високий, патетичний стиль“ своєї власної. І це тим більше, що та староболгарська мова вимовлялася з-українська й відразу почала просякати українськими.

Ця староболгарська-староцерковна мова, що її незабаром починають називати „руською“, впливає на освічені шари старої України, передовсім на князів, їх двори, школи, церкву, а українські говори цих шарів впливають знову на неї.

Тимчасом просто народня мова починає жити окремо, своїм життям, прихована в окремому світі могутньої народньої поезії. В ній був той життєрадісний поганський світогляд, якому протиставився новий світогляд аскетичного візантійського християнства, в ній переливалася піснями вся радість життя, повна звуків та барв староукраїнської доби.

По упадку Києва, що не зумів витворити такої сильної влади, як у Москві, — весь культурний дорібок Київського осередку в середині XII. віку врятувався на Московщині, на Білорусі, а передовсім на західньо-українських землях.

Тут, у нових осередках, у Галичі та Володимирі, ця літературна мова зв'язалася з Галицько-Волинською Державою Українського Народу.

Згодом, коли білоруські та українські землі прийшли під панування Литви, ця книжна мова Білорусі й західніх українських земель дає матеріал до витвору канцелярської мови Литви, а з цієї канцелярської мови витворюється далі спільна книжна мова, зрозуміла й українцям і білорусам. Ця „руська мова“ стає навіть державною мовою Молдавії, що була в деяких культурних взаєминах із Галичиною.

Від XVI. в. провід народу перебирають „люди посполиті“, міщанство, пізніше козацтво. Міщани закладають братства, школи, друкарні. Тому на українському мовному обширі книжна мова просякає чим раз більше українською народньою мовою так, що мову Пересопницького Євангелія, Крехівського Апос-

тола, Євангелія Тяпинського можемо назвати вже українською літературною мовою середньої доби.

Приналежність українських земель до Литви, а пізніше до Польщі, продовжила західні традиції України і зробила з неї складову частину Заходу Європи.

Всі великі духові течії Заходу Європи досягли й України. Із Західньою Європою, хоч і трохи пізніше, пережила Україна і ренесанс, і реформацію, і католицьку реакцію. Звідтіля дістала вона освіту, шкільництво, інтермедії, а це — в великій мірі польське — посередництво ввело до української літературної мови й чужі риси польської мови та впливи латинської складні.

Добре зясовує перебіг історії української літературної мови цих минулих століть і взаємини між простонародньою мовою і книжною староцерковною П. Куліш*). Ці міркування, на які звертає увагу Возняк, незвичайно важливі, на нашу думку, для вирішення цілого питання еволюції української літературної мови. Тому подаємо їх тут у повній повні :

„Письменні люди прийшли з землі чужої і принесли инший язик укупі з Божим Словом, і привели темний люд до нової віри примусом княжим... Ховався од їх темний люд із своїми богами, уганялися за ним княжі посланці по нетрях і пущах, руйнуючи стару віру і нахиляючи силоміць до нової. А все ж усіх навернути була непогода, бо не щирим серцем молилися недавні кумирники християнському Богові і потай од попів і княжої дружини справляли празники своїм Купалам, Посвистачам, Волосам, Перунам і иншим словянським предковичним богам. Отож природна мова тинялась по лісових застумах укупі з давніми піснями і звичаями, жила з чабанами, з пахарями, з рибалками і пасічниками, а новокована, ніби то вища мова, княжила в високих будинках і судила суд по городах і селах, і писала книжки і судні грамоти по монастирях...

„І жив простий люд по своїх нивах, по гаях і по оселях, небагато вважаючи, що починається нова вже держава на Україні, не Варязька, а Литовська... У городах, по монастирях учила, радила, судила й писала новокована, ніби то краща мова, а по селах і хуторах співала й розмовляла річ стародавня, правдиво - рідна.

„Прилучилася Литва до Польщі, прилучилася і Україна з нею. Позаводила в себе Польща академії — завелась академія і на Україні в Києві. Поляки ж вибились помалу ізпід мови

*) П. Куліш. Дві мови, книжня і народня („Україна“, 1914, III).

латинської і почали вчитись у школах, судити й писати попольськи, а Русини, вважаючи письменну свою мову за якусь поважнішу од простої і всякому розумну, занедбали в київських і всяких інших школах співучу мову народню. Училися діти по школах письма святого, учились церковних гласів, учились і граматики і реторики і філософії на всіх языках, тільки байдуже було учителям про ті речі, которі в простих хатах миряни один до одного промовляють, байдуже було про народні співи, которими простий чоловік беседу, або себе самого звеселяє й розважає. Бо вчили в тих школах ченці та духовні люди, которі просту мову вважали недостойною про божественне діло глаголати, об високих науках правити, а піснословіє народнє, яко суєту мирську, зневажали.

„Тимчасом наше просте, правдиво-рідне слово не замовкало, бо скільки не випускали школи в мир людей учених, були тії учені що капля в морі, і як там між собою не базикали по-письменськи, а не змогли всього великого миру українського до свого смаку словесного навернути. Велика бо сила в простому народньому слові і в простій народній пісні, і тайна тої сили — в людських серцях, а не в людському розумі. Те слово серцем люди вимовили, як були ще зовсім темними, як не знали ще ніякого бога, опріч сонця, місяця, огню, води і тим подобних божих див. Те слово розлилось по Україні піснею про радість і горе, про зоряне небо, про любії гаї і луги зелені іще тоді, як не знали люди, що то за письменство, і чи є де воно на світі. Прийшло до нас письменство з чужого краю з чужою мовою, оповістило мирові, що не гаразд бездушного кумира за Бога вважати і од його щасливої долі бажати. Поняв їм віри темний люд... Тільки не поняв віри наставникам, которі вмовляли в його, що не рідною простою, а якоюсь ніби поважнішою мовою треба в тузі і в радости серцем до серця озиватись, або свій розум перед людьми виявляти. Не вмовили його й академики київські, а не то прості дяки по школах. Скільки не обернулось простих мирян у письменників через ту чужеземну науку, — все те никло в народі, як у морі капля. Писались новокованою мовою книжки по школах, писалось право й папіри по судах, промовляли тою мовою вельможні пани на своїх радах, — простий мир кланявся усім їм, яко розумним своїм главам, а в серці, сам того не знаючи, був од усіх їх розумніший: тим і не кидав свого рідного слова, не забував рідної пісні, і од найдавніших давен додержав у памяті деякі пісні незрушимо аж до нашого часу...

„Отож за князів Варягів було дві мови на Україні: одна церковна, судова, панська, друга — сільська, хуторська, щира народня. Настало панування литовське, — те ж саме виявилось на Україні, бо, визвавши Варяги чужих наставників з чужим письменством, помогли їм викувати якийсь середній язик між болгарським і українським народнім, і те письменство, уложивши стародавнє руське право на записях, перейшло до беззаконної Литви, наче який клад. Настало панування польське — і все дві мови було на Україні, бо писане право ще більш утяглось у ту химерну, суху, ненародню мову, а схоластика по школах розуміла речі тільки головою, а серцем їх не розуміла. Повалили Козаки Польщу, да не змогли повалити мертвої польської схоластики на Україні і сами свої універсали академічним складом для більшої ніби поваги писали. А проте, пісня, не будши в школі правдивою поезією, по хуторах і селах розглядалась, а проте дума, вирвавшись ізпід письменства, в козацьких таборах до найвищої гомеричної красоти підіймалась“.

Так мова на р о д н ь о ї поезії, повна естетичної насолоди, повна краси образів і дзвінкої мельодійности та ритму, чим раз більше перемагала мертву церковно-словянщину і вдерлася навіть у мурі Києво-Могилянської Академії, у вірші її спудеїв. М а н д р і в н а народня поезія, кобзарі, лірники, епос дум уодно-стайнили наріччя, витворили зчасом скрізь зрозумілий запас слів, запас зворотів, що спільним говором щоденного життя поширився на всю Україну, і що з нього згодом розвинулась спільна мова хліборобсько-козацького стану, яка сталась усенародньою літературною мовою українців.

Таким чином, початки новітньої української літературної мови сягають XVI. віку, в усякому разі її вживали ще довго перед Котляревським.

Геній Тараса Шевченка полишив на нашій літературній мові печать свого духа. Шевченків „Кобзар“ має для унормування теперішньої літературної мови значіння біблії Лютера, або Дантової „Божої Комедії“. „Кобзар“ перемиг усі політичні кордони й дав міцні підстави для суцільности дальшого розвитку української літературної мови, яка, під пануванням чужої Москви й Австрії та під перехресними впливами чужих культур, могла затратитися.

Тепер мусимо торкнутися дуже болючих сторінок розвитку української літературної мови, які ми передтим свідомо поминали.

V.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МОСКВОЮ.

Український Народ жив своїм власним державним життям у найстаршій добі коло пів тисячі років. Верхи вживали чужої, але зрозумілої староцерковної мови, що, з бігом часу, українізувалася. Життя мови природно розвивалось у рямцях власної державности — Слово о Полку Ігоревім його вічний пам'ятник. Доля Українського Народу зв'язана потім із Литвою, а далі з Польщею.

Від року 1654., від переяславської угоди, Україна входить у зв'язки з Москвою, від якої не звільнили її ні Виговський, ні Дорошенко, ні Мазепа. Українські землі за старої Речі Посполитої пережили тяжку втрату своїх національних верхів, що спольонізувалися, покатоличившись. Проте, з другого боку, в тій старій Речі Посполитій наш народ мав змогу боротися проти винародовлення, організувати братства, школи, друкарні, боротися за права своєї мови перед польським королем, петиціями шляхти й духовенства, а навіть промовляти своєю мовою на соймах. Але українські землі під Москвою, — а під нею опинилися, по розборах Польщі, їх переважна більшість — з винятком Галичини, Карпатської Русі, Буковини, ці українські землі опинилися вже в гіршому становищі.

Історія Українського Народу під Москвою це один ланцюг поневолень, — і заразом безнастанного переслідування не тільки української літературної мови, але й української мови взагалі.

І, мабуть, тяжко знайти якийнебудь інший народ в Європі, що його мова переживала б такі переслідування, безоглядні та дикі, які впали на Український Народ під Москвою.

Притаманною рисою Москви з давніх часів була цілковита нетерпимість до всього чужого. Все, несхоже з московським, було єретицтвом і зрадою православ'я. Ця риса

нетерпимости сполучена була з чисто московською пихою „третього Риму“. Наслідком цих природних прикмет москалів були змагання їх до повного державного, мовного, економічного й релігійного централізму, до повного „обрусенія“.

Ті змагання виявилися ще заздалегідь у ділянці релігійній, коли Москва палила „на пожарѣх“ твори Транквиліона Ставровцького та виловлювала книги „литовскія печати“. Катехизис Лаврентія Зизанія Тустановського 1627. року був уже „справлений“ москалями, бо вони не розуміли добре „литовської мови“. Здіймали вони бучу з приводу всяких дрібниць (наприклад через вираз „пригвоздили до креста“ замість „ко кресту“), бо вже тоді москалі були переконані, що скрізь мусить бути одна мова, бо „когда будетъ много языковъ, то поидеть смута на землѣ“.

Після переяславської унії патріарх Йоаким 1690. року видав указ проти „польскія и литовскія печати книгъ“ і заборонив мало що не все тодішнє українське церковне письменство. Ба навіть перший том „Четій-миней“ св. Дмитра Ростовського спалено, а дальші видання по „великороссійской грамматицѣ“ виправлено.

Ці змагання до „обрусенія“ виявилися і в ворожому відношенні до освічених українських учених, яких у Москві прозивали „ляшенками“ і „черкасішками“.

Явна ворожість до українського слова виступає в передмові до московського видання „Бесѣдъ Іоанна Златоустаго“ 1709. року. Там зазначено, що видавці додержували „ортографію, сирѣчь правописаніе и правовѣріе великороссійское, правильное по ученію грамматистовъ и любомудрецовъ, въ училищахъ издревлѣ и до нынѣ обдержимому“, — додаючи ще, „а малороссійская премрачная реченія изъяснихомъ обыкновенными“.

Поволі добирається Москва вже й до України, до наших друкарень та книг.

Видають урядові підручники „о произношеніи Россійскихъ буквъ, о исправномъ тѣхъ же употребленіи“ й їх силою вводять до українських шкіл.

Але й того мало було. Року 1720. цар П е т р о видав указ, щоб „вновь книгъ никакихъ, кромѣ церковныхъ прежнихъ изданій, не печатать; а и оныя церковныя старыя книги съ такими же церковными книгами исправливать прежде печати съ тѣми великороссійскими печатями, дабы никакой розни и особаго нарѣчія въ нихъ не было“.

1721. року видано указ, яким наказано всі книги з укра-

їнських друкарень “исправленія ради и согласія съ великоросійскими” прислати в Синодальну Контору, а для догляду над друкарнями настановлено цензора „протектора типографій“, що мав обовязок провіряти українські книги й тільки ті з них пропускати, які нічим не різняться від московських. Від того часу на виданнях українських друкарень видко такі дописки: „сія книга... въ конторѣ типографской изслѣдованна, и по изслѣдованіи обрѣтается во всемъ съ великоросійскимъ сходна“.

Як цей указ виконували, як переводили „обрусеніє“ України, хай покажуть нам із пребагатого матеріялу цих кілька подій:

Року 1724. накладено 1000 карбованців кари на архимандрита Печерської Лаври. У Лаврській друкарні надруковано Тріодь не „во всемъ съ великоросійскимъ сходною“.

1726. року покарано грошевою сумою чернигівців за те, що не хотіли прислати книг на цензуру, й вивезено друкарню до Москви.

1726. року дозволено видати акафист святій Варварі Йоасафа Кроковського тільки з умовою, що має появитися на „великоросійскомъ нарѣччі“.

За митрополита Рафаїла Заборовського повідбيرانо з усіх церков на Україні старі українські церковні книги й позаведено московські видання, — українські понищено.

При Софійському Соборі дозволено завести друкарню тільки під умовою, щоб „противно печатаемымъ въ московской типографіи книгъ несогласія отнюдь не было“.

Року 1769. Києво-Печерська друкарня не дістала дозволу навіть на українські букварі.

З кінцем XVIII. віку видано наказ „присвоить немедленно Академіи Киевской образъ ученія, для всѣхъ училищъ въ имперіи всеросійской узаконенный“, — і завести російську мову навчання. Це зроблено не тільки в Києві, а й по всіх школах на Україні.

Далі, заборонено мандрівним дякам, що були властиво народніми вчителями, яких-власним коштом удержував сам нарід, учити по школах, а по церквах наказано вимовляти не по-українському, а по-московському: „головомъ свойственнымъ російскому нарѣччію“.

Під цими ударами Москви паде друкарська справа і освіта на Україні.

В XVI. і XVII. віках були друкарні: в Києві, у Львові, в Острозі, Дермані, Чернигові, Новгороді Сіверському, Почаєві, Кре-

мянці, Стратині, Заблудові, Крилосі, Рахманові, Черчі, Четвертні і в багатьох інших місцях.

Відтоді друкарні в тій частині, що опинилася під Москвою, переводяться. Коло року 1740. на лівобічній Україні було 860 шкіл, а 60 років пізніше коло десятка. Таким чином, Україна робиться під Москвою краєм безграмотности й темноти.

1800. року цар Павло I. заборонив уже був навіть будувати церкви в українському „трибанному“ стилі!

Так увесь XVIII. вік виповнений безоглядним переслідунням Українського Народу, його культури, його мови.

Як цариця Катерина казала, треба було викоринити з українців „развратное мнѣніе, по коєму поставляють себя народомъ отъ здѣшняго (тобто, великоросійскаго) совѣмъ отличнымъ“.

Цариця Катерина сформулувала ясно шляхи й цілі „обрусенія“: „Малая Россія, Лифляндія і Финляндія“ — пише вона до князя Вяземського — „суть провинції, которія правятся конфирмованими имъ привилегіями: нарушитъ оныя отрѣшеніємъ всѣхъ вдругъ весьма непристойно было бѣ, однако же называть ихъ чужестранными и обходиться съ ними на таковомъ же основаніи есть большее, нежели ошибка, а можна назвать съ достовѣрностію глупостію. Сіи провинції, также Смоленскую, надлежитъ легчайшими способами привести къ тому, чтобы они обрусѣли и перестали глядѣть какъ волки изъ лѣсу“.

Ця „обрусительна“ політика обезголовила спершу український народ, притягаючи до „дворянства“ старшину козацьку й використовуючи, за виразом Катерини, її, „страсть къ чинамъ, а особливо къ жалованію“.

Незабаром прийшов удар і на церкву. 1786. року Катерина сконфіскувала всі монастирські землі на Україні й заловила опір церкви, — а Арсенія Мацієвича, відважного оборонця, замурувала живого в ревельській тюрмі.

Проте, не зважаючи на всі ці репресії, в наступному XIX. столітті українська література, а з нею літературна мова починають знову відживати.

Але коли тільки літературний рух почав робитися коло 40. рр. жвавішим, зараз же починаються заходи московської цензури.

В 1847. році заарештовано Костомарова, Шевченка та Куліша, й уряд поконфіскував усе, що було в продажу на ринку українською мовою.

В 1847. році подано до цензури збірник українських пісень Метлинського; виходить він звідтіля щойно по сімох роках, у 1854. року.

Альманах творів українських письменників Метлинського лежить два роки в цензурі та повертається на половину скреслений, — окрім цього, викреслено скрізь слово „воля“, навіть там, де було „кинъ гуляє на волі“.

Немилосердно знущався цензор над творами Гребінки, Артемовського-Гулака, Осипа Федьковича, Т. Зіньківського, Марка Вовчка, Нечуя-Левицького.

Уряд цілком заборонив вислови „Україна“, „український“, ще більше — навіть „Малоросія“, „малоросійський“ заміняли на „Югъ Россіи“, „южнорусскій“, а то й цілком просто на „русскій“.

Заборонено видавати: буквар Потебні, „Як живе тіло людське“ Стрижевського, „Микола Джеря“, „Запорожці“, „Хмари“ Нечуя-Левицького.

Чотири рази цензура заборонила популярний виклад фізіології Маріупольця: „Як живе людське тіло“, Мировця: „Порадник матерям“, Степовика: „Про комахи“, Загірньої: „Про гори“, Бондаренка: „Про вулкани“ і т. д.

Року 1863. Валуєв видав свій славний циркуляр про те, „что никакого особеннаго малороссійскаго языка не было, нѣтъ и быть не можетъ, и что нарѣчіе ихъ, употребляемое простонародіемъ, есть тотъ же русскій языкъ, только испорченный вліяніемъ на него Польши; что общерусскій языкъ также понятенъ для малороссовъ, какъ и для великороссіянь; и даже гораздо понятнѣе, чѣмъ теперь сочиняемый для нихъ нѣкоторыми малороссами, въ особенности поляками, такъ называемый »украинскій языкъ«“.

У відповідь на скаргу київської цензури „на систематическій наплывъ изданій на малороссійскомъ нарѣчій“ та на переклад євангелія, зроблений Ф. Морачевським, Валуєв наказав, „чтобы къ печати дозволялись только такія произведенія на этомъ языкѣ, которыя принадлежатъ къ области изящной литературы — пропускамъ же книгъ на малороссійскомъ языкѣ какъ духовнаго содержания, такъ учебныхъ и вообще назначаемыхъ для первоначального чтенія народа, пріостановитъ ся“.

Ця урядова реакція йде рівнобіжно з реакцією московського громадянства проти всього українського, — зо страху перед польським повстанням. Реакційна преса починає називати українців „сепаратистами“, і першим наслідком реакції було заслання за „дѣятельное участіе въ образованіи кружковъ для возбужденія подъ видомъ обществъ грамотности неувольствія народа къ правительству, съ цѣлью отдѣленія Мало-

россії“ цілого ряду чільних українських діячів (Кониський, Чубинський, Єфименко).

В часі від 1862. до 1872. року цензура пропустила всього тільки о д н у популярну українську книжку!

Внаслідок таких переслідувань осередок літературної праці переноситься до Австрії. Тут появляється цілий ряд видань, що їх згодом перевозять на Україну.

Та вже в 1876. році появляється указ московського царя:

1. Не допускать ввоза въ предѣлы Имперіи безъ особаго на то разрѣшенія Главнаго Управленія по дѣламъ печати какихъ бы то ни было книгъ и брошуръ, издаваемыхъ за границею на малорусскомъ нарѣччі;

2. Печатаніе и изданіе въ Имперіи оригинальныхъ произведеній и переводовъ на томъ же нарѣччі воспретить за исключеніемъ лишь:

а) историческихъ документовъ и памятниковъ, и

б) произведеній изящной словесности, но съ тѣмъ, чтобы при печатаніи историческихъ памятниковъ безусловно удерживалось правописаніе подлинниковъ; въ произведеніяхъ же изящной словесности не было допускаемо никакихъ отступленій отъ обще-принятаго русскаго правописанія и чтобы разрѣшеніе на печатаніе произведеній изящной словесности давалось не иначе, какъ по разсмотрѣннй рукописей въ главномъ управленіи по дѣламъ печати;

3) Воспретить также различныя сценическія представленія и чтенія на малорусскомъ нарѣччі, а равно и печатаніе на таковомъ же текстовъ къ музыкальнымъ нотамя.

В наступних роках сиплються заборони цензури. Лисенкові заборонено друк опери „Чорноморці“.

Композиторові Соколовському заборонено видати збірник українських пісень, і цензура пропустила цю збірку тільки з французьким текстом пісень.

Заборонено цілком театральні вистави українською мовою.

В 1880. році спалено український переклад книг Йова.

1881. року граф Ігнат'єв іще раз розсилає по Україні указ із 1876. року з додатками, де особливу увагу звернено на додержання „общерусскаго правописанія“, але zarazом дозволяється славнозвісний утраквізм у театрі: кожна українська вистава мусіла бути попереджена виставою російською.

1881. р. „Главное Управленіе по дѣламъ Печати“ видає такий таємний наказ: „...къ этому считаю необходимымъ присо-вокупить, что правительство, предполагая сдѣлать нѣкоторыя

облегчення въ употребленіи малорусскаго нарѣчія, не находить возможнымъ однако отмѣнить всѣ мѣры, принятыя въ 1876 году противъ развитія украинофильства, стремящегося путемъ особаго правописанія и введенія въ малорусскій говоръ новыхъ словъ, вновь придуманныхъ и взятыхъ изъ языковъ польскаго и нѣмецкаго, усилить въ малорусскомъ населеніи, сглаживающееся уже подъ вліяніемъ совмѣстной исторической жизни (обученіе высшихъ словъ) сознаніе племенной и исторической обособленности“... Ч. 867. 25 февраля 1881 года. Абаза.“

1883. року Кулішеві заборонено друкувати переклади Шекспірових драм, і вони пролежали в рукописах 20 років.

1884. року заборонено друк перекладу Одисеї П. Ніщинського.

Кропивницькому заборонено псу, де „освічені люди“ розмовляють українською мовою.

Подану до цензури збірку дитячих оповідань заборонив цензор, з допискою: „написано очевидно для дѣтей, но они должны учиться по русски, — воспретить“.

1897. року — скаржився Старицький на всеросійському зїзді діячів театру в Москві, що цензура почала забороняти вистави не лише з життя інтелігенції, але й купецького, а далі і з міщанського побуту.

Українство мусіло підшиватися під російські видання, або надавати творам красного письменства форму етнографічних нарисів, як, наприклад, у 1885. році Нечуй-Левицький видав московською мовою: „Старосвѣтскіе батюшки и матушки“.

Навіть на „Кіевск“-у „Старину“, незалежно від її обережності, в роках 1885, -88 -91 -93 -94 -96 -97 і -98 падали заборони цензора.

Щойно під кінець століття переслідування цензури слабнуть, і повстають видавництва „Вік“ і інші, що починають видавати: Нечуя, Мирного, Коцюбинського, Грінченка, Шевченка, Марка Вовчка, Руданського, Свидницького, Глібова, Франка, Тесленка, Васильченка... і т. д.

Нагінка московського уряду на українську літературну мову знаходила підтрим у відповідних колах московського народу. Проте, не місце тут докладно говорити про всі ці чорносотенні випадки.

Зясуємо тільки: від року 1720., а властиво від самої Переяславської угоди, аж до першої революції, практично взявши, до самої світової війни, українську мову безнастанно пе-

реслідувала Москва, так що вона взагалі не мала можливості вільно розвиватися в межах Росії.

Річ звичайна, разом із цими заборонами української мови, весь могутній апарат Москви був настановлений на „обрусеніє“ України.

Для цієї ідеї працювала не тільки вся адміністрація, народні школи, гімназії, армія, а — пригадаємо лише новіші часи, — і вся церква з Антоніями та Євлогіями, університети з Погодіними, Соболевськими, Флорінськими, Дума з Пурішкевичами, Бобрінськими, преса з „Новим Вре́мен-ем“, „Кієвляніном“, а до того — ще вся т. зв. „чорна сотня“, що обєднувала широкі шари московського суспільства на Україні.

В цій ганебній політиці царської Росії треба справедливо відмітити обєктивність деяких визначних представників московської науки, що взяли в оборону українську мову в записці петербурзької Академії Наук.

Можемо ствердити, що властиво від самого початку злуки України з Московщиною аж до світової війни, — отже більше, ніж 250 літ, — українська мова утратила була можливість свобідно розвиватися, що вона утратила те право бути на власній землі державною мовою, мовою літератури, школи, церкви і т. д., що вона стала предметом безнастанних переслідувань... Цю долю ділили з нею в тюрмі народів і мови: польська, литовська, латиська, естонська, білоруська, татарська, грузинська, турецька...

* * *

Коли поглянути тепер узад і запитати: що врятувало в цій добі знущань українську літературну мову — то можемо відповісти: народня пісня, Шевченко, український театр.

Повертаючись тепер від тих чорних сторінок назад до історії української літературної мови, можемо назагал сказати, що на її розвиток протягом століть склалися передовсім три чинники: державна спільнота Київської Русі-України, українська народня творчість — і геній Т. Шевченка.

Інші чинники мають побічне значіння.

VI.

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЧАСІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ, РЕВОЛЮЦІЇ ТА ВІДНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВ- НОСТІ.

Зближаємося до важливої хвилини життя нашого народу й його мови: до світової війни.

Треба бодай спробувати зробити деякі підсумки щодо розвитку української літературної мови в тій добі.

Ці підсумки, при всій фізичній трагедії нашого народу, на нашу думку, додатні.

А саме – галичани й буковинці побували, як полонені, на Наддніпрянщині, ба навіть українці з Кубані, з Сірого й Зеленого Клину побували в Галичині та на Буковині. Обидві сторони пережили нове почуття національної спільноти.

Правда, московський царат у Галичині й на Буковині, під проводом Бобрінського, вчинив погром усьому українському життю, школам, бібліотекам, – але книжки цих бібліотек мандрували в українські руки вояків-українців, і з ними опинилися вони в полоні...

До того треба ще взяти на увагу культурну працю таборів полонених Союзу Визволення України у Фрайштадті (в Австрії), в Раштатті, Зальцведелі, Вецлярі, Гаверверському Міндені (в Німеччині).

В цих таборох позбирані були українці зо всіх губерній, з усіх колонізаційних теренів Росії.

І тут, у таборах цілими роками вони разом жили, разом працювали, говорили – по-українськи, писали – по-українськи, вчилися у школах народніх і народніх університетах – по-українськи, видавали часописи – по-українськи, грали в театрах – по-українськи, влаштовували концерти, співаючи – по-українськи, відчували – по-українськи. І всю цю працю вела інтелігенція з Наддніпрянщини разом із інтелігенцією з Буковини та Галичини – народні вчителі, гімназійні

професори, політичні діячі, священники, кооператори, землеміри, лікарі й т. д.

Ці роки дали глибоке почуття національної спільноти, почуття спільної літературної мови, і з цим почуттям повернулися полонені по війні на Україну.

Ті спільні переживання діють, певно, там десь на дні їх душі й тепер.

Серед таких обставин наступив вибух революції в царській Москві. Прийшли: розвал тюрми народів, упадок царської Москви.

І повставали до вільного життя поневолені народи — віджили їх гноблені літературні мови, у пресі і в літературі.

Встали жертви Москви: фінляндці, інгерманляндці, естонці, латиші, поляки, білорусини, українці, кримські татари, кубанці, грузини, горці, азербейджанці, туркестанці та казанські татари, — всі ці народи й їх мови відживають. За одну ніч можна їм уже було писати без московської цензури, думати своєю рідною мовою, — десь за ніч зник той постійний гніт державної московської мови.

Усі ці народи мають тепер змогу ясно відчути, яке спустошення починив у їх мовах довголітній систематичний гніт та натиск московської мови й культури, ведений для уніфікації царської імперії.

В їх літературних мовах цілі ділянки недорозвинені, їм бракує термінів у науці, в мистецтві, в літературі, в державно-адміністративному житті, у праві та в війську.

Отже настає період гарячкової праці інтелігенції, що стояла на чолі визвольних рухів тих поневолених Москвою народів.

І за короткий час літературні мови поневолених народів виростають, збагачуються, охоплюють усе народне життя, скидаючи з себе й викидаючи весь московський намул, яким засмічував їх царат довгі роки.

Воля до політичної самостійності тих народів, до власної державности витворює осередки-столиці, витворює парламентарне й політичне життя, пресу — і це є водночас ті чинники, що протягом місяців витворюють із окремих, недорозвинених під московським гнетом літературних мов поневолених народів — цілком розвинені літературні мови відроджених народів і держав.

Отже волевий чинник до самостійної державности в тій

великій національній революції на Сході Європи містив у собі й волю до власної літературної — державної мови.

В тій напрузі визвольної боротьби, у вічевому руху, у спільній пісні, у військових походах повстала та спільнота говору боевої верстви окремих поневолених народів, що, разом із інтелігенцією, витворила, протягом місяців, можна б сказати, обновлену літературну мову, яка через пресу стала нормативною.

В цій праці грали велику ролю фільолоґи тих мов, що ще в тяжких роках царату заготовили були у своїх працях граматичні рядки та словники тих мов, що опрацювали були весь їх діалектичний матеріал, — а тепер невсипущою працею заготовили в короткому часі словесний матеріал для термінологічного запотребування вільного вже народу, власної національної держави.

У цьому гарячковому періоді визвольної боротьби проти Москви, річ звичайна, брав участь і Український Народ, а його літературна мова зірвалася до нового життя.

Проголошення Української Народньої Республіки не тільки скинуло московські пута з Українського Народу, але й зробило українську мову державною мовою України.

Та те щастя — мати власну державність і мати у власній державі волю й свободу для рідної мови — тривало дуже коротко.

Незабаром наступає перший удар Москви проти Української Держави та її мови, удар царської Москви.

На державу Українського Народу підіймається рука помосковленого царського генерал-адютанта, що зриває бунт проти законної влади Українського Народу. Він повертає російській мові всі попередні права на Україні, повертає стан посідання, здобутий кількасотлітнім гнетом помосковлення, й нарешті проголошує федерацію з Москвою.

Узурпаційна влада царського генерала переводить нове помосковлення. Найхарактеристичніша для цих трагічних часів є записка державного контрольора Афанасієва до ради міністрів, де він доводить, що московська мова цілком зрозуміла і „въ простомъ народѣ“, а українська невироблена й недоступна навіть „образованнымъ классамъ“, тимто він рішуче виступає проти української мови, як державної. „Не только бесполезно“ — заявляє він, — но даже съ общественной точки зрѣнія вредно объявляютъ монополию украинскаго языка и вытѣсняютъ русскій языкъ“.

Окремий закон, затверджений генеральською владою, урівноправив московську мову з українською на вищих

школах України, що, з огляду на склад і настанову професури, означало цілковите помосковлення цих шкіл.

І тільки, щоб заспокоїти українську стихію, яка відразу почала боротися з новою москалізацією, переведено в життя плян, що властиво повстав був давніше: відкрито Українську Академію Наук, київський та кам'янець-подільський університети.

Збройним повстанням зліквідував Український Народ цю спробу царської Москви продовжувати своє панування на Україні й поневолювати далі українську мову.

Українську Народню Республіку відновлено, українську мову привернено у правах мови державної. Утраквізацію й нове помосковлення України припинено.

VII.

МОСКВА ЗАВОЙОВУЄ УКРАЇНУ Й РУЙНУЄ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ.

Згодом наступає другий удар Москви, цим разом Москви червоної, комуністичної, що проголосила у змодернізованій формі старе гасло: „собиранія землі русской и не русской“. Тільки цим разом Москва вже не змагає до того, щоб визволяти славян чи християн зпід турецької неволи, тепер Москва визволяє світовий пролетаріят від капіталістів.

Між цим другим і виправленим виданням царської Москви — московськими комуністами — і всіма колишніми поневоленими народами, від далекої Фінляндії і Прибалтики до Кавказу й Туркестану, прийшло незабаром до кривавої війни. Була це боротьба між ідеєю національною поневолених народів і великою державною ідеєю московського народу на Сході Європи.

Остаточно війна ця закінчилася тим, що комуністична Москва, — з допомогою царських генералів Колчака, Денікіна, Скоропадського і Врангеля, проти яких поневолені народи мусли боротися, тимто також не могли скупчити своїх сил у боротьбі з московськими комуністами, — що Москва наново поневолила й заняла Карелію, Інгерманляндію, Білорусь, Україну, землі кримських татар, Дон, Кубань, Грузію, Північний Кавказ, Азербейджан, Вірменію, Туркестан, Ідель-Урал, землі казанських татар, Сибір — про менші народи і не згадуючи.

Так Москва ділом здійснила гасло, яким задурманила була голову легковірним комуністам окремих народів, — „самоопределение вплоть до отделения“. І невидана досі в історії політична еміграція тих наново поневолених народів попливла на захід і південь Європи...

Пішов на еміграцію також і законний уряд Української Народньої Республіки, разом із армією й великою частиною українського громадянства: Український Народ потерпів таке нещастя, яке спало було на поляків 1831. року.

Україну займають московські війська, і Москва робить із неї під ошуканчою назвою „Української Радянської Соціалістичної Республіки“ чинник своєї імперіялістичної політики, повертаючи її знову у свою кольонію.

Допомагали їй у цій роботі українські комуністи, як колись Кочубеї, Скоропадські, Лизогуби і т. д. помагали московським царям. Були між ними і справжні фанатики ідеї, несвідомі того, що Москва тільки до часу призволить їм „бавитися в українців“...

Ці зрадники України, Скрипники, Коцюбинські, Чубарі, Шумські й інші опинилися, після ризького договору в трагічному становищі.

А саме: царська Москва змосковщила міста й частину міського пролетаріату, українське залишилося село і, здебільшого, містечка.

Отже для „українських“ комуністів повстало питання, який має бути далі національно-культурний розвиток на Україні?

Як відповідь на це питання створено в Москві дуже своєрідну т. зв. Лебедівську теорію двох культур.

А саме: на Україні міська культура московська, сільська — українська. Отже: пролетаріат має міську культуру — культуру московську.

Майбутність є за пролетаріатом, за „авангардом світової революції“, за пролетарською культурою, отже — за міською московською культурою й мовою. Тому саме життя поведе до того, що українська культура ввіллється в московську, що селянська культура обєднається з пролетарською в єдину культуру, а саме: в московську культуру. Тому, мовляв, комуністична партія повинна і всю свою працю й діяльність спрямувати до неминучої перемоги московської культури.

Щойно на XII. зїзді комуністичної партії, під безпосереднім впливом Леніна, цю теорію частинно повалено, — а живий відгомін боротьби українських комуністів проти Москви маємо у брошурі М. Скрипника: „До теорії боротьби двох культур“, Держвидав, 1926 року (видано у двох тисячах примірників!).

В цій брошурі Скрипник дуже влучно прирівнює тодішні українсько-московські взаємини до боротьби чеських робітників проти німецьких робітників у старому соціалістичному руху. І провідники німецького пролетаріату в Чехії 1870. р. „признавали“ потребу братерського об'єднання на-

родів, але не визнавали лише одного: права чеського народу на його власний розвиток!..

По XII. зїзді починається так звана „українізація“... Український Народ у своїй „власній державі“, на своїй власній землі, дістає дозвіл від Москви розвивати свою культуру, говорити й писати по-українськи... — це той превеликий „здобуток“ Українського Народу, яким так пишалися українські комуністи, яким пишалася й Москва, як розв'язанням національного питання!..

Початок українізації викликав нове питання серед українських комуністів, а саме, з якою скорістю переводити „українізацію“?

Скрипник побоюється, що тут, у цій справі, можливі два ухили.

Перший ухил — рівнятися за інерцією, яка покищо існує ще у змосковщеній робітничій масі на Україні щодо національного питання, а зокрема щодо українізації. Це значило б: мляво провадити українізацію „міської“ культури. Це означало б: „занадту поступовість, умовність, оглядність у поширенні і піднесенні української культури, завсідне міркування, чи треба зробити той чи інший крок назустріч потребам підростаючої української культури“, чи »не ображає« міське населення перейменування на українську мову тої чи іншої інституції, того чи іншого театру. Такий приголомшений темп українізації — побоюється Скрипник — та така робота над притягненням робітництва до українізації загрожували би неминучим розривом большевицької »змички«, робітництва та селянства, отже, кінець-кінцем, загрозили би самій робітничо-селянській радянській владі.

Другий ухил — це для Скрипника протилежна загроза. А саме прискорення ходу українізації робітничої кляси понад вимоги й жадання самого життя, яке-небудь „гвалтовне“ переведення українізації, або переведення українізації „при занедбанні потреб національних меншостей“, між ними і московської національної меншости: все це доводило б до іншої загрози; це означало би відрив передової частини робітництва, його свідомих кол від цілої робітничої маси, це значило би відривати не селянство від робітництва, як у попередньому разі, а відривати робітництво від селянства.

Ми бачимо тут ясно безвихідне становище українських комуністів. В їх ніби-то „українській державі“ виявив себе вирішальним чинником московський пролетаріят...

Порівняймо становище тих народів, що вирвалися зпід московського ярма, і тих, що опинилися в новій тюрмі народів.

Фіни, ести, литовці, латиші, поляки відразу привернули суверенність нації і в ім'я начального її інтересу зліквідували все, що московський царат брутальним гнетом був насадив. Панування москалів і московської мови безповоротно закінчилося. По державах цих народів бачимо, як поступають нації суверенні й самостійні.

А в яке становище попали наново поневолені червоною Москвою народи С. С. С. Р. назовні проголошені, як самостійні, або автономні: карельці, інгерманляндці, білорусини, українці, грузини, горці, азербейджанці, вірмени, туркестанці, татари і т. д.?

Все, що насадив був столітній гніт московського царату, це все сталося станом посідання московського пролетаріату в цих країнах. Червона Москва виступає ясно як спадкоємниця білої Москви. Московська мова стає вселюдною державною мовою, а мови окремих народів стають — „провінційними говорами“. У порівнянні з московським народом, усі інші народи є півсуверенні народи, а їх економічно-культурно-політичне життя так само підпорядковане цілком інтересам Москви.

Властиво різниця між тим становищем, що є, і тим, що за царату було, — досить маленька. Долі української мови в Советській Україні з долею національних мов у Фінляндії, Естонії, Литвії, Латвії й Польщі й рівняти не можна..! Бо що ж властиво осягнули українські комуністи в тій „Радянській Україні“?

По довгих дискусіях осягнено „права“ для українського народу й його мови в його „власній державі“, — такі права, якими користуються українські, так звані „меншости“ на тих етнографічних землях, що опинилися поза ССРСР, — в „державах капіталістичних“...

А ті дискусії для кожної людини, що може розглянутися в туманах матеріалістичної фразеології, показували, що за ними ховається безоглядний національний шовінізм Москви, яка в цьому випадку пішла тільки з новою тактикою проти України.

Цю тактику назвали „українізацією“. Але чому Москва зробила цю тактичну уступку українцям на Україні?

Справа тут не звязана ані з тими резолюціями XII. зїзду ані з далекосяглими міркуваннями Леніна, а має цілком інший підклад.

А саме: становище і стан московської влади на Україні були по 1920. році ще дуже хиткі — бо ж уся Україна палала ще тоді в повстаннях.

Комуністична Москва була ще під загрозою Франції і її союзників, а на еміграції стояли готові здисципліновані кадри українського війська, разом із національним урядом.

„Українізація“ це був звичайний тактичний маневр для успокоєння української стихії на Україні, для викликання „сменовеховства“ серед української еміграції і для спровокування української суспільності в Галичині, на Буковині й на Карпатській Русі: українізація мала здобути їх симпатію для тих фіктивних національних цінностей на Советській Україні і цим унеможливити поєднання тих суспільностей разом із національною еміграцією в один могутній фронт проти московської окупації на Україні.

Отже вся ця „українізація“ була обчислена на заламання української національної еміграції, на її розбиття „сменовеховством“, далі на нацькування галичан і буковинців на еміграцію з метою розбити суцільність національного фронту і його знищити, як боевий чинник.

Тактика Москви дозволила бавитися українцям в „українізацію“, а за той час Москва переводила те, що є в державному політичному житті сутнє: правну уніфікацію нової Росії.

Москва добре зрозуміла, що ту „дозволену українізацію“ можна кожної хвилини спинити й перервати, а то і знищити, тому ця акція має побічне значіння з погляду московської великодержавної політики. Зате ж Москва в заміну за цю уступку, поза допомогою „самоотвержених хахлів“, перевела плянову руїну форми української державности, зреалізувала рецепту Лебедєва в конституційно-правній ділянці, бо це саме й мало сутнє значіння для майбутнього наступу московського націоналізму на Україну.

Подамо тут кілька дат, що вказують на поступневу ліквідацію української самостійности й державности, на їх „злиття з Москвою“.

7. VII. 1922. року УСРР входить у склад ССРСР, як „незалежна“ й договірна республіка.

10. V. 1925. року затверджено конституцію УСРР на зазначених підставах.

25. V. 1927. року затверджено „положение о бюджетных правах союза СССР и союзных республик“ і скасовано остаточно фінансову автономію України.

15. XII. 1928. року затверджено новий земельний кодекс для всього СССР.

3. XI. 1929. року затверджено „новые формы управления промышленности“, — запроваджено всесоюзні трести, і скасовано автономію українських трестів.

8. XII. 1929. року постанова президії ЦВК СССР про утворення всесоюзного наркомзему СССР, — скасовано самостійність наркомзему УСРР.

11. I. 1930. року проведено реформу української сільсько-господарської та кредитової кооперації, що підпорядковує їх усесоюзному союзові союзів, і касує їх самостійність.

8. II. 1930. року скасовано постійне представництво УСРР при уряді СССР.

15. VI. 1930. року скасовано центральне статистичне управління УСРР.

30. VI. 1930. р. з загально-союзного наркомату шляхів виділено другий усесоюзний наркомат водяного транспорту; отже рада народніх комісарів УСРР збільшилася ще на одного уповноваженого Москви, в даному разі, наркомату водяного транспорту.

17. X. 1930. р. із загальносоюзного наркомату зовнішньої і внутрішньої торгівлі утворено два наркомати: всесоюзний наркомзовнішторг та об'єднаний наркомат постачання, — в раді народніх комісарів залишився уповноважений зовнішторгу, і навіть додано наркомпостачання, підпорядкований такому самому наркомові СССР.

3. VIII. 1931. утворено ніби самостійні наркомати комунального господарства в союзних республіках, отже і в УСРР, але при ЦВК СССР утворено Раду у справах комунального господарства, якій і підпорядковано наркомати союзних республік, *de iure* ніби самостійні, а *de facto* підпорядковані цілковито Москві.

5 I. 1932. р. ВРНГ СССР перетворено на всесоюзний наркомат тяжкої промисловости, всесоюзний наркомат лісової промисловости й об'єднаний наркомат легкої промисловости, РНГ УСРР перетворено на наркомат легкої промисловости, підпо-

рядкований наркоматові ССРСР, і, крім того, до РНК УСРСР — таким чином запроваджено ще двох уповноважених Москви — важкої й лісової промисловости.

9. II. 1932. року УСРСР поділено на області й запроваджено уніфікацію адміністрації по всьому ССРСР.

1. X. 1932. р. з об'єднаного наркомату земельних справ ССРСР виділено, як усесоюзний, наркомат зернових та тваринницьких радгоспів, тобто, всі радгоспи України безпосередньо підпорядковано Москві, через уповноваженого в РНК УСРСР (раніше вони були підпорядковані хоч і об'єднаному, але все ж НКЗС УСРСР) — скасовано підпорядкованість радгоспів України урядові УСРСР.

20. VI. 1933. р. фактично скасовано самостійність наркомату юстиції й утворено загально союзну прокуратуру, якій, таким чином, підпорядковано прокуратуру союзних республік, отже й УСРСР. Отже самостійний за конституцією наркомат юстиції УСРСР фактично перетворився на наркомат об'єднаний, підпорядкований.

23. VI. 1933. р. наркомпраці ССРСР об'єднався з ВЦРПС. Отже, таким робом, скасовано наркомпраці УСРСР, а профспілки УСРСР безпосередньо підпорядковано ВЦРПС.

15. III. 1934. р. скасовано об'єднаний наркомат РСІ, замість нього утворено Комісію Радянської Контролі при РНК ССРСР з представниками при союзних республіках; отже, замість хоч і об'єднаного наркомату РСІ УСРСР, утворено там представника Комісії Радянської Контролі при РНК ССРСР.

1. IV. 1934. року скасовано автономію ВАН, підпорядкувавши її безпосередньому кермівництву з боку РНК УСРСР.

10. VII. 1934. р. утворено загальносоюзний наркомат внутрішніх справ, при чому в союзній конституції з приводу цього додано, що загально-союзний наркомат внутрішніх справ має при союзних республіках або уповноважених, безпосередньо підпорядкованих наркоматові, або інші органи, безпосередньо підпорядковані наркоматові ССРСР. В УСРСР утворено наркомат УСРСР, який, таким чином, не є ніби об'єднаним наркоматом, а безпосередньо підпорядкованим наркоматові ССРСР (цілком нова форма наркомату, цілком суперечна конституції). Остаточо скасовано засаду самостійности внутрішньої політики в УСРСР, цілковито підпорядкувавши її Москві.

17. VII. 1934. р. скасовано уповноваженого НШС при уряді УСРСР під притокою, що на Україні є управи залізниць підпорядковані НШС. Таким робом, УСРСР втратила всякий спосіб впливати якось на справи НШС.

29. VII. 1934. р. наркомат постачання поділено на 2 наркомати: загально-союзний наркомат харчевої промисловости й об'єднаний наркомат внутрішньої торгівлі; таким способом, при уряді УСРР утворено ще одного уповноваженого наркомату харчевої промисловости, яку цілком відтято від догляду уряду УСРР.

В січні 1935. р. конституція УСРР збільшилась на такий артикул:

„Українська Соціалістична Радянська Республіка разом з усіма радянськими республіками, що творять СРСР, забезпечує міць, непохитність, політичну і економічну незалежність СРСР, соціалістичної батьківщини всіх трудящих. Люди, що зраджують соціалістичній батьківщині, є вороги народу“.

Цим скасовано право України виходу зі складу ССРСР.

1. XII. 1935. р. скасовано самостійні книжкові палати в кожній союзній республіці. Із книжкової палати РСФСР утворено всесоюзню, надавши їй виконання функцій водночас книжкової палати РСФСР та підпорядкувавши їй усі книжкові палати союзних республік, між ними й УСРР.

У січні 1936. року наркомові здоровля РСФСР надано обов'язки генерального інспектора здоровля ССРСР, тим самим підпорядковуючи йому цілком самостійні досі наркомати здоровля окремих союзних республік, отже касуючи самостійність цих наркомів.

17. I. 1936. постановою ЦВК ССРСР від року утворено все-союзний комітет у справах мистецтва при раднаркомі ССРСР. При раднаркомах окремих союзних республік утворено, підпорядковані цьому комітетові, управи в справах мистецтва. При раднаркомі РСФСР такої управи не утворено, бо все-союзний комітет водночас виконує обов'язки й управи у справах мистецтва РСФСР.

Таким робом, усі справи мистецтва, що досі підлягали самостійним наркоматам освіти, виділено з наркоматів освіти, вони підлягатимуть цим управам, цілком підпорядкованим зазначеному комітетові. Отже цілковиту „уніфікацію“ запроваджено й до галузі мистецтва.

Як бачимо, за той час, до 1930. року, коли українці бавилися українізацією, Москва встигла в державно-правному й економічному розумінні знищити всі прикмети самостійности „Радянської України“, поуніфікувавши і зцентралізувавши все з осередком: Москва, — а як ця „уніфікація“ поглибилася до 1935. року, показують подані декрети...

Коло 1927—1930. рр. цей процес поступив був уже так далеко, що Москва могла вже взятися отверто до української літератури, науки, Української Академії Наук, — а в закордонно-політичному розумінні вона так скріпла, що розпочала нову плянову москалізацію всіх поневолених народів, передусім України й Білоруси.

Подамо кілька фактів із багатого матеріалу — для освітлення совєтської дійсности.

Ще в 1921. р. становище провідників московських комуністів щодо української мови збігалось в засаді цілком із становищем старого царського уряду, а різнилося тільки угрунтуванням: для царату українська мова була — революцією, для комуни вона є — контрреволюцією.

Так: сам „голова українського уряду“ Раковський у „Комуністі“ з 1921. року пише: „українські меншевики і есери жадають признання української мови в державних установах. Признання української мови по урядах, як мови урядової, могло би означати панування української буржуазії і куркульства“!

В „Известия-х“ доводив він у статті „Безнадежное дело“, що українського народу немає з етнографічного й соціально-економічного погляду, а Україну вигадала українська інтелігенція!

В часописі „Комсомолия“ ч. 3 якийсь Машбец Веров просто пише: „Каждый язык образует много наречий — так называемых диалектов, на которых говорят разные слои населения, разные социальные группы, и которые распространены также в различных географических областях. Различные географические области, например Сибирь, Донская область, Украина образовали свои местные наречия со своими специальными словами“.

В „Жизни Искусства“ ч. 24 пишеться ясно: „украинский язык, говоря мягко, не вполне пригоден для оперных постановок“.

Журнал „Культурная Революция“, видання ВЦРПС, за листопад 1928. року, у песі „Новый Кузнецкий“ А. Арбатова містить такий характеристичний образок: якийсь робітник співає „Реве та стогне Дніпр широкий“ і закінчує свою арію на „настоящем русском языке“: „Вот у хохлов язык моржовый“!

Не будемо розводитися про М. Горького, що висловився був проти перекладу своїх творів на українську мову*), але візьмемо книгу Бражньова: „В дыму костров“, яку видала „Библиотека пролетарских писателей“. Вся вона дихає московським чорносотенством. Мова йде про 1919. рік:

„И вот поезд умчал меня за тысячу верст од центра, в хаос перевозанный нового мира на Украине. Из строго советской, пуританской, пайковой, хвостатой Москвы, на обжирющийся, разпущенный, как гулящая девка, юг“!

І далі:

„Киев — город хамелеон. Крещатик — переметная сума, продажный проспект, улица ренегатка. Вчера присягала Раде, марала вывеску украинской мовью, наряжала продавщиц в спідницю, плахту и намісто. Сегодня — любезничает с красноармейской звездой, на тротуарах і в магазинах большевистская терминология, маскарад под пролетариев, «трудовые артели», «рабочая кооперация». Завтра овацции и улыбки гетманским холюям, опять украинская мовь, «жіночі капелюхы», «каварня» та «ідальня», «чоловіки с оселедцами», саблюками и шулерскими физиогномиями, крахмальные груди мазуриков, бриллианты проститутток, сияющие поповские рожи“.

„Что значат те несколько десятков уличенных белогвардейцев и обнаруженных контрреволюционеров, барахлишко которых растрясли в Киеве в пылу первых дней? Что это составляет, — когда весь город авансом — контрреволюция, когда все население с первого до последнего заведомо белогвардейцы, эксплуататоры, палачи, классовые враги, которым не может быть пощади!...“

„От Судожска, Орши, Льговска, с границ Курской губернии**) тучи партизан двинулись на Киев, дальше на запад и юг, кубарем за Днепр, львами на Житомир, смерчем на Подолу и Волини — до Черноморских лиманов. Петлюровский балет, все эти сечевки, гайдамаки, галичане, розлетелся пылью, легкими феями выпорхнул за кордон“.

Далі Бражньов змальовує, як ці „партизани“ от Судожска,

*) „... Мне кажется, что перевод этой повести на украинское наречие тоже ненужен. Меня очень удивляет тот факт, что люди, ставя пред собой одну и ту же цель, не только утверждают различие наречий — стремятся сделать наречие „языком“ — но еще и угнетают тех великороссов, которые очутились меньшинством в области данного наречия...“ 7. V. 1926.

**) Все це місяця московської етнографічної території.

Орши, Льговска, „с границ Курской губернии“ переводили соціалістичну революцію на Україні:

„Предоставил нашим артиллеристам выбирать позиции, где угодно, и намечать цели, какие им приглянутся, третье — дал задачу: как только подам знать — Переяславль — щепы! Понятно?”

— Понимаю, товарищ Командующий. Будет исполнено“.

З якими піснями ці партизани йшли на Україну?

Ось подамо одну, про яку і в „Комуністі“ писалося:

„Всех фашистов разобьем, —
На Украину жить пойдём.
На Украине добре жить,
Есть что шамать, есть что пить“.

Поважний російський пролетарський письменник, автор славнозвісного „Цемент“ — Фйодор Гладков, пробуваючи в комуні „Авангард“ на Запорожжі, як повідомляє журнал „Плуг“ і газета „Вісті“, ось як поучував український пролетаріят:

„Зачем возрождать допетровскую эпоху; зачем гальванизировать украинский язык, который покрылся уже прахом. Все это только тормозит развитие социалистического строительства... Украинские писатели хотят конкурировать с русскими писателями, а выходит только обезьянничают“...*)

Можна було б ще багацько навести цитат, які б далі виясняли становище української мови в Союзі та в УСРР — в цій державі „трудящих мас українського народу“, в цім „центрі культурного і політичного життя українських трудящих!“

Але ми хочемо обмежитися ще лише тими кількома фактами, які заокруглять образ і покажуть, як московські „пролетарські“ письменники, журналісти, професори із своїх кафедр усі разом, дружньо проповідують ідею єдиної не деліміства так широко та завзято, що могли б їм позаздрити передвоєнні московські україножери.

Е. Гірчак: „Завдання національного культурного будівництва“ (1929) пише (стор. 33—35):

„Адже ж не секрет, що в усіх становищах, під час роботи переважна більшість службовців роз-

*) Безліч матеріалу щодо проявів московського великодержавного шовінізму та протиукраїнських настроїв маємо в Б. Коваленка: „Пролетарська література СРСР у боротьбі за лєнінське національно культурне будівництво“, „Червоний Шлях“, 1932, ч. 3.

мовляє по російському. Більшість лекцій проходить російською мовою“.

„Вісті“ ч. 121, 23.V. 1930. року пишуть:

„На Маріупольщині українською мовою володіє 0·7%, на Глухівщині 2%, на Полтавщині 7·5% службовців. В установах спостерігається неприпустиме явище: службовці, що добре знають українську мову, уникають її вживати“.

Робітнича газета „Пролетар“ ч. 222, з 27.IX. 1930. року, подає, що заводська газета „Домна“ друкує заголовки українською мовою, а статті під ними — російською.

„Вісті“, ч. 166. з 20.VII. 1930. року пишуть:

„Робітники вимагали організувати українські драмгуртки, але завідуючі клубами не дозволили. Клубні бібліотеки ухиляються від української книжки“.

„Вісті“ ч. 2, з 3.I. 1930. року добре змальовують стан так званої українізації:

„По всіх 36 великих і малих шахтах Краснолуцького Райкому Союзу Гірників на Луганщині українізація переводиться лише на папері. На конференціях і з'їздах дуже урочисто проголошується промови про українізацію, а на практиці Профсоюзнi бюрократи з обуренням скаржаться: „Кого ж тут на Донбасі українізувати, коли всі робітники у нас руські?“

„Профсоюзні чинуші не хочуть рахуватися з тим фактом, що з 29.513 гірників району нараховується 57% українців. Через недбайливе наплювательське відношення Профсоюзних робітників до справи українізації, на шахтах панує нездорова атмосфера, розвивається шовінізм, як і з одного, так і з другого боку. Взаємовідносини між робітниками росіянами і українцями дуже нездорові. Ще й досі можна чути, як мало свідомі робітники росіяни українську мову звать „собачою“, українську культуру вважають кроком назад і „загибеллю“ цивілізації... Шахткоми всю свою роботу провадять російською мовою. Коли робітники українці звертаються до Профсоюзних чинуш українською мовою, шахткомівці часто глузують з них і вимагають говорити російською мовою. „Поїдете до своєї Хахландії, там будете говорити своєю собачою мовою“ — часто можна чути від десятників і шахткомівців. В Рудуправліннях, в конторах робітники українці теж часто зустрічають глузливе відношення до своєї мови. Через злочинно неухвалне відношення до українізації, в школах Лікнепу на шахтах зовсім немає українських підручників, і все навчання провадиться російською мовою. Вчителі Лік-

непу на вимогу українських робітників учити їх українською мовою відповідають: „Навчіться спочатку руської мови, а потім уже будете вчити свою арабську“.

„Різні плакати і розпорядження, писані українською мовою, систематично зриваються хуліганамі-шовіністами. Ігнорують справу українізації також і культробітники всіх 27 робітничих клубів краснолуцького району. Вся культурбота в клубах провадиться руською (московською) мовою. Українських робітників шахтарів клуби годують виставами заїздних російських другорядних труп і російських драматургів. Стінгазети на шахтах виходять лише російською мовою. В бібліотеках бракує українських книжок і в більшості процент українських книжок у бібліотеках становить усього 3—7%“.

Як відносяться до українізації представники московської культури на Україні, про це свідчить зізнання професора Коненка з 25. лютого 1930. року:

„Мы не видели необходимости перехода к украинской культуре, когда есть всем понятная старая русская культура. Мы доказывали, что это приведет к культурному регрессу, что селу это не нужно, что оно с большей охотой берет русскую книгу, что украинизацию ему навязывают“.

„Пролетарська Правда“ ч. 238 з 4/X. 1931. руку нарікає „Не зважаючи на переважну кількість студентів-українців по різних школах, багато професорів викладають російською мовою“.

„Комуністична Культура“, ч. 7. 1932. року пише, що в книжці Боровича „Рубрика предметового каталога“ (Харків Труд, 1928. року) є рубрики культури капіталістичної, культури європейської, культури російської, і немає рубрики про українську культуру.

„Комуністична Освіта“ ч. 2—II. 1932. року пише:

„Спостерігається випадки, коли викладачі, знаючи українську мову, не вживають її, не викладають нею, а адміністрація ВИШІВ не вживає жадних заходів до того, щоб викладачі перейшли на викладання українською мовою. Окремі ВИШІ вагаються ще й до сьогодні, чи треба провадити навчання українською мовою, навіть більше того, чи треба взагалі вчити українську мову, чи не треба“.

Ця вся доба українізації кінчиться ось такою скандальною резолюцією пленуму ЦБ. ПС. України з дня 31. III. 1930. року:

„1. Національне культурне будівництво в радянських рес-

публіках є однією з головніших передумов та органічною частиною цілої справи побудови соціалізму.

2. Зростання небезпеки великодержавного шовінізму так у відкритій формі, як в різних проявах недоцінки національного питання, недоцінки, що безпосередньо ллє воду на млин великодержавному шовінізму, відбиває класові інтереси російського куркульства і міщанства, реставраційні надії старого російського чиновництва, частини інженерно-технічних кол, наукових робітників, віддзеркалює тенденції білої еміграції.

Войовничий великодержавний шовінізм дає себе знати в наставленнях і діяльності розкритих організацій економічної контрреволюції, у шахтинських шкідників, у шкідницькій організації наркомзему тощо.

3. Пасивне ставлення до культурно-національного процесу об'єктивно посилює позиції великодержавного шовінізму, умаснює ґрунт шовінізму українського.

4. Низка гострих націоналістичних виступів так і з боку реакційної професури, як і з боку соціально ворожої частини студентства, в загостреній формі відбиває по ВИШ-ах класову боротьбу навколо культурно-національного процесу України.

В низці ВИШ-ів, особливо і насамперед технічних, українізація натрапляє на жорстокий опір з боку великодержавних російських елементів. Справа Київського та Харківського СГІ наочно продемонструвала активність фронту великодержавного шовінізму по ВИШ-ах.

5. Пленум констатує катастрофічне становище справи забезпечення Високої Школи українськими підручниками, що є значним гальмом на шляхах українізації школи.

6. Пленум відзначає недостатність українських пролетарських кадрів серед аспірантури і молодих наукових робітників і доручує студентським організаціям дбати про висування на наукову роботу студентів українців“ („Бібліотека Більшовика України“, ч. 24 1930. року).

Про стан „українізації“ і положення „українців“ за межами УСРР, а саме в ґраницях СССР не хочемо тут навіть згадувати. Українська мова не користується там навіть такими правами, — як хоча б у Румунії.

VIII.

МОСКВА ПОНЕВОЛЮЄ УКРАЇНСЬКУ МОВУ.

Ми показали, якими успіхами закінчилася славна „українізація“, — подавши її „підсумки“, зроблені самими комуністами в їх „резолюціях“. Так виглядає в дійсності, по стількох роках влади „українських селян і робітників“, „розв'язання національного питання“ в ССРСР.

На таку „українізацію“ червона Москва могла вільно собі дозволити, бо знала, що дух чорної сотні старої царської Росії, втілюючися в решті чиновників, усяких спецах та московському робітництві на Україні, утворить спільний фронт для оборони прав московської мови й буде скрізь українізацію побоювати, гальмувати та, маючи підпору з Москви, — зводити її на ніщо.

Тому саме Москва мирилася цих кілька років із українською мовою та українським мовознавством, українською наукою, Українською Академією Наук...

Але як-тільки Москва скріпла, коли загрянича політична ситуація склалася для неї прихильніше, вона приступила негайно до нового помосковлювання України, що його перебіг ми вже змалювали. Почалося з переслідування української літератури та окремих письменників, а скінчилося процесом Спілки Визволення України (СВУ), цим шедевром провокації старих фахівців царської охоранки, що тепер з наказу червоної Москви у пролетарським ГПУ опікуються українським народом.

До того часу, до 1930. року, — поминаючи те, що без правдивої свободи слова, преси, науки, особи, про справжній розвиток української культури та науки не могло бути мови — все ж виходили деякі наукові матеріяли, ішла якась наукова, хоч дуже скромна, праця. Зазначаємо — була це дуже мала праця в порівнянні з тим, що давали на культурному полі в той саме час ті народи, які визволилися були зпід московської неволі та жили самостійним життям: поляки, фіни, литовці, ести, латиші.

Та від процесу СВУ починається систематичний погром Українського Народу, його мови й культури, що триває по цей день.

Винищено фізично народ страшним, окупаційною московською владою зорганізованим, голодом, випродують музеї, знищено Українську Академію Наук, знищено українське мовознавство, припинено видавання академічного словника, припинено всяку дослідчу працю, руйнують старі пам'ятки української культури, як Михайлівський Манастир із XII. віку, українцями переповнені Соловки та Сибір...

Всі минулі роки устелені смертями комуністів-українців, що не могли винести душевного болю, коли їм відкрилися очі на правдиву ціль Москви. Застрілили Скрипника, скінчили самогубством Хвильовий, Стронський, Голоскевич, з голоду помер Михайло Грушевський, так, як колись Г. Чупринку, розстріляли письменників: Олексу Влизька, Грицька Косинку, Михайла Лебединця, Романа Шевченка, Сергія Матяша, Олександра Щербину, Василя Мисика, Дмитра Фальківського, збожеволів історик літератури Олександр Грушевський, більшість українських учених на засланні та по тюрмах, самі українські комуністи рятуються перед червоною Москвою на еміграції, доведені до останнього, проголошують „Геть маску“*), публікуючи документи про національну політику Москви на советській Україні, — і навіть сам Юрко Коцюбинський на засланні в Азії... Проте, подамо ще й інші подробиці цього погрому...

Здавалося, що у своєму руйнівницькому шалі проти всього українського Москва дійшла до краю, що немає вже що руйнувати.

Але ні, — залишилася ще українська мова! І тепер червона Москва взялася до її послідовного нищення, яке переводить наставлений московський губернатор Постишев із своїми співробітниками.

Перебіг цього погрому української мови можемо добре прослідкувати в цілому ряді відповідних „праць“, якими червона Москва намагається тепер зясувати, що „деукраїнізація“ української мови є в інтересі трудящих мас українського народу!

Головніші з цих „праць“ подаємо:

А. Хвиля: „За большевицьку пильність на фронті тво-

*) М. Галій — Ч. Новицький: Геть маску! Національна політика на Рад. Україні в світлі документів, 1934, Львів-Прага.

рення української радянської культури“ („Комуніст“ із 4. квітня 1933. року).

А. Хвиля: „На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті“ (За марксо-ленінську критику, ч. 7, липень 1933.).

Н. Каганович: „Мовна теорія українського буржуазного націоналізму“ (За марксо-ленінську критику, ч. 10, жовтень 1933. року).

А. Хвиля: „Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті“ (Бібліотека „Більшовик України“, Партвидав ЦККПБУ, 30. X. 1933. року).

Мовознавство, ч. I—II (Всеукраїнська Академія Наук, Інститут Мовознавства, Київ 1934. року).

Заки перейдемо до розгляду змісту цих праць, мусимо устійнити важніші дати московського наступу на українську мову.

17. лютого 1930. року подано, у звязку із Спілкою Визволення України, акт обвинувачення, і 9. березня 1930. року розпочався процес СВУ, — до нього намагаються московські комуністи за всяку ціну причепити „мовне шкідництво“.

Цікаво, що аж у 1933. році знайшовся Хвиля-Мусульбас, щоб „науково“ угрунтувати обвинувачення щодо мовного „шкідництва“ обвинувачених. Але в нього не стало сили на освітлення мовної теорії, — це роблять Каганович і Фінкель, — і аж у 1934. році виступає вже сама Всеукраїнська Академія Наук із двома числами квартальника: „Мовознавство“^{*}).

Ось зміст статей „Мовознавства“ ч. I, виданого найвищою науковою установою Советської України:

А. Хвиля: „За большевицьку пильність на фронті творення української радянської культури“.

Резолюція комісії НКО на доповідь А. Хвилі: Націоналістична небезпека на мовному фронті і боротьба проти неї.

Резолюція комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології.

Ст. Василевський: „Добити ворога“.

П. Горещький: „Націоналістичні перекинуття в питаннях українського словотвору“.

Г. О. Сабалдир: „Проти буржуазного націоналізму і фальсифікації“.

^{*}) Вийшло досі 6. ч., але ж „праці“ у зшитках 3—4, 5, 6 ні в чому не змінюють позиції поборників „націоналістичного коріння на мовному фронті“. Тимто тут ми не вважаємо, н. пр., статей Д. Дрінова, Г. Левченка, Бабенка й інших „спеців“ постишевського мовознавства.

Зміст II. числа „Мовознавства“:

П. Горещький і І. Кіриченко: „Націоналістичне шкідництво в синтаксї сучасної української літературної мови“.

О. М. Фінкель; „Термінологічне шкідництво і його теоретичне коріння“.

Н. Ліперовська: „Націоналізм в етимології“.

Г. Сабалдир: „Історія форм в націоналістичному освітленні“ (Критика на працю проф. М. Грунського та П. Ковальова — „Історія форм української мови“, „Радянська Школа“ 1931. року).

В. Ставнича: „Трибуна українського фашизму“ (Критика на науково-популярний місячник: „Рідна Мова“).

Вже самі заголовки цих статей говорять за їх „науковість“ і їх зміст.

Усі ці статті мають одне завдання: ex-post довести справедливність тез Хвилі, які він рік тому проголосив як комуністичні догми.

Найвища наукова установа Советської України, Всеукраїнська Академія Наук, почала статтю Хвилі перший том „Мовознавства“. Вона має програмове значіння, вона й безперечно започатковує „нову добу“ українського комуністичного мовознавства, — тим більше, що Хвиля є заступник комісара народньої освіти Советської України. Ця стаття є зразком, характеристичним не тільки для комуністичної науки, але й для того рівня, який досягнуло „соціалістичне будівництво“ на Україні.

Тимто українська наука має обов'язок об'єктивно розібрати статті Хвилі й їх аргументацію, вона не може заняти такого становища, яке заняв товариш Хвилі, комуніст Галій („Геть Маску!“, стор. 78), що пише про Хвилю: „цей малоросійський землячок займається на сторінках радянської преси бездонно дурною балаканиною, що межує з цілковитим ідіотизмом і кретинізмом“.

Отож ми зупинимося на статтях Хвилі, розберемо їх за точками обвинувачень, а при окремих точках обговоримо також статті й інших авторів, що уґрунтують обвинувачення Хвилі.

Увесь матеріал Хвилі — акт обвинувачення московських комуністів проти українських мовознавців можна звести до трьох точок, а саме:

- а) „націоналістичне шкідництво“ в термінології;
- б) „націоналістичне шкідництво“ у складні і фразе-

ольогії, цебто спрямування розвитку української мови на націоналістичні шляхи;

в) „націоналістичне шкідництво“ в українському праволісі.

Перейдемо всі ці точки за чергою, зясуємо міркування А. Хвилі та його співробітників і висвітлимо їх із становища науки.

А) „НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ШКІДНИЦТВО“ В ТЕРМІНОЛЬОГІЇ.

Тут іде мова про дуже просту справу. А саме про утворення української термінольогії.

Поділимо собі працю тут на 4 частини: 1. в першій змаємо, за словами Хвилі, як ту термінольогію утворено, і зберемо всі закиди Хвилі проти неї; 2. у другій частині подамо наукове освітлення цілого питання термінольогії та закидів Хвилі; 3. у третій розкриємо тло боротьби за українську термінольогію між Хвилею та комп. і Скрипником; 4. у четвертій покажемо, як Каганович зловживає іменем Леніна; 5. в пятій зреферуємо міркування Фінкеля: „Термінологічне шкідництво і його теоретичне коріння“.

1. ЗАКИДИ ХВИЛІ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛЬОГІЇ.

Як саме „вигадували“ „шкідники“ українську термінольогію, й які завдання вони собі ставили, про це Хвиля пише досить докладно у своїх статтях. А саме („За більшовицьку пильність на фронті творення української радянської культури“):

„Цікаво пригадати“, — пише Хвиля, — „які ставив завдання щодо творення української мови „Вісник Інституту Української Наукової Мови“, що відбивав настанови СВУ. Пани Єфремови у „Віснику Інституту Української Наукової Мови“ ставили собі завдання створити »однолиту, суцільну, націю працівників«, »об'єднати її одною національною культурою«, і т. інш.

»Суцільна нація працівників« — це є контрреволюційна теорія безбуржуазности української нації, що її раніш одверто ширили пани Грушевські, Єфремови, Винниченки і інші. З обуренням згадують упорядчики цього »Вісника« про російську культуру, жалкують, що »мовні інстинкти українського народу підупали« і ставлять собі завдання побудувати наукову мову на »ширій народній основі«. Як будували цю українську мову на »ширій народній основі«, ми можемо бачити

з інструкції »до збирання мовного матеріалу з галузі природничої термінології та номенклатури того таки мовного Інституту. Даючи поради, як треба вести розмови з селянами, з якими треба вяснити ті чи інші терміни, інструкція, між іншим, каже:

»...не слід подавати зразу готового терміна, а треба повернути справу так, щоб слухач сам його подав, або вигадав«^{*)}).

„Інститут став на шлях вигадування, підміни відомої й потрібної термінології“, — кричить Хвиля. — „Це шкідницька, контрреволюційна робота!“

„Візьмемо з цієї інструкції« розділ [фізики, — пише далі Хвиля. — Ось зразки »порад« цієї інструкції, як треба творити українську термінологію.

„Читаємо: »Як звуть, чи як би назвати ту дудочку, що нею переливають воду, або й наливку з бутля? (слід продемонструвати сифона і попросити описати й назвати його)«.

„Так загально вживане слово — сифон« — викреслюється з термінології української мови й замість нього дається директива підшукати нове слово, — »дудочку«, що нею переливають воду, або й наливку з бутля“^{**)}).

„Далі читаємо“ — каже Хвиля — „такий зразок: »Як кажуть на електрику: »електрика«, чи інакше, як »електричність«, »громовина«, чи ще як?« Слово електрика, і усі слова, що походять від нього, відомі в техніці, в науці, відомі в широких народніх масах. Але це авторів інструкції мало обходить. Вони дають директиву викреслити його (де ця директива подана? — Р. С.), замінивши словом »громовина«, або ще якимось новотвором. Ідемо далі. Читаємо такий зразок: »Як звуть електричну лампу: лампа, банька, пухирець, чи може ще як?«. Як відомо, слово лампа вживане давно в українській мові, природньо ввійшло в українську мову, являючи германізм, і нема чого тепер, коли це слово є загально-визнаний термін у техніці, в літературі, серед багатомільйонних мас Радянського Союзу, замінювати його »баньками« та »пухирцями«. Ось новий зра-

*) Звертаємо увагу на цю методу Хвилі, яку ми пізніше ширше обговоримо. В інструкції Інституту сказано, щоб „слухач сам його (термін) подав, або вигадав“. Хвиля свідомо викидає першу частину фрази „слухач термін подав“ — і на підставі слова „вигадав“ будує узагальнення, що Інститут став на шлях вигадування термінів...

**) Як бачимо, і тут Хвиля розходить з правдою, бо в поданій інструкції цілком немає директив, підшукати саме „дудочку“, як новий термін.

зок: »Як називають частини телефонного апарату: »дудочка слухова«, чи »трубка«, чи як?«. І нарешті: »Як би назвати антени: той дріт, що хапає, ловить хвилі, чи »ловичка«, або »перехоплювач«, чи ще як? »Приймач«, чи »підслухувач?«

»Рупор«, чи »говорило«, »голосник«, »голосномовник«, чи може ще яке слово?«*)

„Таку лінію вів“, — нарікає далі Хвиля, — »Інститут Української Мови за керівництвом ватажків українського націоналістичного табору, Єфремових та інших. Процес СВУ викрив це українське буржуазне кодро, але НКО**) не зробив відповідних висновків з того, що було викрито в науковій царині. Сказали промови, застенографували їх, написали протоколи. Але не було вжито відповідних заходів, не було переглянуто кадри на наукових дільницях, не було перевірено їхньої роботи, не було замінено в корні (sic!) методології творення української мови. Можна сказати напевно, що НКО висновків глибоких, висновків большевицьких з того, про що сигналізував процес СВУ, лінією наукових Інститутів не зробив. А це призвело до того, що й після того, як була викрита на процесі вся робота, що її провадили ватажки українського націоналізму — робота наукових інститутів не була перебудована. Кадри в цих інститутах не були перевірені, не нами були добрані. „Ми хочемо“, — каже Хвиля — „це наше твердження ілюструвати матеріалами роботи того таки Інституту Української Наукової Мови вже 1930 р. І краща ілюстрація того, що на фронті мовознавства і далі залишилися коріння Єфремівщини, що провадили ворожу нам роботу, є »матеріали арбітражної комісії Українського Інституту Наукової Мови«.

„Ця арбітражна комісія ухвалила слово »завод« в українській мові ліквідувати і замінити його на слово »виробня«***).

„Отже, слово »завод« викреслено ухвалою арбітражної комісії Інституту Української Наукової Мови тільки тому, що воно зайшло до української мови, як пишуть про це »судді« арбітражні, з російської мови. Але цікаво в цьому те, що, виганяючи з української мови слово »завод«, бо, мовляв, »русизм«, арбітражна комісія Інституту Української Наукової Мови замінює його словом »виробня«, яке теж не є українське слово. Бо слово »виробня« складено під впливом чеської і польської мов. Проте, арбітражна комісія таке введення незро-

*) Вісник І. У. Н. М. ст. 50 до 54, 55, 57.

**) Народній Комісаріят Освіти.

***) Вісник ІУНМ, вид. II., 1830 р., стор. 56.

зумілого слова в українську мову визнала за можливе. Аби тільки вигнати слово російського походження — завод. „Зрозуміла річ“, — бідкається Хвиля, — „українським націоналістам, панам, капіталістам слово завод« ненависне. Воно нагадувало їм про переможну пролетарську революцію, про втрачені маєтки, про втрачені фабрики, заводи!“

„Приймаючи таку ухвалу“ — пише Хвиля далі, — „арбітражна комісія ішла проти усієї словникової роботи, що її пророблено в минулому в українській мові. В старих українських словниках, наприклад у словнику М. Левченка „Опытъ русско-украинского словаря (видання 1874. р., Київ) слово завод додається без будьякого застереження. Так само слово завод подається в „Українсько-німецькому словнику“ Е. Желіховського (видання 1886. р., Львів). Нарешті, це слово подається в словнику Б. Грінченка (видання 1909. р., Київ). І справді — слово »завод« з давних давен вживається українськими трудящими масами, як слово, масам народним зрозуміле, рідне“.

„Розправа з подібними термінами“ — пише Хвиля — „йшла шляхом відривання української мови від мови братнього нам народу російської. Ми хочемо підкреслити, що вся ця так звана термінологічна робота була спрямована на відрив української мови від широких трудящих мас України, на відрив від російської мови“.

„Для цього ми можемо взяти найкраще технічну термінологію. Розберемо загально-технічний словник Шелудька й Садовського. У цьому словнику, по перше, ми бачимо, що слово »завод« замінено словом »виробня«, згідно з ухвалою арбітражної комісії Інституту Української Наукової мови. Назви промислових закладів — »фабрика-завод« і таке інше набирають таких визначень, які невідомі в широких масах. Наприклад:

слово „кінарня“	замість „кінофабрика“,
„протезарня“	— „фабрика протезів“,
„вальцарня“	— „вальцівний завод“ або цех,
„жильникарня“	— „кабельний завод“
„злежненасочня“	— „шпалонасочний завод“,
„махоркарня“	— „махоркова фабрика“,
„рейковальцарня“	— „рейковальцівний завод“,
„автомобілярня“	— „автозавод“,
„цяцькарня“	— „фабрика іграшок“,
„взутярня“	— „фабрика взуття“.

„Такі ж вправи ми маємо“ — обвинувачує далі Хвиля — „в термінологічному словникові, виданому »Радянською Школою« 1931. року, написаному Шелудьком.

„Технічна термінологія, що йде лінією ліквідації загально-прийнятих слів у нашій технічній термінології є в комунальному словнику Туркало та Фаворського. Тут ми маємо не тільки ліквідацію слова »завод«, але заміну й ліквідацію таких слів, як:

„екскаватор“	словом	„копалка“,
„кіоск“	—	„ятка“,
„електрична станція“	—	„електровня“,
„буфер,“	—	„відпружник“,
„шпала“	—	„злежень“.

„Отже ми бачимо“, — кричить знову Хвиля — „що в українську мову вводилося величезну силу термінів невідомих українському народові, термінів надуманих“...

„Такі словотвори“, — на думку Хвилі, — „подекуди мали характер виняткової неписьменности, провінціональщини. Це можна бачити хоч би з астрономічного словника. Суто-наукові терміни там попсовані. Наприклад, слово „астрофотометр“ замінено словом „світломір зоревий“,

слово „аерографія“	замінено словом	„марсознавство“,
„ „пиргеліометр“	—	„жаромір сонцевий“,
а „ „атом“	—	„неділка“ (?!)“.

„Отже“ — каже Хвиля — „виходить, що атом неподільний“, тоді, як ми знаємо, що наукові досліди довели поділ атома...“.

„Шкідницька, контрреволюційна робота в питанні української термінології провадилася і в науковій і в підручній українській літературі. Ось приклад, як це робилося в підручній літературі. Цими днями вийшов підручник про автомобіль — »Будова, догляд та керування автомобілем« (видання »Транспорт і Зв'язок«, 1933. рік). В цьому підручникові читаємо такі терміни:

„витворець“	замість слова	„якор“;
„вірвант“	—	„хомут“;
„примутра“	—	„контргайка“;
„гамівник“	—	„амортизатор“;
„тор“	—	„полотно дороги чи колія“.

*

Виберемо із статті Хвилі „На боротьбу з націоналізмом на мовному ґрунті“ ще й інші його закиди щодо термінологічного шкідництва.

Як у попередній статті, Хвиля знову наводить приклади з сифоном, електричною лампою, антеною, рупором і нарікає, що майже по всіх словниках, виданих Інститутом Української Наукової Мови, можна побачити таке шкідництво.

Далі подає Хвиля такий матеріал:

„Є таке слово »колектор«; але тому, що слово »колектор« схоже на »московську мову«, вирішили назвати »збірником«. »Крематорій« — вирішили назвати »спалювач«. »Транспортер« — »подавальник«. »Арка« — »лук«. »Фронтон« — »начілок«. »Трафарет« — »тавро«. »Флюгер« — »вітровказ«. »Бал« — »значка«. »Безсистемність« — »безполадність«. »Декоратор« — »лаштункар«. »Заводчик« — »виробничник«. »Іжженец« — »накоштник«, замість »утриманець«. »Інструктор« — »надівник«. »Система« — »полад«. »Систематизація« — »упоряднення«. »Систематизувати« — »упоряднити«. »Включительно« — »долучно«.

*

Далі кілька уривків із брошури Хвилі: „Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті“.

Хвиля нарікає, що між новотворами віднаходить іще кілька нових:

„петіт“	замінено на слово	„дрібень“,
„курсив“	—	„письмівка“,
„фотометр“	—	„світломір“,
„сифон“	—	„духовик“,
„сектор“	—	„витинок“,
„сегмент“	—	„утинок“,
„контакт“	—	„дотик“,
„штепсель“	—	„притичка“.

Далі пише Хвиля:

„Така настанова складання словників вела до того, що в усіх спеціальних термінологічних словниках ми бачимо багато замінених, загально-вживаних термінів на терміни вигадані, незрозумілі широким масам. От наприклад у IV. томі російсько-українського словника, що його підготував до друку Інститут Української Наукової Мови, замість терміна »нефтянної фонтан« знаходимо термін »нафтограй«, »нафтомет«. Коли ми маємо слово руське „скоропечатный“, то замість нього треба обовязково придумати слово українське »скородруківний«. Слово „пресс“ замінено на слово »гніт«. Така словотворчість призводить до того, що коли

треба, припустім, перекласти «советский пресс», то українською мовою вийде «радянський гніт ...»

Ось усе, що може сказати Хвиля про методу шкідників на термінологічному відтинку.

•

Приходимо тепер до докладнішого обговорення його закидів. Постараємося сумлінно зібрати із статей Хвилі всі закиди проти українських новотворів у термінології та міркування про те, які цілі мали ті самі „шкідники“.

У своїй статті — „За більшовицьку пильність на фронті творення української радянської культури“, Хвиля ставить такі закиди „шкідникам“:

1. Шкідники „поставили собі завдання вилучити ряд слів, що потрапили з російської до української мови, а так само вилучити з української мови слова, спільні в українській та російській мові; що подекуди вороги пролетаріату почали заміняти загально-відомі терміни на штучно вигадані слова, незрозумілі широким багатомільйонним українським масам“.

2. „Петлюрівські елементи, що позасідали в наших деяких наукових інститутах, хотіли відірвати термінологію української мови від широких українських трудящих мас“.

3. „Вони хотіли ізолювати українську мову від бурхливого процесу соціалістичного будівництва, від героїчної боротьби українських робітників та колгоспників за справу соціалізму“.

4. „Українські буржуазні елементи вели до того, що в словниках технічної наукової термінології — терміни, що є спільні для російської та української мови, що є спільні наукові і технічні терміни для мов усіх народів, — підмінювалися штучно вигаданими термінами, які відривали нас від науки і зводили усю наукову термінологію на шляхи провінціалізму, національної обмежености, неучтва“.

5. „Ватажок СВУ прямо казав про те, що СВУ робила, щоб спрямувати розвиток української мови націоналістичними шляхами. Цей розвиток, на їхню думку, мав іти шляхом підміни загально вживаних термінів термінами нововитвореними, термінами незрозумілими масам, термінами, що відриватимуть широкі українські маси

від загально відомої термінології, вживаної в усьому Радянському Союзі“.

6. „Інститут став на шлях вигадування, підміни відомої і потрібної термінології. Це шкідницька контрреволюційна робота“.

7. „Розправа з подібними термінами («завод») ішла шляхом відривання української мови від мови братнього нам народу — російської“.

„Ми хочемо підкреслити, що вся ця так звана «термінологічна» робота була спрямована на відрив української мови від широких трудящих мас України, на відрив від російської мови“.

8. „Отже ми бачимо, що в українську мову вводилося величезну силу термінів, невідомих українському народові, термінів надуманих“.

9. „Такі словотвори відривали українську мову від досягнень технічної термінології в світовій культурі“.

10. „Ставили між українською і російською мовами бар'єр і завдали величезної шкоди багатомільйонним українським масам“.

11. „Такі словотвори подекуди мали характер вийняткової неписьменности, провінціаліщини“.

12. „Ми бачимо, що всі ці словотвори, від початку до кінця, мали й мають буржуазно-націоналістичний характер“.

13. „...ішли лінією відриву української мови української термінології від загально вживаної термінології» що є досягнення світової культури“.

14. „Ці словотвори вели розвиток української мови в закут провінціаліщини, в закут кобеляцької культури“.

15. „Тільки пани Єфремови, українські зоологічні націоналісти, що мріяли про відновлення буржуазної, куркульської, синезупанної, жовтоблakitної, широкоштанної, націоналістичної України, могли заводити на такі манівці розвиток української наукової термінології, розвиток української мови. Це могли робити тільки вороги народу.“

16. „...»робота, яку провадили в різних наукових інститутах українські націоналістичні елементи, була спрямована проти інтересів соціалістичного будівництва, проти могутнього піднесення української радянської культури“.

17. „Українські націоналісти пробувають з середини підточувати наше переможне будівництво на культурному фронті. Ці українські націоналісти намагаються збити творення української радянської культури на буржуазні шляхи“.

Виберемо далі закиди з його статті: „На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті“ (За марксо-ленінську критику, ч. 7, липень 1933.):

18. „На процесі СВУ шкідник Єфремов казав про те, яку роботу проводить Інститут Української Наукової Мови, казав, як було організовано спеціальну контрреволюційну організацію, казав, що в завдання Інституту входило відривати українську мову від братньої для українського народу російської мови. Ця шкідницька націоналістична робота ішла в напрямку відрубання, відгороджування української мови від мови російської, шляхом вигадування нових термінів, зворотів мовних, замість термінів, які, хоч і відомі широким працюючим українським масам, але схожі з тими термінами, що є в російській мові“.

19. „Справа з цими словотворами доходить до того, що навіть такі українські слова, які здавна є в українській мові, лише тому, що вони схожі з російськими словами, їх штучно намагаються відізнати від російської мови, щоб показати відрубність російської мови від мови української“.

20. „В усякому разі відомо, що цей Інститут на протязі кількох років провадив шкідницьку роботу, спрямовану на відрив української наукової термінології від російської наукової термінології, від спільних термінів, які є в українській і російській мові“.

21. „В Інституті Наукової Мови українські націоналісти петлюрівці намагалися звести це до того, щоб між українською науковою термінологією і російською науковою термінологією вбити клин і відірвати розвиток української мови і науки від тих інтернаціональних досягнень, що зараз є“.

22. „Вся ця контрреволюційна робота була на шкод багатомільйонним масам робітників і селян, це було на шкоду розвитку української радянської культури.“

23. Хвиля називає термінологічні новотвори: „націоналістичний мотлох“ і „петлюрівські словотвори“.

Накінець виберемо ще закиди А. Хвилі з його брошури: „Викорінити, знищити націоналістичні коріння на мовному

фронті“ (Бібліотека „Більшовик України“, Партвидав, 1933 року):

24. „На мовному фронті українська контрреволюція, прикриваючись національною формою, провадила по суті велику шкідницьку роботу. Вона виявилася в тому, що останніми роками в питаннях творення української термінології, в питаннях української синтакси, українську мову спрямовували на націоналістичні шляхи. Ця робота провадилася в напрямку ліквідації загально вживаних в українській і руській мові термінів у науковій, технічній термінології“.

25. „Ці спільні в українській мові з руською мовою терміни ліквідували, вигадуючи штучні, так звані українські самобутні слова, які ніякого поширення серед широких багатомільйонних робітничих та колгоспних мас не мали й не мають“.

26. Процес творення української наукової термінології, скеровування розвитку української наукової мови, — було направлено по лінії штучного відриву від спільної, братньої українській мові, мови руського народу“.

27. „На мовному фронті націоналістичні елементи роблять усе, щоб між українською рядянською культурою та руською радянською культурою поставити бар'єр і повернути розвиток української мови на шляхи буржуазно-націоналістичні“.

28. „Це робилося для того, щоб, користаючись українською мовою, виховувати маси в куркульсько-петлюрівському дусі, виховувати їх в дусі ненависті до соціалістичної батьківщини, а любові до козацької романтики, гетьманщини, тощо“.

29. „Ведучи таку роботу буржуазно-націоналістичні елементи відгороджували українську мову від досягнень світової культури, від інтернаціональної технічної термінології, що є, зрозуміла річ, досягненням усього людства“.

30. ...„термінології, що нею українські буржуазно-націоналістичні елементи замінювали широко вживану, знайому широким масам технічно-наукову термінологію. Таку шкідницьку націоналістичну роботу ми маємо по лінії видання науково-технічних словників. Так наприклад ми маємо виключне засмічення української наукової термінології у фізиці, хемії, математиці, природознавстві, тощо“.

31. „А звідси, з цих словників, ця термінологія ішла в підручники наркомосівські, в школи. Таким чином мільйони дітей калічили, відривали від загально відомої наукової термінології, прийнятої самим життям соціалістичної країни — збивали на шляхи штучного відгороджування від руської мови“.

32. „Така настанова складання словників вела до того, що в усіх спеціальних термінологічних словниках ми бачимо багато заміненних загально вживаних термінів на терміни вигадані, незрозумілі широким масам“.

33. „Націоналістична настанова призводила до того, що українську мову, українську термінологію, яка зараз серед багатомільйонних трудящих мас відбиває собою процес бурхливого соціалістичного будівництва, — повертали назад до часів, коли українська мова і термінологія відбивала феодальний стан України, добу козаччини“.

34. „З'явилися теоретики, які, виходячи з цих націоналістичних настанов, доводили, що терміни нові в українській мові, звороти в українських реченнях треба повернути до часів романтично-козацьких, коли речення мали іншу конструкцію. Для цього автори цих теорій шукали собі підтверджень в історичних українських грамотах часів Литовсько-Української держави, Запоріжської Січі, Богдана Хмельницького, в українських євангеліях, життях святих“.

На кінці всіх своїх закидів щодо термінології містить Хвиля ще один закид проти виданих словників:

35. „А саме, треба зазначити, що словники ці буржуазно-націоналістичні елементи оформляли буржуазно-націоналістичним, релігійним, чорносотенним літературним матеріалом. Ось приклад: в четвертому томі російсько-українського словника знаходимо такі націоналістичні, релігійні, чорносотенні ілюстрації: »московська протекція дорого коштувала Україні«; »безладний блудить мир, а хто сліп, той проводир«; »повна руйнація господарства«; »плутають публіку, не даючи нічого сенько«; »Пастир добрий душу свою поклав за вівці«; »сидить Христос на святих облаках«; »Бог — це найвища істота, створитель світа і всього, що в нім ; янгол — це небесний дух«; »А хто ж їй (євангелії) вірити не хоче? Сам тільки поганин та жид«; »Іван Попович взявся за полковництво і жидів казав усіх вибити«.

„Зрозуміла річ,“ — кінчить Хвиля — „таке оформлення

словників мало за мету провадити націоналістично-буржуазну роботу“.

2. ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛЬОГІЇ, У ЗВ'ЯЗКУ З ЗАКИДАМИ ХВИЛІ.

Відповідаючи Хвилі на його закиди, ми мусимо спершу об'єктивно освітлити саме питання термінології.

а) Справа термінології.

Справа термінології, — це не суто українське питання, бо воно існує в усіх мовах узагалі.

Життя не стоїть на місці. Повстають що-разу нові культурні здобутки, що-разу нові духові течії, що вимагають нових слів, якими б їх можна назвати. Цю потребу нових слів, назв, намагаються покрити свідомо, чи несвідомо члени мовної громади-суспільности: а) витворюючи ті нові слова із свого рідного мовного матеріялу, або б) приймаючи чужі.

Вже з того, що ми тут сказали, можна ясно бачити, що існують дві можливості, два шляхи, щоб покрити потреби нових слів.

А з цими двома можливостями вяжеться, з одного боку, напрямок чистоти мови, так званий пуризм, і з другого — напрямок, що чужим словам-термінам відкриває навістіж гряниці рідної мови.

Запитаймося спершу, що таке „пуризм“? Як угрунтовують цей напрямок його прихильники?

Коли заглянемо до Української Загальної Енциклопедії, то знайдемо там таке означення пуризму:

„Пуризм, (лат.) у мовознавстві є змагання серед літературних та лінгвістичних кол вичищувати мову з придбаних із чужих мов слів, дарма що вони вже вжились, пр. у німецькій мові, підчас війни, французьких слів, у російській мові із німецьких назв місцевостей (Петербург — Петроград), у чеській мові із німецького, в українській із „галичанства“ (Грінченко, Нечуй-Левицький і т. д.)“.

Це означення не цілком відповідає поняттю пуризму й легко викликати може непорозуміння.

А саме ніхто з українських прихильників чистоти мови не змагає до того, щоб викинути з української мови „придбані із чужих мов слова — дарма що вони вже вжились“. Отже ні слова: меч, полк, шолом, стріла, князь, дума, колодязь, — із старо-німецької, ні: васильки, вишні, капуста, корабель, корець, криниця, куття, макітра, миска, м'ята, огірок,

паляниця, сак, скриня — із старо-грецької, ні: вівтар, дім, мур, рожа, цегла, — з латинської, ні прастарі слова: багатир, базар, Бог, Господь господар, курган, собака, топір — із старо-іранської та старо-перської, ні гарбуз, лоша, аркан, кабан, козак, табун, чабан, чумак, бугай, булава, бунчук, гайдамака, тютюн, — із турецьких і тюрських, ніхто з прихильників чистоти української мови викидати не хоче й до того не змагає. Це все прастарі слова, що стали рівноправними громадянами в нашій мові, які з покоління на покоління переходили нарівні з цілим запасом слів.

Багато влучніше підходить до з'ясування поняття „пуризму“ російська енциклопедія „Брокгауза і Ефрона“. хоч писана вона із становища московської державної мови Росії та мала на увазі дальшу експанзію московської мови, проти якої звертався пуризм мов поневолених народів.

„Пуризм — перебільшене змагання до чистоти літературної мови й позбавлення її всяких зайвих елементів. Свідомість, що мова це органічна цілість, яка є живим виразником народнього світогляду і зо свого боку значно впливає на думку, цілком природно доводить до турбот, щоб розвиток мови відбувався незалежно від зовнішніх випадкових впливів, і щоб до складу мови не входили чужі, непотрібні їй домішки. Цілком таксамо ми мусимо зрозуміти й ідею літературної мови, як певну цілість, що вийшла з мови розговірної. Мова ця, — відбита у творах кращих письменників, — набирає великого значіння, тимто її не можна довільно змінювати та перебудовувати. Безперечно, що, незалежно від вільного, цілеспрямованого розвитку мови, існують сторонні стихії й новотвори, що їх по змозі треба було б викидати з літературної й розговірної мови; вони не звязані із складом і будовою мови, не здібні до дальшого розвитку, призводять думку до помилкових асоціацій і нарешті не відповідають окремим вимогам милозвучности, що є прикметні даній мові, ріжуть слух, що звук навіть і в цілому новому слові відчувати щось знайоме, щось, що геть чисто зливається із старими елементами мови. Отже, бажання звільнити мову від таких новотворів, іноді непотрібних (коли є властиве народне слово, що його замінюється чужим словом), таких, що віддають невірну думку, і в усякому випадку не мають жадних даних на те, щоб зробитися органічною частиною мови, — є цілком природне. З цієї точки зору теорія чистої літературної мови стає проти невластивих варваризмів, неольо-

гізмів, архаїзмів і провінціалізмів. З особливою запеклістю йде боротьба проти варваризмів і неологізмів, а це пояснюється тим, що підставою поняття пуризму є дуже часто не літературні й лінгвістичні, але й інші міркування. Боротьба проти нового слова буває зовнішнім проявом боротьби проти нової ідеї, консерватизмом під заслоною пуризму. Перебільшене національне почування, разом із недостатнім знанням питань мовознавства, легко добачує у присвоєнні мовою чужих слів упадок народньої самобутности; впровадження до мови чужого слова пояснюється як злочин не тільки супроти чистоти літературної мови, але й супроти підстав народньо-суспільного життя (шовінізм під заслоною пуризму). Коли німці обурюються проти вживання французьких слів, коли греки викидають із свого словника слова турецькі, коли угри й чехи перекладають навіть власні імена з німецької мови — вони переносять у площину мови боротьбу, що тут цілком невластива й безвислідна, незалежно від того, що боротьба ця може бути законна сама в собі. Боротьби проти запозичених слів узагалі не можна виправдати вже тому, що запозики старі, як цивілізація, і без них не обходилися найсамостійніші мови. Народ не боїться запозичених слів, таксамо, як не боїться запозичених ідей: і те й друге безперечно стане його набутком і одержить у майбутньому своєрідний національний відтінок. Розвинена мова використовує найнезугарніші й найнепотрібніші запозики, — а коли такі запозики мають уже право громадянства в щоденному вжитку, то нема потреби їх викидати, навіть тоді ні, коли б своїм походженням вони суперечили ідеї чистоти й ясності мови: потворний галіцизм „въ не своей тарелкѣ“ („assiette“ означає не тільки тарілку, але й настрій) так ужився в мові й так ясно виявляє певне поняття, що немає підстав проти нього ставати. Габеленц влучно замітив, що »мова не сприймає некорисних тотожностей (двойників): коли в мові навіть є слово тотожне з запозиченим, то воно матиме лише новий відтінок значіння». Проте, безперечно, зловживання можливі; мова може бути перевантажена запозиками, новотворами і провінціалізмами, що утруднюють її сприймання без ніякої потреби. Річ зрозуміла, що існує границя для тих сторонніх первнів — і тут виринає питання про критерій чистоти мови. Ледви чи можливо знайти для нього якесь загальне означення. Розцінювати новотвори з точки зору непорушної теорії неможливо: остаточним суддею й цінувальником є історія мови. Сприймаючи нове слово, письменник безперечно звертається не до якогось кодексу раз на завжди устійнених

правил, але до власної інтуїції, що її джерелом є несвідомий зв'язок письменника з народом — творцем мови. Ця інтуїція, цей внутрішній такт, і дають можливість, у кожному окремому випадку, означити, чи потрібне тут нове слово, чи виявляє воно якийсь новий рух думки, й чи судилося йому знайти загальне признание та стати словом щоденного вжитку. Відкидати нововведення, спираючися при цьому на мову окремих письменників-клясиків — це, розуміється, неправильно, бо ж визнання клясичного періоду в історії літератури й мови ні в чому не суперечить ідеї дальшого розвитку мови. З огляду на зв'язок пуризму з суспільними й політичними течіями предмет його нападів міняється. Московська література минулого століття, що стояла цілком окремо від народу, не визнавала прав громадянства за провінціалізмами, оминаючи »подлі« слова й вислови. В шістдесятих роках нашого століття сміялися з архаїзмів, реакція обурюється з приводу неологізмів. Думка, що запозики чужих слів це — злочин супроти власного народу, набирає особливих сили в добу піднесення націоналізму. В Німеччині, наприклад, ще з кінцем минулого століття повстає ціла низка полемічних творів і товариств, що мають за своє завдання очистити рідну мову від чужих, особливо французьких, запозик (*Verwälschung*). У Франції, де справу чистоти мови підносили ще до клясиків, і де вона не сходила з літературної арени, — вона не мала такого гострого і пробоевого характеру, тим більше, що французька мова ніколи не була в такій мірі перевантажена запозиченими словами, як німецька. Змагання німецьких пуристів, підтримані урядом, мають деякі успіхи; урядова термінологія потрохи витискає з мови чужі назви, напр., *Schaffner*, зам. *Conducteur*; *Wettbewerb*, зам. колишнього *Conkurenz* і т. д.; улаштовують конкурси з нагородами за вдатні слова в заміну чужих; одержують свої окремі назви речі щоденного вжитку, що скрізь мають міжнародні назви: *Fernsprecher* — телефон, *Fahrrad* — вельосипед і інші. В московській мові ціла сила запозик починається від часів реформи Петра I, та їх вплив спинено з хвилиною, коли на справу мови звернули серйозну увагу. Приступаючи до створення словника, російська академія взяла під увагу, передані їй через кн. Дашкову, вказівки імператорки: »въ сочиняемомъ академіей словарѣ избѣгатьъ всевозможнымъ образомъ словъ чужеземныхъ, а найпаче реченій, замѣняя оныя слова или древними или вновь составленными«. Діяльність академії в цьому напрямку була невдатна; вирішено говорити замість авдиторія — слухалище, замість ад'юнктъ

— приобщникъ, замість актеръ — лицедѣй, зам. акростихъ — краестишіе і т. д.; ці нові вигадані слова не усунули чужих. З початком XIX. віку починається діяльність Шішкова, який здобув собі славу яскравого пуриста на шовіністичних підставах. Дальші змагання наших пуристів відбилися на діяльності Погодіна (його доповіді в »Обществѣ любителей русской словесности« 7. і 9. вересня 1860. року); зазначимо також статті Покровського (Москвитянинъ, 1854. р., т. I) і Меєра (Филолог. Зап., 1866, травень). Останніми часами повстало в Петербурзі товариство із спеціальною метою дбати про чистоту російської мови. Виявив певне бажання замінити деякі чужі слова московськими й московський уряд. Так, напр., не кажучи вже про зміну назв Дерпта, Дінабурга, Дінамінде, — запропоновано замінити термін «ипотечный» терміном «вотчинный» („Прав. Вѣстникъ“, 1887, ч. 1001.)“.

Як бачимо, московська енциклопедія підходить багато глибше до коріння пуризму, й, розуміється, визнаючи за ним частинно слушність, у суті мусить його осудити з тієї простої причини, щоб рух пуризму не захопив мов поневолених Москвою народів і не звернувся проти Москви й московської мови, бо всякий відрух у мовах поневолених народів проти змосковщення був би, очевидно, з їх боку „шовінізмом“. На цьому самому становищі стоять, як ми вже бачили, й теперішні московські комуністи. Проте ми вернемося до пуризму й скажемо декілька слів про його історію.

Пуризм тісно зв'язаний із розвитком національної ідеї і з боротьбою народів за свою незалежність та волю проти династій та поневолення в минулому столітті.

Властиво вже в XVIII. віці, головно ж у XIX. віці, в цілій західній Європі чути голоси, що закликають до плекання рідної мови словом й у письменстві, — передовсім у Італії та в Німеччині.

В тодішній Італії, пошматованій на дрібні державки, добре всі розуміли, що рідна мова, як це каже Вінченцо Монті, є та найсильніша сполука, що зєднує в цілість окремі держави і провінції Апенінського півострову.

Таксамо і в тодішній Німеччині усвідомив собі був народ, що літературна мова повинна бути тим лучником, що зєднує, зв'язує всі німецькі держави й державки в один німецький народ, у одну німецьку націю. Цей рух широко обхопив Німеччину. З ним співчу-

вали й німецькі клясики, і по сьогоднішній день він дуже сильний у Німеччині й має справді великі успіхи. Існує навіть спеціальна установа для плекання чистоти мови Deutscher Sprachverein, — там колись був, між иншим, дуже діяльним співробітником український граматик Теодор Гартнер, — установа, що видає від років свій місячник. Існує також і спеціальний: Verdeutschungswörterbuch Отта Саразіна, що вийшов уже шостим виданням.

Завдяки цьому товариству понімецьчено в Німеччині дуже багато чужих висловів, впроваджуючи новотвори, що позаступали чужі слова. Правда, цей рух не розвинувся так широко, як на Угорщині, де буквально всі чужі слова заступлено мадярськими новотворами, — але завдяки довголітній увазі німецького уряду, що завжди співчував цим заходам, урядова німецька мова все ж визначається високим ступенем чистоти.

Наведемо тут декілька прикладів, щоб показати, як найбільш поширені чужі слова понімецьчено:

авдиторія — Hörsaal	вельосипед — Fahrrad
авдієнція — Empfang	вентиляція — Lüftung
автор — Verfasser	вокаль — Selbstlaut
адвокат — Rechtsanwalt	гігієна — Gesundheitspflege
адміністрація — Verwaltung	гімнастика — Turnen
адміністратор — Verwalter	гінеколог — Frauenarzt
адреса — Anschrift	гратуляція — Glückwunsch
аеродром — Flugplatz	дебата — Aussprache
академія — Hochschule	демократія — Volksherrschaft
акцент — Betonung	дерматолог — Hautarzt
алькоголізм — Trunksucht	дублікат — Abschrift
амністія — Straferlass	енергія — Tatkraft
анонс — Anzeige	експорт — Ausfuhr
антена — Empfangsstrahler	експеримент — Versuch
архів — Urkundensammlung	ідеал — Wunschziel
арсенал — Zeughaus	імітація — Nachahmung
артерія — Schlagader	імпорт — Einfuhr
асекурація — Versicherung	кавалерія — Reiterei
асистент — Gehilfe	каліграфія — Schönschreiben
астролог — Sterndeuter	кампанія — Feldzug
атом — Urteilchen	кольосальний — riesig
базар — Kaufhaus	конкурс — Zahlungseinstellung
бандажа — Verband	консеквентний — folgerichtig
барограм — Luftdrucklinie	континент — Festland, Erdteil
байсен — Becken	контракт — Vertrag

контроля — Aufsicht	премія — Belohnung
конфесія — Glaubensbekennt- niss	протест — Einspruch
купé — Abteil	процес — Verfahren
лязарет — Krankenhaus	публичний — öffentlich
магазин — Speicher - Lager	радіотелеграма — Funknach- richt
майоритет — Mehrheit	рапорт — Bericht, Meldung
маніфест — Bekanntmachung	ревізія — Nachprüfung
машина — Triebwerk	регенерація — Wiedergeburt
медицина — Heilkunde	редактор — Schriftleiter
мемуари — Denkschrift	редакція — Schriftleitung
меню — Speisekarte	рекомедація — Empfehlung
метода — Arbeitsweise	рецензія — Besprechung
мікроби — Kleinlebewesen	риск — Verlustgefahr
мітинг — Volksversammlung	сатира — Spottgedicht
модерний — neuzeitlich	сензація — Aufsehen
мораль — Sittenlehre	скаля — Stufenfolge
невральгія — Nervenschmerz	стипендія — Beihilfe
ніво — Höhenlage	субординація — Unterordnung
обдукція — Leichenöffnung	тарифа — Frachtsatz
обстипація — Stuhlträgheit	телеграма — Drahtnachricht
оказія — Gelegenheit	телефон — Fernsprecher
орнамент — Verzierung	телефонічна станція — Fern- amt
ортографія — Rechtschrei- bung	тероризм — Schreckensherr- schaft
паралельний — gleichlaufend	театер — Schaubühne
паразит — Schmarotzer	транзит — Durchfuhr
пашквіль — Schmähschrift	фабрика — Werk
педагог — Erzieher	фільольог — Sprachforscher
пенсія — Ruhegehalt	цинічний — schamlos
периферія — Umkreis	шифр — Geheimschrift
перон — Bahnsteig	шоце — Staatsstrasse i т. д.
песимізм — Schwarzseherei	

Цих прикладів хай вистачить. Вони показують, як німці добре обходяться без чужих слів — бо всі ці приклади — з мови щоденного життя.

Ту велику чистоту й порядок, що ми бачимо в Німеччині на кожному кроці по містах, селах і в хатах, — те почуття порядку й чистоти проявляється і в мові як їх „Sprachgefühl“, і німці почувають відразу до засмічености своєї мови чужими словами.

Ті самі змагання пуризму здавна опанували й Польщу. І це не тільки під впливом тих течій XVIII. й XIX. віків у Італії

й Німеччині, про які ми згадували, але ці змагання повстали передусім як стихійний відрух проти поділів Польщі. Ще в 1791. року Єзерський нарікав, що в Польщі канцелярії урядують по-латині, військо муштрує — по-німецьки, в соймі говорять напів по-латині, напів по-польськи, театри грають по-італійськи і французьки, так що хибá проповідь у костелі залишилася для польської мови...

Боротьба за чистоту мови осягнула по 1830. році свій вершок, бо тоді став на чоло її Нємцевич, що почав винищувати всяку чужоземщину. Його могутньою зброєю проти чужих слів була — сатира. Він немилосердно висмівав скоробогатків-міщухів та всяких доробчаків, що вживанням чужих слів намагалися приховати власну неотесаність та надавати собі світового поліску...

І по сьогоднішій день пуризм пливе в Польщі глибоким річищем. Германізація на Познанщині поробила була до війни такі великі поступи, що по містах говорили вже, н. пр., „nie zabijaj negli w trepę“ („trepa“ з нім. Treppe, „negli“ з нім. Nagel).

Та від відродження Речі Посполитої праця польських фільольогів, школи та преси встигла вичистити вже багато чужого намулу. Останніми часами вживають поляки знаного способу: оголошують нагороду за підшукання польського вислову для слова, наприклад, німецького: »Schlager«. Вибирають суд, складений з фільольогів, письменників і журналістів, і ті люди рішають. Таким чином для слова »Schlager« впроваджено вислів »przebój«. Або рік тому підшукували польського слова на французьке »chalange«. Польська преса, що виявляє взагалі багацько ініціативи в напрямку чистоти мови, звернула увагу на це слово, і для нього вибрано »turniej lotniczy«, як бачимо, слово в корені чуже, але старе, з правом громадянства в польській мові.

Незвичайно старий є пуризм у чехів, він бере свій початок властиво від Яна Гуса. Вже Гус боровся за чистоту і зрозумілість мови для народу, а змушував його до цього його доповідника. Далі — сильні пуристичні течії видко в XVI. в., підо впливом чеського відродження й гуманізму.

В XVII. віці ці течії борються з німецькими впливами. Тягнуться вони червоною ниткою через добу Добровського аж до часів Юнгмана, які треба назвати просто словесною революцією. Через добу Гебауера доходимо аж до найновішого часу, коли часопис „Naše řeč“, оснований Йосефом

Зубатим, зробився міродатним для пуристичних течій. І досі ще справа чистоти мови незвичайно турбує відроджену Чехословацьчину. На це найкраще вказує праця Мільоша Вайнгарта „Český jazyk v přítomnosti“, вона ці питання звязує з незвичайної ваги завданням: із боротьбою за нову класичність чеської мови.

Пуризм у польській і чеській мові — як і в інших слов'янських мовах — викликав останніми роками жваву дискусію у славистиці.

Почалася вона статтею заслуженого французького мовознавця Меє (Meillet), що почав перший том видання „Revue des études slaves“ розвідкою: „De l'unité slave“. У своїй статті Меє поставив твердження, що протягом XIX. віку слов'янські мови з лексичного погляду віддалилися одна від одної, почали впроваджувати в себе різні новотвори, не звертаючи жадної уваги на мови сусідні. Так чесько-польську спорідненість розбили, мовляв, новотвори чеських пуристів XIX. віку, які всяке чуже слово заміняли чеським, тимчасом як поляки позакидали чужі, німецькі та латинські, вислови.

Проти думок Меє виступив Вочадльо. Він уважав, що Меє тут помилився, що його твердження перебільшені, що відродження чеської мови не почешило всіх чужих слів та що не відсепарувало чеської мови від слов'янських мов та європейської цивілізації.

Питання, поставлене Меє, розібрав дуже сумлінно Кіпарський у своїх двох працях, оголошених у „Slavi“-і (томи X. і XI.), про неологізми в чеській мові та про так зв. окциденталізм, де вияснив цілий перебіг чесько-польських взаємин у тій ділянці літературних мов.

Нас це спеціальне питання тут цікавити не може. Нас цікавлять ті різні чужі слова, що їх почещено та попольщено. Приклади:

міжнародній термін	чеський	польський
етимологія	slovozpýt	słoworód
організм	ústrojí, ústrojnost	ustrój
паралелізм	rovnoběžnost, sou- běžnost	równoległość
каузальність	příčinnost	przyczynowość
індивідуум	jednotlivec	jednostka
синтакса	skladba	składnia
автодидакт	samouk	samouk
субект	podmět	podmiot

міжнародний термін	чеський	польський
горизонт	obzor	widnokrąg
ізолюваний	osamocený	odosobniony
контрадикція	protiklad	sprzeczność
копуля	spona	łącznik, spójka
дескрипція	popis	opis, opisanie
контрапозиція	obměna	przeciwstawienie
екстерний	vnější	zewnątrzny
реальний	věcný	rzeczowy
редуплікований	zdvojený	podwójny
координований	souřadný	współrzędny
прецизний	přesný	dokładny, ścisły
субальтерн	podřaděný	podporządkowany

і т. д.

Хотів би я подати ще кілька дуже цікавих чеських ново-творів:

каліграфія -- krasospis, kraso- psaní	музика — hudba
хемія — lučba	друк — tisk
фізика — silozpyt	асекурація — pojištění
льоґіка — umnice, umověda	адютант — pobočník
експрес — rychlík	секретар — tajemník
перон — nastupiště	гімнастика — tělocvik
стенографія — těsnopis	театер -- divadlo
	каса — pokladna і т. д.

По цих міркуваннях приходимо до українського пуризму.

І він властиво має вже свою історію. Пуристичні змагання захопили українців уже з кінцем першої половини ХІХ. віку й розвинулися, під чеським і польським впливом, серед українських фільоґів у другій половині ХІХ. віку (Максимович, Левченко, Верхратський, Партицький і т. д.).

Для прикладу, як сильно пуризм був тоді закорінений у нашій мові, подамо ряд слів, що їх беремо з відомого в тих часах словника О. Партицького (Німецько-руський словар, Львів, 1867. р.).

На підставі цих прикладів наші читачі можуть самі переконатися, які новотвори прийнялися в українській мові, а які мова відкинула:

авдиторія — слухальня	автономія — самоуправа, са-
автодидакт — самоука, самоук	моправність
автократ — самодержець	автор — спорудник
автомат — саморух, самодвиг	

- авторитет — повага, поваг,
 власть
 агонія — скін, содухи, часо-
 ванє
 агрономічний — земледільчий
 адреса — надпис
 адюнкт — помісничий
 адютант — прибочник
 азот — душець
 акт — дія
 алімента — виживне
 алкоголь — винєць
 амальгам — зміш, сумішка,
 мішанка
 ампутація — одрізанє
 аналізувати — розбирати
 анархія — безлад, нєлад, без-
 влад
 аномалія — нєправильність
 апель — збір, переклики
 апостроф — прутка
 аптика — лікарня, лікодільня
 аптикар — лікарник
 архів — грамотня
 архітект — будівник, будів-
 ничий
 астроном — зірник-планетник
 астрономія — зірництво
 атентат — замах
 атом — первець
 атракція — притяганє, притяг
 атрибут — приналежність, при-
 даток
 афект — страсть, пристрасть
 бібліотека — книгозбір
 вегетувати — прозябати, жи-
 вотіти
 вентилятор — продох, вітро-
 гон
 вокаль — самозвук, само-
 гласна
 гексаметер — шестимір
 гермафродит — мішанєць
 гігrometer — вогкомір
 гідрографія — водопись
 гідрометер — водомір
 гієрогліфи — образопись
 горизонт — небосклонє, по-
 зем
 горизонтальний — поземий
 гуманність — людяність
 гумористичний — забавний,
 дотепний
 генеальогія — родопись
 географія — землепись
 геометер — землемір
 гратифікація — винагорода,
 подарок
 девіза — гасло
 деклярація — зізнанє, вияс-
 ненє, освідченє
 демократія — людовлада
 дефект — недолік, хиба, брак
 дискусія — розбір, розважанє
 дисципліна — карність
 діагональна лінія — поперец-
 ниця
 діагональний — поперецний
 діаметер — поперечник
 догма — правило
 друкар — тискар
 друкарня — тисковня
 екватор — рівник
 експеримент — досвід
 експропріяція — вивлащенє
 екстаза — порив, захват
 елеганція — пристійність, при-
 здоба
 елегія — жальоспів-дума
 електричний — громівний
 елемент — живло, первотина,
 первина
 елястичний — пружистий
 еманципація — висвобода,
 усамовольненє
 ігнорант — неук

ідентичний — тотожний, однаковий
 ідіосинкразія — природна відраза
 ілюзія — злуда
 імпозантний — величний
 імпульс — понука, побудка
 індиферентність — рівнодушність
 індустрія — промисл
 інсубординація — непослух
 інтервал — проміжка, простір
 інтермеццо — межигра, межидія
 інтимний — сердешний, довірочний
 інфантерія — піхота
 іронія — усмівка, насмішка
 історик — дієписець
 історія — літопись
 календар — місяцеслів
 каліграфія — краснопись
 кандидат — старник, убігач
 кантата — співка
 катальог — поспис
 категорія — розряд, одділене
 квалітет — власність, питомність, якість
 квартал — чвертьрік
 клясичний — образцевий, примірний
 колегія — згрумада
 колективний — збірний, громадний
 коментатор — толковник
 комерція — торжа, торговля
 комічний — смішний
 компіляція — збиранина
 комуна — громада
 конкуренція — суперництво
 консумент — споживач
 контрагент — умовник

конфедерація — союз
 конференція — обрада, нарада
 концесія — уступка, дозволене
 копія — відпис, перепис
 кордон — границя
 космограф — світописець
 краватка — нашійок
 легальність — правність, законність
 література — письменність
 літографія — каменопись
 ліцитація — зцінка, випродаж
 люксус — випих, розкошництво
 лязарет — більниця
 магазин — склад
 манжети — наручки
 мануфактурист — рукодільник
 медикамент — лік
 мелодійний — милозвучний, любоголосний
 мізантроп — одлюда, одлюдник
 мініатура — дрібномальба, дрібнообраз
 моногамія — одноженство
 монольог — саморозговір
 музика — гудьба, гобза
 муніція — стріливо
 нотифікувати — обвістити
 облігація — запис, довжний лист
 опера — гроспів
 оперета — гроспівка
 оранжерія — теплярня
 організм — устрій
 оригінал — первопись
 ортографія — правопись
 парада — вистрій
 паралельний — рівнолеглий
 парасоль — дощник
 парк — гайок

- пенсія — платня
перпендикулярний — стрям-
кий
перспектив — далекогляд
петиція — просьба
пільот — керманіч
пірометр — огнемір
плякат — оповістка
полігон — многокут
полюс — бігун, вісь
предикат — присудок
президент — предсідатель
пренумерант — передплатник
пренумерата — передплата
претенсія — забага
префект — начальник
призма — граняк
принцип — правило, засада
проза — простомова
протекція — опіка, заступ-
ництво
протокол — записник,
профанувати — зневажити,
обезчестити, знеславити
процент — відсоток
радіус — півпоперечник
ратифікація — потверджене
реальний — правдивий, дій-
сний, річевий
ревматизм — гостець
революція — ворохобня
регент — володар, правитель
режисер — управитель, заві-
довник
рекурс — відкликане
релігія — богочестє, віра
релятивний — зглядний
релятивність — зглядність
ремінісценція — споминка
репарувати — поправляти,
зладити, направити
репрезентант — представи-
тель, заступник
репрезентація — представ-
ництво
реторика — красномовство,
реформа — перестрій, поліп-
шенє, переміна, переинак-
шенє
реформувати — поправляти
рецензент — судич
рецензувати — осуджувати
салютувати — здоровкати,
честь віддавати, витати
символ — знамено, знак
симпатія — спочув, спочутє
синтакса — словолад,
система — уклад, уложєне
субординація — карність
суверенний — самовладний
суверенність — самовладність
суфлер — підповідач
трагедія — сумогляд, сумогра
театер — позорище, зрілисько
телеграф — далекопись
тенденція — нахил, наклін
теолог — богослов
теологія — богословіє,
термометер — тепломір
тоаст — заздоров
трактат — розправа, пере-
справа, умова
транспорт — перевіз, провіз
тріумф — слава
тротуар — хідник
факультет — відділ
фантазія — маячня, увиоб-
ражня
фантазувати — маячити,
плести
фантаст — чудака, маяч, дивак
фаталізм — судьбарство
фатальний — нещасний, зло-
віщий, вражий
фільсоф — мудрелюбець,
мудрець

філософія — мудрелюбіє
 флегматик — вагавець, зим-
 нокровний
 фризієр — кудерник
 фризура — причіска
 хемія — лучба
 хронометер — часомір

целібат — безжіноцтво
 цемент — ліпно
 центральний — осередний
 центрум — осередок, сере-
 дина
 шеф — начальник, голова

Шукаючи причин нашого пуризму, треба ще мати на увазі, що українська літературна мова в Галичині була просякнута багатьома польонізмами, тимто викликала сильний відрух на Наддніпрянщині, висловом чого були статті Грінченка та Нечуя-Левицького. Пуристичні тенденції щодо польських і російських впливів проходять червоною ниткою аж до війни, а в сьогоднішньому часі вони дуже жваві не тільки в пресі (де на цьому полі нераз забирав слово др. Михайло Рудницький), але й у науці (проф. Василь Сімович). Крім того, живу популярно-наукову діяльність виявляє проф. Іван Огієнко у своєму місячнику „Рідна Мова“ та інших виданнях.

На Наддніпрянщині пуризм виявився останніми роками передовсім при складанні термінологічних словників, де українські мовознавці поставлені були перед питання пуризму в цілій його широчині.

Заки прийдемо до критичного обговорювання большевицьких закидів проти складеної на Наддніпрянщині термінології й її новотворів, хотіли б ми зазначити тут своє засадниче становище у справі пуризму.

В цьому питанні ми тримаємося такої думки:

Беручи на увагу, що літературна мова культурного народу має найрізномірніші завдання, що вона, з одного боку, мусить бути мовою різних ділянок науки й різних станів суспільности, а з другого — мусить бути зрозуміла для найширших шарів даного народу, ми вважаємо:

а) що мова окремих ділянок науки може затримувати чужі слова, прийняті в науці; зате

б) літературна мова, в широкому розумінні, повинна їх по змозі вистерігатися й замінювати їх удатними новотворами з народнього словесного матеріалу.

Для уgruntування цього становища пригадуємо таке:

Що таке властиво мова? Мова це передовсім засіб порозуміння між одиницями даної мовної громади. Ця ха-

рактеристика розуміння мови є найважливішою рисою поняття мови взагалі, бо те, чого друга сторона зрозуміти не може, перестає бути мовою, а робиться „белькотом“.

Отже, мова є засобом порозуміння, а не — непорозуміння!

Беручи на увагу цю засадничу справу, розуміння мови, ми й зазначаємо наше становище щодо чужих слів в українській мові.

Ми їх допускаємо в мові науки й у спеціальних наукових розвідках, де той, хто пише й читає, так само, як той, хто слухає й говорить, ті наукові терміни розуміє.

б) Чужі слова в мові й їх життя.

Але, якщо вводиться ті чужі наукові терміни в широкому літературному розумінні, то тим не викликається порозуміння між слухачем і промовцем, а тільки непорозуміння.

Що це справді так, на це вказують ясно мовні факти з найрізномірніших мов — а також із нашої, української мови.

Чуже слово є в оточенні даної мови все ж чимось чужим, що разить естетичне почуття слухача, що нарушує милозвучність мови. Але не ці естетичні моменти є тут міродатні, а лише інші справи.

Для широких мас те чуже слово не викликає жадних асоціацій. Тимто для робітника і для селянина, що не знають ні греки, ні латини, чужі слова є справжньою китайщиною і стаються якимось таємним жаргоном інтелігенції, таким самим, як колись староцерковна мова в московських попів. Брак асоціацій — це з погляду мнемотехніки є велике обтяження пам'яті широких мас.

Далі не бачимо жадної кінечности, щоб широкі маси завчали чужі слова й терміни з найрізномірніших ділянок науки. Адже ж ми живемо тепер у добі спеціалізації, й навіть дуже освічені діячі науки є напівграмотні в термінології інших ділянок науки, і тільки, на підставі старого знайомства латини й греки, можуть вони здогадуватися, що даний термін означає.

Коли ж так стоїть справа з високо кваліфікованими, науковими силами, то що ж тоді робиться з чужими словами «термінами» в мові широких мас!

А робиться ось що: чуже слово попадає в широкі маси,

і ті маси намагаються його за всяку ціну якось асимілювати-приподібнити, перетравити-переварити.

Таким шляхом ми дістаємо найбільш чудернацькі форми, що ясно вказують, як маси жують, немов якийсь шматок чогось нестравного, всякі чужі слова, перевертають їх сюди-туди, щоб ізв'язати їх якось із рідним мовним матеріалом.

Простолюддя наше, наприклад, вимовляє слова:

американець як — мороканець, автомобіль як ахтомобіль, вафтомобіль, антобиль, авто як гапто, весельосипед як волосипед, псаломщик — посоломщик, протоєрей — плутірей, консисторія — концесторія, бумага — бомага, економ — оконом, електрика — лектштрика, трактор — трахтор, трахтір, ікона — окна, корабель — коробель, купол — кумпол, елемент — ілімент, телеграм — тіліграм, фортуна — хуртуна, моск. прекратить — прикрутить, польське *zaświadczenie* — засвященне й т. д.

Хочемо дати тут ще кілька прикладів, як виглядають міжнародні терміни в мові робітників і селян (прикладі беру не тільки з Галичини й Волині, а передовсім від утікачів із Совецької України):

трамвай — трамбай, інтелігенція — талігенція, адвокат — годукат, інженер — візінір, джінджинер, нотаріус — матареуш, доктор — дохтор, редактор — редахтір, екзамен — гекзамент, антихрист — анцихрист, асекурація — сікірація, інфантерія — фантарія, револьвер — лівольверт, плевбісцит — пельбісцит, театер — кіятер, кіяхтер, гімназія — гамназія, монастир — намастир, шосе — шоса, соша, принцип — принпиц, спекуляція — шпекуляція, ліліпут — ляпітут, езекутор — здикутник, презес — презус, криза — кризус, практика — фрахтика, професор — префесер, інтерес — гантерес, епітет — ляпітет і т. д.

В Наддніпрянщині маси вимовляють:

тарілка — талірка, ковнір — ковмір, комір, електрика — ілістричество (з моск. „електричество“), папіроса — попароса, флаг — хлак, псалтир — салтир, паспорт — пачпорт, комедія — кумедія, каравул — калавур, револьвер — ліворверт, опіум — опуїм, серйозний — сурійозний, фельдфебель — фітьфебіль, фетон — хваїтон, лазарет — лазурет, доктор — дохтур і т. д.

Маємо цілу низку прикладів із життя, в яких проста людина, без знання клясичних мов, мішає подібні слова й вимовляє: пакт як факт, астроном — гастроном, експеримент — екскремент, геометер — кільометер, меценас — месіяш, контингент — континент, гектар — гектор, нектар і т. д.

Як уява народу працює над тими чужими словами, щоб їх бодай трохи схопити і звязати якимось значінням із рідним матеріалом, показують найкраще так звані народні етимології, дуже численні в усіх народніх європейських мовах. Вони є стихійним відрухом, самообороною даних мов проти чужинецьких слів. Дуже часто з тих народніх етимологій промовляє до нас здоровий гумор народу, що з даного слова робить собі жарт-анекдоту, щоб краще його сміхотворну форму собі присвоїти та запам'ятати.

Подаємо ряд прикладів із української мови:

скарбона з польської мови *karbona* – скарб; ліхтарня з польської *latarnia* – ліхтар; пампух із німецької *Pfannkuchen* – пухкий; сотнар із польської *setnar* – сотка; орчик із німецької *Ortscheit* – орати; гострий пляц із німецької *Austriaplatz* (передвоєнна назва майдану в Чернівцях); агрост із агрест – рости; вагон із вагон – вага; орлоплян із аероплян – орел; уропьян із аероплян – ропя (ропою гонить); орена з арена – орати; бичовик із большевик – бич (бичувати); гарбузова гора з Габсбурзька гора, *Habsburgshöhe* (назва парку в Чернівцях); граймо́нія з гармонія – грати, грай; голі ноги сірий хвіст із – *Hohenlohe Schillingsfürst*; гримофон із грамофон – гримати; граймофон із грамофон – грати, грай; гранатир із гренадир – граната; остропріятель із експропріятор – пріятель; наливатор із елеватор – збіжжя наливати; ліхтрика з електрика – ліхтар; каляріпа з галярепа – ріпа; камбрат із німецької *Kamerad*, камрад – брат; копитал із капітал – копити гроші; кумпаратива з кооператива – (на селі майже всі дядьки між собою куми), з того самого слова – колоператива; лакомина з польської *legumina* – лакоме; мефифостель із мефістофель – хвіст у чорта; гордель із ордер – гордий; ріжпубліка з республіка – різати; прижим із режим – (рос. прижимає); лівору́ція з револю́ція – лівий; ревка з ревом – ревіти; скубент із студент – скубати; торбина з турбіна; шарпнель із шрапнель – шарпати; горлатор із оратор – горлати; сіку́ція з е́кзеку́ція – сікти; дурист із турист – дурити людей; гороскоп із періскоп – гора (вгору дивитися); хворум із кворум – (кілько хорих не прийшло на засідання?); Франц Йозеф гершт постолі мастить із *Franz Joseph der erste, apostolische Majestät*; ерц герц з мотузками з *Erzherzog von Toskana*; прибив писком три латі – при Понтійським Пилаті; ляйтман із ляйтенант, як фірман, гавптман; дмитрополіта із митрополит – Дмитро; кому на́ – (кому ні) з комуна; гамор

з гумор — сміх, гамір; маніфостація з маніфестація — хвіст людей іде; казета з газета — казати щось, оповідати й т. д.

Звернемо ще увагу на дві „советські“ народні етимології: протокол — притикол, притикати; смичка — смикати (селян).

Нарешті подамо ще кілька народніх етимологій із чужих мов, щоб показати, що бажання розуміти свою мову це загальне явище

Із німецької мови:

Kollaps „удар серця“ — Herzklaps: Herz = серце, klaps — удар; Saucisse „ковбаска“ — Süßchen, süß = солодкий; mas-sakrieren „масакрувати“ — mordsakrieren, Mord = убивство; trot-toir „хідник“ — Trittuar, Tritt = крок; Rondell „кругла миска“ — Rundteil, rund = округлий; Museum „музей“ — Beschum, be-sehen = оглядати; Beefsteak „бівштек“ — Büfstück, Stück = кавалок; Influenza „інфлюенція“ — Infaulenzia, faul = ледачий, що любить вилігуватися; hamаса „гамак“, слово півд. американське, — Hängematte, hängen = „висіти“, Matte = рогожа; Agri-ponia „ростина“ — Ackermännchen, Acker = рілля й т. д.

Із польської мови:

synamon — су жа мам?; cykorja — cukierja (cukier); mandra-gora — modra kora (modry, kora); majoran — maryjanek (Marjan); palenia — piwonja (piwo), piwownja (woń); borax — burasz (bu-ry); Kupferwasser — koperwas (koper); pigułka — figulka (figa); vitrioleum — chytry olej; nietoperz — latopierz (latać), latomysz; sokół — srokół (sroka); gąsienica — wążienica (wąż); zefir — zo-fir (Zofja); Глібів (село) — Chlebów (chleb); minoga — młynoga (młyn); Pieczeniegi — Pieczonogi (noga); Теребовля — Trembowla (trąbić — trębacz); Joli borde — Żoliborz (borz); Oppenheim — popychaj; burmistrz — półmistrz; pocztmistrz — podmistrz; arysto-kraty — a reszta graty; franc-masson — farmazon (farmacja); far-mazyn — karmazyn; introligator — intrygator; kardynał — karmi dół; kamerdyner — kamerdureń; kasztany — kasztelany (kasztelan); pomidory — komendory (komenda); parmezan — farmazon i т. д.

Із московської мови:

graves (вино) — графское вино (граф); Рурик — Юрик (Юрий); Koss von Dahlen — Козодавлев; Hamilton — Хомутов; адвокат — аблокат (локоть — має лікті); урядник — курятник (куриця); юноша — вюноша (вюн); Николай угодник — Нико-лай угольник (бо ікона в куті, в „углі“ висить); екзекутор — се-кутор (секу); ватерклозет — витри козе; Feldscher — фершал як: маршал); арендатор — арендатель (-тель); Loewenstein — Левшин; suprême de volaille — s'uprjam diavolaj (упрямый-дьявол).

Цей нахил вишукувати якесь значіння в чужих звуках є в мові незвичайно глибокий, і ми маємо пребагацько прикладів, як навіть згукотвори живої природи нарід вияснює своїми словами.

Так, наприклад, синицю передражняють: Покинь сані! покинь сані! бери віз! бери віз! А соловя: Утік! утік! у ліс! у ліс! потоком! кум, кум! кліщ, кліщ, кліщ! Ластівку наслідують: Скрізь була! І в Києві і поза Києвом, а ніде не бачила так хороше, як тут! Або: Остріжки! Остріжки! А тепер нема ніц, ніц, ніц! Півень старий каже: Москалі йдуть! Москалі йдуть! А півень молодий: Чотири тисячі — чотири тисячі! Зате пугач: Поховав! Поховав! А жаби: Де твій батько? На Дону! А твій де? Потонув! Нум плакати! Нум! Нум! Нум!

Таких прикладів в українській мові незвичайно багато. Можна сказати, що стихійна увага народу слухово звернена на те, щоб у всіх згуках відшукати значіння, зрозумілі в рідній мові.

І ось із цією стихією почали комуністи боротьбу.

3. ЗАКИДИ ХВИЛІ У СВІТЛІ НАУКИ.

а) „Незрозумілість української термінології“.

Вияснивши цілу проблему творення новітньої термінології взагалі, і давши в загальних рисах історію так званого пуризму, повертаємось тепер до найтяжчого аргументу Хвилі, себто до незрозумілості української термінології, яку „шкідники“ поутворювали.

Пропонуємо д. А. Хвилі зробити звичайний досвід: проїхатися Україною селами, містечками та колгоспами й запитати когонебудь із сірої „бататомільйонної маси“, яке слово він розуміє? Наркоз, чи знечулення; гіпертрофія, чи переріст; епілепсія, чи падачка; тротуар, чи хідник; арка, чи лук; крематорій, чи спалювач?... і т. д.

В висліді цього досвіду ми цілком певні, але ми й добре розуміємо, що фаховий москалізатор не признає фактів життя.

Ще більше, ми пропонуємо д. А. Хвилі самому зголоситися на іспит із тієї міжнародньої термінології, яку він хоче вводити, і ми сумніву не маємо, що він провалиться не при одному терміні, а при сотні! Виявиться, що він сотень термінів — не розуміє!

А може д. А. Хвиля скаже, що в цьому випадку говорять із нас наші „буржуазно націоналістичні настанови“?

Можливо. Але тоді мусимо звернути його увагу на те, що

про це говорить сам А. Постишев, якого Хвиля в „петлюрівстві“ не буде чейже підозрівати...

Отже хай собі д. Хвиля прочитає й запам'ятає такий уступ із промови самого Постишева:

„Або ось вам інший пропагандист, який керує гуртком по історії партії. Підчас занять він завжди вживає такі слова, як: ортодокс, »епігон«, »концепція, олігархія, »епіграф« і т. і. Але найцікавіше в цьому випадку те, що коли слухачі нарешті не стерпіли і попросили пояснити значіння тих слів, то пропагандист не зміг цього зробити“.

„У чому тут справа? А справа тут у тому, що інший, малокваліфікований пропагандист, »нахлебавшись« вчених слів і не переваривши їх сам, намагається обов'язково вивалити їх перед аудиторією. Я не хочу сказати, що у нас багато таких пропагандистів, які намагаються показати свою »вченість«, але все ж окремі такі є у нас.

„Боротьба за ясну зрозумілу мову пропаганди, — одно з найважливіших завдань боротьби за високу якість партійного навчання, за високу засвоюваність слухачів“ (Партробітник України, ч. 3—4, 1935. року)*).

Отже коли по 18 роках советської влади радянська культура так високо дійшла, що самі викладачі не розуміють тих термінів, яких уживають, то що тут говорити про те, що „багатомільйонні маси“ України їх розуміють! Треба бути, лагідно кажучи, дуже несовісним, щоб таке твердити.

Тимто твердження Хвилі, що утворена українська термінологія була широким масам України незрозуміла, а всякі міжнародні терміни були зрозумілі — є цілком безпідставна вигадка**).

*) Замітимо насамперед до цієї цитати, що щодо числа таких пропагандистів хай нас Постишев не заспокоює, бо якщо навіть він уважає за потрібне з цим явищем боротись, то можна собі уявити число тих учених колегів А. Хвилі.

**) Як справа із зрозумілістю міжнародніх термінів мається на Моквищині, найкраще свідчить оцей малюнок із натури“, поміщений у „Правді“ з дня 25.ІІ. 1935 р. п. з. „Политграмота“:

„Партийная школа“ при Кучугуровском сельсовете. Доклад тов. Пика на VII-м конгрессе Коминтерна.

„Занятия“ начинаются со вступительного слова „пропагандиста“.

— Сегодня будем прорабатывать Пика. О чем говорил нам тов. Пик? За 7 лет стратегия и тактика Коминтерна проверены жизнью.

У світлі цих міркувань аргументація Хвилі, спрямована проти т. зв. „термінологічних шкідників“ виглядає приблизно так:

Ті українці, мовознавці і громадяни, що хочуть свою мову розуміти:

вони шкідники, вони провадять шкідницьку роботу, вони впроваджують словотвори, що мають буржуазно-націоналістичний характер,

вони впроваджують петлюрівські словотвори, націоналістичний мотлох,

вони є вороги народу,

вони пробують підточувати ізсередини переможне будівництво соціалістичне на культурному фронті,

вони хочуть звести на манівці розвиток української мови,

вони є українські зоологічні націоналісти, що мріють про відновлення буржуазної, куркульської, синьожупанної, жовтоблакитної, широкоштанної, націоналістичної України,

вони спрямовували українську мову на націоналістичні шляхи, на буржуазно націоналістичні шляхи,

вони роблять шкоду багатоміліоновим масам робітників і селян і шкоду розвитку української радянської культури,

В те годы аккуратно шестой конгресс Коминтерна постановил, что буржуазия должна идти к развалу и кризису. Также были и другие забастовки (!). Что такое стратегия, товарищи? Это — план свержения буржуазии. Обратное будем говорить, что произошло в пройденных семи годах. Указывалось, например, что дело идет к стабилизации. Но пошли волнения, кризисы... Аккурат Абиссиния пошла на войну. Аккурат они собираются напасть на Советский Союз...

Говорил пропагандист около получаса, говорил, с трудом подыскивая слова.

Сбросил среди речи ватный пиджак. А потом, вконец употев, решил остановиться и начал задавать слушателям вопросы.

— Ну, тов. Холостых, не скажешь ли ты, что аккуратно произошло за эти семь лет?

— Абиссиния, что это за страна и где?

— Не могу, товарищ, сказать, — отвечает „пропагандист“, — сам уже месяц иду на карте, но не могу найти.

Абиссинией заинтересовались и другие товарищи. Оказывается, есть здесь одна старая физическая карта России. На этой карте упорно уже месяц люди ищут Абиссинию и, естественно, не могут найти. Даже выясняется, что „пропагандист“ не знает „точно“, кто такой Пик, как он не знает точного значения слова „конгресс“. Часть слушателей не знает, что значит слово „Коминтерн“.

вони хочуть відірвати термінологію української мови від широких українських трудових мас, вони хочуть ізолювати українську мову від бурхливого процесу соціалістичного будівництва, від героїчної боротьби українських робітників та колгоспників за справу соціалізму,

вони відривають маси від науки і зводять наукову термінологію на шляхи провінціяльщини, національної обмежености, нещтя, вони відривали українську мову від досягнень технічної термінології в світовій культурі, вони вели розвиток української мови в закут провінціяльщини, в закут кобиляцької культури,

вони проти соціалістичного будівництва, проти могутнього піднесення української радянської культури, вони наносили шкоду багатоміліоновим масам робітників і селян, та шкоду розвиткові української радянської культури,

вони виховують маси в куркульсько-петлюрівському дусі, виховують їх у дусі ненависти до соціалістичної батьківщини, а любови до козацької романтики, вони калічили мільйони дітей,

вони повертали назад до часів, коли українська мова й термінологія відбивала фєвдальний стан України — добу Козаччини!!

Це про т. зв. „термінологічних шкідників“. Але, крім них, існують ті, що борються, під проводом А. Хвилі, проти української термінології, що є за міжнародними термінами і властиво проти того, щоб українці розуміли свою мову. Тим усім Хвиля виставляє дуже похвальні свідчення, мовляв:

вони, провадять корисну роботу,

вони впроваджують словотвори, що мають соціалістично-комуністичний характер,

вони є приятелі народу,

вони не підточують, а зміцнюють ізсередини переможне соціалістичне будівництво на культурному фронті, вони провадять правильним шляхом розвиток української мови,

вони є радянські патріоти, що мріють про радянську Україну і спрямовують українську мову Сталінським шляхом,

вони роблять користь багатоміліоновим масам робітників і селян і користь розвиткові української радянської культури,

вони скріплюють наукову термінологію в широких українських

трудоу масах і звязують українську мову з бурхливим процесом соціалістичного будівництва та героїчною боротьбою українських робітників та колгоспників за справу соціалізму, вони провадять науку в маси й виводять її із провінціалізму, національної обмеженості й нецтва, вони випроваджують українську мову з закуту кобеляцької культури, вони є за соціалістичним будівництвом і за могутнім піднесенням української радянської культури, вони приносять користь багатоміліоновим масам робітників і селян та користь розвиткові української радянської культури, вони виховують маси в дусі Леніна і Сталіна і в любові до соціалістичної батьківщини, вони просвічують мільйони дітей! і т. д.*).

*) Про стан освіти, та водночас і моральний стан молоді, не тільки на занедбаній москалями Україні, але й у цілому Союзі хочемо подати відповідний матеріал, з якого достатньо побачимо, яку підготовку дає советське шкільництво для розуміння міжнародних термінів. Постишевський пропагандист не є винятком. Уся советська преса приносить що кілька день повчальні образки з дійсності. З величезного пресового матеріалу виберемо лише кілька фактів за останній рік.

„Экономическая Жизнь“ ч. 133, 20 VIII, 1935. року подає, що в Кредитно-економічному Інституті Держбанку з 65 люда „зрізалася“ на іспиті з московської мови й математики майже половина.

Те саме і в Ленінграді.

„Экономическая Жизнь“ ч. 114 подає, що найгірше підготовлені учні з пермського й костромського технікумів. Багато з тих, що йдуть на іспит, не знають найелементарніших річей. У Москві на іспиті до Інституту для інженерів транспорту 56% дістало незадовільні відмітки, 24% задовільні, 11% добрі й лише 9% дуже добрі (Гуд. ч. 183).

Часто трапляються факти повного незнання географії. „Известия“ ч. 164 подають, що в Інституті Лубнова в Москві із 43 учителів географії ні один не написав диктату без помилки, а один учитель на факультеті педагогічним зробив 69 помилок!..

„За Индустриализацию“ ч. 198, 22 VIII 1935 року проф. О. Жітомірський пише, що інженери виказують такі браки в математичній освіті, що не вміють розв'язати найпростіших математичних завдань, що не мають жадного поняття про геометрію.

„За Коммунистическое Просвещение“ з 16. грудня 1935 р. поміщує кореспонденцію з Ленінграду про інтенсифікацію боротьби з анальфабетизмом учителів. В одній ленінградській школі запорядили останніми днями іспит для учителів, щоб перевірити, чи вони знають ортографію. Більшість учителів провалилась при іспиті, багато було таких, що в диктаті поробили по 80 помилок. Цей іспит улаштували після того, як перевірили знання учнів у ленінградських школах. Комісія вказала, що у школах тільки одного району 400 вчителів не знає ортографії. Для них відкрили курси, на які ходить ледви половина. Автор кореспонденції твердить, що вчителі не хочуть учитися, щоб не утратити

б) Українські терміни „штучно вигадані“.

Штучно вигадані терміни!

Протягом усіх міркувань Хвилі повертається цей закид кілька разів: замінювали загально відомі терміни на штучно вигадані слова, незрозумілі багатоміліоновим масам!

Читачі вже з промови Постишева знають, які терміни „загально відомі і зрозумілі“, — а які (українські) масам незрозумілі. Тепер скажемо кілька слів про цей закид „штучно вигадані слова“.

авторитету в учнів. Крім цього деякі керівники шкіл противляться цим курсам, бо вчитель не може цього погодити зі своєю щоденною працею. Побоюючись недостачі вчителів, яких усе ще не досить, директори шкіл затаюють перед комісією їх незнання.

„За Коммунистическое Просвещение“ 22 IX 1935 року подає, що керівник шкільництва при ЦКВКП(б) Волін, на урядовім зібранні московських директорів шкіл, сказав: „Учителі не мають відповідного приготування — вони самі не знають грамоти. Учні вищих клас середніх шкіл і слухачі високих шкіл не можуть без правописних помилок написати найпростішого диктату... Звертає увагу на незнання назв чужих країв. Навчання математики стоїть на нечувано низькому ступені. . — 52 % учнів вищих клас не може відчитати чисел, що складаються з кількох цифр... У школах панує невимовний хаос“.

„Комсомольская Правда“ з 24. вересня 1935. року помістила статтю директора московського Енергетичного Інституту під заголовком: „Школа випускає анальфabetів“. Автор стверджує, що 10-класова школа не підготовляє своїх учнів як-слід до вищих шкіл. У московськiм Енергетичнiм Інституті складо вступні іспити 46,5% абсолютентів середніх шкіл. Технічні школи і приготівні курси до вищих шкіл дають іще менший відсоток. Студенти першого курсу Інституту не придбали необхідного знання з математики, хемії, фізики й московської мови. Інститут мусів створити окремі курси, бо більшість студентів була безпорадна супроти програми 1-го курсу.

В чеськiм журналі Lidové Noviny подає мос-овський кореспондент Алексєєв у статті „Совети й їх проблеми“, як то 18-літній учень зразкової школи в Москві не знав, хто був Наполеон і Мірабо.

Таке становище в Москві та Ленінграді. Що ж діється на „провінції“, у Києві, то тут критика мусить бути обережна, бо з неї легко можуть зробити контрреволюцію. Та, не зважаючи на це, в „вістях“ ч. 206 з дня 6. вересня 1935. року Д. Косенко, Б. Рабінович, С. Мовшиць і Г. Дрінфель помістили дуже невідрадіні завваги, зроблені підчас вступних іспитів для студентів університету.

Про моральний стан молоді в советських школах на обширі цілого СССР маємо також безліч матеріалу. Тут подамо тільки знову декілька образочків.

„Комсомольская Правда“ ч. 83. 1935. року признається, що злочинні елементи виявили себе багато сильнішими від комсомольців і піонерів, їм удалося опанувати своїми впливами велику кількість учнів.

Невже ж А. Хвиля думає, що міжнародні терміни не є „штучно вигадані“?

Невже ж він думає, що барометер, таксометер, автомобіль, телескоп, телефон, газ і т. д. утворив старогрецький, чи староримський пролетаріят? Невже ж він думає, що ці слова не є штучно вигадані, і що наука далі штучно не вигадує термінів?

Отже де тут підстави для закиду, коли і справді дещо в новій українській термінології є „штучно вигадане“?

Підстав жадних нема. Аргумент Хвилі це аргумент неука, який навіть не припускає, що й міжнародні терміни теж „штучно вигадані“, який із цілою ігноранцією людини, що взялася не за

„Правда“ з 28. лютого 1935. року закликає в передовиці, що треба нарешті зробити порядок у школі, бо ті відносини, що там панують, відривають дітей від громадського життя і штовхають їх на шлях хуліганства й бандитизму.

„Комсомольская Правда“, ч. 72. з 1935. року пише, що становище тих центральних установ для приборювання дитячого бандитизму характеризує те, що вони присилувані викликувати що-дня міліцію для охорони перед тими самими дітьми.

„Комсомольская Правда“, ч. 4. з 1935 року пише, що на вулицях у Києві можна подибати сотні дітей-босяків. Хто вони? Це советські учні, що поробилися вуличниками.

„За Коммунистическое Просвещение“, ч. 5. з 1935. року описує битву між учнями зразкової школи в Києві ч. 71, а в тім самім числі є нотатка, що в Самарі учні школи ч. 23. побили свого вчителя.

„Коммунистическая Правда“ ч. 59. з 1935. року інформує, що для приборювання бандитизму в народніх школах -- у школах від 8--12 років -- рішено прикласти такі кари: виключення бандитів із школи, судове переслідування їх батьків, розподіл міста Москви на спеціальні округи для приборювання бандитів-школярів, утворення окремих відділів міліції для цієї мети...

Бійки, вбивства, полова розпуста й пнячення по советських школах так поширилися, що 7. квітня 1935. року за підписами Калініна, Молотова й Акулова вийшов декрет, який впроваджує кзру смерти для дітей, від 12 років почавши.

Ось його зміст:

1. Неповнолітні, від 12 років почавши, коли їм доведуть злодійство, хуліганство, вбивство і намір убивства, будуть карані судом із прикладенням усіх кар кодексу карного.

2. Особи, яким доведуть, що вони неповнолітніх спонукують до участі у злочинах, спекуляції, проституції й жебрацтві, будуть карані вязницею не менш ніж 5 років.

Ми навели ці факти, щоб показати, що стан освіти „пропагандистів“ комуністичної партії, як і стан освіти цілої генерації, яка вийшла з комуністичних шкіл, виключає всяку можливість зрозуміти інтернаціональну термінологію.

свої справи, не бере під увагу, що при творенні термінології справа не в „штучности“ даного терміну, а лише в тім, чи на-рід р о з у м і є термінологічний новотвір, чи ні.

в) Українська термінологія відриває українські маси від інтернаціональних досягнень, від науки, від світової культури, від досягнень усього людства.

Зясуймо спершу цю каламутну тезу й вияснім, що А. Хвиля властиво хоче сказати.

Отже термінологічні „шкідники“ хотіли, на думку Хвилі, українську мову відірвати від наукових і технічних термінів, „що є спільні для мов усіх народів“, вони хотіли „відгородити українські маси від світової культури, від інтернаціональної технічної термінології, що є, зрозуміла річ, досягнення людства“, — вони хотіли „відірвати українську мову від досягнень технічної термінології у світовій культурі.“

Запитаємо, відколі автозавод, фабрика іграшок, махоркова фабрика, буфер, шпала, якор, хомут і т. д. стали інтернаціональними термінами?

Далі, трохи дивно звучать ці слова „людство — світова культура“ в устах урядового представника держави, де немає ні свободи слова, ні преси, ні науки, де уряд зорганізував голод і винищив 5 мільонів свого населення, де впроваджено поне-вільну працю, де без суду розстрілюють громадян, де заведено кару смерті для 12-літніх дітей...

А проте наше здивування розвівається, коли придивимося до дальшого ходу думок А. Хвилі й побачимо, кого саме Хвиля вважає за представника того „людства — світової культури“.

Він вияснює далі: „шкідники“ хотіли відірвати українську мову від „загально відомої термінології, вживаної в усьому Радянському Союзі“, відірвати від „загально відомої наукової термінології, прийнятої самим життям соціалістичної країни“.

Тепер починаємо розуміти: поняття „людство — світову культуру“ Хвиля утотожнює з Радянським Союзом. Не цілком розуміємо тільки його останнє твердження „самим життям“?

Маємо сумніви... яким життям? Окупація України, Грузії, Кавказу, Кубані, Туркестану — це саме життя? Похід московського імперіалізму це називається: саме життя?

Тимчасом навіть із історії недавнього минулого можна було б довідатися про такий цікавий факт, що існує офіційний документ Ліги Націй у Женеві ч. 88. (20.XI. 1920),*) прохання УНР про прийняття до Ліги, де подані інші офіційні документи про те, що Москва визнала Україну й її уряд. Таксамо про Грузію та про інші країни можна було б безперечно знайти не менше цікаві історичні дані!

Далі, Хвиля говорить про якусь „загально відому термінологію“, вживану ніби то в Радянському Союзі.

Загально відому? Невже ж? То й поневолені карельці, інгерманляндці, білорусини, українці, грузини, горці, азербейджанці, туркестанці, татари й т. д. її вживають? А це відколи? Бо ж ми маємо безліч даних, що цю термінологію саме тепер Москва нечуваною силою й переслідуваннями накидує цим народам, — і що вони всіма силами проти неї бороняться! Тому мусимо ствердити, що Хвиля тут із правдою розминувся: немає в СРСР загально відомої термінології, а є ще невживана й життям не принята термінологія!

До речі, нас цікавить саме твердження: „відірвати від термінології Радянського Союзу — соціалістичної країни“! Це якийсь „шифр“! Від якої термінології „шкідники“ хотіли відірвати українську мову!

І тут Хвиля пробалакується: робота була спрямована на „відрив української наукової термінології від російської наукової термінології“!

Але це ще не все, що ті „шкідники“ робили! Вони хотіли „відривати українську мову від братньої російської мови“ — заявляє з патосом Хвиля.

Тепер розуміємо ясно! До чого було вживати слів: людство, світова культура, інтернаціональна технічна термінологія, досягнення людства, загально відома термінологія, вживана в Радянському Союзі, яку приняло саме життя, соціалістична країна і т. д., — треба говорити ясно: йде мова не про якусь там міжнародню термінологію, лише про московську, про відривання української мови від «братньої російської»!

Відривання? Відривати мову? Відривати можна тільки щось, що входить у склад цілості. Значить, для Хвилі

*) Société des Nations. Demande d'admission dans la Société des Nations de la République Ukrainienne. Memorandum du Secrétaire Général.

українська й московська мови це не рівновартні, окремі словянські мови, нарівні з польською, чеською, словацькою, словінською, сербо-хорватською, болгарською, — ні, українська мова й російська мова творять серед них якусь цілість... Якщо так, то щоб вже й говорити про білоруську мову!..

І тому надаремне Хвиля пише „ми водночас повинні бити російських великодержавних націоналістів, які роблять спроби й далі ширити теорію про те, що українська мова це тільки говір великоруської мови. Ми маємо на увазі видання „Бюро заочного обучения при Педфаке 2-го МГУ“ (Русский язык И. Г. Голанова за 1929. год), де українську мову автор трактує як малоруський говір: «Современные живые говоры русского языка, понимаемого в широком смысле, распадается на три большие отдела: великорусский, белорусский и малорусский, называемый в последнее время чаще украинским».

„Ми не будемо спинятися на цій чорносотенній теорії професора Голанова“ — каже Хвиля. — „Її характер, її цілеспрямованість майже нічим не різняться від чорносотенних вправ різних Пурішкевичів“.

Вони не різняться нічим також і від вправ А. Хвилі.

Бо хто говорить про відрив української мови від московської, той практично реалізує те, що чорносотенці теоретично доводять.

Відрив, відривання української мови від мови братнього нам народу російської! — пише Хвиля.

Можна було б думати, що й російська мова звязана чимось на рівних правах із українською в уяві Хвилі й йому подібних „мовознавців“ — але, здається, ще той московський фільольог не народився, який боровся би проти відриву московської мови від — української! І в тому ціла річ, що тільки українська мова, в розумінні Хвилі, звязана з московською, і тільки українська мова не сміє „відриватися“ від московської, а московська прямує своїми незалежними самостійними шляхами, — як літературна мова вищого роду... Що й казати, мова червоної Москви!

Цій справі відриву присвячує Хвиля досить багато місця у своїй каламутній аргументації, що є в ній, між иншим, дуже цікаві відтинки, які варто піднести.

А саме пише він, що „термінологічна робота була спрямована на відрив української мови від широких трудящих мас

України, на відрив від російської мови“. Виходить із того, що українські трудящі маси вже геть усі чисто утراكвістичні?!

Закидає далі Хвиля „шкідникам“ не тільки відрубання, а ще й „відгороджування української мови від мови російської“, ба навіть обвинувачує „шкідників“, що вони хочуть показати „відрубність російської мови від української“, що вони „ставили між українською і російською мовами бар'єр“, що „вбивали клин“ між українську й російську наукову термінологію і т. д., — все це гріхи проти „єдінства рускаво языка“!

Але Хвиля дбає не тільки про сучасність, він піклується також і майбутнім: „Процес творення української наукової термінології“, — пише він, — „скерування розвитку української наукової мови було направлено по лінії штучного відриву від спільної, братньої українській мові, мови руського народу“.

Стверджуємо тут, що для А. Хвилі є мова „руського народу“ не тільки братньою, але й спільною, — цебто спільною літературною мовою.

Отже добалакався. Але запитався: чи знають советські „мовознавці“ про те, що до війни були українські етнографічні землі, які мали змогу жити трохи вільнішим життям, а саме в Австрії (на Буковині й у Галичині). Там же ж мова українська була державна, там українці мали змогу витворити деяку термінологію, витворити, спільно з еміграцією Наддніпрянщини 1905-6 років, великі засоби слів для новітнього життя. Творив це сам Український Народ, рятуючи мову від царської Москви у своєму галицько-буковинському Піємонті — в той саме час, коли московський царат помосковлював усіма засобами Україну, передовсім міста, містечка та робітництво.

По упадку царату здавалося б, що той дорібок у мовознавстві й термінології, витворений спільними силами Наддніпрянщини й Наддністрянщини, зробиться з відповідними змінами спільним для всієї української етнографічної території. Це було б і справедливо і доцільно.

Отже ця термінологія, що була витворена до війни, яку десятиліттями викладали з університетських кафедр, у гімназіяльних і народніх школах, чи вона не заслуговує на те, щоб її саме поширити на всю етнографічну територію?

А до того: чи вона ж не була поширена серед українських робітників та селян у Галичині й на Буковині?

Хвиля ж гадає, що ці українські терміни це так звані укра-

їнські самобугні слова, які ніякого поширу серед мас не мали й не мають!

Це — неправда. В дійсности ті самобутні українські терміни і слова пошир мали й мають, і навпаки — непоширені цілковито серед мас є й були „міжнародні“ терміни.

Ось ця заборона використовувати та поширювати термінольоґію, витворену в Галичині й на Буковині до війни, що по 1905. році була поширена в усій пресі на Україні та в виданнях київського Наукового Товариства, є виразним проявом шовіністичної ворожости Москви до українського народу, й насильне впровадження московської термінольоґії є явним змаганням до його помосковлення.

Москва має щирих працівників на цьому полі, таких, як А. Хвиля, які свідомо вбивають клин, ставлять бар'єр, відгороджують, відрубують українську мову від української мови поза СРСР, — бо вони дбають лише про ту „спільність“, що її розпочало московщення за царату, а не про спільність із українським довоєнним дорібком, створеним українським народом поза межами впливу московського царату.

А тепер зупинимося ще над тим, чи може українська термінольоґія відривати маси від культури?

Треба бути дуже поверховним, щоб обороняти таке твердження. Чи справа в термінах? Чи Хвилин неписьменний дядько, коли б умів „вивалювати“ час-до-часу завчені міжнародні терміни, хоч трохи зблизився б до світової науки, культури чи людства?

Суть зближення до науки, до культури, до людства не в міжнародніх термінах, а в чомусь іншому, про що ми навіть не стараємося з А. Хвилею домовитися.

Стверджуємо тільки весь примітивізм аргументації, що стоїть на висоті психолоґії африканського дикуна, який, убравши на голову циліндер, а на ноги манжети, гадає, що вже зблизився до світової науки, культури та людства...

Ми показали, що ховається за тим „відриванням“ української мови від „братньої московської“ — і ми добре розуміємо, чим властиво для нас є братерство з московським народом, який за це братерство вимагає, щоб сорокміліонний український народ не розумів, що він говорить...

Розуміти свою мову це є основне право всякого народу, і тільки ця засада може бути міродатна при вирішуванні термінольоґічних питань.

І це право не сміє нарушувати жадний „братній“ народ, — а передовсім то й нарід, що, протягом довгих століть, нам своє „братерство“ обявляв не раз.

г) „Українська термінологія повертає мову в часи февдальної доби“.

Аргумент Хвилі, що „шкідники“ повертали українську мову до часів, коли українська мова й термінологія відбивала февдальний стан України, добу Козаччини, показує, що він на свої очі не бачив документів із того часу. Власне, ця доба й її мова були під впливом Заходу, просякнуті різними тодішніми „міжнародними“ латинізованими термінами, у школах був переможний вплив західньої схоластики з її термінологією, — таксамо безліч чужих слів було в судівництві та в адміністрації.

Весь цей, народів незрозумілий, намул Український Народ у новітній добі вимів.

Отже, не українські „шкідники“ хочуть повертати українську мову в февдальну добу, лише сам комуніст Хвиля.

г) „Українська термінологія — неуттво“.

Українська термінологія провадила, на думку Хвилі, в „закут провінціалщини“, в закут „кобиляцької“ культури, бо деякі новотвори мали характер неуттва, — закид, попертий трьома прикладами.

Терміну „марсознавство“ — аерографія боронити не будемо (бо не можемо, на жаль, перевірити Хвилі в цьому випадку); що ж до „неділка“ — атом, то використання цього прикладу в тій формі, в якій це зробив Хвиля, насуває справді гумористичні міркування.

Хвиля пише: „отже, виходить, що атом неподільний, тоді як ми знаємо, що наукові досліди довели, зробили поділ атома“.

Правда! Але чи знає Хвиля, знавець інтернаціональної термінології, він, що збирається її вводити в українську мову, що означає „атом“? Що це за слово? Якого походження?

Чи знає він, наприклад, що слово „атом“ грецького походження й означає: „неділка“?!

Отже, виходить, що його інтернаціональна термінологія, — є „неуттво“ й кобиляцька культура“?!

Хвиля — заступник комісара освіти Советської України — показав себе в цьому прикладі в цілій своїй величі, — і подав нам, не хотючи, ще один переконливий доказ для потреби

впровадити українську наукову термінологію, — бо навіть комісар освіти — нарівні з „неграмотним дядьком“ — не знають, що говорять...

д) Методи І. У. Н. М. й методи Хвилі.

1) Просто смішний, а проте для метод Хвилі незвичайно прикметний, є закид — щодо метод Інституту Української Мови. Хвиля пише: „для цього Інститут Української Мови, розсилаючи своїх представників на місця, давав вказівки, як ці терміни збирати. Ось зразки цих вказівок кореспондента:

„Зупинивши якогось дядька, кореспондент, показуючи йому сифон, мусів запитатись: як зовуть, чи як би назвати ту дудочку, що нею переливають воду, або й наливку з бутеля? (слід продемонструвати сифона і попросити списати й назвати його).

„Як бачимо, беруть неписьменного дядька, який ніколи не бачив сифона й дають йому таке запитання; зрозуміло, який термін може вигадати цей неписьменний дядько. Цей, вигаданий неписьменною людиною, термін представник наукової установи мусить записати на картку, надіслати в Інститут Наукової Мови, а вже в Києві в Інституті цей термін заносився в відповідний словник і передавався для вживання широким працюючим масам. Ось далі беруть електричну лампу і запитують у дядька: як звуть електричну лампу: лампа, банька, пухирець, чи може ще як? Їм мало лампи, баньки, пухирця, вони ще якось хочуть назвати той предмет. Далі беруть антену. Це термін відомий широким масам. Радіофікація широко розвинена на Радянській Україні, але це не обходить тих шкідників, і вони запитують у того ж таки дядька: »Як би назвали антену — той дріт, що хапає, ловить хвилі. Чи ловичка, або перехоплювач, чи ще як, приймач, чи підслухувач? Рупор, чи говорило, голосномовник, чи може ще яке слово?“

Ця метода обурює Хвилю, як вершок націоналістичного шкідництва — а тимчасом вона принята в усіх народів для призбирування лексичного матеріалу.

Тої самої методи вживають і москалі, але — українцям „нєльзя“.

В поданій цитаті знову маємо приклад нечесної методи А. Хвилі. Він пише: „зупинивши якогось дядька“, — і, починаючи своє гарячкове обвинувачення, пише далі: „як

бачимо, беруть неписьменного дядька, який ніколи не бачив сифона“...

Дозвольте запитати, чому дядько Хвилі конче мусить бути неписьменний? Чому він мусів ніколи не бачити сифона?

І, впровадивши вже цього неписьменного дядька, так, ніби Інститут Української Мови, розсилаючи своїх представників на місця, спеціально давав указівки, шукати саме неписьменних, — він далі своє припущення вже трактує як факт, і вже пише далі: „цей вигаданий неписьменною людиною термін, представник наукової установи мусить записати“ й т. д.

Ну, й штукар з пана А. Хвилі!

І що за погорда бє з цих речень представника „комуністичної еліти“ до дядька, а ще й неписьменного... А властиво, чому неписьменного? Та ж неписьменність у советському раю давно зліквідована...?

Адже ж „Радянська Україна, як складова частина Радянського Союзу, має велетенські досягнення в соціалістичному будівництві не тільки на полі культурному, але й на полі економічному“, адже ж УСРР „швидкими, невиданими в історії темпами перетворилася в країну високої індустрії, колективізованого сільського господарства. Адже ж це знайшло свій відбиток в українській мові“...?

І врешті, коли радіофікація так широко розвинена на УСРР, то тоді дядько Хвилі просто б антену назвав антенною, і не було б жадного питання про її назву!

2. Хочемо показати ще один подвиг „наукової“ методи Хвилі, що виставив аргумент: „шкідники поставили собі завдання вилучити ряд слів, що потрапили з російської до української мови“. І тут головним аргументом Хвилі є слово »завод«.

На відповідному місці подано всі міркування Хвилі щодо цього слова. На кого він там не покликається, навіть на галицький словник Желехівського... Ба навіть на словник Грінченка! Він гукає „і справді — слово »завод« з-давніх-давен вживається українськими трудящими масами, як слово масам народнім зрозуміле, рідне“.

Візьмім словник Грінченка і провірмо наукову чесність А. Хвилі. Що ж ми там знайдемо у Грінченка під словом „завод“ (т. II, ст. 17)? А ось що:

„Завід и заводъ, -воду. 1) Начало, то съ чего что-либо началось, завелся. *Ще й заводу нема, ще й не починали.* Ном.

НР. 7801. *Нема й заводу.* а) Не было и заведено и не было никогда. *Гребня чорт-ма і заводу, бо не пряла, каже, зроду.* Нп. б) Исчезло все, нѣтъ и слѣда. *Уже й заводу нема, нема того нічого, що там було.* 2) Начало, причина ссоры. *Я знаю цей завід між ними.* НВолын. у. *Знайду собі другу милу, щоб не мала роду, щоб не було, як з тобою, жадного заводу.* Чуб. V. 255. *Завод зробився з того, що той не хотів платити за горілку.* НВолын. у. *Не роби заводу: як в грошіх — віддай податок.* НВол. у. 3) Заводъ. *А мій милий у неволі, у неволі — на роботі, він на сахарнім заводі.* Грин. III. 563. *Там недалеко рибні заводи запорозькій.* ЗОЮР. I. 111. 4) Заведеніе, учрежденіе. 5) Звукъ плача, плачъ. *Почулися важкі заводи плачу.* Мир. ХРВ. 49. Мирный употребляетъ это слово вообще въ смыслѣ протяжнаго звука. *Дикі заводи реву (бугаєвого) розлягались по околиці.* Мир. ХРВ. 129. *Вітер покривав їх своїми жалісними заводами.* Мир. Пов. I. 118. *Вітер доносив до них заводи дзвонів.* Мир. ХРВ. 142. *На всі заводи кричати. Во все горло кричать. Слухайте мене! — та всі заводи кричав Уласович, — адже я сотник.* Кв. II. 94. б) Домашній праздникъ (крестини, свадьба и т. п.). *Який же там завід? — Хрестини. На заводі був. Підем на завід.* Черк. у. 7) Верхній край плавной сѣти, къ которому привязываются поплавки. Вас. 188. 8) Родъ понятыхъ или экспертовъ, въ количествѣ пяти и болѣе человекъ, которыхъ потерпѣвшій убытокъ отъ потравы хозяинъ приглашаетъ (заводить завід) для освидѣтельствования на мѣстѣ размѣровъ причиненныхъ убытковъ; завід можетъ самостоятельно постановить рѣшеніе. Чуб. VI. 79. 9) У заводи. Во весь карьеръ. *А брат уже летить у заводи тих двох гостей зустрічати.* Федьк.

Полишаємо читачеві самому вирішити, яке значіння має слово „завод“ з-давніх-давен у широких народніх масах, — а яке значіння є я в н и й москалізм.

А кілька дотепу в писанні А. Хвилі з нагоди цього слова. „Зрозуміла річ, українським націоналістам, панам, капіталістам, слово »завод« не нависне. Воно нагадувало їм про переможну пролетарську революцію, про втрачені маетки, про втрачені фабрики, заводи“!

А ми бачимо, що нічого з цієї всієї балаканини слово завод „шкідникам“ не нагадувало, бо вони намагалися, щоб для комуністів святе слово завод-фабрика: народ не перемішував із христинами, плачем, сварками й ревом бугая...

І далі слово: „виробня“ це для Хвилі, розуміється, термін вигаданий СВУ, що-найменше самим Єфремовим...

А тимчасом хай Хвиля загляне до словника Партицького. Там він побачить: Fabrik — товарня, виробня; Fabrikant — виробник; Fabrikation — виробництво.

І це ще року 1876.!

3. Повчальним зразком наукової методи Хвилі є теж його обвинувачення щодо прикладів у четвертому томі російсько-українського словника, — всі вони націоналістичні, релігійні, чорносотенні ілюстрації!

Є така приповідка: на злодієві й шапка горить!

Оте „нечисте сумління“, разом із спеціально московським, запозиченим від царської охранки хистом для „читання в серцях“, робить тут із цілого ряду прикладів контрреволюцію:

»Московська протекція дорого коштувала Україні« — обурення Хвилі переконують нас, що так воно й було! Бо, коли б так уся Україна не думала, то чого ж було б Хвилі хвилюватись і обурюватись?

»Безладний блудить мир, а хто сліп, той проводир« — Хвиля, розуміється, відносить ці слова до себе, Постишева і Сталіна!

»Повна руйнація господарства« — але ж тут обурення Хвилі цілком безпідставне. Та ж „Радянська Україна, як складова частина Радянського Союзу має велетенські досягнення в соціалістичному будівництві“, та ж, „під геніальним керівництвом товариша Сталіна“, „ми в усіх ділянках соціалістичного будівництва досягли велетенських перемог“; але й цього Хвилі мало, він іще каже: „дійдемо в усіх історичних досягнень“! Бачимо, що радянське господарство вже на шляху до усіх історичних досягнень, а Хвиля за якусь цитату: »повна руйнація господарства« обурюється!

»Плутають публіку, не даючи нічого сенько«, це має, певне, якусь частину правди, — коли Хвиля з цієї приповідки робить контрреволюцію?!

Наступні приклади словника: »пастир добрий душу свою поклав за вівці«, »сидить Христос на святих облаках«, »Бог це найвища істота, створитель світу і всього, що в нім«, »янгол — це небесний дух«, »а хто ж їй (євангелії) вірити не хоче, сам тільки поганин та жид«, — приклади, які Хвилю так обурюють, указують нам ясно на неуспіхи безбожницької пропаганди... Хвиля, бачимо, такі цитати збирає, тому подамо йому ще одну „вресь“.

Навіть Фінкель, у своїй статті в „Мовознавстві“, ст. 72 уживає слово з євангелії, „Воістину“ — пише! На Соловки

його, петлюрівця! Всі ми знаємо, хто це казав: „Воїстину“...!

А всі ці приклади разом і цілий цей „аргумент“ зводяться до — нечистого сумління, з них як-найкраще бачимо, на кому шапки горять. Тимто ми вдячні Хвилі, що він перед усім, і советським, і еміграційним, громадянством показує, як то комунізм смажить на сковороді. Але звертаємо його увагу, що коли він так далі осмішуватиме советські „досягнення“, то „товариші“ Фінкель і Каганович постараються, щоб він опинився там, де вже є Хвильовий і Скрипник...

4. Вершком нечесної методи Хвилі є його звязування „термінологічного шкідництва“ з СВУ.

А саме: А. Хвиля, на підставі одного вривка із стенографічного звітання судового процесу Спілки Визволення України (том I, видання ДВОУ, ст. 100), хоче „шкідництво“ на цьому відтинку змалювати, як свідомо зорганізовану працю Спілки Визволення України. Він пише:

„За свідченням Сергія Єфремова завданням СВУ на мовознавчому терені було... вносити національну течію в саму роботу Інституту... надаючи термінам переважно українського вигляду, замінюючи загально-вживані — спеціально вигаданими...“

Із цього вривка Хвиля робить висновок, що „ватажок“ СВУ прямо казав про те, що СВУ робила, щоб спрямувати розвиток української мови націоналістичними шляхами“.

Цей уривок є грубою фальсифікацією думок Єфремова. Ми маємо на іншому місці, де московський прокурор на процесі виразно про ці справи Єфремова питає, цілком ясні відповіді, які Хвиля свідомо затаює.

А саме на сторони 205. *Слісаренко* питає:

„Скажіть, Вам були відомі випадки мовного шкідництва в Інституті Наукової Мови, коли деякі загально вживані інтернаціональні терміни замінювано на штучно вироблені і неприступні масам терміни?“

На те відповідає *Єфремов*:

„Я гадаю, що взагалі шкідництво таке просто фактично неможливе, через те, що коли шкідник затоплює шахту, він своєї візитної карточки не залишає, а тут, як чоловік складає словника, він ставить своє ім'я, і ясно, що критика зразу підхопить, що це непотрібний вираз. Я не думаю, щоб будь який науковий діяч, науковий робітник, який просто цинить свою роботу, щоб він пішов на свідоме шкідництво. Шкідництво в цій справі цілком неможливе. Правда, може були

погляди, як це бувало в історії усіх мов, коли можна й треба було інтернаціональні терміни замінювати своїми власними термінами. Такий напрямок є, але в цьому нічого шкідницького немає. Це є просто напрямок науки, чи літератури, який повторювався у всіх літературах. Тут питання просто доцільності, коли будь яке слово утворене органічно в душі мови, воно приймається“.

Слісаренко: „А, скажіть, прошу Вас, коли мова в цей спосіб починає ставати зрозумілою лише для людей вузького кола й відривається від розуміння широких мас, які зараз прагнуть і йдуть до освіти, Ви не вважаєте це за шкідництво?“

Єфремов: „Цього не може бути. Кожний, хто пише, хоче, щоб його читали якомога найширші кола. На мою думку, тут неможливе шкідництво“.

Всякий, хто порівнює зізнання Єфремова з уривком Хвилі з акту обвинувачення, відразу бачить, якими науковими методами послуговується А. Хвиля, щоб за всяку ціну всяку українську мовознавчу працю сполучити з працею С. В. У...

е) Словотвір термінології.

Ще один аргумент Хвилі мусимо висвітлити. А саме: він подає цілий ряд слів термінів, сформованих наростком *-арня* і обвинувачує „шкідників“, що вони надали тим словам таке значіння, яке невідоме в широких масах.

Тимчасом справа мається ось як.

В українській мові ми маємо цілу категорію слів, утворених первісно від назв професій, що мають у новій формації значіння *потіна Іосі*. Наприклад:

лікар — лікарня	голяр — голярня
столяр — столярня	вугляр — вуглярня
бляхар — бляхарня	понамар — понамарня і т. д.

Від таких слів виділила мова вже окремий наросток *-арня* для формацій категорій цього значіння:

віз — возарня	варта — вартарня і т. д.
---------------	--------------------------

Коли в українській мові є окрема категорія для тих значінь, звязаних із місцем, категорія, звязана з наростком *-арня*, то термінологічна комісія мусіла цей новий факт узяти під увагу й навіязати до нього розбудовання української термінології.

Але це використання цього окремого наростка й цієї окремої категорії значіння в українському словотворі Хвиля проклямує як контрреволюцію, бо в московській мові,

замість українського одного слова, є два слова —
замість:

вальцарня — вальцівний завод

махоркарня — махоркова фабрика і т. д.

Ми тут ясно бачимо, як московська термінологія — і то цілком не міжнародня, інтернаціональна, а таки просто московська, стає євангелією для нових реформаторів української термінології!

При цьому ще треба мати на увазі, що такі назви повинні бути по змозі однослівні. Цю тенденцію ми бачимо вже і в московських утворах: кінофабрика, автозавод, — і це конечний напрямок новітнього життя.

Але що ж тут українським мовознавцям робити, коли Москва каже „нельзя“! Контрреволюція! Але що ж це буде, коли цей напрямок розвинеться в московській мові, і там повстане категорія однослівних термінів? Тоді терміни А. Хвилі стануть петлюрівськими, і треба буде знову переучуватися!

є) „Напрявні на майбутність“ Хвилі.

А тепер приходимо до цікавого уступу Хвилі й мусимо зупинитися над його змістом. Хвиля пише у своїй статті „За більшовицьку пильність на фронті творення української радянської культури“:

„Зрозуміла річ, мова кожного народу в СРСР живе, зростає, розвивається. Цей процес бурхливо іде в країні будованого соціалізму — в УСРР, що швидкими, невиданими в історії темпами перетворилася в країну високої індустрії, колективізованого сільського господарства. Це знайшло свій відбиток і в українській мові. Ростуть нові терміни, нові поняття. Мову не можна взяти в береги певної установленної термінології тих, чи тих галузевих словників. Бо поняття, яке, приміром, хоче подати в художню літературу письменник, вимагає того, щоб вживати ряд словотворів, щоб відбити найтонші нюанси тих процесів, що відбуваються в нашій країні. Нові слова ми братимемо з життя. Бо трудящі маси творять нові слова і замінюють старі, що втратили свою вартість. Повинно бути зрозумілим для кожного наукового робітника на фронті творення української мови, що всю роботу ми повинні провадити, маючи перед собою основне завдання — зробити українську мову могутньою зброєю комунізму“.

Не будемо полемізувати з А. Хвилею, з його чванькуватими: „швидкими, невидимими в історії темпами, високою індустрією“ і т. д.

Але з задоволенням констатуємо його погляд, що мови не можна взяти в береги певної установленної термінології тих, чи тих галузевих словників!“

А якщо так, то чого ж він намагається це робити?

„Нові слова ми братимемо з життя“ — каже Хвиля, бо трудящі маси творять нові слова й замінюють старі, що втратили свою вартість!

Вартість слова це — значіння! Але ж коли трудящі схочуть свою мову і свої терміни розуміти, краще розуміти, ніж Хвиля розуміє первісне значіння „атому“, — то це буде контрреволюція!

І як узагалі трудящі зможуть творити нові слова?

Та ж на це мають монополі московські термінологі!

А щоб не залишити непорозуміння, куди стежка в горох, Хвиля ще наживує пальцем: „повинно бути зрозумілим для кожного наукового робітника на фронті творення української мови, що всю роботу ми повинні провадити, маючи перед собою основне завдання — зробити українську мову могутньою зброєю комунізму“...

Справа ясна... українська мова має „во віки віков“ залишитися наймичкою московського комунізму — інших завдань Хвиля не бачить...

ж) „Европеїзми“.

Залишається нам зо всіх аргументів Хвилі ще його, для нас дуже цікава, полеміка з небіщиком Скрипником у статті: „На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті“ (За марксо-ленінську критику, ч. 7).

Між статтею першою А. Хвилі: „За більшовицьку пильність на фронті творення української радянської культури“, і цією другою, де Хвиля вже розбудовує попередні обвинувачення й веде наступ уже не тільки на термінологію, але й на фразеологію та правопис, між цими статтями лежить памятна подія: 7. V. 1933. року — вбивство комісара освіти Советської України, Миколи Скрипника.

В цій статті Хвилі вже бачимо ясно весь той матеріал, що, певне, довго товкся по різних партійних нарадах, та що

ним невидні московські сили добиралися до горла Скрипника руками своїх українських наймитів.

Стаття ця переповнена цькуванням на Скрипника й, мабуть, мала стати тою „ідеологічною петлею“, на якій Скрипник повис.

Подамо тут уступ із цієї статті, бо вона містить у собі проблему так званих „європеїзмів“. Це поняття хотіли б ми вияснити на кінці.

„Народний Комісаріат України“ — добирається Хвиля до Скрипника — „після процесу СБУ не зробив відповідних висновків. Мало того, НКО потурав цій націоналістичній роботі. Ворожі нам кадри, які засіли в цих Інститутах, мали підтримку і навіть використовували для своєї націоналістичної роботи промови і настанови деяких наших відповідальних робітників про перспективи розвитку української наукової термінології. Тут мається на увазі, зокрема, тов. Скрипника, який своєю роботою на мовному фронті, безумовно, сприяв цим націоналістичним елементам і наробив низку націоналістичних помилок. Як інакше можна характеризувати таке місце з доповіді тов. Скрипника про »зближення і злиття націй за доби соціалізму«, яку видала Академія Наук?

„Ось що він (Скрипник) каже:

„З другого боку, недавно у редакційній комісії „Української Радянської Енциклопедії“ відбулася нарада, я на ній не був, а був мій заступник, — де говорили про мовне оформлення УРЕ. Там були такі, що говорили, що треба, мовляв, запроваджувати лінію інтернаціоналізації української мови, не брати старих термінів, а коли є хороші російські, навіть і інших шукати. Це вже з євангелії апостола Ваганяна. На мою думку, так і треба їх оцінювати. Треба сказати, що в нас зараз іноді кують багато нових слів, в той час, коли є багато хороших слів, уживаних уже в нашій літературі, але ще мало прищеплених до життя. Візьмімо, наприклад, слово ,передслово‘, що його Шевченко викував ще, та ще одне нове слово ,передмова‘. Слово ,передмова‘ прищепилось до життя, а слово ,передслово‘ до життя не прищепилося. Я гадаю, що в нашій скарбниці, і старій і новій українській літературі, є багато слів, які ще можна взяти для того, щоб збагачувати нашу мову.“

„Зрозуміла річ“ — обурюється Хвиля — „до чого могла довести така настанова. Ці всі »притички«, »га-

мівники, «сторчі», кутівниці, стяті стіжки замість усечений конус — коли б всі ці старі «хороші» терміни залишити в українській науковій термінології, то, зрозуміло, це привело б до того, що дитина, яка, закінчивши сімерічку з такою термінологією, йшла на фабрику, на завод, в науково дослідчий інститут, була б неписьменною; вона знала б, що нема зрізаного конуса, а є «стятий стіжок», нема фільтра, а є «цідило», нема «перпендикуляра», а є «сторч» і т. ін.

„Можна було б без краю ілюструвати ці славнозвісні терміни, старі українські слова, про які говорив тов. Скрипник у своїй доповіді. Всякі спроби замінити цей націоналістичний мотлох термінологією, зрозумілою широким українським працюючим масам, термінами, які вживаються у всьому Радянському Союзі, вживаються і в інших мовах, тов. Скрипник кваліфікував як спроби, що йдуть од «євангелія Ваганяна».

„Це значить, що тим, хто був проти цієї шкідницької роботи українських націоналістів в питаннях мови, тим, хто був за знищення цих петлюрівських словотворів, тов. Скрипник «пришивав» російський великодержавний шовінізм. Безумовно, що з цієї широкої спini, з великого авторитету Народного Комісара Освіти користувалися націоналістичні елементи, спокійно робили свої махінації по лінії наукової мови, вводили «сторчі», «цідила» і т. інш.“.

Ми звертаємо увагу на те, що московські комуністи розуміють під «запроваджувати лінію інтернаціоналізації української мови» — цілком звичайнісіньке помосковлення мови «хорошими (!) російськими термінами». Тільки ними можна «збагачувати мову» — брати слова із скарбниці старої й нової української літератури, — це контрреволюція! Бо бачите: дитина, вихована в українській школі на Україні — на тій самій Україні — немовою стане на «фабриці», бо ж там урядова мова пролетаріату — московська, що її термінологія зрозуміла широким українським (!) працівним масам!

Але в міжчасі Хвиля чогось таки навчився: вже не випишує «штучно-вигадані новотвори», вже за Скрипником пише: «славнозвісні терміни, старі українські слова», — мабуть, довідався, що деяким його «новотворам СВУ» яка сотня літ — а проте — вони «петлюрівські словотвори«...! Здається, у Хвилі «петлюрівські новотвори» починаються з Котляревського...

„Далі“ — пише Хвиля — „тов. Скрипник продовжує, такі твердження, що не можна брати старої української

термінології, невірні й хибні, і коли вони супроводяться заявами про те, що — мовляв — коли є хороші російські слова, то треба їх брати і ними інтернаціоналізувати українську мову, то це вже є з євангелії Ваганяна“...

„Ваганян, як відомо, російський великодержавний шовініст. Він був троцькістом, його викинули з партії як контрреволюціонера, і ось в такому стані мав опинитися кожний педагог, який став би розказувати учням, що перпендикуляр, це не »сторч«, а перпендикуляр. За цією настановою тов. Скрипника йому треба зараз же начіпити марку великодержавника, російського шовініста! Такі висловлювання тов. Скрипника давали силу, бадьорість, давали сприятливий ґрунт для націоналістичних елементів, які проводили свою шкідницьку роботу в наших інститутах“.

„До чого доходив тов. Скрипник“ — продовжує Хвиля, — „можна бачити хоча б з його промови на кафедрі нацпитання при УІМЛ з 3. V. 1931. року, яка була надрукована в ч. 1—2 журналу „Червоний Шлях“ за 1932. рік.

„Справа була так. Зробив один з наших активних мовних робітників тов. Каганович доповідь: »Боротьба на два фронти з націоналізмом у сучасному мовознавстві«. В цій доповіді тов. Каганович викрив зразки українського націоналізму на українському мовному фронті, зразки, проти яких треба боротися, сигналізував про націоналістичну небезпеку на мовному фронті і т. д. За це тов. Скрипник ось що завдав тов. Кагановичу:

»Я думаю, що тов. Каганович звузив це питання, взявши для своєї роботи соціально-українські матеріяли, і цим звузив тему лише до українських питань...«

»Можна посідати правильну позицію, мати цілковито вірні твердження і провадити правильну лінію, але обмежити себе тільки певним національним матеріялом так, що в цьому й виявиться націоналістичне збочення. Тов. Каганович за зачаровані межі українського національного питання ве вийшов і тому проявив певне націоналістичне збочення“.

„Як бачимо“, — пише далі Хвиля — „товариш Каганович зробив добру доповідь про боротьбу з українським націоналізмом на мовному фронті, і у відповідь на це тов. Скрипник, виступаючи в Інституті Марксизму-Ленінізму »припечатав“ тов. Кагановичу український націоналізм. Тов. Каганович гостро ставив питання про боротьбу з українським націоналізмом, а тов. Скрипник за це обзиває тов. Кагановича націоналістом, бо він говорив лише про український націоналізм.

„Далі тов. Скрипник говорить так:

«Щодо термінології, тут теж стоїть питання про те, яким шляхом іти. Зрозуміло, коли протиставити форму її змістові й говорити, що треба брати загально вживані терміни інтернаціональної літератури, то де-хто гадає, що це вже значить інтернаціоналізувати мову, надавати їй інтернаціонального змісту. На жаль, товариші, це не так. Маю на увазі одну нараду працівників Української Радянської Енциклопедії. Там так було говорено, що треба залишити українській мові її національні форми, але відрізнити форми від інтернаціонального змісту, отже треба під ряд замінити українські слова інтернаціональними. Оце, мовляв, і буде інтернаціоналізація мови. З цим ніяк не можна погодитися. Це є просто перекручення... З другого боку запровадження інтернаціональних термінів замість національних — це ще не є інтернаціоналізація мови, бо ці самі терміни не є інтернаціоналізми, а європейські; і нам ніяк не личить хворіти на європейську обмеженість».

„З цього виходить“, — каже Хвиля — „що коли хто ськаже, що замість »сторча« треба казати перпендикуляр, то це якщо не великодержавний шовініст, то напевно »європейсько обмежена людина«. Далі бачимо, яку перспективу дає тов. Скрипник для розвитку української термінології:

«Існують сотні мільйонів трудящих китайського, індійського і інших народів, які мають інші терміни, інші згукки і наврод, чи ми можемо вимагати, щоб китайська, індійська і інші компартії по європейському вживали терміни „революція“, чи по російському „Советская власть“. Для нас більшовиків-комуністів це не важливо, а важливо те, щоб вони по більшовицькому, по комуністичному робили революцію, а не сперечалися, як її звати».

„Як бачимо“, — обвинувачує Хвиля далі — „в питаннях інтернаціональної термінології, в математиці, в точних науках взагалі, в географії і т. д. ставиться питання так, що треба чекати, доки відбудеться пролетарська революція в Індії, Китаї. Ставиться питання так, що треба чекати зі всіма цими »стіжками стятими«, »громоступами«, »цідилами«, доки індійська, китайська і інші мови не зближаться з європейськими мовами, доки не повстане питання про дійсно-інтернаціональні терміни, які були б зрозумілі народам всього світу.

„Зрозуміла річ, що такі виступи тов. Скрипника були помилковими, націоналістичними виступами, які давали їжу нашим ворогам, давали їм бадьорість в їх шкідницькій роботі“.

Уступ цей найкраще вияснює, як правовірний український комуніст Скрипник, що в засаді мріяв про зближення і злиття націй за доби соціалізму, мусів боротися з московськими й малоросійськими комуністами, які зближення і злиття націй переводили за доби Советського Союзу...

Маємо в цій уступі зразки прикметної для Хвилі злобної провокаційної інтерпретації чужих думок і денунціантсько провокаторського цькування та перекручування. Розуміється, що в краю, де нема свободи думки і слова, всяка дискусія неможлива, бо ж там перемагають національні інтереси Москви, і їм усе підпорядковане.

Нас цікавить термін „європеїзм“, що про нього згадує Скрипник, який його не цілком розуміє як поняття мовознавче, таксамо, як не розуміє його і Хвиля.

а) Коли б Хвиля цей термін розумів, то він свідомо його промовчував би, бо термін цей бив би його по основній тезі інтернаціональних термінів і показував би, що власне інтернаціональні значіння завойовують собі в мовах місце в національних формах, і що безліч цих слів, так званих європеїзмів, своїм поширенням стають, хоч у малій мірі, інтернаціоналізмами.

Наприклад:

півострів — Halbinsel — poeninsula
 хмародер — Wolkenkratzer — sky-scraper
 всемогутній — allmächtig — omnipotens
 добродійство — Wohltat — beneficium
 вистава — Ausstellung — exposition
 рівновага — Gleichgewicht — aequilibrium
 правдоподібний — wahrscheinlich — verisimilis
 Трійця — Dreifaltigkeit — Trinitas
 задні думки — Hintergedanken — arrière pensée
 незабудька — Vergiesmeinnicht — ne m'oubliez pas
 півсвіт — Halbwelt — demimonde
 ненапад — Nichtangriff — non-agression і т. д.

Ми бачимо, як той справжній європейський дух, зародень міжнароднього духа, проявляється в окремих мовах і поширюється тільки тому, що його розуміють у словах ті, що говорять, і ті, що слухають. Але, розуміється, цю дуже стару засаду всіх мов прийняти також і для української термінологічної ділянки — Москва українцям не дозволяє, бо їй власне не в голові європей-

ський дух і його зрозуміння, а тільки сполука й підпорядкування української мови московській (хай навіть тільки механічне), бо як же, та московська мова в підсвідомості московських комуністів має стати міжнародньою мовою...

б) Європеїзмами звать іще ряд слів, як: фінанси, календар, електрика, ідіот, телефон, телеграф, фонограф, автомобіль, машина, політика й т. д. — число яких меншає, бо пуризм їх витискає. В нових часах навіть „радіо“, чи „кіно“ не мають європейського значіння.

Пригадуємо накінець, що термінологія таких ділянок науки, як хемія, механіка, медицина це не європеїзми, а міжнародні терміни науки.

4. НАУКОВІ МЕТОДИ КАГАНОВИЧА.

В дискусію щодо термінологічних новотворів стаття Кагановича „Мовна теорія українського буржуазного націоналізму“ не вносить нічого нового. Він, певне, дав увесь матеріал Хвилі, і той його вистріляв. До деяких загальних питань, які Каганович порушує, повернемось пізніше.

Тут хочемо дати образок наукової методи Кагановича. Він пише:

„Сулима намагається перекрутити ленінські погляди, висловлені в нотатці »Об очистке русского языка«, тлумачачи це так, що Ленін, мовляв, виступав проти вживання іншомовних слів взагалі. Цим самим Сулима намагався обгрунтувати боротьбу націоналістів проти інтернаціональних термінів. Шкідник Гладкий у книзі »Наша газетна мова« так намагався витлумачити Ленінові погляди на популярну мову:

»Так само і українська інтелігенція в масі своїй, перейшовши через денационалізаційні впливи передреволюційної російської школи і освіти, як і російська, захоплювалася була інтернаціоналізмом у мові та й досі не зовсім видужала з цієї дитячої хвороби в мові, боячися іще жупелів етнографізму, примітивізму і селянської мови, а може просто прикриваючи цим свою несвідомість у мовних справах. Ленінове гасло „ближче до мас“ врешті і тут одвіє весь цей випадковий намул і поверне нас до здорової народньої мовної стихії...« (М. Гладкий, — »Наша газетна мова«, стор. 111).

„Отже, бачимо, що класовий ворог намагався зробити Леніна представником теорії »народності« в своєму розумінні.

Годі говорити, що це найбрутальніше перекручення Леніна. Справді, як ставив Ленін питання про популярну мову? Виступаючи з вимогою популярності, чіткої, ясної і приступної для мас мови, Ленін разом з тим непримиренно боровся проти всякого спрощення, проти всякого намагання принизити принципний зміст, перекрутити революційну суть під маскою користування з зрозумілої для мас мови. Ленін у своїй статті «Кілька думок з приводу листа» (т. V) так характеризує «популярні» газети, що їх видавали: «дарма, що все це дрантя, та зате масове дрантя». У своїх заввагах на проект програми Р. С. Д. Р. П. Ленін, підкреслюючи потребу боротьби за чіткість виявлення пролетарського змісту через мову, наводить оці слова Енгельса з «Критики Ерфуртської програми»:

«Навіть, коли часом трапиться якесь чуже слово, або не зрозуміла на перший погляд, у всьому своєму значінню, фраза — це справі не шкодить. Усна доповідь на зборах, писане роз'яснення в пресі, зроблять тут усе потрібне, і короткий ядерний вираз, ставши зрозумілий, закріплюється в пам'яті, стає кличем» (т. V, стор. 20—21).

„Ленін ніколи не зупинявся перед вживанням іншомовних слів, коли цього вимагав зміст, Ленін широко користувався з інтернаціональної термінології, звичайно, пояснюючи значіння її“.

Спершу мусимо ствердити, що в країні влади „українських робітників і селян“ — мова тих самих селянських мас не сміє користати з гасла Леніна „ближче до мас“... це, бачте, контрреволюція..!

Далі, хочемо перевірити, як справді ставив Ленін питання про мову?

Ось тут текст нотатки Леніна «Об очистке русского языка — размышления на досуге, т. е. при слушании речей на собраниях».

„Русский язык мы портили. Иностранные слова употребляем без надобности. Употребляем их неправильно. К чему говорить „дефекты“, когда можно сказать недочеты или недостатки или пробелы?“

„Конечно, когда человек, недавно научившийся читать вообще и особенно читать газеты, принимается усердно читать их, он невольно усваивает газетные обороты речи. Именно газетный язык у нас однако тоже начинает портиться.“

„Если недавно научившемуся читать простительно употреблять, как новинку, иностранные слова, то литераторам простить этого нельзя. Не пора ли

нам объявить войну употреблению иностранных слов без надобности?

„Сознаюсь, что если меня употребление иностранных слов без надобности озлобляет (ибо это затрудняет наше влияние на массу), то некоторые ошибки пишущих в газетах совсем уже могут вывести из себя.

„Например, употребляют слово «будировать» в смысле возбуждать, тормошить, будить.

Но французское слово «boudier» (будэ) значит сердиться, дуться. Поэтому будировать значит на самом деле сердиться, «дуться». Перенимать французско-нижегородское словоупотребление значит перенимать хорошее от худших представителей русского помещичьего класса, который по-французски учился, но, во-первых, не доучился, а во-вторых, коверкал русский язык.

„Не пора ли объявить войну коверканью русского языка?“

Кожному, хто вміє читати, ясно, що Каганович сфальшував погляди Леніна про мову, бо „думки“ про популярні газети есерів скорше промовляють у їх користь, а цитата Енгельса виразно вказує, що Ленін припускає чужі слова тільки як вийняток: „Навіть, коли часом трапиться яке чуже слово...“ ясно писане!

І чи не ясний самий заголовок статті „об очистке русского языка“? Чи не бачить Каганович, який знаменитий „новотвір“ для інтернаціонального терміну „пуризм“ Ленін „штучно вигадав, видумав“ — подаючи російське слово: „очистка“. І чи не ясно зазначив Ленін (т. X, ст. 143), що головне завдання промовця це „вміти говорити просто й ясно, доступною масі мовою, відкинувши рішуче геть важку артилерію хитромудрих термінів, чужоземних слів“?

5. „ТЕОРЕТИЧНЕ КОРИННЯ ШКІДНИЦТВА“.

Тепер хочемо обговорити статтю Ол. М. Фінкеля: „Термінологічне шкідництво і його теоретичне коріння“.

Стаття ця, не вважаючи на крутіїства, має трохи вищий рівень від попередніх статей, і писана без того льокайського лизунства на адресу Постишева, Сталіна й Леніна, що ціхує всі статті Хвилі, який повсякчасними уклонами й кадилом подвизається перед Москвою цілим акафістом славословія на

зразок давніх поклонів перед царями, султанами, шахами, ханами... (тільки українська мова Фінкеля щось надто кульгає...)

Становище Фінкеля важке, бо він мусить старатися віднаходити теоретичне коріння в шкідництвах, яке рік тому назад викрив Хвиля. Хоч він і признає, що „діяльність окремих термінологів, зокрема перекладачів, редакторів тощо, була до певної міри стихійна“, хоча він і бачить, що та діяльність спиралася „на певні тенденції та традиції“, то все ж він мусить віднайти „теоретичну базу...“

Віднаходить він її у „Вісниках Інституту Української Наукової Мови“ (випуск перший за 1928 рік, випуск другий за 1930 рік), у програмах та інструкціях цього Інституту, й передусім у статті інж. Тадея Секунди: „Про принципи складання української технічної термінології“.

Фінкель цитує із статті Секунди („Вісник ІУНМ“, випуск 2, ст. 12., 1930 рік) уривок:

Найбільший з перелічених впливів (інших термінологій на українську) буде безперечно вплив російської мови через те, що більшість українських техніків вживає її в щоденнім житті. Велика небезпека цього факта в тому, що російська термінологія має великі хиби, і хиби ці можуть дуже легко потрапити і до української технічної термінології... .

Пригляньмося тепер, що Фінкель із цього вривку вміє „зробити“. Він пише:

„Автор, отже, вважає, що в щоденному вжитку більшість українських техніків уживає російської мови і термінології. Нема чого й казати, що таке твердження є абсолютно невірне. Українські техніки (як дипломатично висловлюється наш інженер) вживають, звичайно, термінології не російської, а української. Для чого ж Секунда відмовляє їм у знанні рідної мови? А для того, щоб скомпромітувати спільні моменти в термінології українській і російській, для того, щоб китайським муром відгородити українську мову від російської“.

Але ж бо й метода! Що за льогіка, і яка бистрість думки! Довголітній гніт царату й московської мови змосковщив техніків, бо ж інших книжок, як московських, на високих школах не було (а цей стан за червоної Москви не змінився, а триває далі). На цьому факті помосковлення міста, — а з містом зв'язані всякі технічні професії, — опирається вся лебедівська теорія, про яку ми згадували.

Але лебедівська теорія визнавала на Україні два на-

роди і дві культури — московську й українську, пролетарську й селянську.

У Фінкеля маємо видосконалену лебедівську теорію... Щоб не „дратовати“ українців, він просто твердить, що ті змосковщені техніки й їх помосковлене міське оточення, разом із їх московською термінологією, це не московське, а українське, — і ще обурюється, що Секунда відмовляє їм знання рідної мови...!

Та ж Фінкель знає, що ті техніки або наслані з Москви москалі, — тоді їх рідна мова є московська мова, або це більше чи менше помосковлені українці, що їх батькам Москва відмовила права вчитися й писати по-українськи. Теперішня червона Москва, як бачимо, дозволяє їм уживати всю московську термінологію і той у містах витворений малоросійський жаргон, і Фінкель великодушно називає його ще й „рідною мовою“.

Розуміється, всяке помосковлення української мови, москалізми — це все поступ соціалістичного братерства, а всяка українська термінологія — це вже китайський мур!

Далі Фінкель каже:

„Але сказати це просто він (Секунда) не наважується і, щоб виправдати своє незадоволення, задалегідь кваліфікує російську термінологію, як хибну, непридатну до використання. Отож побіжно, мимохить, націоналістична теорія закладає свій перший камінь: російська термінологія (і спільна з нею частина української) відразу оголошується хибною і небезпечною. Ми не беремо на себе роль захистника російської термінології. Аджеж не секрет, що російська спеціальна термінологія, як і термінологія інших мов, потребує перегляду і удосконалення. Про це не одноразово знімалося питання в російській науковій літературі (див. Д. С. Лотте, „Упорядочение технической терминологии“, Сирена, 1932, ч. 3). Але від цих вимог до Секундиних тверджень дуже і дуже далеко. Секундою править націоналістична зненависть. Термінологію він оголошує небезпечною лише тому, що вона нагадує йому російську. Він навіть відмовляє їй у праві називатися українською, якою вона фактично є, і для нього нічого не важить її фактичне широке існування. Отак зігнорували мовний досвід українського робітництва і зробивши націоналістичний випад проти російської термінології, Секунда безпосередньо переходить до визначення своїх термінологічних критеріїв“.

Крути та не перекручуй! Просимо читача уважно прочитати й задуматися над цими хитромудрими ходами думок. Коли москаль Лотте, 1932., 34. рр., або „українець“ Фінкель твердять, що російська термінологія має хиби та потребує перегляду й удосконалення, — то це науковий об'єктивізм; але коли український комуніст Секунда 1919. року твердив, і 1930. року проголосив, що російська термінологія має хиби, то це націоналістична теорія закладає свій широкий камінь! І, розуміється, це „націоналістична зненависть“, і розуміється, що це тільки тому Секунда говорить, що вона „нагадує йому російську“...

Фінкель говорить про „мовний досвід українського робітництва“ — цієї жертви довгого московщення царату білого й червоного... І жадає, щоб мовні результати того московщення мали право називатися „українською термінологією“! Інакше говорячи, щоб вони були поширені насильно також і на українське трудове селянство!

Щойно з великим патосом вияснив нам Хвиля, що московська термінологія це не московська, а міжнародня, що це термінологія міжнародньої культури, людства... А тут — якийсь Лотте й Фінкель повчають віце-комісара освіти Хвилю! Хвиля певне прикладе ту саму „методу“, як до українських читат у словнику, і горе буде і Фінкелеві і Лотте...

Але вертаємось до термінологічних критеріїв Секунди. Ось вони:

»На нашу думку, термінологія технічна (як кінець кінцем і всяка інша) має відповідати цілій низці вимог, а саме повинна бути:

1) легкозрозуміла, цебто вже самий звук кожного терміна мусить давати певне поняття про те, що даний термін означає;

2) точна своєю суттю, цебто даний термін має точно відповідати суті речі, чи наукового об'єкту, цим терміном означеного;

3) недвозначна, цебто з кожним терміном має бути зв'язане тільки одне значення;

4) гнучка, цебто кожен термін має давати змогу легко творити від нього похідні терміни;

5) доброзвучна.

Наш читач прочитає, поміркує, де тут контрреволюція? Де ж тут петлюрівство? Але Фінкель вияснює:

„Всі ці вимоги звучать ніби дуже мирно, об'єктивно і навіть ніби то цілком науково. Але, як ми незабаром побачимо, ця науковість і об'єктивізм є лише дуже вмілий камуфляж, щоб приховати справжні свої бажання. За мирними вимогами ховаються зовсім не мирні, а ворожі прслетаріатові тенденції“.

Отже читач сам бачить, який глибокий психоаналітик з того звичайного Фінкеля...

А далі Фінкель пише:

„Навмисне почну з найбезневиннішого, здавалося б, критерія, останнього, — доброзвучність терміна. Не кажу вже, що суб'єктивний критерій естетичного гатунку взагалі не може бути покладений в основу термінологічної справи, бо хто береться визначити межі доброзвучності, і на чому тут базуватися“.

Звертаємо увагу, що Секунда на п'ятому місці, на кінці, як додаткову точку виставив цей естетичний момент, а цілком не поклав його в основу! А на питання, хто береться визначити межі доброзвучності і на чому базуватися, треба відповісти, що в усякому разі меж доброзвучності української мови не можуть визначати Фінкель і Каганович, але що вони могли б базуватися в усякому разі хоч би на таблицях милозвучності Івана Огієнка.

Та вернемося знову до міркувань Фінкеля:

„Але вимога ця“ — пише Фінкель, — „зовсім не така безневинна, як може на перший погляд здаватися. Це не просто некритична вимога обивательсько-дилетантського характеру, а дещо набагато гірше. Які терміни Секунда кваліфікує, як недоброзвучні? Ті якраз, що, як каже Секунда: їх також неслухно називають інтернаціональними, що ввійшли до російської технічної термінології не з низу, з живої мови, але згори, через книжку, не припасувалися відповідно до духу російської мови і через те звучать іноді дуже недобре“.

„Якщо взяти зразки недоброзвучних за Секундою термінів, то побачимо серед них такі: букса, шлак, штурвал, болт, рельс, тендер, танк, шпунт та багато інших“.

Отже почав Фінкель дуже мирно, а тепер уже й ця вимога не така безневинна... Підкреслюємо, що вимога доброзвучності це вимога, яка грає не останню роль в усіх мовах, — чому ж ця вимога, прикладена до української мови, зараз стає „обивательсько-дилетантською“? Що вона оправдана, то треба тільки уважливо прочитати подані слова, які є знаме-

нитими прикладами недоброзвучности. Але глухому про звуки, а сліпому про барви говорити це річ безнадійна. І подивімось, що Фінкель умів з цього далі понакручувати:

„Отже тут уже естетика з тенденцією і до того ж ворожою. Терміни, що здавна вживаються по багатьох мовах, плямують ся як недоброзвучні лише через своє неукраїнське походження, через те, точніше, що до української термінології вони, на думку Секунди, прийшли з російської. Але для російської вони недоброзвучні тому, що вони не «народні». Тут естетика явно виставляє свої націоналістичні фашистські вуха.

„Оттак починає звучати лейт-мотив націоналістичних термінологічних теорій: презирство до термінології «книжної» закоханність у дух «народної мови», зневага до термінології російської. Останнє йде під різними соусами. Зпочатку вона була просто хибною, тепер стала вже й недоброзвучною, але це, як побачимо, ще не все“.

Певне, що не все — бо такими методами можна Бог зна до чого добалакатися. Це неправда, що Секунда твердить, наче ті терміни лише тому недоброзвучні, що вони прийшли з російської мови. Щодо питання, чи вони в російській мові доброзвучні, — не Фінкелям про це рішати. Як він добалакався до „презирства“, „зневаги“, це трудно зрозуміти, а вже щодо „книжної термінології“, то не ніс для табаки, а табака для носа. Цебто термінольоґія є для народу, щоб її розумів, а не народ для термінольоґії. А щодо закоханости в „дух народної мови“, то нам здається, що українці мають таксамо право любити духа своєї мови, як москалі й жиди...

На наступних сторінках Фінкель розбирає два перші критерії й пише:

„Придивімось до пп. 1. і 2. Великої різниці між ними нема. Вимога, щоб «самий звук терміна давав повне поняття про те, що даний термін означає», і має бути якраз вимогою, щоб «термін точно відповідав суті речі, ним означеної». Отже ці два критерія ніби збігаються. І тут якраз собаку зарито“.

Собака зарита саме в тім, що Фінкель „науковою“ методою Хвилі вилишив початок першого критерія й початок другого, бо вся вага їх суті в тому, щоб термінольоґія технічна була 1. легкозрозуміла, 2. точна у своїй суті.

Але йдім далі за міркуваннями Фінкеля.

Фінкель пише:

„Свої міркування автор (Секунда) починає з визначення

»права громадянства в термінології інтернаціональних та чужомовних слів та з в'яснення відповідних понять“.

А далі Фінкель цитує Секунду:

»За інтернаціональні терміни можна вважати ті терміни, що їх уживають з тим самим значенням у більшості європейських, особливо висококультурних мов. За чужомовні терміни, в широкому значенні, можна вважати ті терміни, що їх увібрала в себе дана мова з якоїсь чужої«.

Ну що ж, здавалося б, що і це твердження Секунди мирне та наукове, але ні — бо Фінкель нас учить:

„Розподіл цей явно націоналістичний. У скількох мовах (адже ж Секунда виставив критерій більшості мов) повинен вживатися термін, щоб його можна було б вважати за інтернаціональний, а не чужомовний? На це питання відповісти так само важко, як і на те, скільки треба мати на голові волосся, щоб бути лисим. Та Секунді відповідь непотрібна. Цей непевний критерій потрібний йому для одної-однісенької мети — за плямувати ще раз російську термінологію, довести, що вона засмічена невідповідними, недоброзвучними, псевдоінтернаціональними, сліпозапозиченими, чужомовними термінами“.

Ствердимо знову нечесну „методу“ в науці — недозволений спосіб. Фінкель сам ставить питання до Секунди — і сам дає відповідь на своє питання, і потім ще твердить, що це Секунда, якому відповідь непотрібна. А на підставі тієї відповіді, яку він сам за Секунду дав, починає Фінкель нове обвинувачення затривоженим голосом, що зводиться до того самого: „заплямувати ще раз російську термінологію“, і т. д., і т. д. Мали ми „зневагу“, мали ми „презирство“, а тепер „плями“, і на всі способи Фінкель проповідує: немає другого Бога — окрім московської термінології!

Насправді він ніби то признає разом із Лотте, що московська термінологія ще не досконала, — та з другого боку, зчиняє гвалт, що Секунда „заплямовує російську термінологію“...

А далі подає Фінкель висновки Секунди:

»Російська технічна термінологія має силу-силенну чужомовних слів... Російські технічні терміни, що їх дехто вважає за інтернаціональні, можна поділити на три групи:

1. неінтернаціональні, а тільки чужомовні... вживані в невідповідному значенні,

2. неінтернаціональні, але чужомовні і вживані у властивому значенні,

3. інтернаціональні...

...»їхнє існування, а особливо першого (гурту) з них... треба вважати за серйозну... х и б у... Наше завдання було... вказати на невідповідність тих термінів у російській термінології та застерегти українських техніків перед уживанням цих слів. Щодо другого гурту чужих слів, то вони... дісталися до російської технічної термінології через книжки, не пройшовши крізь лембик народньої мови. Такі слова, на нашу думку, не повинні лишатися в мові, їх повинні заступити слова суто народні».

На ці міркування Секунди Фінкель не входить навіть у дискусію щодо першої групи, а тільки пише:

„Отже першу групу треба викинути, а другу замінити... Бідна російська технічна термінологія!“

А ще бідніша наукова метода Фінкеля... І далі подає Фінкель нову цитату з Секунди:

»Згадувані попереду хиби російської технічної термінології важко виправити, бо робота ця потребувала б багато енергії часу. Проте, ми маємо змогу не заводити їх в українську термінологію, підшукуючи на їх місце відповідні народні, або й інтернаціональні слова».

Подумаєш, нарешті Фінкель буде задоволений. Секунда націоналіст, шкідник, підшукує інтернаціональні слова.

Помилка, — бо ось що пише Фінкель:

„Отже одним ударом убито двох зайців: і викинуто за борт термінологію, спільну з російською, і широко відчинено двері для давно бажаної термінології «народної», бо після софістичних обмежень для інтернаціональних термінів вага їх надзвичайно зменшилася“.

Фінкель не хоче розуміти Секунди, він поспішає остаточно з ним розправитися й подає ще один уривок із його писань:

»На нашу думку, українська технічна термінологія повинна найперше спиратися на народні термінологічні матеріали».

Далі пише вже сам Фінкель:

„Природна річ, ні на одну хвилину не припускаємо думки, що творення української термінології можна здійснити шляхом перенесення до української мови вже готової термінології російської. Таке термінологічне ліквідаційство є великодержавний шовінізм найгіршого гатунку, і партія та радянська влада завжди давали і дають проявам його якнайрішучішу відсіч“.

Що за великодушність! У 18. році „радянської“ влади: дозвіл творити українську термінологію...

Та, на жаль, це самі слова, порожні слова. Хай же Фінкель покаже ті радянські народні словотвори, не петлюрівські, а постишевські. Чому голословно він це твердження подає, а доказів Бог дасть!

А нам не дуже вже й віриться... Адже ж комісар Хвиля твердить, що всякі новотвори в українській термінології, які не годяться з термінологією російською, це — відмежовування, відгороджування, відрив, відрубність!

А й Фінкель сам говорив про китайський мур!

Коли вірити Фінкелеві, то термінологічне ліквідаторство Хвилі є великодержавний московський шовінізм найгіршого гатунку!

Але ми словам Фінкеля вірити не можемо, ми знаємо добре цю „методу“, яку небіжчик Скрипник назвав подвійною бухгалтерією. Там, де якийсь русотяп хоче нищити щось українське, то на те, щоб мати комуністичне моральне виправдання, він спершу вдає, що „обурюється“ на „великодержавний московський шовінізм“... Цей трік мали ми у Хвилі, в Кагановича, а тепер черговий приклад.

Фінкель пише далі:

„Але водночас щонайгострішої відсічі вимагає і та позиція, що її посів Секунда, позиція войовничого місцевого націоналізму, намагання спотворити українську термінологію (навіть відмовляючи їй у праві називатися українською) і бажання створити націоналістичну українську термінологію. Як засіб для цього виставляється так звана народна термінологія, як бачимо далі, фальсифікована і уявна. Така позиція абсолютно нехтує термінологічний досвід пролетаріату братніх республік і заперечує вагу термінів інтернаціональних“.

Отже: „Войовничий місцевий націоналізм“, „намагання спотворити українську термінологію“ й „бажання створити націоналістичну українську термінологію“, розуміється, „народна термінологія фальсифікована й уявна“, і „така позиція нехтує термінологічний досвід пролетаріату братніх республік!“

Яких братніх республік?

Фінкель думає про Москву, а говорить про „братні республіки“!

Далі пише Фінкель:

„Нема чого й казати, що цей шлях творення термінології є шлях націоналістичний, шлях ворожий, який гостро суперечить мовній політиці пролетаріату. Ми ще побачимо далі, на кого орієнтувався ІУНМ, пропонуючи такі термінологічні шляхи. А поки що підкреслимо, що цей Секундин висновок щільно пов'язаний з основним критерієм, що визначений пп. 1—2, тобто, щоб вже самий звук терміна давав поняття про його зміст“.

Ми тут бачимо, як Фінкелеві великодушні уступки щодо творення української термінології насправді скінчилися. Коротко й ясно: це шлях націоналістичний, шлях ворожий.

Бажання українців розуміти свою мову суперечить гостро мовній політиці пролетаріату. Розуміється!

Характеристично, що Фінкель робить із наступної цитати Секунди:

»Дуже велику вагу має перша вимога, особливо з погляду демократизації науки. Для людини, що вчиться, науковий термін не повинен бути сам собою за об'єкт значення, не повинен сам собою викликати напруження мозку, а мусить бути тільки засобом для того, щоб полекшувати собі зрозуміння, або, щоб легше передавати комусь якийсь процес, чи взагалі якусь наукову думку“.

Із цього уступу ось що „наукова“ метода Фінкеля вміє виточити:

„Очевидно, та термінологія, якою фактично користується українське робітництво, «викликає напруження мозку» і «недемократична“.

„Таким чином, до всіх попередніх обвинувачень додається ще одне, і до Секундиних навантажень ще одне — бути адвокатом науковості. Панацею від усіх цих зол наш адвокат, звичайно, знаходить у термінології народній, уявна характеристика якої подана у відомих уже двох пунктах“.

Чи термінологія, якою користується „українське робітництво“, а навіть комуністичні пропагандисти, „викликає напруження мозку“, чи ні, і чи є вона „демократична“, чи „недемократична“, хай Фінкель довідається від Постишева. З його промови ми подали цитати, а вже ж Фінкель не дозволить собі сумніватися, що Постишев — це адвокат науковості, і що за його пазухою ховається панацея...

І далі Фінкель розкриває „шкідницькі“ шляхи української термінології.

„Щоб з'ясувати собі справжню суть справи, розглянемо

міркування інших теоретиків націоналізму, бо димова заслона «демократичних» слів стає у Секунди надто густою.

„Критерій народності та самозрозумілості термінології вимагає від нас невеличкого екскурсу у бік загального мовознавства, бо тут треба сказати кілька слів про так звану внутрішню форму слова. Не розкривши і не усвідомивши цього поняття, ми не зможемо розкрити і усвідомити до кінця всю націоналістичну обмеженість і безперспективну замкненість вимоги, щоб уже «самий звук терміна давав поняття про те, що цей термін означає».

„Вчення про внутрішню форму було уперше висунуто у першій чверті ХІХ. століття у творах відомого німецького вченого Вільгельма фон Гумбольдта. Від учня його Штейнтала це вчення сприйняв О. О. Потебня, який на російсько-українському ґрунті був першим найвидатнішим і найпослідовнішим провідником і популяризатором його. За сто років свого існування вчення про внутрішню форму слова зазнало багато змін і модифікацій. Діячі ІУНМ використали його вже як епігони епігонів, перекрутивши його філософську суть, вихопивши лише найпримітивніше прикладання його, але почувуючи ідеологічну свою спорідненість з цим витвором ідеалістичної німецької філософії.

„У найстислішому вигляді вчення про внутрішню форму зводиться ось до чого :

„Кожне слово складається з трьох елементів :

1. звукової (зовнішньої) форми ;
2. значення ;
3. знака значення, інакше репрезентанта значення, інакше внутрішньої форми, яка показує, через яку саме попередню значіннвову ознаку певний комплекс звуків означає певне поняття.

„Наприклад, комплекс звуків «місяць» означає «небесне світило» за допомогою внутрішньої форми (знака значення) ; «міряти» (звідси «місяць»), як міра часу (лат. mensis — місяць ; mensura — міра).

„Те саме поняття «небесне світило» у семітичних мовах, наприклад, означається *lebana*, за допомогою внутрішньої форми «лби» (білий), тобто за ознакою кольору.

„Російське слово «луна», як і латинське *luna*, утворене через внутрішню форму «світла» (лат. *lumen* — світло).

„Значення слова (поняття) по різних мовах є те саме (небесне світило), але внутрішні форми різні. Вони якраз, за вченням Гумбольдта-Потебні, залежать від національної своє-

рідності певного народу. Вони висловлюють у мові «дух народу». Різні ознаки, що ними позначається певне поняття по різних мовах, дають змогу теоретикам націоналізму використовувати їх для висновків щодо національного характеру носіїв мов.

„Теоретики« з ІУНМ використали вчення про внутрішню форму слова в такий спосіб. Вони висунули вимогу, щоб термін був побудований так, щоб кожна його частина (якщо він складний) і весь він у цілому мали елементарне побутове значення. «Неділка» висувалась замість «атома», тому, що легко розкласти це слово на «не» і «ділити». «Промежок» пропонувався замість «інтервал» через слова «при» і «між». Отже, між поняттям і назвою прокладалися містки побутового слововживання, замикаючи таким чином термінологію в вузько національні межі.

„Вимога перша і друга (за Секундою) й є якраз вимога, щоб українська технічна термінологія весь час орієнтувалася на прозору і спрощену внутрішню форму терміна.

„А примат народної термінології виставляється тому, що так звана народна термінологія й є здебільша якраз термінологія з оголеною внутрішньою формою (через свій збіг з побутовою лексикою).

„Коли технічний словник Шелудька і Садовського пропонує терміни: «відпружник» (буфер), «порожня» (вакуум), «сочка» (лінза), «присінок» (тамбур), «прискавка» (форсунка), «порскач» (жилер) і т. д., то тут помічаємо потрійні тенденції: по перше, «терміни» ці абсолютно своєрідні, неподібні ні до чужомовних, ні до засвоєних і зовсім не нагадують російських; по друге, ці «терміни» мають ясну внутрішню форму: порскачі «порскають», «сочки» подібні до сочевиці, «відпружники» відпружують і т. ін., і, по третє, всі ці слова «народні», а по суті квазі народні (бо їх вигадано в ІУНМ, а не записано з живої мови).

„Я зовсім не хочу цим сказати, що використання справді народної живої термінології є річ абсолютно заборонена. Натурально, викидати її не можна. Особливо такі галузі господарства, як рільництво, наприклад, або рибальство тощо, будуючи свою термінологію, не можуть не зважати на вже існуючу там термінологію. Але є «народна» і народна, є «використання» і використання. Основним критерієм тут повинна бути класова скерованість термінологічної практики, але справа в тому, що вся діяльність ІУНМ була класово ворожа пролета-

ріатові, була скерована на відрив української термінології від термінології російської, на буржуазно націоналістичну замкненість і обмеженість.

„Народність“ правила за бар'єр між пролетаріатом українським і пролетаріатом інших радянських республік. За „народністю“ цією крилася антинародність, бо „народність“ розумілася ІУНМ суто по буржуазному. І найцікавішим, здається, є те, що, дбаючи про сувору науковість, ІУНМ фактично запроваджував термінологію вульгарну і неточну, тобто ненаукову“.

Ми дали тут великий випис із Фінкеля, щоб нашим читачам зясувати хід його думок і показати, де, на думку Фінкеля, нарешті, відкрита теоретична база „націоналістичного шкідництва“.

Полишаємо безстороннім читачам самим собі виробити погляд по першій і другій критерій Секунди.

А тут зазначимо, що Фінкель твердить, що «епігони перекрутили філософську суть вчення про внутрішню форму*»), але надаремно будемо шукати доказу Фінкеля, в чому саме суть перевернена. Він обіцяв нам, що розкриє всю національну обмеженість і безперспективну замкненість вимоги, щоб уже самий звук терміна давав поняття про те, що цей термін означає. Де ж він нам дав ті свої „розкриття“?

Невже ж вимога українців розуміти свою власну мову це — націоналістична обмеженість? То коли хто між поняттям і назвою прокладає містки побутового слововживання і тим самим уможливорює слухачам розуміти українські терміни, то це злочин? То це кваліфікується „замиканням“ термінології „у вузько національні межі“? А в якій національній межі українська термінологія має замикатися? В українській національній межі, бо ж українська термінологія для українців, а не для татар, москалів, грузинів, китайців, японців.

Фінкель пише, що терміни „відпружник“, „порожня“, „сочка“ і т. д. квазі народні, бо їх вигадано в ІНУМ. Також почасти неправда: „сочка“, „порожня“ маємо вже у словарі Партицького з 1876. р. Цих слів уживали до війни довгими роками в українській термінології в Галичині й на Буковині!

*) Питання „внутрішньої форми“ вияснили ми думками О. Функе O. Funke, *Innere Sprachform, eine Einführung in A. Marty's Sprachphilosophie*, Reichenberg i. B., 1924) в передмові до нашої праці: „Значіння українських прикметників“, Варшава, 1926 (Студії до української граматики, т. I.).

Але Фінкель „не є проти використання“ справді народньої живої термінології, це річ не абсолютно заборонена! Подумати тільки — заборонена! Що за поліційно-бюрократичний термін в устах мовознавця! І де ж то він дозволяє її використовувати? Господарство, рільництво, рибальство, тощо: „вони не можуть не зважати на вже існуючу там термінологію“. Не можуть не зважати! Фінкель — дипломат. І який — дипломат: у нього є народня в лапках народня без лапок, і використання в лапках і використання без...

І доходить Фінкель до свого критерія: „класова скерованість термінологічної практики“...

Із дальших рядків бачимо ясно, що „класова скерованість термінологічної практики“ означає, а саме: що всяка українська термінологія — поза рільництвом або рибальством, щодо бджолярства Фінкель ще не певний, — є класово ворожа пролетаріатові;

бо вона спрямована на „відрив української термінології від термінології російської (тут він уже про пролетаріат „братніх“ республік не згадує!);

бо в рільництві й рибальстві українська термінологія незамкнена „у вузько національні межі“, а в усіх інших галузях науки українська термінологія „замкнена“ і спрямована на „буржуазно-національну замкненість і обмеженість“;

бо українська термінологія в рільництві або рибальстві бар'єри між пролетаріатом українським і пролетаріатом інших радянських республік не творить, а у всіх інших галузях науки й культури то вона вже править за бар'єру;

бо українська термінологія в рільництві й рибальстві означає, що „народність“ розуміється по-пролетарському, а термінологія українська всіх інших галузів науки це вже ознака того, що „народність“ розуміється по-буржуазному;

бо там, у рільництві й рибальстві, українська термінологія є науково точна й делікатна, — а українська термінологія в усіх інших галузях ненаукова, неточна й вульгарна...

Вульгарна! Це говорить Фінкель, що не розумів доброзвучности терміну, а тут нараз виявив таку тонкість відчуження...

Але шкода дискутувати з московськими комуністами типу Фінкеля, бо ж навіть українська термінологія в рільництві й рибальстві не є річ „абсолютно заборонена“, —

але де сказано, що вона абсолютно дозволена? Комуністичні „мовознавці“ — не можуть не зважати на існуючу вже там термінологію! Це значить: не мусять узагалі зважати. А клясова скерованість термінологічної практики вимагає ж і тут, за комуністичною доктриною, помосковлення...

І на підставі своїх льогічних „штучок“ Фінкель робить такий висновок:

„Вимога перша і друга (за Секундою) замість того, щоб збігатися, суперечить одна одній. Виконання першої призводить до касування другої і навпаки: намагаючись зберегти і вияснити другу — треба відмовитися від першої. Такого афронту Секунда, мабуть, не чекав“.

Що така капітальна нісенітниця взагалі може бути надрукована, то це показує, на якому рівні стоїть советське мовознавство!

Вимога, щоб слово було легко зрозуміле й точне у своїй суті, торкається не тільки термінів, але всіх слів мови взагалі. І виходить, що ми українською мовою не спроможні ні в термінах, ні в інших словах висказувати щось, що було б легкозрозуміле й точне у своїй суті...!

Нарешті розуміємо ясно, чому треба вводити московську термінологію в українську мову.

Але навіть коли би в однім, чи другім терміні перша і друга вимога не була докладно додержана, то на те є українські мовознавці та життя мови, щоб новими словотворами виправити помилку.

Чи це така страшна річ на тисячі термінів одна, дві, десять помилок? Та ж навіть такі „досконалі термінології“, як російська, потребують удосконалення..!

Далі Фінкель розправляєється з білоруською термінологією. Він не затаює своєї великої радості, що білорусизацію наукової термінології вже в 1926. році припинено. Білоруси ж назагал у багацько тяжчих обставинах жили в царській Росії, ніж ми, українці, їх помосковлення куди далі пішло наперед, як наше.

До великого обурення доводить Фінкеля те, що О. Калинович відкрив мотиви, чому припинено білорусизацію термінології, а саме: Калинович думає, що один із головних мотивів, чому припинено білорусизацію термінів, »це певна рутинна та острах перед усякою новиною. Люди, що звикли до так званої інтернаціональної термінології, усяку спробу пе-

редавати терміни народною мовою вважають за незручну й шкідливу».

І Фінкель пише далі:

„Тут теоретики націоналістичної термінології трохи не договорилися між собою. Секунда, аджеж, вважав російську термінологію не за інтернаціональну, а тільки за чужомовну, псевдоінтернаціональну і картав її за це. Калинович утотожнює російську термінологію з »так званою інтернаціональною«. Звичайно, вони помиляються обоє. Але це для них дрібниця. Головне для них інше; перекрутити українську термінологію, скерувати її на хибні, назадницькі, ворожі шляхи, замінити її термінологією штучною, вигаданою, підробленою під так звану народну.

„За те пречудова інша думка Калиновича, не повторима просто своєю вишуканою тонкою шкідливістю: націоналістична термінологія — це »новина«, а інтернаціональна виникає через »рутину та острах перед новиною«.

„Отже, для української мови »рупор і антена«... це рутина, що викликає острах, а »говорило«, »ловичка«, та »перехоплювач« — це новина. Лише упередженість і бажання за всяку ціну визначити для української термінології »своєрідні« шляхи розвитку й одгородити її від термінології інших республік Союзу можуть примусити людей піти на такі логічні викрутаси. Як бачимо, у цій упередженості націонал-термінологічний штаб абсолютно одностайний. Воістину — хоч гірше та інше“.

Фінкель, що виводить уже так довго свої льогічні нісенітниці, закидає тут своїм супротивникам льогічні викрутаси! Та ж це цілком ясно, що для помосковленої або таки просто московської інтелігенції, чи для помосковленої частини робітництва „рупор“, „антена“ і т. д. це — рутина, а українські терміни — новина, та не тільки вони, — а вся українська мова.

Приведемо тепер іще один надзвичайно цікавий уступ самого Фінкеля, щоб освітити його пізніше :

„З такою самою одностайністю всі вони, — і Секунда, і Калинович, — з задрістю і надією твердять, що »інші і слов'янські народи стали на шлях націоналізації наукової термінології, не вбачаючи в цьому нічого шкідливого« (Калинович). Кому ж і чому ж заздять ІУНМ-івці?

„На це дає відповідь Секунда :

»У чеській мові не ухвалено цілої низки інтернаціональних термінів і то не тільки для термінології, а і для щоденної мови.

Сьогодні маємо в чеській мові замість »барометр«, »температура«, ба й замість »театр«, »офіцер« тощо, слова з суто чеським звуком »lakomeř«, »teplota«, »uměrnost tepla«, »divadlo«, »důstojník«.

Щодо польської мови, то й у них останніми часами почали звертати увагу на чужі слова та викидати їх, замінюючи на суто польські. Поляки пішли в напрямі »чищення термінології«: так далеко, що викидають із технічної термінології навіть такі слова, як »motor«, замінюючи його словом »silnik« або »silnica«, а з математичної термінології викидають такі інтернаціональні терміни, як »диференціал« та »інтеграл«, замінюючи їх на »róźniczka«, »sałka«, а також назви функцій кута (sin, cos, tg, тощо), замінюючи їх на суто польські назви, як »wslawa«, »dostawa«, »styczna«, тощо«.

„Отакий стан є для наших теоретиків лінією наближення, і це вони ретельно робили. Але вони забули одне: історичні обставини, за яких відбувався у чехів процес чехізації термінології. Чехізація виникла (XVIII—XIX ст.) як буржуазно-національна реакція проти онімчення чеської мови і була одним з проявів чеського національного самовизначення, звичайно, у дусі буржуазному. Отже цей термінологічний стан характерний для певного історичного етапу розвитку чеської мови. За інших умов це відбувається в польській мові — в ній це одверта фашизація мови, націоналістичний наступ реакційних класів.

„ІУНМ-івські теоретики хочуть механічно відтворити таку саму операцію над українською мовою доби диктатури пролетаріату, псевдоісторичними довідками змазуючи класову суть своїх намагань. Але що ж таке ця їхня історична безневинність? — Це той самий камуфляж, якого вжито не раз. Ця безневинність є глибокий рейд класового ворога, є замаскований, фашистський наступ націоналізму. Чим справді »стіжок« (конус), »обнижник« (бемоль), »злучник« (муфта), »світлина« (фотографія), »межигра« (інтерлюдія), »загра« (прелюдія), тощо, гірші за »styczna« або »sałka«? Істиннопольська та істинночеська термінологія адм. Шишкових різних націй не дає їм спокійно спати. Зробити наукову термінологію мовою бабки Параски та бабки Палажки — ось їх мета. І, щоб виправдати її, годиться все: і запламування російської термінології, і догана білорусам, і використання ідеалістичного мовознавства, і вульгаризація його, і приклад сучасної мовно-фашистської практики, і погляди давно померлих буржуазних ідеологій українських“.

Довідуємося про цікаві речі з цього уступу Фінкеля, а саме: що чехізацію термінології викликала реакція проти помісччєння чеської мови. Це почасти неправда, бо таксамо виникла чехізація термінів унаслідок к о н е ч н о с т и, щоб чеський на- р і д р о з у м і в терміни. — Ми маємо приклади, що сáме чеські священники почали заводити пуризм у своїх проповідях, щоб нарід м і г і х р о з у м і т и. А що це було виявом національного самовизначення, — то це правда, але ж чи в українців таких виявів національного самовизначення не було?

Уступ, що польонізація польської термінології є „одверта фашизація мови“ й „націоналістичний наступ реакційних класів“ це знову капітальна дурниця. Польська фільологія, що бореться за польонізацію термінів і хоче поширити розуміння термінів між польським народом та усунути намул німецького й російського панування — то це фашизація мови? Націоналістичний наступ реакційних класів? А, може, таке твердження є явне нахабство представника націоналістичного наступу Москви, що його панування в Польщі скінчилося? Може, й Польща повинна, на його думку, впровадити московську термінологію? Тоді це відразу була б „пролетаризація“ польської мови, й Фінкель ушанував би її похвалою...

Фінкель нарікає далі, що „шкідники“ хочуть механічно відтворити таку саму „операцію“ над українською мовою доби диктатури пролетаріату, „псевдоісторичними довідками змазуючи класову суть своїх намагань“.

За голову хапаєшся, таке читаючи! Всі автори української термінології говорять москалям, що українські трудові маси хочуть р о з у м і т и свою мову й терміни. То це бажання розуміти свою мову є класова суть намагань української буржуазії? Хто вживає слова „стіжок“, „світлина“, чи „межигра“, то цей уже є класовий ворог, що робить „глибокий рейд“? Бажання р о з у м і т и мову це — „фашистський наступ націоналізму“? А тепер приходить жест, гідний мовознавця краю, де є „влада робітників і селян та трудящих“. Фінкель обурюється, що українці хотять зробити наукову термінологію мовою б а б к и П а р а с к и та б а б к и П а л а ж к и!

Хвиля був скромніший із своїм письменним і неписьменним дядьком...

Але підемо ще крок далі в статті Фінкеля й побачимо, що йому є добре відомо, що ще в ХІХ. ст. й українці мали своїх пуристів. Він пише:

„В 1861. року в »Основі« з'явилася невеличка „Замѣтка о русинской терминологіи“ М. Левченка, де автор визначив

свої вимоги до наукової термінології. »Теперь« — каже М. Левченко — »наука дѣлається общимъ достояніемъ, поэтому и терминологія должна быть общепонятною. Русскимъ писателямъ предстоитъ дѣло совершенно новое. Термины научные слѣдуетъ составлять въ духѣ народнаго языка такъ, чтобы въ послѣдствіи они могли быть приняты самымъ народомъ«.

„Як легко помітити, і демократичність, і шляхи реалізації її, і навіть фразеологія у Левченка і Секунди однакові. А Левченко ж і серед основ'ян був на правому крилі.

„У Галичині між 1864 і 1879 р. р. виходили »Початки до уложення номенклатури і термінології природописної народної« Івана Верхратського. За оцінкою Холодного: ім'я Верхратського залишається на завжди ім'ям основоположника української термінологічної справи... Його праці особливо цінні тим, що вони підводять нас до самого джерела живої народної творчості«.

„У похвальному слові Максимовичу (російсько-український ботанік-філолог 30—40 років) Я. Лепченко відзначає, що Максимович мав на меті »наблизити переклади з сухої латинської мови до мови народної, дати по змозі на кожную латинську назву, не тільки точний, а ще й близький до мови народної переклад«, — а далі з піднесенням заявляє: »Отже й ми, українські термінологи, маємо чимсь згадати Максимовича... Продовжуючи нитку Максимовичевих термінологічних шукань та йдучи при цьому Максимовичевим шляхом, шляхом наближення мови наукової до мови народу, ми певні, що стали на вірний шлях«.

„Так перекликаються“, — пише далі Фінкель, — „сучасні націоналісти з націоналістами попередніх поколінь з тою лише різницею, що сучасні ще реакційніші, ще небезпечніші, ще шкідливіші, ніж націонал-буржуазні ідеологи 60—70 років минулого століття, бо вони хочуть затагнути українську термінологію на ті шляхи, які були застарілими і класово-буржуазно обмеженими вже 70 років тому, а для цього годяться всі міркування: і естетичні, і історичні, романтичні і наклепницькі, і просто нелогічні“.

Дивні чуда Твої, Господи! Виходить, що українські „буржуї націоналісти, реакціонери, шкідники“, від 1840. літ почавши, працюють над тим, щоб здемократизувати науку, щоб наукові терміни укладано відповідно до духа народньої мови, що всі вони працюють для наближення мови наукової до мови

народу. — А представники диктатури „українського“ пролетаріату ці змагання проклявають 1934. р. в виданнях Всеукраїнської Академії Наук (!) фашизмом та наступом реакційних клас! Українські „буржуї“ хочуть, щоб нарід свою мову розумів, а представник „українських“ робітників та селян це змагання таврує — глибоким рейдом класового ворога! Він таврує те повсякчасне змагання народу розуміти свою мову, свої терміни. застарілим класово-буржуазним обмеженням... Навіть фільольоги попередніх поколінь, ті, що за московського царату опрацьовували нашу мову та боронили її перед помосковленням, це — націоналісти! А веж ж, чому ж вони не виконали „чітко“ указу 1876. року! Фінкелі й Пурішкевичі, нарешті, погодились у поглядах щодо всіх поколінь українських фільольогів...

Далі Фінкель каже:

„Отже для нас цілком ясні ті основи, на яких базувалася теорія й практика термінологічної справи ІУНМ та його послідовників. Ці основи можна сформулювати так:

1. „Відривання розвитку української термінології від шляхів, спільних з термінологією інших братніх народів Союзу, і як основний засіб для цього — паплюження російської термінології »як хибної і небезпечної«.

Фінкель тут свідомо каже неправду, бо українські мовознавці мають за мету не відривати українську термінологію від національних термінологій інших братніх народів Союзу, а лише створити зрозумілу термінологію для українських трудових мас, яким комуністичні русотяпи хочуть накинати московську термінологію, що її не достачі безсторонньо ствердив цілий ряд мовознавців.

2. „Перекручення фактично живаної термінології, паплюження її як »не української«, чужої, тобто ігнорація мовних звичок українського робітництва, ігнорація його реальної свідомості“.

Тут Фінкель ігнорує правду — й термінологію змосквощеного робітництва на Україні, малої частини українського робітництва на Україні, називає українською...

3. „Буржуазно-націоналістичне витлумачення вчення про внутрішню форму слова й використання цього вчення для утворення термінології національно замкненої, мовно обмеженої і приблизної, інакше кажучи, орієнтація на здогадку, а не на знання, тобто утворення термінології антинаукової. В ІУНМ-івському розумінню це має назву »народна«.

Хай Фінкель сам нам вияснить, що́ таке внутрішня форма слова! А щодо „національно-замкненої й мовно-обмеженої термінології“, то український народ бажає мати термінологію для своїх українських мас. Український народ не попідбивав зброєю ні карельців, ні білорусинів, ні татар, ні кавказців, ні туркестанців, і не є зацікавлений у імперіялістичних цілях накидувати свою термінологію іншим народам. Хай вони мають свою термінологію, яку розуміють. Щодо закиду, що ця термінологія приблизна і т. д., а то й антинаукова — то ці закиди торкаються таксамо й російської термінології. Хай тільки москалі не перешкаджають створити термінологію приблизну, то з неї певне повстане незабаром дуже точна й відповідна!

4. „Наслідування найгіршої шовіністичної термінологічної практики буржуазних країн, що теж для ІУНМ були синонімом народності“.

Отже Фінкель твердить, що змагання буржуазних країн, щоб їх народи свою термінологію розуміли, це є — шовіністична практика! А змагання поширювати термінологію, якої нарід не розуміє — що це таке?

5. „Націоналістичне використання ідеології українського поміщицтва і буржуазії (просвітянського народництва)“.

За Фінкелем виходить, що українські поміщики-буржуї мали ідеологію, яка змагала до того, щоб український народ свою мову розумів. Вони зближували науку до народу — а московські комуністи хочуть відібрати розуміння термінів і науки українським трудовим масам!

Подивімось, як Фінкель закінчує цей свій акт обвинувачення „шкідників“:

„І кожний“ з цих пунктів окремо, і всі вони разом мають один класовий зміст, вони є прояв одної класової ідеології — буржуазної. Хоч би який з цих моментів взяти, кожний з них гостро суперечить мовній політиці пролетаріату, більше того — активно проти неї скерований. Перед нами витвір українського фашизму, отруйне знаряддя ворожої пролетаріатові думки, і то тим шкідливіше, що воно прибране в шати наукової фразеології, демократичних висловлень, академічного тону.

„Але нікого ця фразеологія на сьогодні вже не обдурить. Ідеологи куркульства на кожному кроці виказують справжню суть своїх бажань і замірів“.

Так, так. Змагання до розуміння наукових термінів це — витвір українського фашизму...

Змагання розуміти наукові терміни — це отруйне знаряддя ворожої пролетаріатові думки...

Змагання розуміти наукові терміни — гостро суперечить мовній політиці пролетаріяту...

Далі Фінкель переходить до практики „шкідників“. І ось як, використовуючи інструкцію ІУНМ, він крутить петлю на „шкідників“ :

»Від кого збирати матеріал. Переважно це будуть люди, що, живучи по селах, зберегли досить чисту мову, люди, що зв'язані в своїй роботі з обставинами і потребами села: хлібороби, ганчарі, ковалі, слюсарі, теслярі, ткачі, рибалки, стрільці, машиністи, тощо. Людей надто молодих, а найбільше тих, що не зв'язані своєю професією з селом, треба використовувати вельми обережно«.

І Фінкель розпочинає :

„Отже »чистих« від »нечистих« відокремлено дуже чітко. До числа перших віднесено всіх аборигенів села, які далі своєї господи нікуди ніколи не заглядали. Їх »добірна« мова і є бажаний термінологічний канон, їх дитячо-наївне називання ніколи не бачених речей та нечуваних понять має складати наукову термінологію“.

Ну, розуміється, Параски, Палажки, дядьки неграмотні! Довідуємося, що й за 18 літ „радянської“ влади ті нещасливі аборигени села далі своєї господи нікуди ніколи не заглядали... хоча й довелося нам їх багацько здібати, як утікачів із Соловок, у Фінляндії...

Правда, в естонців, у латишів, у литовців, у фінів, у чехів, у німців, у французів, в італійців і т. д. ці нещасні, погорджені аборигени села дали матеріал для новітньої термінології... але українські трудові маси села не мають права цього зробити! І чому? Тому, що говорять чистою українською мовою! Тимто й не мають вони дати матеріалу до термінології. А має це зробити хтось інший, як це твердить Фінкель :

„Навпаки, молодь, що працює по заводах, шахтах, фабриках (»що не зв'язана своєю професією з селом«, як чемно висловлюється інструкція) виключається: її мовний досвід не є досвід, її термінологія підроблена, а тому — »вельми обережно«.

І далі :

„Якщо пригадати, як Секунда і інші кваліфікують ту термінологію, що її вживає в своїй щоденній мові »більшість

українських техніків» (як чемніше висловлюється він), то цілком зрозуміло стає — проти кого та проти якої термінології скеровані ці запобіжні заходи“.

Проти московської термінології! — докінчимо міркування Фінкеля. „Мовний досвід“ на шахтах, заводах, фабриках, і за царської Росії і за червоної Москви, це помосковлення. Такий досвід може лише служити для досліду експанзії московської мови, а не — для розвитку української! Називати висліди помосковлення по шахтах, заводах і фабриках українською термінологією — це негідна наукова метода. Питати москалів і пів-москалів на Україні, яка є українська термінологія, це те саме, що питати було перед війною москалів і пів-москалів у Польщі, Естонії, чи Литві, яка польська, естонська або литовська термінологія.

І такими штукарськими викрутасами займається Фінкель у цілій своїй статті...

Царська Росія забороняла українську мову й наказувала вчитися московської. Червона Москва має нову, придуману Фінкелями й Кагановичами, методу „обрусенія“, вони називають московську мову на Україні й малоросійський жаргон шахт, заводів, фабрик та міста — справжньою українською мовою, а мову, справжню українську мову трудового селянина — мовою неграмотних дядьків, баби Параски, баби Палажки і т. д.

хто тією мовою хоче говорити, хто її термінів хоче вживати це, бачте, і „шкідник“, і „фашист“, і „буржуй“ і т. д.

Утворена тією мовою термінологія й її новотвори мають, на думку Фінкеля, такі тенденції:

„Відривання української термінології від загально вживаної“ — ми називаємо це: від московської!

„Відрив розвитку української мови від російської“, — ми питаємо: а чи ж розвиток української мови залежний від московської? Чи українська й російська мова нерозірвально спільна?

„Культивування етнографізму, вигадництва“ — а ми відповідаємо, що це заслуга передтечі московського комунізму, московського царизму, що загнав українську мову в етнографізм, а щодо вигадництва, то невже ж російські, чи міжнародні терміни, не вигадані, а падають із неба?

Нарешті Фінкель запитує:

„Чого варті після цього всі намагання видати таку термінологію за наукову, і кого може обдурити гіпернаукова фразеологія Секунди та інших?

Хто людей дурить, хай Фінкель запитає А. Хвилю, а чого українська термінологія варта, про це може рішати тільки український трудовий народ, а не інтернаціональні „мовознавці“ типу Фінкеля...

Та Фінкель уміє бути й дотепним. Він уміє виконати ще й таке мистецьке льогічне сальтомортале:

„Політика відриву української мови від спільних шляхів розвитку з російською мовою епохи диктатури пролетаріату привела українських націоналістів до зворушливого єднання з реакційними російськими ідеологами доби конаючого феодалізму (Шишков: „Бесѣда любителей русскаго слова“) та з оскаженими російськими чорносотенними патріотами часів імперіалістичної війни, до єднання з тими якраз, хто забороняв і переслідував українську мову. Хіба не таку саму термінологію пропонували оці »патріоти«, хіба не на точнісінько таких принципах отакої потворної народності побудовані російські тогочасні термінологічні »новини«: інженер — розмысл, нерви — чулье, телеграф — знакогон, телефон — звукогон, хірург — ручочинец і т. і.“.

Це, очевидячки, парадний трік Фінкеля-штукаря! Льогіка тут така: всі гуски мають по дві ноги — всі дівчата мають по дві ноги, висновок: усі дівчата — гуски; українці хочуть мати зрозумілу термінологію — і московські реакціонери, що душили довгими століттями українців, таксамо хотіли розуміти свою московську термінологію (чи вони це вдатно, чи невдатно робили — инша справа), висновок: українці є московські реакціонери; українці є союзники російських чорносотенців, що забороняли й переслідували українську мову!

От тобі й наука! І, на підставі таких міркувань, Фінкель далі пише, — не розуміючи, що для українців немає різниці, чи їх мову переслідує диктатура московського царату, чи московського пролетаріату:

„У своїй зненависті до пролетарських шляхів розвитку термінології українські буржуазні націоналісти радо об'єднуються з російськими буржуазними націоналістами, бо і ті і ті спільними зусиллями й однаковими засобами одривають одну мову від другої. Вони обопільно ллють воду на ті самі млини, хоч і під різними назвами. І ті і ті замикають мову за грати національної обмеженості“.

Цікаве твердження! Дійсність така: мовна політика колишніх московських буржуазних націоналістів і теперішніх московських комуністичних націоналістів та сама: оста-

точна ціль — „обрусеніє“. А Фінкель утовкмачує, що московські буржуазні націоналісти хотіли не зрусифікувати українську мову, тільки відірвати московську мову від української! Ну, але це таки вже за багато! І ось як Фінкель каже далі:

„Тотожності своєї з таким русапетством ІУНМ-івці «не помічають», зате дуже вони чутливі до «русизмів» доби диктатури пролетаріату.

„Поруч штучної гіпертрофії етнографічної бази «української» термінології як шляхом колекціонерства, так і шляхом вагадки, йшло таке саме звуження реальної термінологічної бази — термінів, спільних для мов української, російської та іншої. Ця спільність термінології, яка на українському й російському ґрунті живилася часто-густо однаковими джерелами, обумовлена рядом історичних причин і на сьогодні вона вже є фактом української мови“.

Фінкель повторяє в-одно: спільна термінологія для мов української й „російської“ — (збоку подає стидливо: „та іншої“) — і гордо твердить, що спільність термінології є вже фактом української мови, тільки нарікає, що ІУНМ-івці „дуже чутливі до русизмів доби диктатури пролетаріату“...

Українці були й будуть „чутливі до русизмів“ таксамо доби диктатури пролетаріату, як і доби диктатури царату — а щодо ствердження „фактів української мови“, то звертаємо увагу на те, що фактами української мови не можна вважати того, чого у своїйому „малоросійському“ жаргоні вживає 5—10% населення України. Московське комуністичне „мовознавство“ свідомо не звертає уваги на мовні факти 90% українського населення й видумує „факти української мови“, оперті на малесенькій меншості. А це в науці називається — фальсифікація.

Останні уступи статті Фінкеля це — шедевр:

„Ще одна характеристична риса кидається в очі, коли розглядаємо цю термінологію, і зокрема, коли маємо перед собою не окремі терміни, а всю сукупність їх. Це нечувана архаїзація, при чому не так архаїзація слів, як архаїзація уявлень. Слово є не тільки соціальний факт, а ще й соціальний фактор, який відповідним чином оформлює свідомість, і коли для доби соціалістичної реконструкції з її міцною індустріально-технічною базою, з її нечуваними темпами розвитку в усіх галузях техніки, науки, мистецтва пропонують отаку обчиркрену, з «народних уст» винайдену термінологію, то це є ворожий наклеп на нашу дійсність. У кривому дзеркалі цієї

фальсифікованої термінології наша велика індустрія перетворюється на сільські кустарні заклади, адміністративний апарат — на повітових писарчуків, симфонія і опера на музику троїсту“.

Фінкель намагається промовити до амбіції українців... Як той сатана, манить він, широко показуючи багатства світу. Тільки відмовся від української термінології, і ти, Параско, відразу стаєш великою індустрією, адміністративним апаратом, симфонією й оперою... І закінчення цієї статті гідне Фінкеля:

„Адже дуже показовий той факт, що його навів Н. А. Каганович: »мені довелося чути від одного шкіряника таке: ,колись я працював на гарбарні, а тепер працюю на шкіряному заводі“.

„Отже для цього робітника »гарбарня« і »шкіряний завод« викликають, і правильно, неоднакові асоціації, і дають різні соціально-економічні »обер-тони«. Ці обер-тони*) у творчості і ІУНМ-ців свідомо й вперто архаїзовані і вульгаризовані. Термінологію, що виникла за однієї соціально-економічної формації, вони механічно переносили на зовсім іншу, на незрівнянно вищу, складнішу, і цим знижували і вихолощували її революційний розмах. Для них це було цілком послідовно: адже ж собі на честь вони ставили, що продовжують традиції Максимовича, Левченка і т. д. ІУНМ-івська термінологія, ігноруючи пролетарське »сьогодні«, яскраво зате відбиває те капіталістичне »вчора«, якого, не лише для мови, прагнув ІУНМ“.

Як бачимо: свідчився Фінкель Кагановичем. З одного факту, цілком звичайного для напівпомосковщеного робітника, якому советська влада 18 років у голову вбивала московську термінологію, — він витягає зовсім безпідставні висновки, замість того, щоб розглядати його, як приклад советського помосковлення.

Які то „обер-тони“ відчував би той робітник при слові: антена, конус, барометр і т. д.? Він жадних „обер-тонів“ відчувати не може, бо їх узагалі не розуміє, отже пощо та ціла балаканина про „незрівнянну вищу формацію та вихолощування революційного розмаху“. Що за „обер-тони“ у Хвилі при „атомі“? Шкода, що Фінкель не дає нам прикладів із московської мови, як то в ній перемінилася стара термінологія, що виникла за попередньої соціально-економічної формації, на „нову“!

*) Це також „інтернаціональний“ термін!

Фінкель іще раз на кінці зясовує свої думки щодо „шкідництва“:

1. „Спільність розвитку української термінології з російською заплямовувалася теоретично — її унікалося на практиці і створювався шкідливий розрив між термінологією українською й інших радянських республік“.

Виразно бачимо, що Фінкель і московські комуністи хочуть помосковлення не тільки української термінології, але й термінології всіх інших Москвою поневолених народів.

2. „Мовні звички українського робітника й селянства ігнорувалося теоретично — їх зневажено й на практиці, і на норму визначалася термінологія або відмерла, або фальсифікована“.

З попередніх рядків ми ясно бачили, що Фінкель під селянством розуміє Параску, Палажку і т. д., і що тільки помосковщений робітник говорить у нього українською мовою, — а тепер він нараз впровадив „мовні звички селянства“ й обвинувачує творців української термінології, що з мови селянства черпали термінологічний матеріал, — що вони пофальсифікували термінологію!

3. „Буржуазно-націоналістичне витлумачення вчення про внутрішню форму прокламувалося в теорії — це виконано і на практиці на шкоду точності і соціальній значимості термінології“.

Чому ж то Фінкель не хоче нарешті дати нам пролетарського вияснення вчення про внутрішню форму?

4. „Наслідкування буржуазно-націоналістичної термінології виставлялося в теорії — це здійснено й на практиці: порівняймо »загру« або »промежник« з »wstawa« та »silnica“.

Нісенітниця!

5. „А якщо нагадати, що всі ці »луки« (арки), »балки« (трями), »хлипавки« (клапони) і т. ін. прийшли до ІУНМ-івських словників від словника Левченка тощо, то переконаємося, що використання ідеології українського поміщицтва та буржуазії було не лише в теорії, а й на практиці“.

Авже ж! Колись за царату навіть українська „буржуазія й поміщики“ хотіли, щоб українську наукову термінологію трудовий народ український розумів! Давно це було!...

*

Ми подали всі закиди Хвилі й його поплечників і достотно освітили їх вартість, з погляду наукової аргументації.

Немає чого навіть зазначувати, що тут не йде мова про

інтернаціоналізацію термінів. Про що тут іде мова, ясно стає з наступного уступу Хвилі:

„Треба відкинути увесь штучний, мертвий термінологічний матеріал, що його збудовано на основі буржуазно-націоналістичного підходу до складання української наукової термінології. Треба виправити буржуазно-націоналістичне оформлення українських словників, треба усталити технічну термінологію, уніфікувавши її з термінологією, що існує у всьому Радянському Союзі. Треба ввести радянську лексику, яка б відбивала могутній процес розвитку соціалістичного будівництва, в усі нові словники“.

Отже, не в інтернаціоналізації термінів ціла справа, а тільки в уніфікації, цебто москалізації, що її жертвою має стати не тільки Україна, але й усі інші поневолені „інородці“.

Б) НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ШКІДНИЦТВО У СКЛАДНІ ТА ФРАЗЕОЛЬОГІЇ.

І на цьому відтинку маємо властиво справу з пуризмом.

А саме з пуризмом, зверненим не проти так званих „інтернаціональних слів“, а проти московських слів і висловів, українській народній мові чужих.

Як уже з попередніх сторінок видно, московські комуністи уважають усяке „українське мовне почуття“ за націоналістичний ухил, — а вже опиратися на сильному московщенню української мови в ділянці складні, фразеольогії, виставляти засаду: спрямовування літературної мови на мову українського трудового селянства, — це явна контрреволюція й петлюрівство. Чим раз ясніше стає, що незабаром московські „мовознавці“ називатимуть узагалі українську мову петлюрівською мовою, а змосковщений жаргон міста стане для них зразком „української мови“.

Щоб наш читач дістав відповідне мірило й поняття про всю нахабність і крутість метод, якими московські комуністи переслідують розвиток української мови, ми покажемо, як московські комуністи шанують свою, московську мову, яке тонке почуття пуризму виявляють вони щодо фонетики, лексики і фраз, як вони у своїх часописах поширюють та поглиблюють чистоту мови.

Наведемо тут уривок із статті М. Горького: „О языке“ („Правда“, 18. березня, 1934., Ч. 76).

„В глубочайших социальных событиях, развивавшихся издревле и до наших дней, не должны бы иметь места слова лишённые смысла, все они осмыслены правдой или ложью. Ложь и правда развились из одного источника: из общественных отношений, в основе коих заложены эксплуатация труда большинства меньшинством и борьба трудящихся против эксплуататоров. Наиболее усердными и ловкими творцами лжи всегда были теологи, церковники и философы, которые, идя по путям, указанным всевластной в свое время церковью, употребляли гибкую силу иезуитски растленного разума на борьбу против всех ростков подлинной социальной правды. Но и среди этих людей были редкие случаи, когда порочный разум понимал трагедию трудового человечества, и даже монахи начинали говорить о необходимости изменения тягостных и позорных условий жизни трудового народа.

„Теологи насорили очень много слов осмысленных ложью: бог, грех, блуд, ад, рай, геенна, смирение, кротость и т. д. Живой смысл этих слов разоблачен, и хотя скорлупа некоторых, например слова „ад“, осталась, но наполняется иным, уже не мистическим, а социальным смыслом. Остаются в силе такие церковные словечки, каковы: лицемерие, двоедушие, скудоумие, лихоимство и множество других словечек, коими, к сожалению, утверждается бытие фактов. Поэтому один из корреспондентов моих, утверждая необходимость изгнать из языка церковно-славянские слова², стреляет мимо цели: изгонять нужно прежде всего постыдные факты из жизни, и тогда сами собою исчезнут из языка слова определяющие эти факты. В старом славянском языке все-таки есть веские, добротные и образные слова, но необходимо различать язык церковной догматики и проповеди от языка поэзии. Язык, а также стиль писем протопопы Аввакума и „Жития“ его остаются непревзойденным образцом пламенной и страстной речи бойца, и вообще в старинной литературе нашей есть чему поучиться.

„Откуда и как являются в языке, основанном на процессах труда, на попытках разъяснения или затемнения все растущей сложности общественных отношений, слова паразитивные, лишённые смысла? Есть очень простой ответ: всякий паразитизм порождается паразитами. Но ответить так — слишком просто, а потому — вредно.

„Не помню где, когда то в юности, я прочитал такое об’-

яснение слова „рококо“, которым наименован стиль внутреннего убранства жилищ: группа французских дворян, приглашенная буржуазией какого-то города на праздник, была поражена затейливостью и великолепием украшений мэрии — городской думы: среди этих украшений особенно выделялся галльский петух, сделанный из цветов. Один из вельмож, может быть, заика или же просто глупец, воскричал: „Ро-ро-ро!“, а спутники его подхватили: „Ко-ко-ко!“, и это было достаточно, чтобы „отцы города“ приняли бессмысленное слово как наименование стиля украшений. Так как это — глупо, то можно думать: это — верно.

„Но уже вполне бесспорно, что засорение языка бессмыслицами является отражением классовой вражды, поскольку она принимала формы презрения, пренебрежения, насмешливости, иронии. Феодалное дворянство Англии, Франции вышучивало и осмеивало речь буржуазии, когда буржуазия начала говорить языком своих — „светских“ — философов, своих литераторов и стала более грамотной, более „свободомыслящей“, чем дворяне, воспитанные попами. В свою очередь, буржуазия издевалась над языком ремесленников, крестьян и обесмысливала его точно так же, как наши крестьяне осмеивали, искажали, обесмысливали слова помещиков, дачников и вообще горожан.

„Разумеется, засорение языка паразитивными, бессмысленными словами шло не только по этой линии; много вреда принесли и приносят в этот процесс бездельники. В поволжских городах засорение языка дрянными выдумками было одной из любимых забав гостинодворских купцов...“

...„Новые слова купечество и мещанство по малограмотности своей выдумывало с трудом и незатейливо. Когда уральские заводы Яковлева унаследовал Стенбок Фермор, гостинодворцы не могли правильно выговорить эту фамилию и произносили — Столбок Морковь. Словесным хламом обильно снабжали купцов и мещан паразиты: странники по святым местам, блаженные дурачки, юроды типа Якова-Корейши — студента холодных вод, который говорил таким языком: »Не пацы, а бенды кололацы«. Огромную роль в деле порчи и засорения языка играл и продолжает играть тот факт, что мы стараемся говорить в Тифлисе фонетически применительно к языку грузин, в Казани — татар, во Владивостоке — китайцев и т. д. Это чисто механическое подражание, однако вредное для тех, кому подражают, и тех, кто подражает, давно стало чем-то вроде тра-

диции», а некоторые традиции есть не что иное, как мозоли мозга, уродующие познавательную работу. Есть у нас «одесский язык», и не так давно раздавались легкомысленные голоса в защиту его «права гражданства», но первый начал защищать право говорить «тудою», «сюдою» — еще до Октябрьской революции — сионист Жаботинский.

„В числе грандиозных задач создания новой социалистической культуры пред нами поставлена и задача организации языка, очищения его от паразитивного хлама. Именно к этому сводится одна из главнейших задач нашей советской литературы. Неоспоримая ценность дореволюционной литературы в том, что, начиная с Пушкина, наши классики отбрали из речевого хаоса наиболее точные, яркие, веские слова и создали тот «великий прекрасный язык», служить дальнейшему развитию которого Тургенев умолял Льва Толстого. Не надо забывать, что наша страна разноязычна неизмеримо более, чем любая из стран Европы, и что, разноязычна по языкам, она должна быть идеологически единой.

„Здесь я снова вынужден сказать несколько слов о А. Панферове, человеке, который стоит во главе журнала и учит молодых писателей, сам будучи видимо неспособен или не желая учиться. В предисловии к сборнику «Наше поколение» он пишет о «нытиках и людях рабски преданных классическому прошлому, о людях готовых за пару неудачных фраз положить на костер любую современную книгу». Он утверждает, что «после» постановления ЦК писатели пошли, как плотва, что «молодое поколение идет в литературу твердой поступью, несет в литературу плоть и кровь наших детей». Какой смысл имеет фраза: «молодое поколение несет в литературу плоть и кровь наших детей»? Что значит «классическое прошлое»? Почему Панферов утверждает в предисловии к сборнику «Наше поколение», что «марксизм — стена»? Я утверждаю, что эти слова сказаны человеком, который не отдает себе отчета в смысле того, что он говорит. «Плотва» — рыбешка мелкая и невкусная, многие молодые люди идут в литературу как в «отхожий промысел» и смотрят на нее как на легкий труд. Такое отношение к литературе упрямо внушается молодым людям наставниками и «учителями жизни» типа Панферова. Неосновательно захваливая, преждевременно печатая сочинения

начинающих авторов, учителя наносят явный вред и литературе и авторам. В нашей стране каждый боец должен быть хорошо грамотным человеком, и «вожди», которые создают себе армию из неучей, вождями не будут.

„Борьба за очищение книг от «неудачных фраз» так же необходима, как и борьба против речевой бессмысленности. С величайшим огорчением приходится указать, что в стране, которая так успешно — в общем восходит на высшую ступень культуры, язык речевой обогатился такими нелепыми словечками и поговорками, как напр.: «мура», «буза», «волынь», «шамать», «дай пять», «на большой палец с присыпкой», «на ять» и т. д. и т. д.

„Мура — это черствый хлеб, толченый в ступке или протертый сквозь терку, смешанный с луком, политый конопляным маслом и разбавленный квасом; буза — опьяняющий напиток; волынька — музыкальный инструмент, на котором можно играть и в быстром темпе; ять, как известно, буква вычеркнутая из алфавита. Зачем нужны эти словечки и поговорки?*)

„Надобно помнить, что в словах заключены понятия, организованные долговечным трудовым опытом, и что одно дело — критическая проверка смысла слов, другое — искажение смысла, вызванное сознательным или бессознательным стремлением исказить смысл идеи, враждебность которой почувствована. Борьба за чистоту, за смысловую точность, за остроту языка есть борьба за орудие культуры. Чем острее это орудие, чем более точно направлено, тем оно победоносней. Именно поэтому одни всегда стремятся притуплять язык, другие оттачивают его“.

От редакции.

„А. М. Горький в своих последних статьях вполне современно поднял вопросы исключительной важности — вопросы качества советской художественной литературы, в частности литературного языка. Партия и правительство, вся советская страна ставят и решают сейчас все вопросы социалистического строительства под знаком борьбы за качество. В промышленности и в сельском хозяйстве, в области культуры и управления государством — повсюду мы ставим пред всеми участниками социалистической стройки требования высокого качества работы.

*) Всі ці слова — це фразеологія московського міського пролетаріату.

„Эти требования должны быть' пред'явлены и к писателям, ко всей нашей художественной литературе — могучему оружию воспитания масс, одному из важнейших факторов советской культуры.

„Вопросы чистоты языка со всей остротой стоят в нашей литературе: речь идет о качестве того языка, которым каждый день говорит наша литература, наша печать с миллионами трудящихся.

„В одной из статей М. А. Горький особо подчеркивает стоящую пред писателями задачу овладения техникой литературной работы.

»Техника эта сводится — прежде всего — к изучению языка, основного материала всякой книги, а особенно belletristicкой... Подлинная красота языка, действующая как сила, создается точностью, ясностью, звучностью слов*), которые оформляют картины, характеры, идеи книги. Для писателя-художника' необходимо широкое знакомство со всем запасом слов богатейшего нашего словаря и необходимо умение выбирать из него наиболее точные, сильные слова. Только сочетание таких слов и правильная по смыслу их — расстановка этих слов между точками могут образцово оформить мысли автора, создать яркие картины, вылепить живые фигуры людей настолько убедительно, что читатель увидит изображенное автором«.

„И далее: »Кроме необходимости тщательно изучать язык, кроме развития умения отбирать из него наиболее простые, четкие и красочные слова отлично разработанного, но весьма усердно засоряемого пустыми и уродливыми словами литературного языка — кроме этого писатель должен обладать хорошим знанием истории прошлого и знанием социальных явлений современности, в которой он призван исполнять одновременно две роли: роль акушерки и могильщика. Последнее слово звучит мрачно, однако оно вполне на своем месте. От воли, от умения молодых писателей зависит наполнить его смыслом бодрым и веселым: для этого следует только вспомнить, что наша молодая литература призвана историей добить и похоронить все враждебное людям, — враждебное даже тогда, когда они его любят«.

„В этих словах А. М. Горького — праграмма учебы писателя и борьбы за качество литературы.

*) Бачимо, як Горький цінує милозвучність слів, яка так обурила Фінкеля!

„Насколько остро стоит вопрос о качестве литературного языка, видно хотя бы из того факта, что до сих пор никто из наших литераторов и критиков не ставил его так широко и всесторонне, как это сделал М. Горький. А ведь в очень многих произведениях советской литературы мы встречаемся с прямым пренебрежением к русскому языку, с засорением его »пустыми и уродливыми словами«. Неряшливость, небрежность, засоренность языка, являющиеся очень часто следствием ненужной спешки в работе, погони за быстротой, литературной славой, — вреднейшее явление, грозящее нашей литературе многими опасностями.

„Надо понять, что действительно значительные произведения не создаются наспех, что для создания их нужно время, нужен упорный и углубленный труд, а не поверхностная, непродуманная, легкомысленная и тусклая „скоропись“. Надо понять необходимость борьбы за очищение языка, за хороший, чистый, доступный миллионам, действительно народный язык литературных произведений. Надо »объявить войну коверканью русского языка« (Ленин).

„Некоторые советские писатели, в частности тов. Панферов, протаскивая в литературу бессмысленные и уродливые, засоряющие русский язык слова, пытаются прикрыться соображением о том, что величайшая революция в экономике и сознании людей не могла не обогатить языка. Не думают ли эти товарищи, что словечки вроде »вычикурдывать«, »хардыбачить«, »базынить«, »шамать« и т. и. есть именно те новые слова, которые обогащают русский литературный язык?

„Неужели тов. Панферов думает, что его роман »Твердой поступью« украшают такие выражения, как »подьялдыкивать«, »скукожился«, »леригия«, »могёт«, »тижело«, »взбулгачить«. Зачем понадобилось ему тащить в литературу исковерканные неграмотными людьми слова и десятки »областных« терминов, не понятных широкому читателю? Такая безцеремонность в отношении к литературной речи способствует только снижению качества художественного произведения, утверждает безграмотность и недопустима в советской литературе.

„Почему так охотно и с такими виртуозными вариациями »поминают родителей« в своих произведениях писатели А. Веселый, В. Вишневский, К. Большаков и многие другие? Неужели похабные словечки они считают составной частью своих средств воздействия на читателя?

„Нашим писателям, в частности тов. Панферову, нужно серьезно и тщательно работать над языком своих произведений, не спешить с печатанием новых вещей, по-настоящему добиваться высокого качества своих книг. Место писателя в советской литературе определяется не количеством написанных книг, а их качеством, в том числе и качеством языка.

„Факта торопливой, небрежной и неряшливой работы не следует прикрывать политически наивными разговорами о том, что »растрепанный« язык наиболее подходящ для изображения мужицкой стихии.

„Печатаемая нами сегодня статья А. М. Горького является продолжением и развитием его предыдущей статьи »О бойкости« (см. „Правду“ от 28 февраля с. г.). Редакция »Правды« целиком поддерживает А. М. Горького в его борьбе за качество литературной речи, за дальнейший подъем советской литературы.

„Всему фронту советской литературы наряду с борьбой за высокий идейный уровень художественных произведений, с борьбой против враждебной пролетариату идеологии, надо крепко взяться за решение проблемы мастерства, проблемы овладения ярким, красочным и богатым языком“.

*

Прохаємо вважливо задуматися над уступами статті Горького... Бачимо там пристрасне бажання р о з у м і т и свою мову: „не должны иметь места слова лишённые смысла“, незрозумілі слова Горький називає „слова паразитивные“, він твердить, що „уже вполне бесспорно, что засорение языка бессмыслицами является отражением классовой вражды, поскольку она принимала формы презрения, пренебрежения, насмешливости, иронии“, — це також правда, коли брати відношення московських комуністів до української мови! Вони є панівною клясою, що насмівається з мови „неграмотного дядька, Параски, Палажки“ і т. д. — маємо далі чудовий приклад, як навіть сам Горький значіння терміну „рококо“ вміє вияснювати тільки якоюсь дуренькою анекдоткою, а не знає, що слово це повстало із слова „gocaille“, яке означає декоративні композиції з черепашок, маємо й народні етимології: „Стенбок Фермор — столбок морковь“, маємо й ясно поставлене завдання: „в числе грандиозных задач создания новой, социалистической культуры пред нами поставлена и задача организации языка, очищения его от паразитивного хлама“.

До „паразитивного хлама“ належать українізми: »сюдою-

тудою «... — належать теж і, справа ясна, слова московського пролетаріату... „зачем нужны эти словечки и поговорки?“ — пише Горкий.

Адже ж „неоспоримая ценность дореволюционной литературы в том, что, начиная с Пушкина, наши классики отобрали из речевого хаоса наиболее точные, яркие, веские слова и создали тот »великий прекрасный язык«, служить дальнейшему которого Тургенев умолял Льва Толстого“.

Ось так шанує М. Горкий дорібок московської буржуазії, та не тільки цей дорібок, але й „язык, а также стиль писем протопопа Аввакума и »Жития« ; на його погляд, ці твори „остаются непревзойденным образцом пламенной и страстной речи бойца, и вообще в старинной литературе нашей есть чему поучиться“ !!

Яким теплим післясловом підпирає редакція заклик Горкого: „надо понять необходимость борьбы за очищение языка, за хороший, чистый, доступный миллионам, действительно народный язык литературных произведений. Надо »объявить войну коверканью русского языка« (Ленин)“!

Подано ще кілька дуже цікавих думок М. Горкого про мовні справи.

М. Горкий („Статьи о литературе и литературной технике“, Ленинград - Москва, 1931, Госуд. Издат. Худож. Литературы, стор. 8-9) пише виразно: „литературной технике и языку надобно учиться именно у Толстого, Гоголя, Лескова, Тургенева, к ним я прибавил бы и Бунина, Чехова, Пришвина. Боятся идеологической заразы, значит — не верить в силу классового самосознания“.

Далі Горкий (стор. 18, *ibidem*) пише так: „Мы не отрицаем наследства« — сказав він (Ленин) лет 35 тому назад и всю жизнь свою, всею своей работой доказав, что действительно не отрицает ничего ценного в буржуазной культуре. Мне кажется, что самым ценным в ней он считал технику, »мастерство« во всех областях труда, и в области литературы тоже“.

Безнастанно промовляє Горкий за „пуризмом“ (*ibid.*, стор. 46): „Было бы, пожалуй, гораздо полезней, если б все мы писали проще, экономнее, так, чтобы »словам было тесно, мыслям — просторно«, а не так например: ...»мы должны отвергнуть тенденцию к аполитации дискуссии«. Ведь можно сказать менее премудро: »мы отвергаем намерение устранять политику из наших споров«. Нет ничего та-

кого, что нельзя бы уложить в простые слова. В. И. Ленин неопровержимо доказывал это. Но наши критики мало заботятся о простоте и ясности, необходимых в педагогике“.

Чому це так побивається Горкий за тим, щоб московське простолюддя свою мову розуміло? Суть у тому, що московська літературна мова, у протилежності до української, не має того безпосереднього та близького зв'язку з мовою мас... Яке відношення московські маси мають до своєї літературної мови, найкраще освітлює Карпінський („Правда“, 12. VI. 1923) в статті „Коренной вопрос эпохи культурничества“ :

„Тут — надо прямо сказать — у нас творится настоящее столпотворение вавилонское. Язык, на котором говорит масса, у нас принято считать простонародным наречием, жаргоном, »арго« (французское словечко?). К нему наши литераторы относятся свысока. Подлинно народные слова и выражения, подлинно народный строй фразы и ход мысли не допускаются в статтях и речах. Разве лишь в конфузливых кавычках. Нам і в голову не приходит, что по всей справедливости настоящей — тот загадочный »арго« для огромнейшего большинства населения и есть наш так называемый »литературный язык«, выработанный ничтожным привилегированным меньшинством (дворянская интеллигенция)“.

Те саме каже Г. Боссе („Обзор научно-попул. литературы по биологии“, видання „Коммун. у-та им. Я. Свердлова, Москва, 1924), що гостро висловлюється проти „интеллигентского языка, который для читателя рабочего и в особенности крестьянина — иностранный язык“.

Але так можна було писати в „давніших часах“, тепер маємо в Советах повний поворот до клясицизму в ділянці московської мови, — це стоїть у зв'язку з розвитком почуття нового „советського патріотизму“ — або говорячи простіше: московського-великодержавного шовінізму... Від кількох років там так і чергуються ювілеї Тургенєва, Пушкіна, Гоголя, Толстого...*)

*) Не тільки Горкий, але й інші автори пропагують пуризм і його кінечність у московській мові, наприклад: Михайло Презент („Заметки редактора“, Ленінград, 1933) гостро виступає проти зловживання чужими словами. У „За Марксо-Ленінську критику“ 1934, число 2—3, співробітникам Хвилі доводиться „боротись“ уже проти пуризму навіть

На тлі цих характеристичних міркувань Горького й інших москалів — що яскраво освітлюють також і попереднє питання „термінологічного шкідництва“, на тлі характеристики відносин московських мас до їх літературної мови Карпінським та Боссе — пригляньмося тепер до українського „націоналістичного шкідництва“ в складні та фразеології.

Пічнемо знову матеріалами А. Хвилі.

Подамо з його статті „На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті“ (За Марксо-Ленінську критику, число 7, 1933 р.) цілий уступ, присвячений спрямуванню розвитку української мови „на націоналістичні шляхи“, з якого кожний зрозуміє одразу, як залежить Москві на знищенні українського коріння на мовному фронті взагалі. Справа йде про те саме, що й на відтинку термінології: про насильне зближення української мови до мови московської. Московські комуністи хочуть насильно убгати українську літературну мову в рамки московської літературної мови.

Ось як починає Хвиля свою роботу:

„Але справа не лише в термінології. Українські націоналісти спрямували свою роботу також до того, щоб одірвати побудову української мови від побудови, яка є в житті, яка поширена серед багатомільйонних трудящих українських мас, щоб одірвати побудову української літературної мови від мовної практики і звести її на націоналістичні манівці, вбити клин між російською мовою і мовою українською. Для

— у московській мові. Ось що пише М. Марич (імовірно, сам Хвиля), — прирівнюючи Презента аж до Смеречинського:

„Ми бачимо, як раз-у-раз народжуються нові слова, старі набувають нового значіння, мова живе, росте, розвивається. Проти цього виступає М. Президент, йому не подобається, що розвивається літературна російська мова. Він це зве безграмотністю, халтурою, а не природнім розвитком мови (стор. 109). Докази його необгрунтовані ні з наукового, ні з будь якого іншого боку. Це просто наклеп на сучасну російську мову, це дискредитація мови наших центральних газет „Правда“, „Известия ЦИК“, „Литературная газета“ й інших. Він своїми абсурдними твердженнями не допомагає регулювати мовний процес, а навпаки, хоче його затримати, припинити розвиток мови, він не збагачує мову, а її збіднює. Це пурист чистої води, який проти всього того нового, що входить до мови і збагачує її. Це шишковщина, проти якої треба нещадно боротися“.

Хоч яка „гостра“ критика, — але, тому, що тут справа з москалем, то Хвиля не дозволяє собі так розперізуватися в лайці, як із українськими мовознавцями, тут уже нема ні контрреволюції, ні петлюрівства, — а, так собі, скромний донос до Москви: чи не бачите, мовляв, наклеп на мову ваших газет!

цього вони спочатку підводять відповідне теоретичне обґрунтування. В ролі цих »теоретиків«, які обґрунтовують теоретично цю шкідницьку, націоналістичну роботу, виступають Курило, Смеречинський і ряд інших, які на ділянці мовознавства наробили безліч націоналістичних помилок і виявили тиснення на них українських націоналістів“.

„Курило кличе до давніх часів української мови“, — обвинувачує далі Хвиля. — „Це гасло вертати українську мову назад до старих часів, Курило висуває тому, що українська мова своєю складнею нагадує російську мову...“

„І, посилаючись на Єфремова, Курило каже:

»Наукова мова може наблизитися до народньої, на це вказує мова С. Єфремова. Богумил і Житецький наприкінці їх спільної статті таке пишуть: „від народу через культурні верстви знов до народу — такий основний процес розвитку української мови“ (Начерк історії літературної української мови, „Україна“, 1914. рік, Т. II, 28.). Українська літературна мова останніх років, найбільше наукова мова, у х и л и л а с я від того основного процесу, і треба докладати щонайбільших зусиль, щоб ізнов наблизити її до народньої, до мови давніших українських письменників“.

„У вправах Смеречинського знаходимо таке ж саме твердження“ — каже Хвиля. „Смеречинський також намагається повернути українську мову до »давніших українських письменників«. Рекомендує будувати українську мову, українську фразу за зразком »Слова о Полку Ігореве«. Він шукає у старих пам'ятках письменства XVI—XVII—XVIII сторіч підтвердженнь своєї думки про потребу в українській мові такої конструкції фрази, як »звільнена від червоної армії територія« — і таке інше, замість того, щоб писати: »звільнена червоною армією територія«. Він доводить, що така конструкція »звільнена від червоної армії територія« буде правильна, бо так говорили колись Запорізькі козаки, так писали у літописах літописці, так написано у »Слові о Полку Ігореві«. В дійсності ж виходить так, що коли цей український доробок Смеречинського перекласти на російську, або інші мови, вийде, не — »територія звільнена червоною армією«, тобто »территория освобожденная красной армией«, а — територія звільнена »від червоної армії«, тобто »территория освобожденная от красной армии«. Ясно, до чого веде це шкідництво. Характерно, між іншим, що для того, щоб довести відповідність, наукову обґрунтованість цього свого твердження, Смеречинський бере такі народні приказки: »твоя корова зіпсо-

вана від одної чарівниці«, »М а з е п а від Палія був навчений« т. інш.

„По лінії нашої наукової літератури“, — нарікає далі Хвиля — „по лінії НКО України, по лінії підручної літератури і т. ін. ішла боротьба проти так зв. »русизмів“.

„Наведемо кілька прикладів, які доводять, що за рецептами Смеречинського, рецептами націоналістичних елементів треба було буквально нищити українську мову. Смеречинський, наприклад, доводить, що українській мові чужі, неприродні такі звороти, як »для дослідження цієї справи«, »для забезпечення«, »для закінчення роботи« і т. ін., а що треба говорити і писати — »щоб дослідити цю справу«, »щоб закінчити«, »щоб забезпечити«...

„Ці націоналістичні настанови, ці націоналістичні теорії, які безкарно панували на мовному фронті України“, — продовжує далі Хвиля — „приводили до того, що часто з мови викидалися споконвічні українські слова, викидалися лише тому, що ці слова збігаються з такими ж словами в російській мові. Наприклад, не можна писати — »перестати«, бо це схоже на російське слово »перестать«. Треба писати тільки »облишити«. Не можна писати — »город«, а тільки »місто«. Не можна писати »деньщик«, а тільки »джура«. Не можна писати »привикати«, бо це схоже на російське слово »привыкать«, а треба писати тільки »звикати«. Не можна писати »прощай«, а тільки »прощавай«. Не можна писати „могучий“, а тільки »могутній«, (не можна) »чорнила« — тільки »атрамент«. »Стид« теж не можна, а тільки »сором«, »підняти« не можна, тільки »підвести«, »сонце заходить« часто виправляють на »сонце йде на спочинок«. »Пожар« в багатьох літературних творах виправлено на »пожежа«. »Всеросійська кочегарка« виправлено на — »всеросійську паровичню«. Не »обманути«, тільки »обдурити«. Не »пробувати«, а тільки »спитувати«. »Прищурити очі“ не можна, а тільки »примружити«. »Совість« треба викинути з української мови, а завести »сумління«. »Штопати« теж в українській мові не можна вживати, а треба »цирувати«. »Лице« відоме тільки як »обличчя«. »Юний« треба писати, як »молодий«; »злоба« — »лють«; »кавалерія« — »кіннота«; »котелок« в розумінні шляпи треба писати, як »казанок«; »козирьок« — »дашок«; »вирішити« — »урядити«; »поняття“ — »тяма«; »настроенное пианино“ — »налажене

п'янніно»; »ослабляти« — »послабляти«; »погоня«
»гонитва« і т. і.“

Далі Хвиля дає кілька зразків перекладів і продовжує:

„Таким чином бачимо, що над українською мовою, мовою багатомільйонних працюючих мас України, яка є великою зброєю в руках комуністичної партії для побудови соціалізму, і яка є великою зброєю в боротьбі за справу соціалізму на всіх ділянках нашої роботи, над цією мовою націоналістичні елементи робили безліч всяких контрреволюційних вправ для того, щоб відорвати цю мову, її побудову, термінологію від завдань соціалістичного будівництва, скерувати її у бік націоналістичного просвітництва, одірвати наукову українську термінологію від досягнень світової науки і таким чином використати українську мову для своєї контрреволюційної, шкідницької, петлюрівської роботи. Цьому в значній мірі потурав Наркомос в минулому. Цьому, як бачимо, у значній мірі потурав і не лише потурав, а й робив величезні націоналістичні помилки тов. Скрипник“.

Характеристичний уступ щодо спрямування розвитку української мови на націоналістичні шляхи маємо й у брошурі А. Хвилі: „Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті“. Наші читачі побачать, що Хвилі йде про викорінення і знищення української мови як самостійної словянської мови взагалі.

Хвиля пише:

„Це по суті робилося так, як радив робити це професор Іван Огієнко, кол. петлюрівський міністр, керівник автокефальної церкви, теперішній петлюрівський емігрант. В своїй роботі „Чистота і правильність української мови“ (вид. Львів. 1925 р.) він пише так:

»З цього коротесенького нарису життя української літературної мови ясними встають перед нами й її найважливіші хиби: процес перетворення старої нашої літературної мови на нову все відбувався в нас ненормально, бо для цього ми не мали так потрібної своєї власної державності. Чужі й шкідливі для язикового розвитку впливи — польські та московські — глибоко вдерлися до нашої мови і перервали нам стару нашу язикову традицію, перервали часом по стільки, що чуже — польське чи московське — часто стає в нас за своє, бо загал втратив якраз розуміння своєї рідної традиції“.

„Ось чому“ — кричить Хвиля — „він дає настанову звертатися, орієнтуватися на джерела, що мають зразки того, як розвивалася давня українська мова, по скільки її можна

пізнати по старих пам'ятках». Як бачимо, за цими настановами йшла група націоналістичних елементів, що руйнувала українську мову в інтересах буржуазно-націоналістичних. Всі ці теорії є теоріями української буржуазії, українського фашизму“.

„Українські фашисти“ — продовжує Хвиля — „Донцов та інші — завжди розвивали теорії про те, що українська мова, українська культура — європейські, а тому можуть і повинні орієнтуватися в своєму розвитку на буржуазну Європу. Вони в питанні мови стояли і стоять на тих позиціях, що українська мова, українська культура повинні втікати від впливів, від братнього співжиття з руською культурою, бо це, мовляв, єсть азійська мова, культура. Звідси вони кличуть до того, щоб творення української мови пішло такими шляхами, коли між українською мовою та руською мовою було б поставлено китайський мур. Ця ж лінія війни проти т. зв. русизмів провадилася в підручниках Наркомосу. Беремо для ілюстрації один з таких підручників «Українська мова в найвищих групах учителів» Миколи Осипова. Кажучи про знання мови слухачам, він відзначає, що в мові є: «чималий лексичний запас з української мови, вельми неорганізований, збруднений росіянізмами, чи просто витворами з російського інтелігента на кшталт: завідующий, слідующий»...

„Або ось ще один приклад з того підручника:

...»але словниковий матеріал нашого слухача здебільшого так збруднений росіянізмами, жаргонізмами і т. інш., що доводиться до курсу найвищої групи заводити спеціальні години, щоб скульптивувати по правну лексику та викоринити все чуже українській мові, все зайве...“.

„Як бачимо“, — підкреслює Хвиля — „мова йде тут про війну з т. зв. росіянізмами“.

Далі Хвиля, розуміється, береться за „Нариси з української синтакси“ Смеречинського, що вийшли 1932. р.

„Ці нариси“ — думає Хвиля — „роблять спробу повернути будову української фрази, її стилістику до старих часів української мови, яка зовсім не може відповідати українській мові багатомільйонних трудящих мас, що ведуть соціалістичне будівництво“.

Які ж то форми не відповідають українській мові багатомільйонних трудових мас та гальмують соціалістичне будівництво?

Ось вони, ті фашистівські форми, що можуть зірвати соціалістичне будівництво :

...„автор (Смеречинський)“ — каже Хвиля — „тільки через те, що дієслово ‚глагол‘ »було, буде« не відповідає українській народній мові при формах на -но‘, -то‘,“ вважає, що не можна писати так: »постанови 16. партз’їзду було (буде) видруковано«, а можна писати тільки: »постанови 16. партз’їзду видруковано«; або не можна писати: »постанови 16. партз’їзду будуть видруковані«, а можна писати тільки: »постанови 16. партз’їзду видрукують«. Таким чином, слова: »було, буде«, викидаються“ — каже Хвиля. „Це робиться з мотивів тих, щоб викинути російські впливи, бо, мовляв, »ці невластиві народній мові звороти — ‚було‘, ‚буде‘... знає українська література не без впливу, гадаю, російської літератури«. Мало того, Смеречинський каже, що не можна писати »ці постанови ухвалено 16. партз’їздом«, а можна тільки писати — »ці постанови ухвалив 16. партз’їзд“.

І Хвиля у своїй клясовій пильності, большевицькій „чіткості“, та принциповій Постишевській височині дотепно додумується, чому це зроблено: саме тому, що коли б написати — »ці постанови ухвалено 16 партз’їздом«, то це буде відповідати руській фразі »эти решения утверждены 16 партс’ездом«... Звороти в українській мові, конструкція українських фраз, — констатує Хвиля — повертається до часів князя Ігоря, польських королів та Івана Котляревського. А в цьому він бачить націоналістичну спробу взяти українську мову, яка з часів „пролетарської революції бурхливо розвинулась, яка має такі величезні досягнення, і відкинути її на кілька сторіч назад“.

Зберімо тепер усі закиди Хвилі проти „шкідників“ на цьому фронті.

1. „Українські націоналісти спрямували свою роботу, щоб одірвати побудову української мови від побудови, яка є в житті багатомільйонних українських трудящих мас“.

2. „Українські націоналісти спрямували свою роботу, щоб одірвати побудову української літературної мови від мовної практики і звести її на націоналістичні манівці“.

3. ...„щоб вбити клин між російською мовою і українською“.

4. „Іх гасло — »вертати українську мову до старих часів, до давніших українських письменників“.

5. Вони провадили боротьбу проти «русизмів» — москалізмів.

6. Вони давали «настанову орієнтуватися на джерела» і студіювати давню українську мову з пам'ятників.

7. Вони розвивали теорію, «що українська мова, українська культура європейські і повинні орієнтуватись на Європу».

8. Вони у справах мови стоять на позиціях, що «українська мова, українська культура повинні втікати від впливів, від братнього співжиття з руською культурою, бо це, мовляв, є азійська мова і культура».

Насамперед кілька вияснень до цих закидів. Ясно кожному, хто це ті Хвилині „шкідники“. Шкідниками зве Хвиля тих людей, що вивчають українську мову, опрацьовують безсторонньо українські пам'ятки та, на підставі їх, стверджують мовні факти з ділянки лексики й синтакси для минулого і для сучасності української мови.

Такі мовознавчі студії ведуть учені лінгвісти в усіх народів і — навіть московський царат їх українцям дозволяв...

Це не вина тих „мовознавців-шкідників“, що мовні факти української мови сучасності й минулого різняться від мовних фактів московської мови...!

Це не вбивання клина — тільки наукова істина, стверджена славїстами всіх народів, і жадання Хвилі, щоб мовознавці факти ф а л ь ш у в а л и, щоб того клина не було, це жадання, що його ставити може тільки московський комуніст, який не розуміє, що для диктатури в науці місця немає...

Твердити, що українські націоналісти спрямовували свою роботу на те, щоб одірвати будову української мови від будови, яка є в житті багатоміліонових українських трудових мас — це знана „наукова“ метода Хвилі-Фінкеля, які звалюють вину за те, що мова частини помосковлених царатом робітників різниться від мови українського селянства — на „українських націоналістів“ сучасності!... - Не „українські націоналісти“ хочуть відірвати будову української мови від будови, яка є в житті малої меншости робітничих мас на Україні, а цю будову брутальним московщенням московський царат відірвав від будови мови українських мас села, могутньої більшости всієї України. Це Хвилі певно відоме.

Що ці московщені царатом, а пізніше домосковлені ще червоною Москвою трудові маси міста творять велику мен-

шість, а трудові маси села велику більшість — це Хвилі також відоме, а що ця велика більшість трудового народу села хоче своєю мовою говорити, і що ту мову українські мовознавці, згідно з правилами безсторонньої науки, опрацьовують, це не націоналістичні манівці, а реальні факти життя й науки.

Те саме щодо закиду боротьби проти „русизмів“—москалізмів. Вже хоча б із статті Горького бачимо, що це природне право „чистити“ свою мову, а то й навіть обов'язок!..

Боротьбу українського народу проти продовження вання червоною Москвою царського московщення називає Хвиля „втіканням від впливів і від братнього співжиття з російською культурою“ — а за заявою Горького бачимо, що „братне співжиття“ не дозволяє навіть „тудою-сюдою“ впустити в московську мову..!

Що методи насильного московщення, при допомозі Фінкелів і Кагановичів, є азійщина, а не методи європейської культури — це, здається, теж факт... Адже ж українську мову можна називати ще європейською, ще ж Україна є частиною Європи. А щодо „орієнтації на Європу“ то тут ізнову подвійна мірка. Москалям це вільно. Ось, наприклад, що говорив Косарев на XI зборах комсомолу: „В багатьох випадках треба щиро ствердити, що молодь повинна піти на науку до Європи та запізнатися з європейською культурою“! Не можна сумніватися, що догма „вищости молоді соціалістичної культури“ над віковою культурою Заходу, „вищости“, якою чваниться з такою простацькою пихою півінтелігента Хвиля, що ця догма поважно захитана в 19. році „переможної пролетарської революції“...

Розібравши взагалі ще раз закиди Хвилі, бачимо, що він мовознавцям закидає саме те, що вони є українські мовознавці: що вони опрацьовують науково сучасні селянські говори, етнографічні матеріали, старих наших письменників, які вчилися української мови на народній мові, та пам'ятки мови.

Це оригінальний закид! І як Хвиля називає їх працю? Руїнуванням української мови в інтересах буржуазно-націоналістичних. Українським фашизмом!.. Змаганням відкинути українську мову на кілька сторіч назад! А тимчасом порівняймо з його закидами заклик Горького вчитися на мові протопопа Авакума й його думку, що, мовляв, „у старій московській літературі є чого повчитися“ — навіть московським комуністам..!

Ту роллю, яку Фінкель грає для балаканини Хвилі на відтинку термінологічним, на відтинку лексики, синтакси, таке саме завдання виконує другий „український“ „мовознавець“ Н. Каганович у своїй статті: „Мовна теорія українського буржуазного націоналізму“.

Ми мусіли б подати тут властиво цілу статтю, яка є пам'ятником нашої доби... За браком місця мусимо себе обмежити кількома заввагами.

Інквізиторський тон статті Кагановича супроти українських мовознавців, ця метода вияснити думки одного автора цілком свобідно думками иншого автора, ставити питання до якогось автора й самому давати відповіді на ці питання, а потім чіпатися власних таки відповідей і робити з них обвинувачення, — цього міг би Каганович повчити старих царських „охранщиків“... Подамо уривок із його статті:

„Кримський у перевиданих 1924. р. »Нарисах з історії української мови« писав:

»Після Шевченка українське письменство з рішучою безповоротністю провело демократичнішеє правило: отак, як говорить простий нарід на Україні — так треба точка-в-точку й писати, не поступившись будь-якими особливостями його мови та не приносячи їх у жертву для спільно-слов'янського взаємного зрозуміння. Оцей принцип: нехай письменська мова буде українською цілком геть, у край! — і до сьогодні свято визнається в українському письменстві« (стор. 115).

„Який зміст вкладався тут в поняття — »народна мова«, про який нарід тут ішлося? Олена Курило в »Увагах до сучасної української літературної мови« розгортає це поняття:

»Як же наблизити українську літературну мову до народньої, як зберегти її дух, її цінні індивідуальні прикмети, як навчитися думати по-українському, і не збиватися на чуже«... (стор. 9).

„Тут Курило, не називаючи Фослера*), наводить по суті його слова цитовані мною вище.

»Таке свідоме відношення вироблює певне чуття самої мови, те, що німці називають ‚Sprachgefühl‘« (там таки).

„Вона висуває ту саму ідеалістичну теорію духу мови.

*) K. Vossler: Idealismus und Positivismus in der Sprachwissenschaft, 1904, Geist und Kultur in der Sprache, 1925. Характеристичне для Кагановича те, що, цитуючи ці праці у двох випадках, подає замість Heidelberg — як місце друку Heidelberg. Виявляється, що ті, які хочуть міжнародню термінологію вводити в українську мову, не знають найпримітивніших фактів географії Європи...

»Дух мови — це її складня та фразеологія. І цей дух у сучасній українській літературній мові підганяється під дух російської літературної мови. Сучасна українська наддніпрянська літературна мова, найбільше в наукових та в популярно наукових виданнях, своєю складнею та фразеологією мало нагадує українську народну мову, ба вона навіть намагається йти і шляхом російської наукової мови з її, здебільшого, важким, далеким від народного складом речення« (стор. 7).

„Ось де собака зарита! Тому не подобається Курило (sic!) українська літературна мова, що вона має спільні риси з російською. Питання ставиться не так, чи відповідає сучасна українська літературна мова потребам трудящих мас, не береться до уваги історія виникнення української літературної мови. За критерій доброго і поганого служить близькість чи віддаленість від російської мови, незалежно від того, якого характеру ця близькість, незалежно від того, що відповідає інтересам українських трудящих мас. Але ж мовиться тут про наближення до «народної» мови. Та що являє собою ця «народна мова», на які шари «народу» спрямовується розвиток української народної мови?

»Усталеної в ширшому розумінню української літературної мови« — каже Курило — »ми ще не маємо, і чи та неусталеність не стає в українській літературній мові десь у пригоді саме тим, що дає їй найширші можливості, а передусім мати народну підставу і розвитком іти за розвитком народної мови. Інакше б сказати, вона ще має в собі можливість стати такою мовою, якою б сам нарід заговорив, дійшовши відповідного культурного рівня« (стор. 8).

„Тут“ — починає Каганович — „під поняттям народу виступають куркульські шари; саме на мову куркуля спрямовували розвиток української мови буржуазні націоналісти. Це, як далі побачимо, видно з усієї їхньої практики. Як зразок мови, Курило висуває мову ідеолога української контрреволюції Єфремова:

»Тим чуттям ідучи, легко і влучно абстрагує конкретні народні звороти С. Єфремов« (стор. 9).

»Наукова мова може наблизитися до народної, на це вказує мова С. Єфремова«... »Українська літературна мова останніх років, найбільше наукова мова, ухилилася від того основного процесу, і треба докладати щонайбільшої праці, щоб ізнов наблизити її до народної, до мови давніх українських письменників« (стор. 11).

„Ось у чому річ“ — продовжує Каганович. — „За роки революції українська літературна мова відхилилася від шляху, що його накреслив для неї Єфремов. На цей шлях закликає повернутися Курило, а це й називається наближення до «народної» мови. Насамперед під цим «народненням» буржуазні націоналісти розуміють уникання всього того в мові, що пов'язане з Жовтневою Революцією, уникання всіх рис, що наближають її до мови російського пролетаріату і трудящих інших республік СРСР, плекання усього застарілого, консервативного, усього, що пройняте націоналістичним буржуазним духом, усього, що може відірвати трудящі маси від революційної ідеології пролетаріату, та обеззброювати їх в практиці соціалістичного будівництва“.

В цьому уривку бачимо не тільки методи Кагановича, але й рівень усього советського мовознавства...

Каганович бере цитату Кри м с ь к о г о й вияснює її цитатою з Курилової. Курилову „нищить“ Фослером, німецьким мовознавцем, що висунув „потребу боротися за чистоту мови“, і вважає, розуміється, що „свідоме відношення“ до мови, яке „вироблює певне чуття самої мови“, — можна мати тільки Горкому й москалям. У них це „праця над соціалізмом“, а в нас це — „ідеалістична теорія духу мови“...

Жадання Курилової, щоб українська літературна мова не йшла шляхом „російської“ наукової мови, а зблизилася до української народньої мови, до її складні й фразеології, дає Кагановичеві нагоду до радісного відкриття: „Ось де собака зарита! Тому не подобається Курило українська літературна мова, що вона має спільні риси з російською“. Це явна неправда: О. Куриловій українська літературна мова не подобається тому, що вона не має спільних рис із мовою простого українського народу.

Пише Каганович: „питання ставиться не так, чи відповідає сучасна українська літературна мова потребам трудящих мас, не береться до уваги історія виникнення української літературної мови“, — явна неправда! Власне О. Курилова ставить так питання, чи сучасна українська літературна мова потребам тих мас відповідає, — але Каганович розуміє під „трудящими масами“ тільки помосковщену царатом частину робітництва на Україні, а Курилова — багато-мільйонні трудові маси селянства! А жадання Кагановича-комуніста — щоб „історію виникнення української літературної мови“ брати під увагу, значить: брати під увагу висліди переслідування української мови московським царатом і зв'язане з цим помосковлення ча-

стини робітництва — це жадання справді гідне „представника влади українських робітників та селян“...

Пише Каганович: „за критерій доброго й поганого служить близькість чи віддаленість від російської мови, незалежно від того, що відповідає інтересам українських трудящих мас“. — Нахабна не правда! Курилова не бере за критерій близькість чи віддаленість від московської мови, а близькість чи віддаленість від мови українського простого народу. Його інтереси, інтереси простого народу в цій справі мусять рішати: він хоче своєю мовою говорити й писати, а не московською, чи напівмосковською!

Пише далі Каганович: „але ж мовиться тут про наближення до »народної« мови. Та що уявляє собою ця »народна мова«, на які шари »народу« спрямовується розвиток української народної мови“? На це питання він сам собі відповідає — бо за вставленого цитату Курилової відповіді вислати не можна: „тут під поняттям народу виступають куркульські шари; саме на мову куркуля спрямовували розвиток української мови буржуазні націоналісти“!

От тобі й логіка й наукова метода... Це, бачите, помилка в назві влади „українських робітників і селян“, — українських селян узагалі немає, є тільки куркулі..., простий нарід Кримського, — також куркулі! У Кагановича на Україні, окрім помосковленої частини робітництва, цих справжніх українців, — є тільки куркулі, — (бий їх мову!) — а „буржуазні націоналісти“ хочуть спрямовувати розвиток української літературної мови на них! Простонародня українська мова — переслідувана московським царатом — це куркульська мова, яку мусить переслідувати й московський пролетаріят, а прикладом „української літературної мови“, що на нього треба спрямувати розвиток української літературної мови — це мова помосковленої московським царатом частини міського робітництва на Україні!...*)

*) Як виглядає та „українська народна мова“ в розумінні большевиків — мова „трудящих мас радянської України“, як „соціалістичне будівництво збагачує“ українську мову, це найвлучніше схопив О. Вишня у своїх творах. Це звукові фільми радянської дійсности. Особи говорять що хвилини: тільки-скільки, ніззя (нельзя), дольжно, ето, наравиться, подойдоть, ув ответ, панімайте, уведомляти, на протяженії 24 часов, чи-лі какая, умерно — баба етая, ну как ото рукою знімаєть і т. д. Приклад з гуморески: „*Нравственный работа*“:

„А-а-а! Так отакоє безобразіє? І в общественному месті? Як вам не встидно? Тут люди ходять, свежим воздухом, можна сказать, дишуть?! Отакая, можна сказать, нравственность?! Ходім, ходім у контору!... Приतिकол надо составить. Пожалуйте!“

Щоб „добити“ Курилову, Каганович віднаходить у неї цитату з Єфремова, — ну, і коло замкнене: С. В. У.!

І нарешті остання цитата, несумлінно й перекручено використана Кагановичем. Справа ось у чому: люди, виховані в московських школах, помосковлена інтелігенція, почали по упадку царату на Україні писати українською мовою. Мали вони часом і багацько доброї волі, — але московське шкільництво, преса, література й утраквізм, залишили в їх мові свої сліди. Це річ зрозуміла, бо ж не може пропасти за одну ніч те, що московський царат провадив століттями. Тому то Єфремов і Курилова кинули гасло про потребу зблизити мову до народньої. Той процес: усунення наслідків московського утраквізму з мови інтелігенції переведений у Естонії, Латвії, Литві та Польщі, скрізь гасло: ближче до народньої мови — перемогло. Тільки в тих народів, що їх Москва наново підбила, цей процес названо контрреволюцією, бо висліди царського помосковлення стали станом посідання московського пролетаріату. Червона Москва не дозволяє на демоскалізування інтелігенції, між її мовою й народньою мусить залишитись „клин“...

Отже українською народньою мовою, як літературною, говорять тільки — буржуазні націоналісти, а хто звязаний із жовтневою революцією, той мусить уникати всіх рис, які звязують українську літературну мову з народньою мовою, він мусить плекати всі риси, що зближають її до мови російського пролетаріату, бо тільки ця мова, мова Пушкіна, Тургенева, Толстого, це мова поступу, культури, науки, а мова українського простого народу — плакає все застаріле, консервативне, все, що проняте буржуазним духом, все, що відриває трудові маси від революційної ідеології пролетаріату..!

Ми вже знаємо, що мова пролетаріату — це „російська“ мова! Чи тільки „російського пролетаріату“? Ні! Каганович виразно каже „російського пролетаріату і трудящих інших республік СРСР“! Справа тепер ясна для нас. Для Кагановича також є мова „російського пролетаріату“ мовою всіх трудящих інших республік ССРСР, карельців, білорусинів, грузинів, азербейджанців, туркестанців, татар, українців і т. д. Нарешті пролетаріат має свою міжнародню мову!

Міркування Пурішкевича щодо ролі московської мови в цар-

Ну, тут вони, канешно, в смущенні:

Та, товарищ, та що ви?“

Советське радіо дає також знаменитий матеріал із живої мови помосковленого робітництва України, коли розголошують віча.

ській Росії й Кагановича щодо ролі московської мови у пролетарській Росії не різняться ні в чому...

Тому Каганович завзято далі виступає проти безталанного Сулими, що в 1927. р. у своїй брошурі: „З історії української мови“ пише:

»Отже, відколи жовтнева революція скинула національний гніт з більшої частини українського народу, з українського слова, увесь антинародний і зовсім зайвий намул літературності швидко гине, поступаючися і знічуючися перед масовими народніми тенденціями. Вони кінець-кінцем розчавлять ті несвідомі й свідомі намагання зробити українську літературну мову здобутком купки інтелігентів, чужим і незрозумілим звичайним широким масам українців» (стор. 20).

Розуміємо, що Кагановича до шалу допроваджує така собі балаканина наївного українського комуніста, який не розуміє, що вже є одна мова „російського пролетаріату і трудящих інших республік СРСР“, саме московська мова, — а що царська Москва століттями пригнічувала підбиті народи, передовсім український народ, то про це згадувати не можна — це націоналістичність, буржуйство, фашизм, бо по жовтневій революції московська мова підвищена до мови Леніна і Сталіна! Сулима не розуміє, що „звичайні широкі маси українців“, це — контрреволюція... Тому й дістається Сулимі:

„Але придивімося“ — пише далі Каганович — „до практики Сулими. Який зміст тут вкладається в оцій декламації про маси. Ми побачимо продовження цієї ж таки лінії Кримського, Курило. Насамперед атакуються всі ті мовні засоби, що є спільні для мови української і російської, насамперед ведеться боротьба за мовну одрубність, за те, щоб вбити оклиння між мовами українських і російських мас!“

Отже, цілком зрозуміло!

Одрубної від російської української мови немає!

Хто про це говорить — вбиває оклиння між мовами українських і російських трудових мас! Мовні засоби для мови української й російської мають бути спільні!

Кого Каганович далі не чистить: і Сулиму, і Гладкого, і Смеречинського, і Скрипника... Дає він також свої завваги до Леніна... Діждався Ленін! Аж Каганович мусить його інтерпретувати. Ленінове гасло „ближче до мас“ не зрозуміле, бачите... А вся ця балаканина зводиться, кінець-кінцем, до одного, до слів Сталіна про „культуру соціалістичну змістом і націо-

нальну формою“. Каганович закидає „шкідникам“, що вони намагаються „відірвати національну форму від соціалістичного змісту, тлумачити національну форму, як націоналістичну форму, звичайно, проводячи через цю форму і націоналістичний зміст“.

От у цих комуністичних міркуваннях і суть цілої справи. А саме: московська літературна мова, „мова Пушкіна, Тургєнева, Толстого“ — „великий, прекрасный русский язык“, — має у своїй національній формі канонізований пролетарський зміст, тим формам ніхто не посміє закинути націоналістичність, — адже ж це мова пролетаріату СССР! А хто створив цю національну форму? Московська буржуазія й царат, — що столітнім гнетом убивали національну форму мов усіх поневолених Москвою народів...

Тепер тим народам Москва „дозволяє“ творити культуру — мову „соціалістичну змістом і національну формою“.

І водночас усяке зближення „національної форми“ літературної мови до просто народдя та сама Москва негайно проклямує формою націоналістичною, а націоналістична форма провадить за собою націоналістичний зміст! Національною формою з соціалістичним змістом „є тільки те, що зближає“ українську мову до московської!

На гробі Скрипника Каганович виводить ось такий танець: „Скрипник виводив українських націоналістів спід удару. Далі в виступі він критикував саме ті мої твердження, що викривали націоналізм. Викриваючи націоналістичні намагання в галузі синтакси, а саме виступ націоналістів проти тих синтаксичних форм, які відбивають сучасне мислення, я підкреслював очевидні речі: по перше, мова не є незмінна, а є історична категорія, мовні засоби змінюються в кінцевій залежності від зміни у базі. Отже, намагання прищепити сучасному радянському мовлянинові застарілі синтаксичні засоби, що відбивають мислення ворожих нам класів, абсолютно неприпустимі. Виходячи з Марксової і Ленінової настанови, що мова є реальна практична свідомість (див. Маркс-Енгельс, — „Німецька ідеологія“), я підкреслив, що, прикладаючи визначення т. Сталіна про культуру, національну формою, соціалістичну змістом, до питань мови, слід пам'ятати, що національна форма мови повинна чітко відбивати соціалістичний зміст. Далі я наводив матеріал, що свідчить, як націоналісти перевертають розуміння поняття — національна форма, намагаючись спрямувати розвиток мови націоналістичними шляхами“.

Почнемо з кінця й запитаємо Кагановича, які він критерії має на те, що фраза: „для забезпечення“ є форма національна із соціалістичним змістом, а фраза „щоб забезпечити“ є національна форма з націоналістичним змістом, чи навіть націоналістична форма з націоналістичним змістом? Чому старе слово царської армії „денщик“ — має українську форму з соціалістичним змістом, а слово „джура“ має національну форму з націоналістичним змістом? Чому „кавалерія“ має національну форму з соціалістичним змістом, а „кіннота“ національну форму з націоналістичним змістом? Чому „козирьок“ має форму національну з соціалістичним змістом, а „дашок“ національну форму з націоналістичним змістом? Чому „юний“ має національну форму з соціалістичним змістом, а „молодий“ має національну форму з націоналістичним змістом?

Справа ясна: соціалістичний зміст є тоді, коли є змосковщена або „зуніфікована“ форма — а стовідсотковий соціалістичний зміст українська мова досягне тоді, коли вона помосковщиться геть-чисто...

Тоді аж Кагановичі, Фінкелі й Мусульбаси заспокояться.

А до того часу Каганович переконує, що українцям треба помосковлюватися, бо, бачте, „сучасне мислення“ безкласової соціалістичної суспільності відбиває правильно тільки мова „Пушкіна, Тургенєва, Толстого“, вона не має „застарілих синтаксичних засобів, що відбивають мислення ворожих класів“, — зате мова трудового українського селянства „сучасного мислення“ не відбиває, бо це є куркульська мова, мова ворогів пролетаріату (читай — Москви!). Далі Каганович іще й так заспокоює нас: „мова, мовляв, не є незмінна“ — вона „зміняється в кінцевій залежності від зміни у базі“. Та ніби „база“ змінилася й на Московщині, а там Горкий та московські комуністи й не думають „класичну базу“ дореволюційної доби змінити, бо, бачте, їх „великий, прекрасний русский язык“ та його форми „чітко відбивають соціалістичний зміст“, — а форми мови українського трудового селянства не вміють його „чітко відбивати“!... Мова українського трудового селянства „відбиває феодальну або буржуазну ідеологію“ — тому, що тут багато говорити, по зміні „економічної бази“ черга на зміну „мовної бази“... — а властиво, українцям і тими змінами нема чого трудитись: є ж готова мова „українського пролетаріату“!

Такий є хід міркувань Кагановича.

Це не наука. Це несумлінне крутіство, забарвлене дивним „антигоїзмом“ супроти трудових мас українського селянства.

Найбільше світла на те, як московські комуністи розуміють дальший розвиток української мови та взагалі працю українських мовознавців, кидає стаття Ст. Василевського, в першому зшитку „Мовознавства“, вона є zarazом голосом „Української Академії Наук“.

Василевський добре вміє оцінити, яке значіння має слово для життя народу. Тільки придивімось, до яких джерел відсилає він мовознавців для досліду української мови:

„Часто, трактуючи питання про культуру слова, дослідники посилаються на окремих представників художнього слова. Ніяк не заперечуємо того, що в художній літературі маємо чимало прекрасних зразків нашої класової культури слова. Але нема ні в якому художньому творі кращих зразків нашої класової партійної культури слова, як в працях класиків марксизму-ленінізму. Нема ні в якому художньому творі таких класичних зразків більшовицької пильності в мові, як у творах класиків марксизму. Саме в працях Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна більшовицька пильність в слові не є якась »річ у собі«, а виявлена в найконкретнішій, найвойовничішій дійовості“.

Правда, Максим Горький є иншої думки про те, де саме треба московським письменникам-мовознавцям вчитися, та що досліджувати — і, ми певні, що жаден московський комуніст такої нісенітниці не написав би, як напрямні для: „Марксо-Ленінської методології в мовознавстві“... Але „Українська Академія Наук“ віднайшла для української мови відповідні джерела — не знаємо тільки, чи Василевський має на увазі ті видання „класиків“ московською, чи українською мовою...

До цього часу українські мовознавці цих „джерел“ не опрацювали, тимто Василевський громить їх, називає петлюрівцями, агентами фашизму, агентами української буржуазії, які „всякий новий факт української мови таврували знаком »русизм« і таким чином уперто працювали над тим, щоб скувати розвиток української мови, щоб спрямувати його біг на капіталістичний шлях, щоб створити бар'єр між мовою українською і мовами братніх республік, зокрема мовою російською“.

Що значить термін „новий факт“ — ми знаємо, а що й московський царат дбав про такі „факти“, то вони не „нові“, а „старі“... Не розуміємо також, пощо так соромливо писати „бар'єр між мовою українською і мовами братніх республік, зокрема мовою російською“, -- коли ми не маємо жадної

справи з мовами братніх республік, а тільки з московською мовою, якою Москва хоче помосковщити українців...

Далі й у Василевського приходить знана вже нам добре „метода подвійної бухгалтерії“, щепто: щоб мати „моральне“ право нищити щось українське, треба спершу обурюватись на старі утиски української мови царатом. Тимто Василевський цитує весь царський указ із 1876. року. Але це штучне обурення, ця „подвійна бухгалтерія“, дає право Василевському далі твердити, що жовтнева революція „принесла Україні повне соціальне, економічне й національне визволення“ і далі „всі можливості для всебічного розвитку“. Ще більше, Василевський твердить: „ми маємо всі підстави сказати, що саме з часів Жовтня починається розвиток на Україні науки про мову, — українського мовознавства, саме з часів Жовтня українська мова дістала право зватися мовою, а не »наречием«“.

Як бачимо, весь розвиток української науки та мовознавства поза царською Росією Василевському невідомий, а про становище української мови в Галичині та на Буковині він також нічого не чув... Нищення українського мовознавства — це „початок“ українського мовознавства...*) Все його обурення зосереджується на „Увагах“ Курилової, бо вони — мовляв — „претендують на те, щоб на підставі аналізу цілого ряду мовних фактів — фонологічних, морфологічних, лексичних, синтаксичних — проказати шляхи розвитку української літературної мови. Завдання чималої політичної ваги, чималої відповідальності, завдання державної ваги. Адже хто буде заперечувати величезне політичне значення того, як має висловлювати свої думки український трудящий, як має говорити з мільйонними масами наша преса, як має йти комуністичне виховання в школі. Хто нарешті зможе будьяк заперечити, що це є справа партійна. Можуть бути різні шляхи розвитку літературної мови, і ці шляхи передусім залежать від того, в чіх руках держава, а відтак і преса, школа, як органи партійного впливу, партійного виховання“.

Ми можемо заперечити, що це „справа партійна“ — бо це справа українських письменників та українського мовознавства. А та гордість і самопевність щодо залежності шляхів розвитку літературної мови від того, в чіх руках держава, — так і тхне самодурством героїв „Братства Архангела Михаїла“...

*) Добре характеризує науковість Василевського помилка, що в теперішніх виданнях Академії Наук не може бути друкарською помилкою, а саме, що Л. З. Тустановського: „Наука ку читанню ..“ видана 1596. року у Відні! Ця помилка не подана між „поміченими помилками“!

Подивімся ж, на які шляхи спрямовує розвиток української мови Василевський?

Насамперед іде лайка на всю добу новітньої української літератури, на Котляревського, Квітку - Основ'яненка, на Куліша та на мову „панів“, — залишається тільки Шевченко, але й того він не „фетишизує“ й не робить „з нього культу“. Що той Шевченко знання мови Куліша так високо цинив, що тільки йому одному дозволяв поправляти свої твори, це Василевському не відомо... Що Шевченко і Квітку спершу дуже високо ставив і навіть йому присвятив вірш, — цього Василевський теж, мабуть, не знає. Не знає також, як той Шевченко мовою Марка Вовчка захоплювався...! Не знає, не хоче цього знати й залишає прикладом для літературної мови — тільки Шевченка та... комуніста Микитенка... Чи чував він що про Франка, не певно...*)

*) Для порівняння, як москалі відносяться до своїх класиків, подаємо такий уривок:

„Комсомольская Правда“ з 3. лютого 1936. р. пише: „Ще в 1932. р. ЦК партії звернув увагу на те, що в програмах московської мови й літератури є елементи занадто грубого розуміння марксизму. Однак й досі зі шкільних програм не усунено грубого відношення до московських класичних письменників. Так, напр., Пушкіна й Тургенєва прозивають виразниками московського дворянства (шляхти). Та чи в цім основне? Чи можна на творчість таких письменників, як Пушкін, Тургенєв і Толстой дивитися під впливом факту, що вони належали до буржуазії? Не вільно далі займатися принижуванням класиків в очах учнів, бо це до добра не доведе“.

* * *

Цей культ для своїх класиків Москва пропагує по цілій Україні. Ціла преса Советської України переповнена подібними нотатками, як уривок, що ми його знайшли у „Вістях“ (ч. 30, 6.ІІ. 1936. р.) й його тут подаємо:

„Пушкінські вечори в колгоспах“.

Наближається сторіччя з дня смерті великого поета О. С. Пушкіна. З цієї нагоди у селі Кам'янка, Київської області, відбулися загальні збори членів колгоспу „Жовтень“.

Понад 300 чоловік з величезною увагою вислухали доповідь про значення творчості Пушкіна. Потім виступило десять старих колгоспників, які розповіли про перебування Пушкіна в Кам'янці. Переказували чуване від батьків та дідів, обізнаність з творами поета. Бригадир Циперко, колгоспник Безверхий та інші вніесли пропозицію, щоб правління колгоспу передплатило твори Пушкіна.

Збори колгоспу обрали на конференцію колгоспників „пушкінських сіл“, що відбуватиметься в Москві, двох делегатів — Гаврилова і Кравченка.

*

Тов. Лук'яненко з села Підлипного, Конотопського району на Чернігівщині, повідомляє про вечір, посвячений підготовці до наступного сторіччя з дня смерті Олександра Сергійовича Пушкіна.

Автім на тих старших письменниках взоруватися не можна :

„Класовий ворог діяв за заздалегідь продуманою програмою, і на чільне місце, замість, скажімо, Микитенка, висував Квітку-Основ'яненка, як зразок літературної норми. Який справді це зразок -- ми побачимо зараз. Цілком очевидно, що письменника Квітку-Основ'яненка з його мовою ми ніяк не можемо відривати від Квітки-Основ'яненка публіциста, політика, вірнопідданного ідеолога українського дворянства, куркульства. От чому нам завжди й треба пам'ятати, що в особі Квітки-Основ'яненка ми маємо найзавзятішого реакціонера, вірного слугу царського трону“.

Мови Квітки на цілих сто відсотків ми боронити не будемо, бо має вона досить і москалізмів. Але цю засаду — сполучувати чиєсь політичне минуле з якістю його мови назвемо просто: дурницею. Чи щось подібне міг би написати Горкий про Пушкіна, чи Тургенєва..., або якийсь інший московський комуніст на своїх клясиків? Чи німецькі комуністи лають Йогана Вольфганга Гете? Такі засади повстають тільки в головах чвертьголовків.

Василевський ставить справу просто й ясно. Цілий розвиток української мови й літератури ділить він на дві доби: дожовтневу і післяжовтневу. Перша мусить бути знищена. А друга?...

„Післяжовтнева епоха в розвитку української мови, як і в мовах усіх народів СРСР, — це історична епоха, від якої почався новий якісно і кількісно творчий процес розвитку мови. Феодальні дворянські і буржуазні традиції в правописі, лексиці, термінології гинуть, як клас-носій. Проте, без бою своїх позицій не здають вони. І як у політиці українська буржуазія, змагаючись з пролетарською революцією, висовує фальшиві націоналістичні гасла, посилаючись щоразу на минуле, виставляючи його в формі ніби справжньої національно-визвольної боротьби українського народу, так і в мовознавстві Курило допомагає своєю

Понад 300 колгоспників і колгоспниць, молодь і старі зібралися в будинку колективіста колгоспу ім. Х-річчя ЛКСМУ. Після коротенької інформації про життя і творчість великого поета, виступили із читанням віршів і співами кілька колгоспників. Уважно слухали збори відомі вірші „К Чаадаєву“, „В Сибирь“. Літні колгоспники Тиміш Паномаренко і Михайло Зельман проспівали пісні на слова Пушкіна -- „Узник“ і „Черная шаль“.

Молода колгоспниця Маня Панасовець прочитала вірша Лермонтова „На смерть поета“. Схвильовано реагували колгоспники і на читання уривків з поеми „Цыгане“ і поеми „Братья разбойники“ — Пушкіна“.

лінгвістичною зброєю боротьбі української буржуазії з пролетарською революцією, мобілізуючи для цього всі їй знані етнографічні пам'ятки, Куліша, Квітку, тощо“.

В тому і вся справа, що Куриловій ці пам'ятки знані а Василевському — незнані! Але це значіння не має — бо „класносій“ гине, чи згинув, разом із своєю „куркульською мовою“...

Далі йде лайка на всіх українських мовознавців: Тимченка*) (дискусія Василевського з Тимченком про артикуляційну базу — це архитвір гумористики), Кримського, Курилову, Смеречинського, Мироненка, Осипова, Сулиму, — всі вони представники „українського націоналізму в мовознавстві“, що „специфічними засобами лінгвістики бореться за реставрацію капіталізму на Україні, за відрив України від СРСР“!

Залишаються українськими мовознавцями тільки Фінкель та Каганович, ну й Хвиля-Мусульбас трошечки... Трудно з таким „мовознавством“ „Академії Наук“(!) поважно дискутувати...

Розуміється, Василевський кличе далі всіх і вся до боротьби з „націоналізмом у мовознавстві“ — й пише:

„Але, хоч і чимало вже зроблено, проте все ж зроблено ще мало, навіть дуже мало. Досвід перейденого вже етапу боротьби досить наочно довів, що націоналістична ідеологія в мовознавстві це не просто пара праць Кримського, Курило, Тимченка тощо. Він, досвід, переконливими і численними фактами довів, що ми маємо справу з цілою викінченою націоналістичною системою, що корінням своїм сягає XIX віку, що ми маємо справу з ворогом озброєним, який перегорнув не одну тисячу сторінок етнографічних пам'яток і взагалі різних літературних джерел. Ми не маємо права по спрощенському підходити до цієї справи. Нам безумовно треба таксамо перегорнути і уважно переглянути ці тисячі сторінок, викрити, як націоналісти фальсифікували факти, пока-

*) Приклад народньої етимології з граматики Тимченка: моск. „Звук унылый фортепьяна“ — укр. „Жук у глині, Харко пняий“, Василевський називає „етимологією націоналістичною, куркульською, петлюрівською“! Виходить, що навіть „народні етимології“ до слів сентиментального романсу „дожовтневої“ московської буржуазії попадають у „наших комуністів“ під контрреволюцію! Виходить — це „петлюрівство“, що якийсь український дядько не розумів слів московського романсу 40-вих років минулого століття...

зати справжнє лице ворога-інтервента, буржуа, показати трудящим, що за „чистою наукою“ Тимченка, Кримського та інших ховалися фашистські інтервенціоністські плани, показати трудящим з погляду науки Маркса-Леніна-Сталіна справжню цінність нашого минулого, показати, що з того минулого нам годиться використати і що не треба“.

Ми мусимо бути вдячні й Василевському й Академії Наук, що вони вияснили нам докладно різницю між науковими методами „націоналістів“ і московських комуністів на Україні. А саме різниця в тому, що „чиста наука“ й „націоналісти“ перегорнули „не одну тисячу сторінок етнографічних пам'яток і взагалі різних літературних джерел“, — а московським комуністичним мовознавцям, які вже п'ятий рік громлять українське мовознавство в ім'я комуністичної „науки“, Василевський щойно тепер радить, що й їм „безумовно треба так само перегорнути і уважно переглянути ці тисячі сторінок“...! Вони ще не перегорнули, вони ще уважно не переглянули цих тисяч сторінок, то ж як же ж можна українських мовознавців узагалі обвинувачувати? Вони ще не перегорнули, вони ще уважно не переглянули, — а Василевський уже знає „наукові висліди“ тієї праці; вже викриває, як „націоналісти фальсифікували факти“...

Кінчить Василевський так: „Боротьба незакінчена, боротьба триває. Охвістя ворога люто борються. Але як би не змагався ворог, ми безумовно переможемо. Ми, озброєні наукою Маркса-Леніна-Сталіна, остаточно доб'ємо ворога і побудуємо більшовицьке українське мовознавство, гідне доби соціалізму“.

Ні: побудуємо — помилка! Вже побудували!...

Коли уважно прочитати ту лайку Василевського на українську літературу, з якої він, як ми вже знаємо, залишає тільки Шевченка і... Микитенка, коли взяти на увагу, що це публікує й покриває своїм ім'ям Українська Академія Наук — та порівняти те варнякання із статтями Горького, з його почуттям традиції літературної мови, то аж тоді можна відчутти, до яких низин упала взагалі наука на Советській Україні і попросту ...людська гідність.

Такі статті можна розуміти тільки у зв'язку з боротьбою з хуліганством у ССРСР. На Советській Україні треба її, здається, починати від співробітників Академії Наук.

В) НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ „ШКІДНИЦТВО“ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ.

Приходимо до з'ясування „шкідництва“ на правописному фронті, що його відкриття належить також А. Хвилі. Про це „шкідництво“ у своїй першій статті він іще не згадує.

Зате у своїй статті: „На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті“ (За Марксо-Ленінську критику ч. 7, 1933. року) чигаємо, як третю точку обвинувачення українських мовознавців, цілий уступ про правопис.

Подамо його тут:

„В 1925 році“ -- пише він -- „Рада Народних Комісарів України ухвалила скласти український правопис, як правопис стабільний для користання в учбових закладах, школах, тощо.

„При НКО була створена Комісія, якій було доручено розпочати підготовчу роботу щодо правопису. Трохи згодом було видано проект українського правописа, цей проект довгий час обговорювався і нарешті з 26.V. 1927 р. до 6.VI. 27. року в НКО працює — Всеукраїнська правописна конференція під головуванням тов. Скрипника, яка і схвалила „Український державний правопис“.

„Дуже цікаві, між іншим, протоколи цієї конференції, цікава та боротьба, яка йшла на цій конференції. По суті там боролись два погляди про те, яким мусить бути український правопис. Боротьба точилася навколо питань, чи цей правопис мусить служити українським трудящим масам, які живуть на Радянській Україні, чи цей правопис мусить бути складений так, щоб зробити відповідну поступку націоналістичним елементам, поступку в формі галицької мови, яка довгі роки перебувала під впливом польської мови і яка в собі має багато впливів польської буржуазної культури. На превеликий жаль тих, що відстоювали при виготовленні українського державного правопису питання про те, що він мусить бути зброєю в руках трудящихся мас Радянської України, що він повинен відповідати тим вимогам, які ставить перед ним переможній хід будівництва соціалізму на Україні, було значно менше, вони, як кажуть, були забалотовані.

„На цій конференції такі робітники, як Пилипенко, висунули пропозицію про латинізацію української абетки.

„Можна собі уявити, як би виглядало українське письмо, як би ця пропозиція була прийнята. Українське письмо було б відірване від письма російського, це утворило б величезні труднощі в опанованню цієї абетки широкими.

українськими трудящими масами, які виховувалися на зовсім іншій абетці, і для яких мова українська в такому вигляді була б зовсім незрозумілою.

„Проф. Синявський, один з авторів Українського державного правопису, схваленого в 1928 році Наркомосом України, говорячи про історію, обговорення і затвердження правопису на конференції, зазначає, що »довелося зробити поступку Польщизні«. Перед правописною конференцією стояла дилема, — або український правопис мусить базуватися на мові, яка існує на широких просторах Радянської України, або український правопис буде базуватися на мові, яка є зараз в Галичині. І ось, в основних правилах правопису конференція зробила поступку представникам Галичини, або, як каже проф. Синявський »піддалася Польщизні«. Після того, як пропозиція про латинізацію української абетки провалилася на конференції, тов. Скрипник вніс пропозицію про заведення до української абетки нових букв для визначення звуків »дз« і »дж«. Звук дз визначити латинським „z“, а дж латинським „s“. Таким чином, коли перевести це на графічну форму, українське письмо надзвичайно відрізнялось би від того письма, яке ми зараз маємо і було б незвичайно відмінне від того письма, яким користуються російські трудящі маса. Пропозиція ця, за директивою партії, була відхилена, але тов. Скрипник, будучи головою цієї правописної конференції, провів в український правопис ряд інших шкідливих, невірних пропозицій, які фактично скеровані були на відрив української мови широких трудящих мас від мови російської. Ці пропозиції тов. Скрипник висловлював ще 1926 р., редагуючи український переклад творів Леніна, зокрема роботу Леніна »Дві тактики«.

„В передмові до українського перекладу »Дві тактики« Леніна, тов. Скрипник ще 1926 року писав так:

»Тут приходиться уникати уклонів в двох напрямках, що мають місце при виданні українського правопису: стремління шляхом правопису відрізнити українську мову від польської, або від російської мови, залежно від тої, чи іншої орієнтації, яка є у тих чи інших представників нашої науково-суспільної думки«.

„Як бачимо“ — продовжує Хвиля — „тов. Скрипник цілком ясно уявляв, що є стремління шляхом правопису відривати українську мову, або від російської, або від польської, в залежності від тої чи іншої орієнтації. А що ж робить тов. Скрипник?“ — питає Хвиля. — „Далі він пише таке:

»У цьому виданню за підставу мною, як головним редактором, прийнятий академічний правопис з деякими змінами, а саме:

1. у всіх чужоземних словах літ. „g“ передано через „r“;
2. після літери „л“ у всіх чужоземних словах ставиться м'яка голосна;

3. З двох слів програма та програм взято слово програм, як більше вживане.

„Цьбто“ — обвинувачує Хвиля, — „тов. Скрипник цілком свідомо став на шлях відрубності української мови від мови російської і орієнтації, наближення української мови, української культури за допомогою певних норм, введених в українську мову через український правопис, до мови польської, чеської. Щоб цілком упевнитись, що це дійсно так, наведемо III-й розділ Українського державного правопису про правопис чужих слів.

„Ось, що там написано:

»Чужомовне „l“ в українській мові почасти передаємо як нем'яке, цьбто: ,ле', ,ла', ,ло', ,лу', ,л', почасти як м'яке, себто: ,лі', ,ля', ,льо', ,лю', ,ль'. Це пояснюється головним чимом тим, що чужі слова заходили до нас із різних мов, у різні часи і різними шляхами».

»Запозичення старіші, особливо до середини XIX. сторіччя, більше засвоєні з нем'яким ,л'. Запозичення пізніші — з ,л' м'яким».

„Таким чином“, — продовжує Хвиля — „щоб вірно написати якесь слово, треба знати — чи до середини XIX. сторіччя зайшло це слово, чи після середини XIX. сторіччя, треба знати, чи з грецької, чи з англійської, чи французької мови це слово запозичене, чи це слово зайшло через Чорне Море, чи через Карпати, чи через інші місцевості, бо правопис каже, що треба знати не тільки, коли зайшло слово в українську мову, але й якими шляхами воно заходило. Нарешті далі правопис говорить, що:

»Точно визначити випадки з м'яким ,л' неможливо».

„Тому, що правопис нарешті визнав себе безсилим точно визначити, де писати тверде, а де м'яке ,л', він далі наводить, що треба писати слова: Атлантика, Атлантийський Океан, латинський, пластика, протоплазма і т. ін. з твердим ,л', щодо інших слів, де теж є ,л', правопис пропонує писати ,л' м'яке — не аероплан, а »аероплян«, не балада, а »баляда«, не баланс, а »балянс«, не бацила, а »бациля« і т. і.

„І нарешті правопис пропонує писати — »буля«, а не була, хоч слово »була« зайшло за всіма історичними даними до середини ХІХ сторіччя.

„Запровадження цього правила Українського державного правопису про правопис чужих слів є не що інше, як спроба буржуазно націоналістичних елементів за активної підтримки з боку НКО, з боку тов. Скрипника, відірвати українську мову, українську наукову термінологію від тієї мови і термінології, яка вживана серед багатомільйонних трудящих мас“, — так закінчує Хвиля.

„Відомо ж“, — каже Хвиля, — „що колгоспники, робітники на Україні ніколи не говорять »аероплян«, а кажуть »аероплан«, не говорять »балянс«, а »баланс«, не »лява«, а »лава«, не »кляса«, а »клас« і т. д.

„Але це правило“, — нарікає Хвиля далі, — „у практиці ретельно застосовувалося і навіть дедалі поглиблювалося. Внаслідок цього такі загально-вживані в українській і російській мові слова, як »інтеграл«, »диференціал«, »патруль«, »шарф«, »шарж«, »кооператив«, »ініціал«, в ряді словників крім того, що подані з пом'ягшеним ,л', ще й переведені у інший рід. Виходить уже не »інтеграл«, а »інтеграля«, не »диференціал«, а »диференціяля«, не »патруль«, а »патруля, не »шарж«, а »шаржа«, не »кооператив«, а »кооператива«, не »ініціал«, а »ініціяля« і т. ін.

„Те ж саме бачимо й у параграфі 55 про правопис чужого „h“ і „g“.

»Чуже ,h' передаємо нашим ,г', що ж до чужого ,g', то в новіших запозиченнях його треба передавати через ,г', у запозиченнях же засвоєних давніше, особливо з грецької мови, віддаємо нашим ,г'«.

„Тут“, — обвинувачує знову Хвиля, — „теж нема визначення, коли треба писати ,г', а коли треба писати ,г', також треба знати, які це запозичення, чи новіші, чи давніші, з грецької мови, чи з інших мов.

„Цілком вірно“ — розводиться далі Хвиля, — „що в українській мові є два звуки ,г'. Не можна казати »ганок«, а кажуть »ганок«, не »гава«, а »гава« і т. ін. Як повна правописна норма звук »г« завжди вживався в українській мові, і завжди вживалося не »ганок«, а »ганок«.

„Але ці правила“, — заявляє Хвиля тепер, — „про м'яке і тверде ,л', про ,г' і ,г', які мають певне

вороже нам націоналістичне спрямування, ці правила робили неписьменними й дітей, і викладачів, і перекладачів, і коректорів, і письменників, взагалі вони робили суцільно неписьменними все трудяще населення України. Навіть упорядчики цього правопису, коли б їм улаштувати іспит, не могли б очевидно скласти цього іспиту.

„Зараз комісія по перевірці роботи на мовному фронті“, — продовжує Хвиля — „яка утворена в Наркомосі, переглянувши всі приклади, всі правила внесла до „Українського державного правопису“ 126 поправок, при чому це не лише поправки, це ґрунтовні зміни, заміни, вилучення ілюстративного матеріалу.

„Чи були раніше спроби боротися проти цього правопису“? — питає Хвиля.

„Боротьба проти цього правопису була, і питання про потребу перегляду цього правопису піднімалося й раніш. Ця боротьба, правда, не набирала таких форм, яких вона набрала зараз, але все ж вона була. І ось, коли серед багатьох мовних робітників почалися різні розмови, незадоволення правописом, який калічить дітей, залишає їх неписьменними, коли ознаки цього незадоволення проти правопису докотилися навіть до Редбюро УРЕ, тов. Скрипник, який був головою Редбюро УРЕ, провів тоді (в році 1931) таку ухвалу:

»Мовне оформлення УРЕ має базуватися на твердих і ясних принципових засадах державного правопису української мови«.

„Які тверді, й особливо які ясні ці »принципові засади«, ми вже бачили, але це не обходило тов. Скрипника, який вів своє й далі:

»Редбюро заздалегідь відхиляє всякі пропозиції, що провадили б принципово чи фактично до перегляду основних засад українського державного правопису. Редбюро визнає, що перед ним стоїть лише завдання — відповідно до потреб УРЕ далі розвивати й деталізувати державний український правопис, виходячи з його принципових настанов«.

„Заборонивши таким чином“, — пише далі Хвиля — „всім поколінням ставити питання про перегляд правопису, ухвала Редбюро УРЕ далі знову ставить питання про ці ,г' і ,л'. Як і в цьому питанні, так і в питаннях правопису власних імен, географічних назв і таке інше, редбюро УРЕ продовжує ту ж таки шкідливу лінію, яка покладена в основу „Українського державного правопису“. Редбюро під головуванням тов. Скрипника прийняло таку ухвалу про те, як треба записувати географічні назви цілої етнографічної території:

«Географічні назви цілої етнографічної території (з винятком острівців нацменшостей), отже не тільки Української Соціалістичної Радянської Республіки та суміжних з УСРР земель Російської Соціалістичної Радянської Республіки, з українською більшістю людности (південна Курщина, південна Вороніжчина, частина Донщини, Кубані і т. інш.), а й усієї Західньої України (Галичина, Лемківщина, Західня Волинь, Полісся, Підляшшя), — в межах сьогоднішньої Польщі, Закарпатської України в межах сучасної Чехословаччини, Північної Буковини, Хотинщини і т. ін. в межах сучасної Румунії і окупованої нею Бесарабії — трактуємо в правописі, як назви українські і застосуємо до них правила державного українського правопису».

„Не важно, значить“, — обурюється Хвиля — „як ті, чи інші географічні назви вживаються трудящими масами. Це не стосується Редбюро УРЕ. Редбюро УРЕ пропонує записувати їх так, як схвалено в «українському правописі» і більш нічого!

„Комісія для перевірки роботи на мовному фронті при Наркомосі України зараз вже закінчила свою роботу“ — продовжує Хвиля.

„Перегляд «українського державного правопису» комісія провела по лінії відкидання бар'єрів між українською і російською літературними мовами, усталення правописних форм, з ліквідацією паралелізмів, архаїзмів, провінціалізмів, заміни, доповнення ілюстративного матеріалу, встановлення додаткових правил, що поліпшують український правопис, спрощення правописних правил і цілковитого перероблення невірних, політично шкідливих розділів про правопис чужих слів.

„За старим українським правописом в українську мову вносилися низка архаїчних форм та провінціалізмів, які відривали українську літературну мову від живої української мови і вбивали клин між українською та російською мовами. Треба було говорити і писати «дві книзі», «три вербі», «три квітці», і т. ін.*).

*) Для характеристики метод Хвилі: Хвиля тут фальшує приписи „старого“ українського правопису.

Хвиля пише: треба було говорити і писати: „дві книзі“, „три вербі“, „три квітці“. Це неправда. Правописні правила звучать:

„Іменники жіночого роду тверді першої відміни з числівниками дві, обидві, три, чотири можуть мати закінчення -і (як м'які), при чім г, к, х перед -і змінюється на з, с, ц, обов'язково з таким наголосом, як у родовому відмінку однини того слова: дві книзі, три вербі, хаті, руці, три квітці, пісні, чотири порі й т. ін. Але замість тих форм твердих іменників

„Комісія визнала за потрібне зліквідувати таку форму в українській літературній формі, й зараз вже не будемо писати і казати »дві слові«, а будемо писати »два слова«, не будемо писати і казати »дві відрі«, а »два відра«.

„Крім цього старий український правопис подавав такі правила, за якими треба було писати »бачу молодиці«, »веду хлопці«, »дивлюся на піонерки«, замість того, щоб писати і казати »бачу молодиць«, »веду хлопців«, »дивлюся на піонерок«. Ясно, що це робилося для того“, — відкриває Хвиля, — „щоб показати, що, мовляв, у нас не так, як у них, наша українська мова має ось які відмінності від російської! Доходило до того, що, додержуючись правила правопису, який говорить, що українські географічні назви треба передавати у їх народно-історичній формі, треба було б писати не місто Нікопіль, а „Микитин Перевіз“, бо так колись прозвали це місце Запоріжці.

„Старий український правопис“ — лише далі Хвиля — „мав і відповідне літературне оформлення. Це літературне оформлення переважно мало націоналістичне забарвлення“.

Ще й у своїй брошурі: „Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті“ — А. Хвиля оголосив був цілий уступ під заголовком: „Що зробили з українським правописом“, де він нічого нового не подає, а тільки переказує всі закиди попередньої статті.

Ми не можемо тут входити в докладну полеміку з Хвилею, він в уступі про правопис помішав справи чисто правописні й ті, що з правописом нічого спільного не мають.

Не будемо також із ним дискутувати щодо добре відомого аргументу чорної сотні про галицьку мову (Луначарський знав іще й кубанську мову — мову кубанських козаків). Нічого не скажемо й про „впливи польської мови“, бо Хвиля ніколи не зрозуміє, що для українців „впливи польської буржуазії“ в мові є однаково не бажані, як впливи московської буржуазії та сьгоднішніх пролетарських її наслідників...

Хочемо тільки освітлити коротко всі його закиди щодо „шкідництва“ на правописному відтинку.

1. Висунення пропозиції про латинізацію абетки на правописній конференції у Харкові. На відтинку термінології жіночого роду звичайно вживаються форми з -и, особливо після г, к, х: дві квітки, три руки, книги, чотири бочки...

Іменники ніякого роду тверді на -о при числівниках: дві, обидві, три, чотири мають і ноді закінчення -і з таким наголосом, як у родовому відмінку однини: дві відрі, дві слові, три яблуці, чотири вікні й т. ін., але звичайно двоє відер, два відра й т. ін.“.

Хвиля розпинався за „інтернаціоналізацію“. Тут українські мовознавці пішли йому з наукових причин назустріч, і Хвиля міг би витати замір прилучити українську мову до найбільш поширеної „інтернаціональної“ абетки на земній кулі. Але виявляється, що ці наміри впровадити інтернаціональну абетку, це — „шкідництво!“ А саме: „шкідники“ хотіли відірвати українське письмо від письма російського, на шкоду українським трудящим масам. Виявляється, що тут „інтернаціональні інтереси“, „інтернаціональні здобутки культури й науки“, „людство“, мусять стати у другу чергу, — на першому місці стоїть: звязок українського письма з — „російським“!..

Ми розуміємо вже з попередніх уступів, що для А. Хвилі московська мова є мовою всього пролетаріату „Радянського Союзу“, а тому, що „Радянський Союз“ світовою революцією опанує весь світ, то й московська мова є мовою світового пролетаріату, мовою пролетаріату тих майбутніх „братніх республік“, що ввійдуть у „братнє співжиття“ з червоною Москвою. Ми розуміємо, що із становища Хвилі така пропозиція латинізації абетки була петлюрівством, націоналізмом, фашизмом, відриванням від осягів світової культури й людства...

Але дозволимо собі звернути увагу Хвилі: а) на працю Марра (Письменность и революция, I.), де Марр пише, що „могутнім засобом переведення лєнінської національної політики, справжнім революційним альфаветом мас не тільки в Союзі, але й поза советськими грямицями“ є латинська абетка; б) на брошуру Хансуварова: „Латинизация, орудие лєнінської національної політики“ (Партиздат, Москва, 1932 року). Там, між иншим, читаємо:

„Друк книжок винайшов І. Гутенберг 1450. року, себто перед 480 роками. У бібліотеках зберігаються числа європейських газет із року 1588., а перша турецька газета виходить щойно 1830. року, це є по 262-ох роках. Чому? Через експлуататорський суспільний лад. Впровадження нової абетки проходило і проходить в умовах жорстоких клясових боїв. Усі сили старого світу, всі сили експлуататорських кляс у краях Радянського Сходу, підтримувані міжнароднім імперіялізмом, не бажали таку верховодну висоту, як грамотність, просвіта, здавати без боротьби пролетаріатові та працівному селянству. А ті висоти вони могли утримувати, між иншим, за посередництвом недоступної для мас арабської абетки. Латиністів били мусульмани, як зрадників релігії й нації, били жандарми, як шкідливий елемент — перші займалися опльовуванням і нацько-

вуванням латиністів, другі — ізоляцією їх від трудящих. Латинська азбука, це єдина азбука, яка має право існувати. Всяка інша, між ними й московська, є пережитком буржуазії середньовіччя“.

Правда, Хвиля не один із своєю думкою. Ось у „Правді“, ч. 47, 1934. року, якийсь Л. Ровинський помістив критику на книжку Хансуварова, де пише про погляди Хансуварова таке:

„Але ця шкідлива нісенітниця не без об'єктивно антиреволюційної основи. Відомо, що в питаннях культури, зокрема в питаннях мови й літератури, націоналістична контрреволюція (наприклад, українська) висувала домагання орієнтації на Захід за всяку ціну. Пильно вимітали вони із словників, із щоденної говірки українські слова подібні до московських, і свідомо замінювали їх чужими для української мови галицькими, польськими, німецькими й іншими термінами. Війна московській азбуці, проголошена у книжці товариша Хансуварова, хоч і під стягом латинізації, це у своїй суті національ-демократична концепція в літературі, вона принципіально не різниться від українських або білоруських національ-демократичних концепцій у питаннях мови й літератури. Тимто правильно товариш Разумов виступив на XVII. зїзді партії проти поглядів брошури Хансуварова“.

А послухаймо, що говорив Разумов на XVII. зїзді:

„На нашій півночі є яких п'ятнацять національностей, і деякі з них, як, наприклад, таскаляри, нараховують усього одну до двох тисяч людей. Питаємось, навіщо їм латинська азбука? Чи не простіше для літератури цих народів покласти в основу московську азбуку, щоб полегшити працівникам північних народів заволодіти літературою обох мов — рідної й московської (оклик на залі Бройде: Почему легче?). Я не розумію, чому в книжці Політздата, ті, що борються за збереження спільної з московською азбуки, яка вже існує для якутської мови, є націоналісти, а ті, що борються за зближення з азбукою французів і італійців є інтернаціоналісти. Автім у книжці Хансуварова, виданій Політздатом, є ще інші перлини. Величезне культурне й політичне значіння заміни арабського письма латинізованою азбукою всім відоме. Біда тільки в тому, що тут і там хотіли зробити її неподібною до московської азбуки. Але в книжці Хансуваров сумує, що література мос-

ковської мови не переводиться на латинську азбуку. Його книжка завершується ось таким кінцем:

»Росте й шириться боротьба пролетаріату, працівних і пригночених мас у інших частинах світу, за перемогу жовтня на всій земній кулі. Перемога буде за революцією і, разом із перемогою пролетарської революції, переможе й латинська азбука, і вона стане міжнародньою азбукою«.

„Кому й навіщо це потрібне? В чому вищість латинської азбуки перед московською, в якій створено величезні культурні цінності країни Советів? („Правда“, 3-го лютого, 1934. р., ч. 33)“.

Щасливі фіни, естонці, лотиші, литовці, поляки, що вивалилися з московської тюрми народів, що не потребують переносити на собі такого цькування, що можуть не звертати уваги на рев советських Смердякових.

Для нас, українців, ця дискусія дуже повчальна, вона підтверджує не тільки попередні висновки, що москалі збираються змосковщити весь СРСР, а що вони в месіяністичному шалі Третього Риму-Москви вважають свою азбуку та мову за майбутню інтернаціональну мову й азбуку всього світу!

Анальфабети у справі науки добалакалися до контрреволюційности латинської азбуки, якою, — розуміється, помилково, — Маркс і Енгельс понаписували їх біблії.

Ця вся дискусія про латинську азбуку найкраще показує нам, що Москва розуміє під соціалістичною культурою, і як вона творить ту соціалістичну культуру в національній формі!

Московське чорносотенство Пурішкевичів і Бобрінських блідне перед цим безмірним сучасним московським хамством.

2. Друга точка обвинувачення, це те, що „шкідлива“ націоналістична настанова в питанні правопису вела до відриву української мови від російської. Хвиля формулує це обвинувачення так:

„Товариш Скрипник цілком свідомо став на шлях відрубности української мови від російської“.

Це не є наука — це ренегатське белькотання хахла-малороса. Сюди належать і закиди, що правопис, мовляв, „вбивав клин між українською і російською мовами“.

3. Правопис начебто орієнтував, зближував українську мову до мови польської й чеської. Про дилетантські міркування Скрипника щодо дилеми, перед якою стала правописна нарада, говорити не будемо. А щодо закиду Хвилі скажемо коротко:

„Мовознавець“ Хвиля жадає від українських мовознавців фальшування фактів мови в напрямку свідомого затемнення відрубності й самостійності української мови в родині словянських мов.

Найбільше повчальне в цьому напрямку: скасування літери „г“ в українському правописі, яке Хвиля угрунтовує тим, що, мовляв, правила про „г“ і „г“ мають певне вороже націоналістичне спрямування...

Виходить так, що коли в московській абетці немає літери „г“, то і в українській її бути не сміє... Це називається „наука“! Вже навіть літери і звуки, яких у московській мові немає, стають контрреволюційні, націоналістичні, петлюрівські...

4. Хвиля обвинувачує Скрипника, що він хотів увести спеціальну літеру для „дз“ і „дж“.

Скрипник був ще переконаний, що українська мова є самостійна словянська мова, тимто й хотів увести дуже практичну, з наукового погляду правильну, новинку, яка, між иншим, давно є в мові сербо-хорватській.

Розуміється, що для Хвилі, який стоїть за „єдінство рускаво языка“ всякі наукові інтереси й потреби стоять на другому і третьому місці, а на першому „єдінство руской орфографії“.

*

Отже справа ясна. Українські мовознавці хотіли скласти ортографію для самостійної словянської мови — української — (і по дурному тут обвинувачувати їх, що вони не устійнили, чи зле устійнили правопис чужих слів, бо ж із цими питаннями борються досі й усі інші словянські мови), — але московським комуністам не йде взагалі про наукову якість українського правопису, ті московські комуністи, ті всякі Хвилі, Фінкелі та Кагановичі, дбають тільки про уніфікацію українського правопису з московським, де б мали позникати всі ознаки відрубності української мови — це Хвиля називає: „перегляд правопису комісія провела по лінії відкидання бар'єру між українською і російською літературними мовами“!

Хвиля також ясно говорить: „Товариш Скрипник, будучи головою цієї правописної конференції, провів в український правопис ряд інших шкідливих, невірних пропозицій, які фактично скеровані були на відрив української мови від мови широких трудящих мас, від мови російської“.

Отже: українські трудові маси на Україні мусять бути утравквістичні, мусять володіти московською мовою, а вже в другій черзі — українською.

Московська мова стає літературною мовою пролетаріяту СССР, українська мова це провінціяльний відлім від неї для місцевого вжитку.

Але тим самим на Советській Україні мова московська стає державною мовою, бо ж вона, мовляв, мова „трудящих“, а народня українська мова, мова „куркульська“, мусить „злитися“ з „українською“ помосковленою мовою тієї малої частини міського робітництва на Україні, — це пригадуємо нашим читачам із попередніх міркувань комуністичних „мовознавців!“

5. Додамо ще: український правопис перестав бути фонетичний. Не тільки через такі засади, як, наприклад, викреслення літери „г“ („г“ тепер означає то „h“ — то „g“), але також через особливі правила писання московських і міжнародніх слів і назв. Наприклад, е = 1) укр. -е-; = 2) укр. -є-; 3) укр. -йо-, пишеться: Ленін, а вимовляється — Ленін, проєкт — проєкт, лектор — лектор, комплекс — комплекс, Леонід — Леонід, пролетарят — пролетаріят, Орел (місто) — Орьол і т. д., також: и = 1) укр. -и-; = 2) укр. -і-, дилетант — ділетант і т. д. Звертаємо ще увагу на: геніальний, соціальный.

„Уніфікаційна“ засада зберігати єдність графічної форми в українській і московській мові доводить до того, що насправді ми маємо властиво вже тепер в українській мові на Советській Україні один побіч одного два правописи: один український (т. зв. почасти помосковлений) і другий московський, що цілком нарушує засаду фонетичного правопису. Український правопис підпорядковано московському, й без знання московського правопису й мови український правопис, що його тепер завели на Советській Україні, незрозумілий.

6. Хвиля твердить, що нові „додаткові правила“, установлені комісією, „поліпшують український правопис“, бо правопис Скрипника робив „неписьменними все трудяще населення України“. Як Хвиліні реформи поліпшили справу — бачимо найкраще з вислідів. У „Вістях“ у ч. 205 з 6. вересня 1935. р. пише О. Косинка:

„Понад дві тисячі чоловік (!) пройшли іспити в київському державному університеті. До університету вступали кращі з кращих — ударники соціалістичної партії, діти робітників, колгосп-

ників, службовців... В середньому вступник робив на 250—300 слів від двох до семи орфографічних та пунктуаційних помилок. Помилки припадають переважно на такі розділи граматики, як апостроф, правопис іншомовних слів, прикметники, дієприкметники і т. ін. Наприклад, слово „свято“ багато пише через апостроф, а „зв'язок“ — без апострофа. Або ж слово „президія“ пишуть: „призидія“, „презідія“, „прізидія“. У прикметниках: „дерев'яні“, „державні“, „хлібні“ дехто пише на кінці „и“. Ще багато вступників (15—20%) у письмових завданнях роблять від 10 до 20, а то й до 40 орфографічних та пунктуаційних помилок... Найгірше з розділовими знаками. Їх або зовсім не ставлять, або ставлять майже після кожного слова. Буває навіть так, що вступник одділяє підмет від присудка комою. Наприклад: „Велика водна магістраль, буває...“.

ІХ.

ВІД ЦЬКУВАННЯ ДО ПОГРОМУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Ми подали в попередніх розділах усі закиди советських „мовознавців“ у їх наступі на українську термінологію, лексику, синтаксис і правопис та їх „теоретичні“ виправдання.

Хвиля закінчує свій наступ у брошурі: „Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті“ такими висновками:

„1. На мовному фронті ми маємо проведено націоналістичними українськими елементами шкідницьку роботу.

2. Ця робота йшла по лінії відгороджування української мови від руської мови, відгороджування української мови від інтернаціональної наукової термінології, спрямовування української мови та термінології на буржуазно-націоналістичні шляхи“.

3. В українському правописі, особливо третій розділ, це відгороджування української мови, термінології від руської мови, продовжено вже в правописній формі та при запозиченні чужоземних слів.

4. Проти цієї роботи Наркомос України не вів будь-якої боротьби, а, навпаки, сприяв цьому.

5. Отже потрібно:

а) припинити негайно видання всіх словників,

б) переглянути словники і всю термінологію,

в) провести уніфікацію технічної термінології з тою термінологією, що є в Радянському Союзі і вживана і на Україні,

г) переглянути кадри на мовному фронті і вигнати з цього фронту буржуазно-націоналістичні елементи,

д) переглянути український правопис,

е) змінити настанову щодо мовного оформлення УРЕ, і

е) видати спеціального документа, який би всі ці питання всебічно охопив і забезпечив цілковитий дальший розвиток української радянської культури на мовному фронті дійсно більшовицькими шляхами, так, як цьому вчив нас Ленін, як цьому вчить нас тов. Сталін“.

Дальший крок діяльності Хвилі це наступні резолюції, ухвалені Комісією Народнього Комісаріату Освіти у справі перевірки роботи на мовному фронті по доповіді А. Хвилі: „Націоналістична небезпека на мовному фронті і боротьба проти неї“. Резолюції ці оголошені в першому випуску „Мовознавства“ Академії Наук. Подаємо текст цих резолюцій:

„Заслухавши доповідь тов. Хвилі про стан мовного фронту, нарада констатує:

I. Мовна ділянка ідеологічного фронту, як частина цілого процесу нацкультбудівництва, вимагає особливо більшовицької пильності, бо вірне спрямування шляху розвитку мови у великій мірі визначає вірний розвиток цілої української радянської культури, пролетарської, соціалістичної змістом, національної формою.

Завдяки ленінській національній політиці партії за роки революції українська радянська культура, як і культура всіх народів СРСР, бурхливо розвивалася, досягши нечуваного розквіту. Зокрема українська мова надзвичайно розвинулася, збагатилася і вдосконалилася, ставши могутнім знаряддям комуністичного виховання мас і залучення їх до активної участі в соцбудівництві.

II. На перешкоді величезному мовному будівництву, що його провадить партія, намагались і намагаються ставати контрреволюційні націоналістичні елементи. Процес СВУ в повній мірі виявив намагання класового ворога — контрреволюційних петлюрівських елементів запроваджувати шкідництво на цій саме ділянці ідеологічного фронту. Куркульсько-петлюрівська агентура в наукових інституціях намагалася спрямувати розвиток української літературної мови буржуазно-націоналістичним шляхом, з метою відірвати розвиток української культури від цілого розвитку соціалістичної культури братерських республік СРСР. Конкретно це виявилось:

A) На теоретичній ділянці — в націоналістичній теорії самотності розвитку українськ сги в пропаганді відриву її від загального процесу мовного будівництва в СРСР, а насамперед — відриву

від мови російського пролетаріату; у відкиданні інтернаціональних термінів у мові, що прикривалося націоналістичною теорією «народності»;

Б) На практиці — в шкідництві, що запроваджувалося в загальних і термінологічних словниках (навмисне відкидання термінів та інших слів, тісно пов'язаних з процесами соцбудівництва і класової боротьби), відкидання загальноживаних і за-своєних масою термінів та заміною їх штучними новотворами з метою гальмування процесу соцкультзросту мас; в просякненні наукової та учбової літератури націоналістичними поглядами на мову та в пропаганді націоналізму через ілюстративний матеріал (добір націоналістичних, чорносотенних і релігійних прикладів у словниках і підручниках); у відкиданні спільних з російською мовою лексичних і синтаксичних засобів, особливо тих, що замовляються (sic!) спільним характером соцбудівництва (відкидання новотворів пожовтневої доби, створення штучних синтаксичних відмінностей, культивування архаїчних форм тощо); у спрощуванні, вульгаризації і звужуванні мовних засобів з метою знизити культурний рівень мас.

III. Процес СВУ показав, яку велику небезпеку становить шкідницька робота куркульсько-петлюрівської агентури; уже після цього процесу СВУ НКО не подбав про посилення про-воду мовним фронтом, не виявив більшовицької пильності в боротьбі з націоналістичними виявами на мовному фронті. Провід уже перебудованих після процесів СВУ мовознавчих інституцій, а також і робітники мовної ділянки в масі не зробили належних політичних висновків з виявлених на процесі СВУ фактів; не провадили систематичної боротьби проти націоналістичних спроб впливати на розвиток української літературної мови; керівництво київського н.-д. інституту мовознавства по-турало буржуазно-націоналістичним елементам в проведенні їх класово-ворожих настановлень, і створило умови для дальшої шкідницької діяльності цих елементів.

Уже після процесу СВУ маємо такі факти, як видання термінологічного словника Шелудька та ін., таких праць, як „Нариси з української синтакси“ Смеречинського та ряду підручників, що продовжували застосовувати націоналістичні, шкідницькі настановлення. Це свідчить про відсутність належної класової пильності на мовному фронті, про значну засміченість науково-дослідних інституцій та апарату практичної мовно-літературної роботи класово-ворожими націоналістичними елементами. Цілком правильно „Правда“ і „Комуніст“ викрили цю націоналістичну роботу на мовному фронті.

IV. Нарада вважає, що :

1. Треба розгорнути широку роботу щодо остаточного викриття і викорінення націоналістичних викривлень на мовній дільниці, а саме — скритикувати і вилучити шкідливу продукцію, мобілізувати широку пролетарську громадськість на боротьбу з націоналістичними виявами, як з місцевим нацоналізмом — з куркульсько-петлюрівською агентурою, так і з великодержавницькими тенденціями, здискредитувати саму ідею і практику нацкультбудівництва та досягнення в галузі українізації.

2. Переглянути словники і виправити в дальших виданнях припущені в них хиби, спрямувавши розвиток термінології відповідно до інтересів соціалістичного, господарського і культурного розвитку та інтернаціонального виховання мас.

3. Переглянути наукову і учбову підручникову літературу, викривши націоналістичні прояви, та надалі спрямувати висвітлення мовних питань з марксистсько-ленінських методологічних позицій.

4. В зв'язку з тим, що в державному українському правописі, зокрема в 3-ій частині його, є пункти, що їх застосування, як виявилось, дає політично шкідливі наслідки, скорегувати український правопис в частині правопису іншомовних слів в напрямку більшої конкретизації пунктів про вживання „г“, „ль“, „л“ з метою забезпечити якнайлекше завоювання правопису масами.

5. Посилити партійний провід роботою мовознавчих інститутів, переглянути плани науково-дослідної роботи, перебудувавши їх в напрямку максимального наближення тематики до практичних проблем (видання словників, наукової літератури для вишів і шкіл, дослідження мови, письменства і преси, поліпшення перекладів, підвищення кваліфікації редакторських кадрів, учителів) на базі глибокого опрацювання і усвідомлення їх в світлі марксистсько-ленінської методології; переглянути склад н.-д. інститутів, курсів українізаторів, перекладачів, літредакторів і іншого мовно-літературного персоналу видавництва та очистити його від націоналістичних класово-ворожих елементів; посилити політичне виховання мовних робітників; покласти край практиці відриву загальнополітичної редактури від мовної, запровадивши в принципі єдиноосібну авторську і редакторську відповідальність за єдність змісту і форми літературного твору“.

Внаслідок діяльності Хвилі повстала також резолюція комісії НКО для перевіру роботи на мовному фронті в питаннях термінології. Текст її подаємо:

„1. Українська термінологія за роки існування диктатури пролетаріату має чималі досягнення. Власне кажучи, й говорити про українську термінологію як таку можна лише з часу існування радянської влади на Україні. Лише переможна пролетарська революція дала змогу розвиватися українській мові в усіх її ділянках, зокрема в термінологічній.

2. Бу й н о м у розвитку української термінології сприяло ціле соціалістичне будівництво, зокрема реконструкція промисловості, колективізація сільського господарства, що поряд з ростом техніки покликала до життя цілий ряд нових, досі незнаних у мові, термінів.

3. Цей зріст української термінології відбувався і відбувається в умовах щонайгострішої класової боротьби в країні, що позначилася і на термінологічній ділянці цілої мовної галузі, як складової частини національно-культурного процесу на Україні.

4. Найхарактернішим з цього погляду є етап словникової діяльності кол. Інституту наукової мови в Києві, цього найактивнішого осередку СВУ. Цей Інститут за час свого існування видав 15 словників: математичний, словник зоологічної номенклатури, ботанічної номенклатури, загальнотехнічний, природничої термінології, електротехнічний, педагогічний і психологічних термінів, технічної термінології (мануфактура), механічної термінології, ділової мови, мірництва, комунальної термінології, економічної термінології, будівельної, музичної термінології.

5. Методологія укладання цих словників відбиває ту політичну платформу, на якій стояв кол. Інститут наукової мови, будучи найактивнішим осередком СВУ. Ця методологія в своїй суті буржуазно-націоналістична. У застосуванні до української термінології ця методологія виглядає як лінія на цілковите відмежування української мови від інших мов, зокрема від російської, як лінія, спрямована на самобутність української мови, на безоглядне пересаджування на сучасний нам мовний ґрунт термінів доби феодалізму на Україні тощо.

6. Практично ця методологія продиктувала силу термінологічних спотворень на українському мовному ґрунті, що, як мовне шкідництво, йшло такими лініями:

А. Ліквідація загальноживаних в УСРР, а то й у всьому Союзі, прийятих у науковій, технічній і загальній українській літературі і виробничій практиці термінів та слів термінологічного значіння з заміною їх на:

1. спеціально вигадані штучні „українські відповідники“ - новотвори, напр.: »петит« — »дрібень«; »курсив« — »письмівка«; »фотометр« — »світломір«; »сифон« — »духовик«; »сектор« — »витинок«; »сегмент« — »утинок«; »екскаватор« — »копилка«; »тютюнова фабрика« — »тютюнарня«; »кінофабрика« — »кінарня«;

2. на витягнений з архиву лексичний мотлох, невідомий (або майже невідомий) живій українській мові, напр.: »виробня«*) замість »за завод«, »фабрика«, »виробневий« замість »за заводський«, »фабричний« та ін.;

3. на провінціалізми, народно-хуторянські локалізми та слова, витворені в процесі спеціальним методом веденого збирання відповідного матеріалу (викликання старих бабів та дідів із статечного і обов'язково неписьменного селянства**) на словотворчі проби) та ін., напр.: »мутра« замість »гайка«, »спиж« замість »бронза«, »крутень« замість »шків«, »сучка« замість »буй«, »чав« замість »прес«, »сторч« замість »перпендикуляр«, »банька« або »пухирець« замість »електрична лампа«.

Б) Викорчовування т. зв. »русизмів«, а справді звичайних чисто українських слів, тільки гомонімічних з російськими, спільних в українському язику з російським, або й запозичених з російської мови, але віддавна масово уживаних на українському ґрунті: пожар (у словниках тільки „пожежа“), кочерга (у словниках тільки „коцюба“), кочегар (у словниках тільки „паливничий“, „паровичник“), кочегарня, кочегарка („паровичня“), приспособляти (тільки „приспосовувати“), прикладати (тільки „застосовувати“), прикладний (тільки „застосовний“), курити (тільки „палити“), кустар (тільки „домороб“) та ін.

В) Ігнорування невід'ємних елементів з сучасної пролетарської радянської лексики, що відбивають творчі процеси, які розгортаються в країні будованого соціалізму, напр.: аббревіатур і таких (далеко не вузько-фахових) термінів, як »блумінг« тощо.

*) Як бачимо в міжчасі Хвилю вже навчили що, слово „виробня“ не утворив С. В. У.!

**) Звертаємо увагу на цю свідому брехню Хвилі.

7. Найнебезпечніше тут у цій справі те, що ця націоналістична термінологія широко розлилася на Україні, пролізши до книжки, літератури, преси тощо, не зазнаючи щоразу гострої відсічі тощо.

8. Навіть після розгрому СВУ, а відтак і того осередку, де квітнула націоналістична термінологічна робота — колишнього Інституту наукової мови — вплив і діяння словників з ворожою термінологією ще не знешкоджені. Більше того, уже після 1930 року вийшов ряд словників (виробничої термінології, транспортний тощо), де таксамо маємо чимало націоналістичної термінології.

9. У цілому вся дотеперішня словникова продукція, як кол. Інституту наукової мови (термінологічні словники), кол. Комісії Словника живої мови ВУАН (Російсько-укр. загальномовний словник), кол. Комісії Історичного словника (Історичний словник), так почасти навіть і Інституту мовознавства свідчить про несумісне з поглядами пролетаріату методологічне настановлення деяких наукових робітників, в основі своєї буржуазно-націоналістичне, що виявляється в штучному вигадуванні спеціально для словників слів нацдемівського типу, тенденційному підбиранню українських слів і цитатного матеріалу де відбивається ідеологія ворожих радянській країні класів, а також у тлумаченні слів.

Наслідки такого методологічного настановлення часто позначаються яскравим націоналізмом, назадництвом і тенденцією штучно відмежувати українську мову від російської, отже таким спрямуванням, що йде різко проти інтересів пролетарської революції і соціалістичного будівництва в країні Ради і переходить у шкідництво.

10. Як наслідок такого націоналістичного методологічного настановлення, треба й розглядати факт викриття в Інституті мовознавства рік тому в процесі укладання IV. тому РУС-а ряду методологічних збочень (що виправлені тепер і далі виправляються), які виявилися у штучному вигадуванні нацдемівського типу слів, у недосить критичному підході до термінологічних словників, у підбиранні політично шкідливого цитатного матеріалу. Це сталося тому, що Інститут мовознавства недостатньо боровся з буржуазним націоналізмом, не виявив потрібної класової пильності, не добачив нової прихованої тактики класового ворога, що проліз до Інституту у формі націоналістичної методологічної спадщини колишнього Інституту на-

укової мови та в особі деяких теперішніх і колишніх наукових робітників Інституту (Курило, Шелудька, Трохименка, Драй-Хмари).

11. Тепер, у момент загострення класової боротьби, момент, коли куркульсько-петлюрівські елементи, відчуваючи свою неминучу загибель, віджили акцію і на ідеологічній ділянці, словники з такою, як вище подано, термінологією, становлять в руках класового ворога войовниче знаряддя боротьби з соціалістичним будівництвом на мовному фронті.

12. Щоб вибити з рук класового ворога цю зброю, щоб знешкодити в корені її націоналістичний вплив, щоб вигнати націоналістичну термінологію з ужитку в пресі, книжці тощо, мовна нарада при НКО УСРР вважає за потрібне в ділянці словникової українського мовознавства здійснити таке :

а) Розгорнути за участю широкої радянської громадськості гостру критику всіх словників, виданих колишнім Інститутом української наукової мови та пізніше Інститутом мовознавства.

б) Негайно переглянути всю словникову продукцію, що друкується (словники : метеорологічної термінології, лісової, фізичної, театральної, пірогенетики, кераміки й скла, зоологічної, шкіри), що виготовлена до друку й здана до видавництва УРЕ (соціально-економічної термінології, органічної хімії, ветеринарно-зоотехнічної, фізичної географії), що опрацьовуються в Інституті мовознавства (медичної термінології, неорганічної хімії, рос.-укр. і укр.-рос. технічний, англо-український технічний, німецько-український технічний, військовий, харчовий, поліграфічний, цукровий, англо-український загальнономовний, французько-український загальнономовний, польсько-український загальнономовний, РУС — IV том, історичний — том II, вип. I, з погляду повної і цілковитої ліквідації націоналістичної ідеології в термінології.

в) Доручити Інституту мовознавства негайно виділити склад комісій і організувати досконалий, з погляду ідеологічного насамперед, перегляд словників і термінології, встановивши черговість перегляду словникової продукції відповідно до термінів і завдань виготовлення стабільного підручника для школи. Про склад комісій і ті словники, що вони (ці комісії) мають переглянути, негайно повідомити НКО.

г) Матеріали критики й перегляду опублікувати.

д) Дальші шляхи розвитку української термінології й цілої словникової діяльності треба цілком побу-

дувати на основі марксоленінської методології, на основі ленінської національної політики.

е) Треба категорично засудити дотеперішню практику укладання словників за принципом навмисного вигадання слів нацдемівського типу для словника, тоді як терміни інтернаціональні, широко відомі масам, і загалом терміни, поширені в ужиткові трудящих, в літературі тощо, викидали.

ж) Кожний термін має бути спрямований на полегшення трудящим засвоювати як елементи, так і вищі ступені знань даної галузі науки.

з) Термін має бути відповідний до загальної мовної політики радянської влади.

13. Праця над словником типу російсько-українського повинна базуватися на правильних методологічних засадах, отже й мусить бути спрямована на послуги соціалістичному будівництву й зміцненню братерських зв'язків трудящих. Зокрема в цій праці треба керуватися такими принципами:

а) в українській частині словника не подавати ніяких штучних, вигаданих націоналістичного типу слів, надто критично використовуючи під цим поглядом словникову спадщину й категорично відкидаючи всіляку нацдемівщину;

б) добирати українську лексику під поглядом потреби її для культ- і соцбудівництва, отже відкидаючи зайві й архаїзми, провінціалізми;

в) у перекладі слів і фразеології не вносити штучної відмежованості української мови від російської, подаючи відповідники обох мов лише ті, що становлять сталий мовний елемент у них;

г) у жодному разі штучно й тенденційно не обминати спільних для обох елементів (слів), зокрема й слів інтернаціонального походження;

д) якнайбільше використовувати цитатний ілюстративний матеріал з радянського письменства й взагалі не подавати цитат, де відбивається ворожа пролетаріатові психоідеологія.

14. Цілком відкидаючи штучне вигадництво слів і термінів буржуазно-націоналістичного типу, мовна нарада вважає, що дальший розвиток і творення української термінології мають бути побудовані на мовному матеріалі пролетарських і колгоспних мас. Виходячи з цього погляду, нарада не заперечує проти подавання в окремих випадках новотворів, передусім у технічній термінології, але ці новотвори можуть бути подані

лише на основі мови пролетаріяту й колгоспного селянства, вони можуть бути подавані лише тоді, коли українська мова не знає потрібного відповідника, поширеного в масах трудящих, інтернаціонального типу.

15. Зважаючи на те, що попередня праця збирання лексичного матеріалу в колишньому Інституті наукової мови була сперта на сітку кореспондентів, що в основі своїй складалася з куркульських елементів, які подекуди лишилися й досі, зважаючи на те, що кадри мовознавців-словників за-смічені людьми з буржуазно-націоналістичною ідеологією, переглянути персональний склад працівників згаданих ділянок українського мовознавства, вигнати з мовної дільниці ворожі нам елементи і водночас вжити відповідних заходів до організації й готування пролетарських кадрів словників і кореспондентів-лексикографів.

16. Зважаючи на велику вагу, для науки взагалі й зокрема для укладання практичних термінологічних словників, повного словника української мови, звернути увагу НКО, Інституту мовознавства на потребу зробити відповідні заходи для організації праці коло збирання матеріалів для повного академічного словника української мови та опрацювання його й належного спланування цієї праці під контролем широких кіл радянських наукових робітників і радянської громадськості“.

* * *

Комісія Хвилі почала працювати... Але водночас ціла Україна починає тією працею хвилюватися. Навіть українські комуністи розуміють, що почалося систематичне нищення української мови й науки.

Подамо тут уступ із статті Хвилі: „На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті“, що найкраще змальовує стан на Україні підчас погрому української культури:

„Комісії для перевірки роботи на мовному фронті доведлося провести величезну роботу“ — інформує далі Хвиля. — „Переглянуто програму роботи Інституту мовознавства, намічено план видання словників, переглянуто термінологію, яка повинна бути в стабільних підручниках математики, хімії, фізики, географії, природознавства для політехнічної школи.

„Комісія закінчила роботу по перегляду українського правопису. Залишилось лише закінчити його літературне оформлення, тобто дати ряд літературних ілюстрацій для правопису, внести відповідні поправки в текст, змінити до певної міри

самий текст правопису і максимум за місяць новий правопис мусить вийти з друку.

„За планом виробленим комісією, до початку 1934 року буде переглянуто всю словникову продукцію, з наших словників буде вичищений весь той націоналістичний мотлох, який заведено в українську наукову термінологію націоналістичними ворожими нам елементами і нарешті мовник-викладач педагог, трудящі маси матимуть словники, побудовані на основі тої мови, яка відома широким трудящим масам.

„В з'язку з цією роботою“ — остерігає Хвиля далі — „серед певних елементів почали ширитися всілякі провокаційні розмови, чутки, мовляв, нищать українську мову, українську культуру і т. д. З другого боку, навіть серед окремих радянських робітників мовного фронту, серед людей, які мають звання висококультурних, подекуди почали з'являтися такі настрої, що, мовляв, що воно буде, до чого дійде, може краще, щоб не робити ніяких помилок, ніяких ухилів, будемо говорити і писати російською мовою“.

Тепер приходить ще один клясичний приклад „подвійної бухгалтерії“:

„Це безумовно“ — продовжує Хвиля — „робота двох націоналізмів — українського і російського великодержавного шовінізму“ (!).

„Історія пролетарської революції на Україні, історія боротьби за радянську владу на Україні показали, що українські націоналісти, які кричать, що вони не такі, як російські націоналісти, що вони мають інші шляхи, в цей же час прекрасно живалися і з Деникінцями і з Врангельцями, складали з ними різні угоди. Всім відомо, що націоналісти різних націй в боротьбі проти революції, проти пролетарської культури йдуть одним фронтом. В питанні про сучасні події на мовному фронті України також переплітаються бажання російських великодержавних шовіністів з бажаннями українських націоналістів-фашистів. Великодержавники зараз ведуть приблизно такі розмови:

»Ми ж вам ще раніш казали, що з українізації нічого не вийде. Хіба українська мова — це мова, це ж ,южно-русское наречіє', ми ж казали, що радянська влада з вами грається, а що ви все ж таки прийдете до ,істинно-русской культури““.

І це пише Хвиля, який не визнає „відрубної й самостійної“ від московської української мови!

„А в той же час“, — продовжує Хвиля, — „українські фашисти-націоналісти ширять такі чутки і розмови:

Бачите, большевики дурили вам голови українізацією. Ні української мови, ні української культури, ні літератури, нічого не буде, доки не буде української буржуазної держави; доки існують більшовики — це іграшки; бачите, зараз міняють правопис, потім скажуть — переходьте на російську мову, а через декілька днів скажуть, що не було ніякої України. Хочете боротися за Україну, приставайте до нас, — ми вам покажемо дорогу».

„Як бачимо“, — каже Хвиля — „великодержавні шовіністи і українські фашисти-націоналісти сходяться в цьому питанні“. І далі: „На Україні було кілька спроб з боку представників українського націоналістичного табору дискредитувати роботу, яку почала партія в справі знищення тих націоналістичних перекручень, що мали місце на українському мовному фронті. Наведемо один з прикладів вилазок нашого класового ворога. В Промакадемії був викладач української мови — Полонський. Коли з'явилися в пресі статті з приводу мови, його це страшенно припекло, йому це страшенно не вподобалося. Він почав про це говорити серед людей, посилаючися безумовно не на авторитет радянської влади і партії, яка не змінює національної політики і буде продовжувати будувати національну формою і соціалістичну змістом українську культуру. Полонський намагається протягнути серед студентів Промакадемії свої петлюрівські, жовто-блакитні твердження, мовляв, — «ви знаєте, помирає українська мова, зараз на Україні іде русифікація і основним гаслом тих, хто стоїть на правильних позиціях, — це нещадна боротьба проти російського великодержавного шовінізму, проти цих заходів, що зараз вживаються на мовному фронті».

„І далі він (Полонський) посилається на фашистівську газету «Діло», яка також виступає з обуренням проти змін, які вносяться в український правопис. Багато говорити про Полонського не доводиться“, — каже Хвиля, хоч і виписав про цього Полонського кілька добрих рядків, і пише:

„Хто він такий, цілком ясно. Він сам про це сказав. Це український націоналістичний петлюрівський недобиток. Це один з тих, яких ще, на жаль, багато в наших установах, і яких треба нещадно викривати і виганяти.

„Очевидно“, — каже далі Хвиля — „що цю роботу, яку розпочато зараз на мовному фронті треба провадити в нещадній боротьбі проти російського великодержавного шовінізму і українського націоналізму. Треба до кінця викрити, скритикувати всі ті націоналістичні помилки, всі ті теорії, що мали місце на мовному фронті. За кордонні фашисти, наші місцеві націоналісти, сказано сичать проти роботи, що розгортається зараз на мовному фронті України, на фронті творення української радянської культури. Вони хочуть довести, що йде розгром української культури, що провадиться русифікація, але кожному радянському робітникові мусить бути ясно, що зараз іде розгром залишків українського націоналізму на Україні, розгром залишків української буржуазної культури.

„І кому від цього сумно, хай той знає, що він плаче за колишніми часами, колишньої буржуазної культури, що він тремтить перед могутнім поступом радянської культури, яка переможньо йде вперед, будується під керівництвом нашої славетної більшовицької партії.

„За кордонні націоналісти й націоналістичні недобитки на Україні ширять наклепи проти тих рішень“, — жаліється далі Хвиля — „які прийняв ЦК нашої партії, змінивши і зміцнивши керівництво ряду партійних організацій України. Особливо шалено лютують, сичать вони проти промов, проти виступів секретаря ЦК КП(б)У, одного з керівників ВКП(б), Постишева. Але всі наші радянські робітники повинні зрозуміти, що історичний виступ тов. Постишева, вимоги, які він поставив до культурного фронту в своїй промові, яка має для нас величезне історичне значіння — це є вимога підняти боротьбу за творення української радянської культури ще на вищій щабель“.

Московщення — це вищий щабель! Та далі Хвиля „заспокоює“ нас знову „подвійною бухгалтерією“:

„Справа йде про Ленінське запровадження українізації, про виправлення перекирочень на цьому фронті, про розгром, викорінення залишків українських націоналістичних елементів, петлюрівських недобитків. Справа йде не про нищення культури української, а справа йде про будівництво української радянської культури, її розвиток і розквіт, й ніхто інший, як тов. Постишев у своїх виступах, в своїй роботі дає нам зразок, як треба нещадно вести боротьбу проти

російського великодержавного шовінізму, проти українського націоналізму, боротьбу за розквіт, за піднесення української радянської культури“.

Проклямувавши „відрубність“ української мови від московської як контрреволюцію-петлюрівство та перевівши її насильне помосковлення, — Хвиля, бачите, бореться проти „російського великодержавного шовінізму“!!

„Наша боротьба на фронтах громадянської війни“, — кінчить патетично Хвиля, — „наша робота на фронті соціалістичного будівництва проходила у тісному єднанні з робітниками і трудящими масами Радянської Росії. Українську радянську культуру ми завжди будували й будемо в тісному братерському єднанні з російською радянською культурою. Червона Радянська Москва, радянська Росія є для нас взірць тої роботи, яку повинні провадити більшовики, червона Москва — це є символ всесвітньої революції, символ комунізму. І даремні спроби українських націоналістів, українських фашистів, Кедриних, Донцових відірвати Радянську Україну від Радянського Союзу, перетворити Радянську Україну на Україну буржуазну. Трудящі маси Радянської України за проводом комуністичної партії виженуть з останніх кутків українських фашистів, знищать, викоринять всіх цих недобитків української контрреволюції. І коли в братерськім єднанні з російськими трудящими масами ми перемогли у пролетарській революції, в громадянській війні, в цій братерській єдності, під проводом ЦК ВКП(б) на чолі з вождем світової революції з тов. Сталіном, ми переможемо і на фронті соціалістичного будівництва“.

Ми думали, що там на Сході ще є „Союз Соціалістичних Радянських Республік“, — а тепер бачимо, що існує вже просто: Радянська Росія! Що за завзятий борець Хвиля проти „російського великодержавного шовінізму“, — вже й царську, стару, буржуазну термінологію повертає він в українську мову „як інтернаціональні терміни“, — „національні формою і соціалістичні змістом“..!

Що тут багато говорити. Слова Хвилі найвимовніші, а так звану „подвійною бухгалтерією“, — ніби то бючи по „великодержавниках“ тільки на те, щоб із цілою силою нищити, викоринювати українську мову, — Хвиля нікого не обдурить.

У 18. році „радянської влади“ Москва довела на Україні до того, що „навіть серед окремих радянських робітників мовного фронту, серед людей, які мають звання висо-

кокультурних, подекуди почали з'являтися такі настрої, що, мовляв, що воно буде, до чого дійде, може краще, щоб не робити ніяких помилок, ніяких ухилів, будемо говорити і писати російською мовою!“.

Добудувалися під керівництвом „нашої славетної більшовицької партії“!

А тепер пригляньмося до перших реальних наслідків погрому.

Знову даємо слово керманичеві погрому Хвилі („Викоринити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті“):

„На протязі травня“ — зясовує Хвиля — „і червня Наркомос України розгорнув роботу в справі ліквідації націоналістичного засмічення мовного фронту України.

„В питаннях термінології, граматики, українського правопису проведено роботу в напрямку ліквідації всього шкідництва на мовному фронті.

„В питаннях термінології — розпочато перегляд усіх словників з тим, щоб викинути з словникового матеріалу всі буржуазно-націоналістичні засмічення та провести повну уніфікацію науково-технічної термінології до тої, яка існує в нашому Радянському Союзі, зрозуміла для широких українських мас.

„Вже проведено таку уніфікацію хімічної, фізичної, математичної, географічної термінології.

„З словників викинуто шкідливий націоналістичний матеріал. Ліквідовано вигадані націоналістичними елементами штучні терміни.

„В граматиці ліквідовано всі штучні націоналістичні форми, які відтягали творення української мови назад на цілі століття. Роблячи це, націоналістичні елементи хотіли відтягти розвиток української мови від завдань соціалістичного будівництва.

„В українському правописі в III розділі »правопису чужих слів« ліквідовано правило про вживання помякшеного „л“, коли це не виникає з природи самої мови.

„Для визначення двох звуків „г“, що має українська мова, визнано за потрібне залишити одну літеру „г“.

„Ліквідовано архаїчні форми та провінціалізми.

„Ліквідовано паралельні форми. В »Український правопис« внесено виправлення, зміни по лінії усунення всіх штучних правил, які було спрямовано на те, щоб повернути розвиток української мови в бік польської буржуазної культури.

„Крім того, потрібно цілковито змінити переважну більшість літературних ілюстрацій, бо в тому правописі, що його схвалив т. Скрипник, є ряд літературних ілюстрацій націоналістично-куркульського гатунку.

„Буржуазно-націоналістичні елементи ведуть шалену боротьбу проти розгорнутого наступу соціалізму. Це, як ми бачимо, особливо позначилося на мовному фронті.

„Проти цієї роботи націоналістів не було розгорнуто дійсно більшовицької роботи по лінії органів народної освіти, в наукових установах. Зараз під керівництвом ЦК КП(б)У, що його зміцнено ухвалою ЦК ВКП(б) від 24. січня 1933 р., розгортається велика робота на фронті боротьби за дійсно більшовицькі шляхи розвитку української радянської культури.

„Ці завдання роботи на культурному фронті з усією більшовицькою чіткістю, цілком правдиво, поставив, підняв на велику принципову височінь тов. П. П. Постишев.

„Ці викривлення національної політики, що останніми часами мали місце на Україні, є наслідок відсутності класової пильності, відсутності нещадної боротьби.

„Цю роботу треба розгорнути на всіх ділянках, нещадно б'ючи, викриваючи всілякі буржуазно-націоналістичні елементи, які подекуди ведуть свою ворожу роботу, прикриваючись партійними квитками.

„Цю роботу потрібно вести, нещадно борючись проти руського та українського націоналізмів“.

Ось побіч „Росія“, Хвиля повертає в українську мову ще один „інтернаціональний термін“, „соціалістичний змістом і національний формою“, термін – „руський“, що його ми вже й передтим у Хвилі зустрічали, — бо, бачите, : „Кієвъ, — мать городовъ рускихъ“!

„Нашу роботу на мовному фронті“ — каже далі Хвиля — „українські націоналістичні елементи намагаються витлумачити, як „нищення української культури“. Ми нищимо не українську культуру, а українську буржуазну культуру.

„Ми робимо це для того, щоб ще швидшими темпами розгортати будівництво української пролетарської культури.

„Під геніальним керівництвом тов. Сталіна ми в усіх ділянках соціалістичного будівництва досягли велетенських перемог. Під керівництвом тов. Сталіна ми на фронті будівництва української пролетарської культури, в нещадній-

боротьбі проти українських націоналістів — дійдемо все-світніх історичних досягнень“.

Так, дійсно дійшли! Цього погрому української мови історія на своїх сторінках певне не забуде!

Хочемо подати кілька прикладів, як виглядають насправді ті „досягнення“, ті висліди того погрому.

Насамперед погляньмо на відтинок термінології.

Від 1934. р. почавши, починає Всеукраїнська Академія Наук видавати „Термінологічні Бюлетені“, де вже переведе-но чистку „неблагонадьожних“ слів.

Не будемо входити в полеміку з окремими передмовами цих бюлетенів, де безграмотну балаканину Хвилі цитують цілими уступами з такою побожністю, як Марксів „Капітал“. Статті Хвилі набрали значіння староцарського указу, — хай попробує хто з ним дискутувати в краю, де немає не тільки громадянських свобод, а де й саму науку репрезентують якісь комуністичні ступайки!

Ми подамо тільки деякі приклади (з окремих термінологічних бюлетенів) тих слів, що „відривали українські трудящі маси від науки, від міжнародніх досягнень, культури, цивілізації, людства і що загрозували соціалістичному будівництву“.

Із „Медичного Термінологічного Бюлетеню“ (Київ, 1934, року, Всеукраїнська Академія Наук, Інститут Мовознавства, ч. 1.) бачимо, що ось такі слова є петлюрівською контрреволюцією, що їх не можна вживати:

мясня — мускулатура	тремтячий — вибрующий
знечулення — наркоз	переріст — гипертрофія
олегення — плевра	знемога — прострація
ломець — ревматизм	нешкідна гнильна бактерія — сапрофит
мясак — саркома	лойотеча — себоррея
цідило — фільтр	малосилля — слабосилие
первень — елемент	блювання, блювати — срыгивание
відживання — анабиоз	отрута — токсин
запашний — ароматический	молодість, молодий — юність, юный і т. д., і т. д.
недоладність рухів — атаксія	
забутливість — безпам'ятність	
сповивати — бинтовать	

Із „Математичного Термінологічного Бюлетеню“ (Київ, 1934, року, Всеукраїнська Академія Наук, Інститут Мовознавства, ч. 2) подамо ось такі приклади, які в передмові називаються :

„шовіністичною отрутою“ які, мовляв, є „проявом націоналістичного шкідництва в мові“:

вистава — експозиція	доосередкові — центроостре-
гасло — сигнал	мительные
перекіп — канал	припівденникові — околеме-
облямівка — ореол	ридианний
предмет — об'єкт	зворотник — тропик
вічко — діафрагма	сонцезворот — солнцестоя-
коливник-зрівноважник —	ние
компенсаційний балансір	віддаль відсонцева — расто-
первень — елемент	яние афелия
рівнило — нивелір	віддаль присонцева — расто-
світлиця південникова — ме-	яние перигелия
ридианний зал	зоря летюча — падаюча
сочка очникова — окулярная	звезда
линза	зутик — столкновение
вирізок — сектор	далекозір — телескоп
відрізок — сегмент	зоревий місяць — сидеричес-
косина — діагональ	кий місяць
осередок — центр	мряковина — туманность
тятива — хорда	уклад — система
сучинник — коефіцієнт	похибка зрівноваження —
південник — меридіан	компенсаційная погреш-
дозем — вертикаль	ность
луч, промінь — радіус	кут положення — позицион-
рівник — екватор	ний угол
головна косина — главная	ступінь — градус
діагональ	поперечник — діаметр
геометричний осередок —	розсів — дисперсія
геометрический центр	стіжок — конус
осередок многокутника —	сурядна — координата
центр многоугольника	рівнобіжний — параллельный
лінія осередкова — линия	промінь-провідник — радіус-
центров	вектор і т. д., і т. д.
відосередкові — центробеж-	
ние	

Із „Виробничого Термінологічного Бюлетеню“ (Всеукраїнська Академія Наук“, ч. 5, Інститут Мовознавства, Київ, 1935. року) подамо ще інші приклади „контрреволюції на мовному фронті“ :

прот�вoгнeвнeк — брaндмaуeр	зaглибнa — aмбpaзyрa
внпpнскyвaч — брaндcпoйт*)	гyдзнк — кнoпкa
гopнвня — брeнгaуз	шoлoм — кaскa
спaдopнcкa — бepгштpнх	пaнчншня — чyлoчнaя фa-
кoйлa — бyxштa	бpнкa
фapбoпpнскaч — aзpoгpaф-	лнвapня — лнтeйннй зaвoд
чнк	блeхapня — жeстeнoй зaвoд
cкyпнeк — aглoмepaт	coлoднвня — coлoдoвeнннй
зчплeк — кoнглoмepaт	зaвoд
poзcaдннсть — бpнзaнтнoсть	жнвocрнбнльння — aмaльгa-
жнвocрнблннa — aмaльгaмa	мaтнoннaя фaбpнкa
пoв'язь — бaндaж	пншoхнд = тpoттyap н т. д.

Ми пoдaлн тyт рeд пpнклaднв, якн дoбрe нлюстpyють пpacю кoмнcнй длe „чнсткн“ yкpaннськoй тepмнoлoгнй. Пpнклaдн яcнo пoкaзyють, щo тyт мoвa ндe нe пpo „уннфнкaцню“ з „ннтepнaцнoнaльнoю тepмнoлoгнeю“, щo в нмe цьoгo гacлa пpoвaджeнo пoгpoм (нaпpнклaд гeрмaннзмн, a нe „ннтepнaцнoнaлнзмн“ : брaндмaуeр, брeнгaуз, бepгштpнх н т. д., впpoвaджyють в yкpaннськy мoвy), a пpo „уннфнкaцню з мoскoвськoю тepмнoлoгнeю“, — дe тpaпляютьcя чyжн слoвa, якнх дyжe чacтo взгaлн ннтepнaцнoнaльннмн тepмннмн нaзвaтн нe мoжнa.

Длe пpaвoпнcнoгo вндтннкy, дocнть бyдe дoлн лнтepн „г“ тa н yспнхнв нoвнх пpaвoпнcннх рeфopм.

Нa вндтннкy лeкcнкн н фpaзeoлoгнй пoмoскoвлeннe в пoвннм xoдн. В кoмyннcтнчннй пpecн знаxoднмo вжe пocтнйнo тaкн слoвa, як : рeбятa (днтн), cтapнк (днд, дндyгaн), ящнк (cкpннькa), yбнглa (втeклa — мoск. yбeжaть), мaльчнк (xлoпeць), cкaзкa (кaзкa, мoск. cкaзкa), ypoк (лeкцнeя — „ннтepнaцнoнaльннй тepмн“), цeп (лaнцyг), блюдeчкo (пндcтaвкa, мнcoчкa), блюдo (мнcкa), пoжнльцн (мeшкaнцн, — мoск. жнльцy), eквнпнpyвaтнcя (eкнпyвaтнcя — мoск. eквнпнpyвaтьcя) н т. д. Цнкaвн зacaдн пнтaнннe гeoгpaфнчннх нмeн, нaпpнклaд — Poвнo (Pнвнe нa Boлннн).

Пpнглeнньмoся щe дo мoвн тoгo пнсьмeнннкa, щo нoгo мoвy Bacнлeвськнй н Yкpaннськa Aкaдeмнeя Нaук yвaжaють зa зpaзoк длe cучacнoй yкpaннськoй лнтepaтyрн тa cтaвлeнть нн нa рнвнн з мoвoю Т. Шeвчeнкa. A caмe, дo мoвн бoльшeвнцькoгo пнсьмeнннкa Mнкнтeнкa.

Moвa Mнкнтeнкa внрнo вндбнвae мoвy пoмoскoвлeнoгo мнcтa, вндae пoмoскoвлeнy мoвy мнськoгo бyр-

*) Цнкaвo, щo цe слoвo мoскaлн (нaвнть мoскoвськa ннтeлнгeнцнeя) внмoвлeнють, як „бpакзбoй“ (бoй — бe вoдa). Oтжe дe тyт „зaгaльнo-знaннй зpoзyмнлн тepмнн“ — кoлн нaвнть ннтeлнгeнцнeя пpнклaдae нapoдню eтнмoлoгню в цьoмy внпaдкy.

лацтва та злодіїв і помосковленої інтелігенції. Ця мова це цікавий матеріал для дослідів над помосковленням української мови, — ставити її за приклад зразкової літературної мови, це значить — змагати до свідомого „злиття“ української мови з московською.

На кожній сторінці писань Микитенка подибуємо москалізми, такі, як: способствувати (спричинятися), послідні (останні), неприятно (неприємно), невдобний (невигідний), нащот (щодо), старательний (дбайливий), жизнь (життя), караульні (вартові), баня (лазня), вірровка (мотузок), коньки (совгунці), канешно (звичайно), девушки (дівчата), ізвиняюсь (вибачте), семушкі (зернята), зничтожити (знищити), торопитися (спішитися), дайош (даєш), почерк (письмо) і т. д.

Як ця мова — цілими сторінками — виглядає, хай читачі побачать з ось яких прикладів:

Дош, господа, аж пищить..

Сознательно, чи що...

А то крутить безсознательно...

Мусів був узнати Ваше мненіє...

Всю власть по винтах розвинтимо, перечистимо, знову докупи складемо і в действе пустимо...

Сказать бабі, що ти на собранії... (Із оповідання „*Брати*“).

Назад, хлопці! Не робей...

Може з трудов...

Можете врезать...

Не давати ж вам у вуха, або в глаз...

Віддати на розтерзаніє...

Запузирюй — разпросукин син...

О пользе просвещенія... (Із оповідання „*Ранок*“)

Смело, товарищи, в ногу...

Все переждемо. Навіть сопротівленіє матеріалів...

Дайте другий вопрос... („*Кадри*“).

Бери, шкуро барабанна, чого стісняешся... („*Диктатура*“).

Мамінько, успокойте нерви... („*Мамька*“).

Пропустить, кажу. Іскренно треба...

Плюньте ви на етоє дело... („*Бекеша*“).

Маємо в Микитенка і безліч інших прикладів, таких, як „невеста з голубими глазами“, „цвіти делают запах“ і т. д.

Найкраще віддає висліди Постишевського погрому численість видань Української Академії Наук, — в порівнянні з московською, при чому на увагу беремо передовсім стару літе-

ратуру, щоб наявно показати, що тільки на Україні — опрацьовувати старі джерела це значить: наражати себе на обвинувачення в контрреволюції — на Московщині мовознавство працює повною парою.

Українська Академія Наук видала:

1930. рік.

Абрамович Дм., Києво-Печерський Патерик (вступ, текст, примітки). Пам'ятки мови та письменства давньої України, видає Комісія українського письменства доби феодалізму та торговельного капіталізму, за редакцією голови Комісії акад. Вол. Перетця, Том IV., 1930.

Збірник Заходознавства, за редакцією Ф. Савченка. Історія, економіка, література, лінгвістика, 1930.

М. ин.: „Релігійні зв'язки України з Римом до 1596. р. — Я. Гординського. Низка статей про культурні взаємини України з Заходом від найдавніших часів.

Студії з Криму, ред. акад. А. Є. Кримський,

М. ин.: Оглоблін, Вірші смоленського шляхтича Н. Поплонського р. 1691 на честь Перекопського бою.

„Україна“, січень — лютий 1930.

М. ин.: М. Грушевський, Початкові сторінки слов'янського письменства.

Рецензії: К. Харламповича на І. Огієнка: „Найважливіші пам'ятки церковно-слов'янської мови“;

М. Петровського на Д. Дорошенка: „Ukraina und ihre Geschichte der westeuropäischen Literatur des XVIII und der ersten Hälfte des XIX Jhd.“

„Україна“, березень — квітень 1930:

Рецензії на „Byzantino-slavica“ (І. Соколова), на Н. Никольського „К вопросу о сочинениях приписываемых Кирилу Философу“ (Д. Абрамовича).

„Україна“, травень — червень 1930.

М. ин.: Т. Ільїнський, Хто Троян у „Слові о полку Ігоревім“?

І. Крип'якевич, Вірша в пошану Богдана Хмельницького.

Рецензія І. Бремїна на Є. Марковського „Український вертеп“.

„Україна“, липень — серпень 1930.

М. ин.: Я. Морачевський, Справа шафаря Глухівського Петропавловського монастиря Івана Митровського;

Рецензії: В. Новицького на В. Чернова „До питання про аналіз короткої Руської Правди“;

„Щ. В.“ на О. Колесси „Рукописні і палеотипні книги Південного Підкарпаття“;

С. Гаєвського на Н. Никольського „Повесть временных лет, к вопросу о древнейшем русском летописании“;

М. Грушевського на Возняка „Три статейки з полемічного письменства“ в збірнику на пошану ак. К. Студинського“;

Т. Гавриленка на В. Біднова „Січковий архимандрит Вол. Сокальський“.

Видання Інституту укр. наукової мови Інституту Мовознавства.

Історичний словник українського язика, Т. І. А—Ж. Харків—Київ, ДВУ.

1931. рік.

Збірник комісії для дослідження історії української мови, за ред. акад. А. Кримського та проф. Д. Драй-Хмари, I том, Київ, 1931:

М. ин.: П. Бузук описав мову Луцької Євангелії XIV. ст.;

М. Семенів — про синтаксис передіменника „над“ у рукописах XIV—XV. століття;

М. Драй-Хмара про Минську Євангелію XIV. ст.;

В. Ярошенко про молдавські грамоти XIV—XV. вв.

1932. рік.

„Україна“, журнал циклу наук політичних, 1932.

Редакція „Revue des études slaves“ зазначає, що нова „Україна“ присвячує дуже мало місця українознавству, а найбільше справам „духу марксизму“; навпаки, пише рецензент В. Unbegaun, друга публікація ВУАН, „Праці Комісії соціально-економічної історії України“, справді присвячена історії України.

В II. зшитку „Revue“ за 1932. рік редакція стверджує: „Il me nous est parvenu, depuis plusieurs mois, aucune publication de l' Académie d' Ukraine“.

1933. рік.

Ніяких праць про стару літературу не появилось.

1934. рік.

„Revue“... за 1934. рік I. зшиток із мовознавства не відмічує ні одної советської української публікації; з історії теж ні; II. зшиток „Revue“ відмічує ч. 1. і 2. „Мовознавства“ за 1934. р.

До того ВУАН видала працю Є. Шабліовського, Т. Г. Шевченко, життя та творчість, що має на меті життя й творчість Шевченка провокаційно сфальсифікувати.

1935. рік.

Нічого про стару літературу не появилось.

*

Порівняймо тепер із цими даними видання московської Академії Наук (видань про питання з нової літератури — не згадуємо, їх сотні) і звернімо увагу на їх зміст:

П. А. Лавров, Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности, Лен., 1930, изд. Ак. Н. СССР.

Книги временныя и образныя Георгия Мниха, III, Лен., 1930, изд. Ак. Н. С. С. С. Р.

„Русская Правда“ по древнейшему списку, Лен., 1930., Ак. Н. СССР.

А. Д. Седельніков опублікував текст памятки поч. XVI. ст.: „Послание от друга к другу“.

Известия Ак. Н. СССР, 1930.

Собрание сочинений А. Н. Веселовского, VIII, Лен., 1930, стр. 417—600.

М. ин. статті про тальмудичні джерела легенди про Соломона та Китовраса, про сестру Соломона й т. и.

П. К. Кокочов, Еврейско-хазарская переписка в X веке, Лен., 1932, изд. Ак. Н. СССР.

Памятники древне-русской литературы, вып. 3-ий, „Слово Даниила Заточника“ по редакциям XII и XIII в. в. и их переделкам, Лен., 1932

Вс. И. Срезневский, Материалы для словаря древне-русского языка.

Известия Акад. Н. СССР., 1933, стр. 705—728.

И. М. Троицкий, Анализ первой Новгородской летописи, *ibid.*, стр. 337—362.

Сборник статей к сорокалетию ученой деятельности А. С. Орлова Лен., 1934, 594 стр., изд. Акад. Н. СССР., з таким змістом:

Д. И. Абрамович подає завваги щодо тексту „Моленія Даниїла, Заточника“;

Н. К. Гудзій — щодо особи автора „Моленія“ та його соціального середовища;

М. П. Алексєєв пише про те, в якій мірі німецький поет Освальд фон Волькенштайн міг знати російську мову;

М. Н. Сперанський характеризує рукопис, що належав до Забєліна, російського перекладу Хроніки Малали (візант.);

Н. В. Геппенер подає історію російського перекладу „Історії Трої“ Гвідо де Колюмна;

Г. П. Вельченко пропонує нову хронологію редакцій оповідання про завоювання Царгороду;

А. Д. Седельніков — подає завваги до історії царювання Івана IV.

Н. П. Попов висвітлює початки Синодальної Бібліотеки в Москві;

А. І. Белєцький — пише про анекдотичний елемент у „Вертограді“ Симеона Полоцького (єпископа):

В. Перетц — про римований „Домострой“ XVIII ст.;

С. Н. Чернов — про діяльність відомого коректора богосл. книжок Максима Грека;

И. Ю. Крачковський описує рукописний рос. переклад Корану XVIII ст.

А. В. Арциховський — про мініятюри синодальної копії літопису Нікона.

С. І. Маслов — про філіграні в Росії.

Видання Акад. Н. СССР. за рік 1934.:

С. П. Обнорский, Русская Правда, как памятник русского литературного языка (!).

Изв. Акад. Н. СССР. VII. серия, Отделение общественных наук, 1934, № 10.

П. Н. Берков, К истории русско-польских культурных отношений кон. XVIII и нач. XIX ст.

А. И. Маленин, Письменная культура древней Руси, XI—XVI в. в., Вестник Акад. Н. СССР. 1934. № 11—12.

Памятники древнерусской литературы № 4. Из староновгородской литературы XIV в.

„Сказание о святых местах, о Костянтине граде и святых мощех спасшихся в Иерусалиме и собранных Костянтином царем в нарицаемый Царьград“ и „Хождение Стефана Новгородца“, Лен., 1934. изд. Акад. Н. СССР.

Новое известие о России времени Ивана Грозного: „Сказание Альберта Шлихтынга“, перевод, редакция и примеч. А. И. Маленина, 4 изд. дополн. и исправл. Лен., 1935, изд. Акад. Н. СССР.

Е. А. Рыдзевская, К варяжскому вопросу (местные названия скандинавского происхождения в связи с вопросом о варягах на Руси), Известия Акад. Наук СССР.

VII серия, отд. общ. наук, 1934, № 7.

Видавництво „Academia“*):

Слово о полку Игореве, древнерусский текст, подготовленный к печати В. Ржигой и В. Самбинаго, писанный и иллюстрированный палехским мастером Иваном Голиковым, Москва, 1935.

Житие протопопа Аввакума им самим рассказаное и другие его сочинения, ред., статья и комментарии Н. Гудзия, Москва, 1934.

Инші советські видавництва:

„Русская Правда“ по спискам Академическому, Карамзинскому и Троицкому, Москва—Лен., 1934. Соцэргиз, *

* * *

Такий стан видавничої діяльності ВУАН (поступнева ліквідація видань із ділянок: історії, історії літератури та історії мови) має ось які причини:

З кінцем листопаду 1931. р. (як повідомляє „Пролетарська Правда“ ч. 270-271) відбулася сесія ВУАН, де московські комуністи перевели „реформи“: суть цих реформ лежить у скасуванні низки академічних наукових організацій, що займалися українознавством (скасовано історично-філологічний відділ УАН, наукову дослідчу катедру історії України М. Грушевського й инш.; зате створено: катедру марксизму-ленінізму, комісію для досліджування релігійної ідеології, цебто: для боротьби з релігією).

Водночас зроблено чистку: М. Грушевського вислано з України в Москву, у в'язниці вже передтим опинилися: Єфремов, Ганцов, Гермайзе, Голоскевич, Слабченко, викинули з Академії Мельник-Антоновичеву й т. д.

1934. р. відбулися нові зміни в організації ВУАН. І ті два відділи, що по зліквідуванні історично-філологічного відділу залишилися, природничо-технічний і соціально-економічний, — розв'язано і створено інститути, всіх 21, що підлягають безпосередньо президії ВУАН.

При новій чистці виключено: В. Юринця, як „відвертого пропагандиста буржуазної ідеалістичної філософії“, С. Рудницького, як „відвертого пропагандиста фашизму“ в гео-

*) Видання видавництва „Academia“ розраховані не на фахівців, а на широкий загаль читачів; співробітники (Ржіга, Гудзій) ті самі, що в виданнях Академії Наук.

графії, М. Возняка, Ф. Колессу, К. Студинського та В. Щурата, „як ворогів трудящих мас України“.

Далі на своїй січневій сесії ВУАН ухвалила односторонню відозву, закликаючи до „найбільшої пролетарської пильності, щоб дати відсіч всім проявам українського націоналізму, що є тепер головною небезпекою на Україні“. Та відозва закінчується палким привітанням П. Постишеву та вигуком: „Хай живе великий улюблений провідир усього передового людства тов. Сталін“.

Під цим „історичним актом“ подані автографи академіків, що підписали відозву, в 1. ч. „Вістей“ ВУАН за 1934 рік. Виявляється, що цілий ряд українських академіків не навчилися ще навіть по-українськи писати, пор.: „Вице президент, С. Семковський“ і т. д.

На другій сесії, у травні 1934 року, вибрано „новим регулятором“, який до виборів притягає „широкі пролетарські маси, науково-дослідні установи, громадські, державні та професійні організації, широкі кола радянської громадськості та окремих учених“, — 9 нових академіків і 17 членів-кореспондентів. Між ними: Агол Ізраїль Йосипович (неодмінний секретар), Ахієзер Наум Ільїч, Фінкельштейн Володимир Саламонович, Ліберберг Йосип Ізраїлевич, Каганович Наум Аркадієвич і т. д.

Перші ластівки нової діяльності:

В 3. числі „Вістей“ ВУАН подана вже карта „газофікації“ України тільки з московськими географічними назвами: Київ, Одеса, Харків і т. д.

Інститут Мовознавства поставив собі таке завдання: „В діяльності мовознавства опрацьовуються проблеми вивчення мови робітничих та колгоспних мас, регулювання їх мовного розвитку та розгортання словникової роботи“.

Що значить „регулювання мовного розвитку“ — попередні сторінки нашої праці вже вияснили...

Тепер ВУАН серед Академій світу правдивий дивогляд: Українська Академія Наук не має окремої установи для опрацьовування української мови, — а українська мова тиняється в загальному Інституті Мовознавства, на чолі якого своїть Каганович, і який має завдання переводити злиття української мови з московською!

*

Дуже дошкульним ударом для українського слова є скасування Державного Видавництва України,

ліквідація якого мала бути покинчена до 20. квітня 1934. року. Є це погром української книжки взагалі. Москва намагається позбавити Україну української книжки, щоб цим створити кращі умови для заливу України московськими книжками.

Про те, як відбився погром на ділянці української літератури, пише Ярослав Гординський („Назустріч“, ч. 24., 1935. р.), підкреслюючи попередній великий розквіт української повісти: „Але прийшов 1932-ий і далі 1934. рік. Під загрозою заслання, а то й кари смерти накинули українській літературі напрям (соціалістичний реалізм), мову (мова колгоспів), сюжет (совітське будівництво та історія заводів), не говорячи вже про ідею (вихвалювання большевицької партії). І понизила свій лет українська повість... Так »спацифіковано« українську радянську повість“.

На індексі опинилися твори: Головка, Косинки, Поліщука, Підмогильного, Слюсаренка, Давидовича - Антоненка, Сосюри, Усенка, Пилипенка, Вишні, Дорошкевича, Фальківського, Голоти й багатьох інших письменників. Розв'язано письменницьку громаду „Плуг“, зліквідовано „Вапліте“ (Всеукраїнську Асоціацію Пролетарської Літератури). Переведено чистку драматичних творів, і разом із цілим клясичним репертуаром на індексі опинились і найкращі твори комуністичних українських письменників: „Квадратура кола“, „Рожеве павутиння“, „Яблуневий полон“. Цілий ряд письменників розстріляно...

Відтепер нові видання українських клясиків появляються на Україні не в „повних виданнях“, а тільки як „вибрані твори“, із зміненими текстами, повні довільних вставок, відповідно „укладені“ для політагітки. Так видано: Нечуя - Левицького, Мирного, Франка, Котляревського, Марка Вовчка, Коцюбинського. До Коцюбинського, Марка Вовчка й Т. Шевченка написав Хвиля передмови, повні лайки на все українське із знаними чванливими вигуками, що, мовляв, „сучасна соціалістична Москва є символ звільнення народів усього світу спід ярма соціального й національного“ й т. д.

Які напрямні Москва поставила для дальшого розвитку української літератури, бачимо з промови Кулика („Вісті“, ч. 59. з 12. березня 1934. р.) в Москві; він із притиском зазначив „міцний зв'язок, що існує між окремими загонами єдиної радянської літератури“!

Націоналістичний ухил викрила Москва також і в українських фільмах, бо це також чинник української культури. „Советское Кино“, ч. 3, з 1934. року містить статтю Корнійчука та Юрченка під заголовком: „Розгромить націоналізм

в кинематографії“! І фільмам: „Тарас Трясило“, „Кармелюк“ і инш. закидають пропаганду „контрреволюційної ідеї безбуржуазної української нації“, „національного єдинства“, „ідеалізацію національних героїв“ і т. д. Автори кінчать статтю так: „Отже немилосердний вогонь по націоналізмі в кіні“!

Рівнобіжно з помосковленням ВУАН йшло нищення українського шкільництва. Хвиля („Известия“ із 17. січня, 1934 р.) хвалиться досягненнями Постишева: „за останні 11 місяців ми вигнали зі школи до 4000 учителів українських націоналістів-петлюрівців... Всеукраїнський Інститут Педагогіки цілком змінено, бо його основні кадри склалися з українських шпигунів — Естернюків, Баданів і т. д. Із 29 інститутів, що готували педагогічні кадри, в 11 змінено провід і т. д.“ »Окремими указами« провірено всі книгозбірні, архіви, і в них знищено все, що українське, некомуністичне. У школах навіть немає предмету навчання: історія України, чи географія України. У шкільних читанках знищено все, що могло б пригадувати самостійність і відрубність українського народу. До того й висота накладів дитячих видань із кожним роком зменшується. Так (П. Котович, „Діло“, ч. 89, 1934 р.) на Україні видано в 1928. р. дитячих книжок у висоті накладу 6,4 мільона примірників, у р. 1930. — 5,7 мільона, у 1931. р. — 1,6 мільона, у році 1932. вже треба було числити тільки на сотні тисяч, а в р. 1933. висоти накладу ще не підраховано!

Дійшло до того, що носити широкі штани, чи довгі козацькі вуса на селі, чамарку чи вишивану сорочку, — це вже петлюрівщина, — комсомол скрізь жадає „комфасона“, „пролетарської блузи“, „рабочево костюма“.

Москва нищить усе, що українське: орнамент, стиль, крій, узор, — забороняє будувати доми в українському стилі, ба навіть рушниками вбирати світлицю... Все це — петлюрівщина!

Один із головних двигунів московщення — це червона армія, так, як це було за царських часів. Скрипник („Статті й промови“, т. II, ч. 2, 1932 р.) пише: „Армія досі залишається знаряддям русифікації українського населення і всіх інших національностей“. І тоді вже була там мова „зуніфікована“, а тепер, по смерті Скрипника, в армії вже й говорити „куркульськими“ мовами „вострещено“...

І ще ніхто ніколи не чув, щоб Чубар, Петровський, чи Затонський на зїздах та партійних конгресах промовляли іншою мовою, — як московською. Тимто нема чого дивуватися Фомінові, провідникові дружини копаного мяча Советської України, яка приїхала до Парижу 1935. року на змагання, що на пита-

ння, чи розмовляє українською мовою, відповів: „Вы говорите — украинский язык? Такого языка нет. У нас общий язык русский, а малороссийского мы не знаем“.

Хочемо закінчити цей уступ документом доби. Відомий комуніст Микола Стронський покінчив самогубством та перед тим вислав ось такий лист до своїх однодумців („Діло“, ч. 204, 1935 р.):

Товариші.

Маю певну підставу твердити, що я є посуджуваний. Не знаю тільки, чи лиш в національній опозиції, чи в зраді взагалі. Це друге також можливе. Таке маю вражіння. Тому зі страшним болем, але спокійно заявляю, що партійна совість у мене чиста.

Щодо національної опозиції, то я не укриваюся з нею. Я не міг, і не вільно було мені, перед товаришами укривати, що я не розумію того, як могла лєнінська партія дозволити на русотяпський курс на Рад. Україні, який є запереченням національно-визвольної політики.

Факти: 1. Нарком освіти Затонський на похороні т. Скрипника у надгробній промові („Комуніст“ 9. VII. 1933), між іншим, сказав таке:

„Нам, звичайно, потрібна не »національна свідомість«, а свідомість класова, а саме це вимагає зросту культури соціалістичної, не змістом національної, а формою“.

Ясно, що кожному партійцеві мусить бути відомо, що в соціальній революції першу й найголовнішу роль відіграє соціальна справа. Але мене вчили, що соціальна революція вирішує, і то повнотою вирішує, друге питання — національне.

І як без клясової свідомости нема соціальної революції, так без національної свідомости нема національного вирішення.

Тому питаю, як розуміти те, що говорив нарком освіти? Чи це якийсь націоналігізм, чи звичайне собі русотяпство?

II. Заступник наркома освіти А. Хвиля пише („Комсомолец України“ 15. VII. 1933) між іншим таке:

„В питанні правопису тов. Скрипник... стояв на позиціях підрубності української мови від російської“...

Сказано ясно і недвозначно. І ясно з того виходить, що зайшла засаднича зміна політики в українському національному питанні. Ведеться боротьба за наставлення освітнього апарату на русифікацію.

Чи тут можна мовчати?

Приходжу до переконання, що великодержавний ухил, російський шовінізм і русотяпство є в партії такі сильні, що треба мати на боротьбу з ними дуже сильні нерви.

А в мене їх нема.

Липень, 1933.

Прошайте
Микола Стронський.

Х.

МОСКВА ПОНЕВОЛЮЄ МОВИ ІНШИХ НАРОДІВ СССР.

Ми зясували на попередніх сторінках увесь перебіг нового поневолення української мови й показали всю систему новітнього московщення. Ми показали всі її облудні, псевдонаукові, перекручувані аргументи, якими червона Москва намагається прикрити перед світом свій варварський наступ на українську мову.

Але москалізаційний розгін червоної Москви не обмежується українською мовою й народом.

В наступних рядках ми покажемо, що цей розгін звернений також і на помосковлення білоруської літературної мови й народу.

Проти білоруської літературної мови Москва воює дослівно тими самими аргументами, що і проти української мови, вся боротьба теж зводиться до термінології, лексики і правопису, і спрямовується проти всякої думки про відрубність білоруської мови від московської.

Змалюємо тепер у найкоротших рисах поневолення білоруської мови московськими комуністами.

І це поневолення переведене пляново. Тою самою системою, якою Москва взялася до української літературної мови, взялася вона й до мови білоруської.

Дамо приклади для окремих ділянок: термінології, лексики та правопису.

Для термінології — як узагалі для всього московського наступу на білоруську націю — є дуже повчальна книга Білоруської Академії Наук, Інституту Фільософії, що вийшла під редакцією директора Інституту Фільософії, академіка С. Я. Вольфсона в Минську 1931. року: „Наука на службі нацдемовської контрреволюції“. Ту ролю, що в нас, українців, грають Каганович і Фінкель, у білорусинів виконують Вольфсон, Грінблят і т. д.

Незвичайно характеристично, що у своїй статті про мовознавство і „шкідництво“ в білоруській термінології Вольфсон і К-о також ізв'язують розвиток білоруської мови з процесом „Спілки Визволення України“.

В цій статті написано просто:

„Як відомо, білоруські нацдеми все переймали докладно від своїх українських товаришів зброї. Льосік ще в 1928. році у своїх писаннях про мову завжди покликувався на Єфремова, як на найбільший авторитет у ділянці національної політики. Пізніше українські й білоруські контрреволюціонери налагоджують тісний зв'язок і обміну думок щодо засад складання словників. Інститут Мови Білоруської Академії Наук послав своїх представників у Київ, щоб вони ознайомились із методами складання українських словників. З цією метою в січні 1928. року їздив туди ж, у Київ, також і сам Льосік. Практику української контрреволюції й Інституту Мови Української Академії Наук цілком переносилося в Інститут Мови Білоруської Академії Наук“.

Що ж закидають Вольфсон і компанія білоруським „шкідником„?

Передусім іде закид, що вони були „лінгвістичними апологогетами“ „самобутности“ білоруської мови, і що відрубність білоруської мови була для них канонем.

Далі закидають їм, що вони:

„1. Уводили в сучасну білоруську мову архаїзми всякого роду, здебільша, запозичені з релігійних пам'яток середньовіччя й історичних документів тієї самої доби.

3. Спричинялися до творення нових слів на засадах пуризму, до береження самобутньої чистоти білоруської мови та вигнання з неї елементів інтернаціоналізму.

4. Охороняли білоруську мову від просякання до неї советизмів і протидіяли впливові пролетаріату на її розвиток.

5. Вели боротьбу з московськими елементами в білоруській мові та стояли за її максимальну польонізацію“.

Ми бачимо, в які нові фрази вбираються москалізаційні змагання Москви: білоруські „шкідники“, мовляв, не допускали пролетаріату впливати на розвиток білоруської мови!

Як приклад наукової методи при дискусії про доцільність інтернаціоналізмів та проти білоруських новотворів подамо такий уступ із книжки Д. Вольфсона:

„Для прикладу можна взяти таке слово як: „аліменти“.

„Алімент“ — один із замітніших успіхів політики советської влади в ділянці безпеки жінки від експлоатації. Конгрес т. зв. „Всесвітньої Ліги Сексуальної Реформи“, який відбувся в 1929. р. в Копенгагені і склався, здебільша, з буржуазно-ліберальних учених, змушений був визнати аліменти одним із важніших соціально корисних запорядків советської влади. А яким революційним гаслом проти патріархального побуту гомонить це слово у глухих кутках середньої Азії, де воно символізує кінець вічного поневолення жінки! Але ось демократичні пуристи беруть це соціально значіння слова та замінюють його соціально-неутральним, яке нічого не виявляє, словом — „утримання“. Другим іще яскравішим прикладом служить доля слова „експлоатація“, яке замінено „визиском“. На пленумі секції наукових працівників Льосік свого часу сказав, „що ця заміна потрібна, бо «експлоатації» в білоруському селі не розуміють“.

З такою „мовознавчою“ аргументацією тяжко дискутувати... Слово „аліменти“, старий, довоєнний термін „буржуазного Заходу“ — добре знаний і в царській Росії — тут стає тепер „революційним“!

Мовознавці весь час підносять: нарід чужих слів — не розуміє, — а комуністи відповідають:

„Це один із численних прикладів, як нацдеми в иривали з того чи иншого слова, яке будить у всіх країнах клясову ненависть до гнобителів, його революційне жало, замінюючи це слово клясово невиразним, епічно-безстороннім. Ось як розправлялися нацдеми із словами, які мають різко виражене клясове обличчя:

буржуазия — мяшчане	советский — радавы
бедняк — гальш, худак, злыдзень	баррикада — загародка, за- вал
беднота — галота	коммунизм — грамадзейства
пролетарий — бядота	интернационал — межнародня
крестьянство — мужыкі	і т. д.
совет — рада	

„Кілько дикої люті до революції, кілько тупої погорди до всього нашого ладу треба було мати, щоб додуматися до подібної творчости!“

Але ж і кілько нахабности треба мати — запитаємося ми, — щоб звичайнісіньке московщення білоруської мови вби-

рати в подібні шати та ще друкувати подібні речі в виданнях „Білоруської Академії Наук“?!

Подамо тепер кілька прикладів заборонених Москвою новотворів у білоруській мові (із поданих слів – перше білоруське є заборонене):

самаўрадаваньне — автоно-
 мия
 ратайства — агрыкультура
 букарнік — алфавіт
 збочаньне — аномалія
 зялейня — аптека
 майдан — арена
 пазадні — арьергард
 астоя — база
 цяжво — балласт
 апаяска — бандероль
 кніжня — бібліотека
 жыцьцёпіс — біографія
 амарока — галюцинацыя
 адзежня — гардероб
 зямляпісаньне — географія
 зямляведаньне — геологія
 мянокліч — девіз
 народаўладзтва — демокра-
 тія
 спаказ — дэманстрацыя
 схоў — дэпо
 кіраўнік — дырэктар
 разважаньне — дысэртацыя
 прамысловасьць — індустрыя

паласканьне — ірыгацыя
 паступовец — прэгрэсіст
 прыспор — процэнт
 назоў — тэрмін
 цяпламер — тэрмомэтр
 ходнік — тротуар
 моўніца — трыбуна
 сабетніцтва — эгоізм
 выправа — экскурсыя
 высылка — экспедыцыя
 вольнавук — экстэрн
 выцяг — экстракт
 вызваленьне — эмансцыпация
 сіла — энэргія
 дзаячас — эпоха
 упраўнік — адміністратар
 простаэтаўная — перпендыку-
 ляр
 роўналежнабочнік — парал-
 лэлограм
 падказьнік — сэфлер
 прыпадобленьне — асыміля-
 цыя
 слухальня — аўдыторыя
 лётнішча — аэрадром, і т. д.

„Одне з важнішых завдань, яке поклали собі нацдэміўскіх пурісты“, — піше далі Вольфсон, — „було - вітравіці з білоруськай мовы всякі элемэнт росьійскай мовы“ — і для пдтрыму цьога закіду наводіць такі прыклады (перше слово росьійскае, друге білоруськае, заборонене):

бумажнік — гамэтка
 больніца — лячэбніца
 вычлісленьне — чотаваньне
 вешалка — пачапэльчык
 рота — дружына
 родствэннік — крывіч

родной — кроўны
 жідкасьць — цякломіна
 бедняк — галыш, злыдзень,
 беднота — галота
 крэсьціянство — мужыкі
 совет — рада і т. д.

Бачимо відразу, що це слова білоруських селянських мас, які Вольфсон і Ко з погордою звать „патрыярхальна-пачцівымі дядзькамі і цёткамі“, і які тут борються з словами помосковлених російським царатом робітників!

Що за московський патріотизм проривається між рядками цих комуністичних „мовознавців“... Вони обурюються, наприклад на уступ, де Льосік доводить, що основниками „літературної“ (московської) мови були білоруські й українські діячі: Теофан Прокопович, Симеон Полоцький, Мелетій Смотрицький та ще німець Грот, що російська мова завмирає, як мертвою стала латинська мова“.

Про це невинне твердження Льосіка вони пишуть так:

„Ця ненависть до російського та „московського“ дає себе відчувати на кожному кроці, який роблять нацдемівські лінгвісти“.

Заборонено також у літературі народні приказки такого змісту: „Тату, тату, лезе чорт у хату“ — „Дарма, сынку, абы не маскаль; „З маскалём дружы, а камень за пазухай дзяржы“.

Розуміється, це контрреволюція, таксамо, як приклади: „обрусение“. „абмаскаліваніе“ у словнику Некрашевича-Байкова..!

„Ненависть до червоної Москви зовсім природно злучилася з нацдемівською гарячою симпатією до білої Варшави“ — каже Вольфсон. — „Усі їх намагання були спрямовані на те, щоб максимально польонізувати білоруську мову“.

Що всі ці слова вживалися десятиліттями в білоруській літературній мові, це московських мовознавців не цікавить... Але пригляньмося знову до кількох прикладів (перше слово російське, друге заборонене білоруське, як польонізм!):

земледелие — рольніцтва
артель — сябрына, суполка,
арцель
артельщик — супольнік, па-
ганяты
заряжай — набівай
жеребьевка — лёсаваньне
общенародный — паспаліты,
паспольны
община — супольня, грамада
отчина — бацькаўшчына,
айчына

пайщик — пайнік, супольнік
баллотировка — лёсы
кооперация — суполка
бесчинство — бусаваньне
аукцион — ліцытацыя
заседатель — асэсар
общее благо — паспалітае
добро
учредительное собрание —
устаноўчы сойм
колонизация — асадніцтва
дворник — брамнік

мысль — опінія	лесописьня — тартак
аркан — пастронак	носовой платок — насатка
багаж — пакунак	счеты — рахунак
горизонт — пазем	отношение — стасунак
литейный завод — гісэдня	оседлать — акульбачыць
металлоплавильный завод —	удобный — памысны і т. д.
гамарня	

Знову бачимо, що це слова десятиліттями вживані в білоруській літературній мові і споріднені з відповідними українськими.

Білорусинові Льосікові роблять навіть закиди, що він посмів у граматичній праці написати, що

„...білоруська мова в деяких своїх звукових і словесних особливостях зближається до польської мови“.

Навіть таке наукове об'єктивне ствердження, це вже контрреволюція!

І річ звичайна, в білорусинів усе зводиться також до „орієнтації на Захід“!

„Вислідом так зв. західньої орієнтації нацдемів було те, що вони викинули загально-принятий переклад слова «Белоруссия» на чужоземні мови як: »Weissrussland«, або »Russie Blanche« і замінили їх на введені німецькими окупантами »Weissruthenie«, »Ruthenie Blanche«. Ось ці терміни узаконені в наших офіційних виданнях“.

Бачимо, до чого добалакався московський комуніст! Його навіть не цікавить, що перші терміни можуть мати глибоке контрреволюційне значіння, нагадуючи про білогвардейську Росію, ні, йому конче йде про те, щоб ці терміни залишилися, бо вони в уяві чужинця викликають вражіння, що Білорусь і Росія це одне й те саме, що Білорусь це собі от так „уезд“ матушки-Росії. І пощо то комуністам було писати, що їм залежить на тім, щоб у термінах не було непорозуміння, щоб терміни були ясні, не двозначні, — коли тут цілком навпаки — московському комуністові на цій двозначності страшенно залежить, а ясність терміну „Ruthenie“ це — контрреволюція.

А ми вже бачимо й ту хвилину, коли Каганович і Фінкель вирішать, що, мовляв, і „Україна“ — це „собственно говоря“, „недоразумение“, і що краще було б повернутися до старого, ясного терміну, без відрубности — „Малороссия“...

Наступний відтинок білоруських „шкідників“ це — лексика. Всемосковська Академія Наук увесь час видає праці про старі московські грамоти, памят-

ники московської мови й літератури, і навіть старі українські пам'ятники. Але те, що москалі роблять, то це, розуміється — наука, коли ж це роблять українці, й коли вони опрацьовують свої старі пам'ятки, то це — спрямування літературної мови на фєвдалізм, козацькі хроніки, Слово о Полку Ігорєві, тощо.

Те саме і в білорусинів:

„Вони визначили для опрацювання передусім такі видатні пам'ятники, як Чудо Прєсвятої Богородиці межи субєлями, »Бєсїди сьвятого Макарія XVII. ст., »Казання білоруською мовою XVII. ст., »Катехизис Симєона Будного, »Оборона Берестейського Собору Іпатія Потія. Де ж тут займатися творами Леніна. коли насамперед поставлена проблема вивчення церковщини, самостійности, чистоти білоруської мови“?...

Яскравими — виїнятково яскравими прикладами є уступи, що показують, як і тут на комуністах „горять шапки“, а водночас ілюструють знану вже нам стару методу охрещиків „читати вь сердцях“:

„Ось ілюстрація того, як на сторінках »Граматики« Льєосік вів контрреволюційну пропаганду“, — пише знову Вольфсон.

„Настрої автора, у звязку з переможним соціалістичним будівництвом, формулюються так: »Хаджу-блуджу, хаджу-блуджу, як то сонца ў крузе; куды пайду, ці што раблю, а ўсє сэрца ў тузе (стор. 40), »Блуканьне на цєлає раньне« (стор. 32, 97), »Няхай плачам ў сіняй далі пєсьня разальєцца« (стор. 32, 129, 155), »Жалєм сьціскаюцца грудзі« (стор. 137), »Даль паўнютка ціхай смуты« (стор. 140).

„Чому такий сум, плач у нацдема? Ось відповідь: »Плачуць думкі па вьсьне, хочуць лепшай далі« (стор. 129)“.

Далі знаменитий Вольфсон і Ко кажуть таке:

„Сумуючи за капіталістичним ладом, Льєосік спеціально підібраними прикладами змагає показати, що ми ніяких досягів не маємо, що бідноті не помагаємо. Зрозуміло, що для нього основна фігура в селі — куркуль. Ось характеристичний приклад: »Па капєйцы ў дзєнь, куды хочаш, туды й дзєнь“ (стор. 107). Труднощі соціального розвитку таксамо знайшли відбиток у граматиці: »Вокалі разарєньне — ні табакі, ні курєньня« (стор. 32, 92), »Жыць весєла, да єсьці нечага« (стор. 56), Ані гарєлага шєлега няма« (стор. 89), »Бєз запасу ані часу«, »Ні самому. паглядзєць, ні людзям паказаць« (стор. 57), »У бьдзє

жаласьнікаў многа, да дапамагаючых нікога» (стор. 118), «Бывала горшае рэдка» (стор. 55). І тому Лёсік заклікае чытачів: «Браты, хай кожны пасьпяшае, адно нам думаць і рабіць» (стор. 77 і 147). Лёсік намовляе чытачів вірити в те, што не заўжды будуць «чэрці панаваць на сьвятым месцы», што наступляць для нацдемів краціі часі: «Загляне сонца і ў наша ваконца» (стор. 65, 98), «Будзье кірмаш і на нашай вуліцы» (стор. 107). У надзіі на той нацдемівський кірмаш» (празнік) Лёсік дае чытачэві параду, якою, треба прызнати, і він і його товариші зброі досіть уміло карыставалісь у свайі політычнай діяльнасьці: «Балей душой, а менш гавары...» (стор. 45)“.

І далі:

„Нацдеми не абмежуваліся самою магчывісьцю пашырыці свй вплыў чэрэз словнікі та граматыкі. Нацдемівські „мовознавці“ рекрутувалі свйх адептів і безпосереднішым спосабам. Будучы выкладачэм білоруськай мовы на історычна-літэратурных курсах НКА у 1921. році, Лёсік запрэпонуваў свйім слухачам напісаці твір на тэму: «Як я сябе пазнаў беларусінам». Кожна відповідь повинна була быці, за властвывім Лёсіковым словам, «сповіддў». Такымі сповіддўямі Лёсік вербуваў собі аднодумців. Ті відповіді, які прыпадаці йому особливо до душі, він негайно опублікуваў у нарком-освітськым органі «Вольны Сцяг», ч. 2., за 1922. рік. У цих відповідях буці присягі: «Чую душою сьвяту віру, што мінуці погані часі, што народ наш займае свое почэснае місьце між словянамі і т. д.». І в відповідь на «сповіді свйх слухачів» Лёсік распустыв таку ерэмяду: «Чи доживемо тієї хвільні, калі наш народ повернецца духом у свй рідный край, щоб почуці з велікою радісьцю свою власну національну творчісьць? Ні, нам цього не судылось! З нас не знято ще того прокляття прыроды, што было кинене на батьків нашых за страшну зраду свого народу. Бо за гріхі батьків прырода карае дітей іх аж у дэсьятому коліні. Мі ще не відпокутувалі того прокляття... Мі подібні до того жывіства, што його Мойсей вывів із землі египетськай... А чі не чуємо мі тепер, як зо всіх боків кажуць: «На што нам там Білорусь? На што нам кідаті тэ, до чого мі зывклі? Мі маємо тут свйі хаті, постыйный прытулок, а там — боротьба, змаганьня, сміх і знущаньня. Фараоны з вйськамі на колісьніцях, і темна невідома майбутнісьць!... Але й сильніше відчуваецца прыродна непрымірэннісьць. Ісьход почався, і він не спывніцца, і выведе, і поведе туды, куды клывчуць наші національнй пророкі...»

„Не треба було особлывшой прывіклывосты, щоб зрозуміці,

кого має на увазі Льосік під »фараонами з військом на колісниці...«

Так дотепно кінчають Вольфсон і Ко. Що щось подібне цивілізовані люди можуть писати в наукових працях і в виданнях Академії Наук друкувати — в це аж тяжко повірити...

Приходимо тепер до третього відтинку, до — правопису.

28. серпня 1933. р. Рада Народніх Комісарів Білоруської Советської Республіки оповістила декрет про зміни й упрощення білоруського правопису. Ті зміни й упрощення торкаються почасти фонетики, почасти морфології.

Офіційальні мотиви цього декрету зясовує, із тексту декрету і різних комуністичних заяв, білоруський учений д-р Ян Станкевич*) так:

1. Дотеперішній правопис білоруської мови, утворений білоруськими нацдемами (цим терміном охрещено в советах усіх свідомих і більш-менш активних білорусинів), утворив штучну бар'єру між білоруською й російською мовами.

2. Реформа усуває польські примішки, якими буцім то білоруська мова була попсована для відгородження відо впливів московської мови.

3. Реформа викидає з білоруської мови архаїзми, неологізми й вульгаризми, якими її начебто засмітили ті самі нацдеми.

4. Реформа має »рішуче влегшити масам засвоєння білоруської літератури«.

Окрім останнього мотиву, що має дидактичний характер, усі інші, як зясовує Станкевич, можна звести до одного загального висновку: завдання реформи є усунення „штучної“ межі між білоруською й московською мовою.

Всі ці подані московськими комуністами аргументи не мають жаднісінької підстави, і Станкевич у своїй аналізі показує, що реформа не тільки не влегшує масам засвоєння білоруської літератури, а навпаки, в великій мірі це засвоєння утруднює.

Бо тепер маси — поки засвоять білоруську граматику та правопис разом із усіма тими змінами, що їх реформа вво-

*) Dr. Jan Stankiewicz: Reforma gramatyki języka białoruskiego B. S. R. R. (Sprawy Narodowościowe Nr. I., 1934. r.); Dr. Jan Stankiewicz: Walka o język w B. S. R. R., ibidem.

дить, — мусять перед тим добре навчитися по-московськи.

Закиду польщення білоруської мови „нацдемами“ не вміщено в самому декреті. Зате сильно підносила його преса, виступаючи в обороні реформи та пропагуючи її в БССР. В цьому було помітне бажання використати почуттєвий момент.

Як же ж виглядає справа цього закиду в дійсності?

Білоруська мова, — признає Станкевич, — має деякі польські впливи, більші чи менші, в залежності від місцевости. На території Білоруси є місцевости, де не можна помітити ніякого польського впливу на білоруську мову. Вплив польської мови на білоруську літературну мову, здебільше спільну мову всіх білорусинів, був незначний. Обмежувався виключно до лексики. Тимто реформа граматики та правопису не могла усунути того, чого в них не було. А не було тому, що тільки в дуже небагатьох місцевостях позначився на граматиці білоруської мови вплив польської граматики. Автор першої практичної білоруської граматики та правопису Б. Тарашкевич, вихованець петербурзького університету, був далекий від польських впливів.

Не витримує критики й закид архаїзації білоруської мови, — пише Станкевич далі. — Довга перерва в XVIII. ст. між колишньою білоруською літературною мовою й сучасною мала той наслідок, що теперішня білоруська літературна мова розвинулася виключно на основі білоруської народної мови. Не було інтелігенції з фільольогічною освітою, що могла б була студіювати стару білоруську літературну мову та черпати з її багатого джерела. Тимто сучасна білоруська літературна мова більше, ніж яканебудь інша, позбавлена архаїзмів.

Нема літературної мови без неологізмів — каже далі Станкевич. — Є вони також і в білоруській літературній мові, але в невеликій розмірно кількості. Як скрізь, таксамо в білорусинів, трапляються такі мовні новотвори, яких не можна прийняти, але, об'єктивно слід констатувати, що такі новотвори в літературній мові не прийнялися. Можна також запитати, що спільного мають нові слова із зміною граматики та правопису?

Щодо „вulgаризмів“, то в цій справі могло б мати голос тільки білоруське мовне почуття — підносить справедливо Станкевич. — А московські „реформатори“ мають нахил трактувати як „вulgаризм“ цілу білоруську мову (наприклад, вони вважають за „вulgаризм“ „х“, „хв“ замість чужомовного „ф“ у таких словах, як: „хунт“, „хварба“). Отже ж реформа не усунула ніяких штучних бар'єр між білоруською й московською мовою, бо таких бар'єр не було, зате

усунула з практичної білоруської граматики багато природних бар'єр, що були перепоною до московщення білоруської мови.

З огляду на те, — виясняє Станкевич, — що реформа не має ніякого ґрунту у граматичній дійсности білоруської мови, її оборонці цілком не згадують про граматичні особливости білоруської мови. Ще добре, коли згадують про польонізацію, архаїзми та неологізми, бо це бодай належить до царини мови. Але найчастіше при обороні реформи говорять про здобутки революції, індустріалізацію, колгоспи, інтернаціоналізм, тощо. Виявляється в цьому виразне бажання змінити напрямок дискусій — таксамо, як це робили наші Кагановичі й Фінкелі.

* * *

Ми подамо тепер текст протесту Білоруського Наукового Товариства в Вильні проти цього декрету, що найкраще читачам покаже москалізаційну настанову білоруської правописної реформи.

ПРОТЕСТ БІЛОРУСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ПРОТИ ДЕКРЕТУ РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ БССР У СПРАВІ РЕФОРМИ БІЛОРУСЬКОГО ПРАВОПІСУ.

Рада Народніх Комісарів БССР оповістила в минському офіційному органі „Зв'язда“ з 28. VIII ч. 189 (4733) декрет „про зміни та спрощення правопису“. Цей декрет містить у собі двадцять вісім точок, що реформують білоруський правопис, і наводить такі мотиви реформи:

„...Білоруський націонал-демократизм, маючи на увазі свої буржуазні контрреволюційні завдання, провадив підривну шкідницьку роботу на господарському та культурному фронті, між иншим, також у ділянці мови, термінології та правопису. Націонал-демократизм докладав усіх зусиль, щоб відорвати білоруську літературну мову від мови широких білоруських працівних мас, створював штучну бар'єру між білоруською та московською мовою й осмішував білоруську мову різними середньовічними архаїзмами та буржуазними вульґаризмами. Теперішній білоруський правопис сильно засмічений указаними нац.-демівськими впливами, тимто й вимагає змін.

„Маючи на меті радикально усунути з білоруського правопису нац.-демократичні впливи та перекручення, влегшити

широким працівним масам вивчення білоруської літератури, звільнити школу від непродукційної праці при вивчанні білоруського правопису, маючи на меті дальший розвиток культури білоруської мови та цілковите підпорядкування білоруського правопису завданням виховання працівних мас у душі пролетарського інтернаціоналізму, Рада Народніх Комісарів БССР вирішила завести до теперішнього правопису такі зміни...“?

Не вважаючи на таке пояснення декрету, реформа, переведена Радою Народніх Комісарів БССР, має цілком інший напрямок, розуміючи інтернаціоналізм як підпорядкування білоруського правопису й мови нормам московського правопису та граматики, цілком незгідним ані з духом білоруської мови, ані з фонетичними принципами того правопису, що існував досі на всіх просторах Білоруси.

Напр., 2. точка нормує писання слів „не“, „без“: ці слова треба писати завжди через „е“, коли вони написані окремо, наче б то той факт, що „не“ й „без“, написані разом, чи окремо, зміняв їх вимову. В дійсности ж справа стоїть инакше. Напр., згідно з реформою, треба б писати „без дому“, але „бяздомны“. Але білорусин вимовить у обох випадках однаково, цебто „я“, а не „е“, як наказує декрет.

Точка 4: Не писати м'якого знаку поміж м'якими голосіvkами, напр., замість „сьнег“, дзьверы (згідно з давнім правописом) слід писати „снег“, „дзверы“ (згідно з реформою). М'який знак зберігати перед м'якими приголосіvkами тільки в тих словах, де його пишеться перед твердою приголосіvkою в називному відмінку, напр., „пісьмо“ — „на пісьме“. Це суперечить білоруській фонетиці. Бож, коли москалі пишуть „снег“, свет“, то таксамо й вимовляють. А в білоруській мові в таких випадках можна виразно почути м'яку приголосіvku, тимто писання „сьнег“, „сьвет“, „дзьверы“ було згідне з фонетичною засадою, бо відповідало справжній вимові.

Точка 5: Не писати м'якого знаку поміж подвійними приголосіvkами. Замість „насенье“, „галье“, „калосье“ і т. д. писати — „насенне“, „галле“ „калоссе“; замість „судзьдзя“ писати „суддзя“ здовжене „дз“ писати як „ддз“.

Здовжені або подвійні приголосіvki, як „нн“, „лл“, „сс“ та інші походять від словянських „нї“, „лї“, „сї“ та інших; коли

вони попереджують голосівку, то пригоlosівка уподібнюється до „j“. Тоді маємо в білоруській мові подвійну мяку пригоlosівку. Це можна виразно почути в живій білоруській народній вимові; писання подвійних пригоlosівок без мякого знаку суперечить білоруській фонетиці.

Точка 6: У сполуках „д“ у пні слова з „с“ наростків завжди зберігати „с“, отже замість „гарадзкі, грамадзкі“, згідно з декретом, треба писати „гарадскі, грамадскі“, цебто таксамо, як у московській мові.

Точка 7: пригоlosівок „г, ж, з, х, ш“ у географічних назвах не зливати з наростковим „с“, при чому „г, к, х“ змінити в більшості випадків на „ж, ш“. Одже ж: замість „праскі“, „чэскі“, „французскі“, „рыскі“, „каўкаскі“ треба писати „пращскі, чэшскі, французскі, рыжскі, каўказскі“, цебто так, як у московській мові, бо ж білоруська мова не знала досі ні такого правопису, ні такої вимови.

Точка 8: Для зазначення роздільної вимови пригоlosівок із наступною голосівкою завжди писати апостроф, — цебто: замість „зьява, зьесьці, зьехаць“ треба писати „з’ява, з’есьці, з’ехаць“, хоч білорусини в живій мові так не вимовляють. Як вийняток від цієї норми декрет передбачає тільки „л“, що після нього треба писати не апостроф, а мякий знак, напр., Ільіч (по-білоруському мало б бути, згідно з засадою подвійних пригоlosівок — Ільліч).

Точка 9: Інтернаціональні революційні слова не можна підпорядковувати засаді акання: „рэволюцыя“, „совет“, „комуна“, „большэвік“ та инш. В инших чужоземних словах „о“ переходить в „а“ на засаді акання.

Точка 10: Чужомовне (латинське „е“) передавати через „е“ (мяке), з вийнятком тих випадків, коли це „е“ (латинське) стоїть перед „г, ш“. Тимто, замість „методыка“, „фонэтыка“, „Амерыка“, „камэдыя“ — як досі вимовляли та писали білорусини, советський декрет наказує писати: „методыка“, „фонэтыка“, „Амерыка“, „камедыя“. Тут справа в латинському (або західньо-європейському) „е“ (э), що, разом із запозиченими словами, прийшло до нас безпосередньо з Заходу. Тимто ми вимовляли його так, як на Заході, цебто як „э“. Тільки москалі вимовляли це „е“ мяко (е). Отже ж і тут реформа ігнорує духа білоруської живої мови, наближуючи її до московської.

Точка 11: Чужомовні слова з „l“ (ль) писати, назагал беручи, „згідно з традиційно поширеною в БССР вимовою“,

цебто переважно твердо. Замість „мэтал“, „блянк“, „кляса“, „плян“, „дыплём“, слід писати „мэтал“, „бланк“, „клас“, „план“, „дыплом“. Тут знову маємо справу з перекрученням білоруської вимови, подібним до передбаченого в точці 10. Латинське „l“ прийшло до нас у словах, перенятих із західної Європи. Тимто ми вимовляємо його м'яко, як на Заході. Навпаки, москалі вимовляють його та пишуть твердо — як „л“. Отже ж і в цій точці реформа змагає до зближення білоруської мови до московської, про що згадано на початку декрету про реформу.

Та сама точка наказує писати в чужоземних словах після „с“ і „з“ — „і“, а не — „ы“, напр.: „марксiзм“, „сiстема“, „унiверситет“ і т. ин.

Точка 15: Такі чужомовні слова, як „пролетар“, „алюмін“, писати з кінцівкою „ий“, „ій“: „пролетарий“, „алюміній“. Білоруська мова не знає таких закінчень ні в іменниках, ні у прикметниках.

Точка 18: Іменники чоловічого року в родовому відмінку однини повинні, згідно з декретом, мати закінчення -а, -я; напр., замість „заводу“, „цэху“, „правапісу“, „Менску“ треба писати — „завода“, „цеха“, „правапіса“, „Менска“. На чому опиралися реформатори в цьому випадку, тяжко сказати, бо декотрі слова залишені, як вийняток, без змін. Ця точка дуже сильно калічить білоруську мову, бо такої вимови не можна зустріти ніде, ні в чистій народній білоруській мові, ні в мові літературній.

Точка 19: Не вживати рівнобіжних форм „-ом“, „-ох“ у давальному та місцевому відмінку чоловічого роду у множині. Цебто, завжди писати так: „кіраўнікам“, „братам“, „плячам“, або „кіраўніка“, „брата“, „пляча“. Згідно з загально відомою засадою білоруської фонетики такі закінчення повинні зберігати під наголосом „о“.

Точка 20: Редукувати закінчення залежних відмінків у числівниках „два“ та „дзьве“, „абодва“ та „абедзьве“, пишучи в усіх трьох родах: „двух“, „абодвух“, „двум“, „абодвум“, „двума“, „абодвума“, „на двух“, „абодвух“. Ця точка також суперечить живій білоруській мові, бо штучно зменшує багатство її форм. В останніх своїх точках декрет Народніх Комісарів БССР пропонує Білоруській Академії Наук у Мінську, що не брала ніякої участі в підготовчих працях до реформи правопису, докладно опрацювати поодинокі правила нового правопису, визначає реченць, коли Академія мала б

опрацювати та видати правопис, пропонує також усистематизувати працю над упорядкуванням правопису та термінології, а всім школам та видавництвам пропонує перейти на новий правопис від 15. вересня 1933. року.

Надзвичайні загальні збори членів Білоруського Наукового Товариства у Вильні, що відбулися 31. жовтня 1933. року, розглянувши всебічно цю реформу білоруського правопису, констатують, що

1. реформа забороняє зазначувати в білоруському письмі та білоруських друках наймаркантніші звукові особливості білоруської мови;

2. постанови декрету, замість тих білоруських закінчень при відміні іменників, що відповідали загальним тенденціям білоруської фонетики, заводять московські, незгідні з білоруською фонетикою;

3. наказ писати по-білоруському чужі слова згідно з московською вимовою порушує закорінену міцно в білоруській мові традицію зберігати первісну вимову, що її білорусини засвоювали органічно, згідно з тенденціями своєї фонетики;

4. переведена реформа є дуже шкідлива з педагогічного погляду, бо практично не тільки не полегчує, але навпаки, утруднює шкільне навчання, накидаючи білоруським дітям чужу, московську фонетику, замість рідної, білоруської;

5. молоді, яка засвоїть грамоту за новими правописними правилами, тяжко буде користати з білоруських книжок, виданих давніш, а тим, що знають заборонений тепер білоруський правопис, важко буде читати та писати за новим правописом, що радикально змінює звичну фонетику живої білоруської мови;

6. реформу перевела адміністраційна влада без порозуміння з виключно компетентними в цій справі білоруськими науковими установами та в гострій суперечности з солідарним становищем у справі білоруського правопису Білоруського Наукового Т-ва у Вильні та академічної конференції в справі реформи білоруського правопису, що відбулася в Мінську в 1926. році при участі найвидатніших фільольогів-ся-

вістів із території ССРСР та з закордону, а також при участі видатних білоруських учених, таких, як акад. Е. Карський, акад. Б. Тарашкевич та інші.

Маючи це все на увазі, надзвичайні збори Білоруського Наукового Т-ва у Вильні добачають у реформі акт суто політичний, який знехтував вимоги науки, зневажив білоруську граматику та вчинив насилу над живою білоруською мовою.

Мета цього акту є — злиття білоруської мови з московською та плянове систематичне московщення білоруського народу.

Зїзд рішуче протестує проти декрету советської влади з 28. серпня 1933. року та проти віднови на території Східньої Білоруси сумних традицій москалізаційної політики царського уряду.

Від імени робітників на ниві білоруської науки, згуртованих у Білоруському Науковому Т-ві, збори заявляють, що ці робітники у своїй творчій праці рішуче боротимуться з насилу, зробленою над білоруською мовою та наукою.

Збори звертаються до всіх незалежних учасників академічної конференції в Минську в 1926. р. з закликом приєднати свої голоси до цього протесту.“

※

Ми переглянули всі ті три відтинки московського наступу на білоруську мову й культуру й бачимо ясно, що в усіх цих випадках приклала Москва ті самі методи, що й до української мови.

Таксамо, як на Україні, так і на Білоруси, взагалі те саме становище: переважна трудова маса селянства говорить чистою білоруською мовою, а місто й частина робітництва, що є цілковитою меншістю в порівнянні з селянством, говорить по-московському, або напів по-московському. І тут Москва, таксамо, як і на Україні, намагається московську, чи напівмосковську мову міського пролетаріяту називати білоруською мовою й до неї приспособляти білоруську мову трудових селянських мас, бо ж вони — річ звичайна — відсталі, консервативні, архаїчні, а робітництво, мовляв, це майбутність...

Дарма що українська наука, з Грушевським на чолі, довила „безбуржуазність“ української нації, ця теорія до такої скаженини „привела московських комуністів, що вони цілими роками по всіх своїх публікаціях її поборювали.

Таксамо і в білоруській мовознавчій літературі є теорія про специфічну клясовість білоруської мови. Білоруський учений А. Харевич поставив теорію, що білоруська мова є мова специфічно клясова, що білоруська мова має свою „клясову відзнаку“, якою відрізняється від мов усіх інших народів, що білоруська мова є мова поневолених і експльоатованих мас. Харевич учить:

„Протягом багатьох століть білоруська мова була символом громадсько-клясових переживань робітничого, переважно селянського, стану. Білоруська мова... своєю чистою клясовою відзнакою викликала й буде викликати з боку буржуазії й буржуазно настроєної кляси рефлeksi незадоволення, рефлeksi гніву, ганьби й т. д. Коли ми порівнюємо білоруську мову з іншими мовами, як, наприклад, із московською, з польською, німецькою і т. д., яких увесь час рівно вживала і та і друга кляса в межах своєї нації, то ми щодо білоруської мови, завдяки її чистому клясовому характерові, бачили й бачимо таке більш властиве, в порівнянні більш стале зявище, як перехід її з умовного рефлeksu в енергію осередку. Білоруська мова, будучи своєрідним умовним рефлексом для широких робітничо-селянських мас..., робиться соціально-клясовим »раздражальником«.

Зрозуміло, що ця теорія доводить московських комуністів до такого самого шалу, як і теорія безбуржуазности української нації Грушевського.

Але на аргументи Харевича московські комуністи мало що знають відповісти. Йому закидають тільки, що він старається соціально-клясовий момент утопити в національним, загально народнім, і кажуть, що буцім так поступали свого часу й англійські, й італійські, й німецькі, й польські, й жидівські, й литовські лицарі одного загально-національного фронту.

Порівняння англійської, італійської, німецької, а то й польської мови з українською чи білоруською в бігу історичних століть це просто смішний аргумент, який указує на те, що московські комуністи не мають що поважного відповісти.

Білоруська, як і українська, селянська мова мусить бути „куркульсько-кулацькою“ мовою, бо цього вимагає інтерес московського пролетаріату, який, таким чином, аргументує конечність переслідувати одну і другу мову...

Автім, це в статті Вольфсона і Ко цілком ясно зазначено: „щодо московського пролетаріату справа стоїть досить ясно. Гегемонія пролетаріату в лінгвістичній ділянці здійснюється в міру тогс,

як робітнича кляса домагається гегемонії в усій культурній та ідеологічній сфері“.

Отже справа ясна. Диктатура пролетаріату в ССРСР це диктатура московського пролетаріату, а в мовній ділянці це диктатура московської мови — чемненько названа „гегемонією“.

*

Щодо польської мови, то советська мовна політика пішла тими самими шляхами, що й до української та білоруської мови, з тою тільки різницею, що частинно поробила уступки пуризмові в літературній польській мові, а) щоб партійна преса, яку пачкують до Польщі, була польським робітникам зрозуміла, та б) щоб польська суспільність не зчинила крику проти помосковлювання польської мови в ССРСР.

Та насправді помосковлення вже дуже далеко поступило... Бруно Ясенський у статті „O rewolucję językową“ звернув увагу на те, що польська мова робітників-поляків по містах рясніє москалізмами у словництві та фразеології. Він ударив на сполох та перестеріг Москву, що коли помосковлення польської мови поглибиться, то „польські маси в Советах не зможуть порозуміватися спільною мовою з пролетарськими масами фашистівської Польщі“. Для нас цікаве те ствердження Ясенського, що мова селян-поляків чиста, зате ту чистоту затратили цілком активні кадри польських робітників у щоденній громадській праці в рядах московського міського пролетаріату. Тимто Богуславський у „Mysl-i bolszewick-ий“ обороняє думку, що „польський пропагандист мусить передусім добре володіти чистою польською мовою, бо селяни-поляки домагаються, мовляв, щоб промовець так знав польську мову, як її знає ксьондз“.

Дамо кілька образків помосковлення польської мови з советської дійсности.

Урядовці говорять „o żyłcach (жильцы — mieszkańcy), którzy chodzą po korydorze-i orzą (орать = krzyczeć), a jak sroki (срок — termin) przyjdą, to nie płacą“. По робітничих клябах порозвішувані такі гасла: „niech żyje socjalistyczne sorewnowanie!“ (замість: współzawodnictwo socjalistyczne), або: „ani jednego bezprzyzornego!“ (замість: bezdomnego).

Польська преса повна таких термінів як: jaczejka, smyczka, czystka, pieredyszka, wydwiżeniec, poputczyk, chwostizm, та передусім у своїй фразеології сильно помосковлена. Із безлічі мате-

ріялу, оголошеного в мовних увагах: „Chwasty językowe“ (Kultura Mas 2—3, 1929) подаємо: „przychodzi się walczyć“, замість — „wyrada walczyć“; „produkcja do wojenna“, замість — „przedwojenna“; „wciągnięcie mas w budownictwo socialistyczne“, замість — „do budownictwa“; „konferencja rozprawiła się z oszczerstwami, bądźto by partja prowadziła politykę wojenno-feudalnej eksploatacji mas chłopskich“, замість — „jakoby...“; „wyjawili odchylenie prawicowe“, замість — „wykazali...“; „cudzych żywołów“, замість — „obcych“; „walka przyjmuje szersze rozmiary“, замість — „przybiera...“; „nie bacząc na to, że... (моск. не смотря на это...), замість „pomimo tego, że...“; „wzmocnić pracę w organizowaniu...“, замість — „nad organizowaniem...“; „dobrowolne grupy“, замість — „ochotnicze grupy“; „są to oddzielne, daleko nie pełne fakty“, замість — „bynajmniej nie pełne...“; „odchylenie prawicowe i jego nosiciele musimy zwalczać“, замість — „przedstawiciele, wyraziciele...“ (приклади з часопису „Myśl bolszewicka“, 4—5, 1929); „budują się kamienice“, замість — „wyrastają...“; „w każdym kroku...“, замість — „na każdym kroku“; „oto przekłada się kanalizacja...“, замість — „oto zakładają kanalizację“; „bałem się odrazu...“, замість — „rozczątkowo...“; „wymaga terminowych włożeń“, замість — „wkładów“; „dla gospodarstw drobnych, rozpylonych“, замість — „rozproszonych“; „Instytut wyniki naukowych badań rozprzestrzenia w masę“, замість — „rozpowszechnia“; „używając najohydniejszej роляжани antysemitkiej“, замість — „używając wyzwick...“: (приклади з часопису „Orka“, 54, 1929). Це важніші приклади, випадково вибрані з одного тільки числа кожної газети.

Дуже жива була коло 1929-30 р. у поляків течія пуризму, спрямована проти чужих слів та советсько-московських. Мовознавці жадали, щоб не казати: „plackarta“, а — „miejscówka“; не „rakhaus“, а — „składy“ і т. д. В журналі „Kultura Mas“ був постійний куток під гаслом: „Twórzmy polskie słownictwo radzieckie“. Там поляки шляхом анкети, „вигадування“ — сказав би Хвиля, — витворили такі терміни, як „łączenia“ для моск. „смычка“; „rozłączenia“ для моск. „разсмычка“; „czołowiec“ для моск. „выдвиженец“ і т. д.

Як бачимо, від самого початку Москва, з вище поданих причин, пішла на уступки й не спромоглася на те, щоб „самобутність“ та „відрубність“ польської мови від московської проголосити контрреволюцією... Таке було становище до 1930. р. Ще й тепер навіть, — як вислід попередніх пуристичних змагань, — мова польської преси в ССРСР досить чиста, хоча в кожному числі трапляються москалізми. Але пуристична течія

вже давно зліквідована. Останніми часами помічається нове зміцнення московщення польської мови. Ось декілька прикладів із видання: K. Śliwiński, „Na front“ (Państwowe wydawnictwo mniejszości narodowych U. S. S. R., Charków - Kijów, 1934.)*) „towaryszcz Matycki wygłasza referat, wciąż jedno podkreśla, na jedno papiera (моск. напирает, ст. 16); „dzień u gasał“ (моск. угасал, ст. 59; „dzień za dniem“ (замість — „po dniu“); „bo z nas soki będą ciągnąć znów“ (моск. тянуть соки, ст. 73); „wypalił strzał“ (моск. выпалить из ружья); „zasichał wiatr“ (замість — ustawał, ст. 80); „prowadzą na rozstrzał“ (моск. разстрел, ст. 119); і т. інші. В цьому виданні вже бачимо змагання до „схрещування“ мов польської й московської.

Коли взяти, з одного боку, під увагу, що міський пролетаріят Варшави ще й досі, по двацятьох роках визволення зпід московських впливів, вживає таких москалізмів, як: „czut'-czut“ (моск. чуть-чуть); „wobszcze“ (моск. вообще); „arjat“ (моск. опять); „naszczot“ (моск. насчет); „ili“ (моск. или); „krugom“ (моск. кругом) і т. д. — коли взяти на увагу, з другого боку, весь той багатющий матеріал, поданий Ясенським, то треба ствердити, що „здорова асиміляція“ польської мови робітників московським пролетаріатом та його мовою поступила вже досить далеко... Москва дбає за те, щоб помосковлення пішло прискішеним кроком. З початком 1936. року скасовано в Києві польський педагогічний інститут, що приготавляв кадри учителів, та зліквідовано інститут польської пролетарської культури при ВУАН, де мали свій малий осередок і польські мовознавці...

* * *

Це московщення в формі „уніфікації термінології“ та цілковитої утраквізації населення переводить червона Москва й серед всіх інших народів ССРСР. У татар „націоналістичне шкідництво“, цебто оборона татарської мови перед московщенням, називається „султангалівщина“ і „сагідулимщина“. В Узбекистані опозиція проти русифікації називається „джагатайщина“ і т. д.

Хочемо трохи ближче зясувати москалізаційну працю большевиків щодо тюрксько-татарських мов, а також щодо Карелії та Інгрії. При цьому обмежуватимемось тільки останніми даними.

Цікаву методу прикладає Москва до тюрксько-татарської мови. Тут вона змагає спершу до „парцеляції“ мови,

*) Зазначаємо, що приклади беремо із збірки поезій, де мова, здавалося б, повинна була б бути особливо чиста. *Л. С.*

витворюючи з кожного говору-наріччя „нову літературну мову“. Розуміється, такій „новій літературній мові“ бракує „термінів“ — і, розуміється, мова московського пролетаріату „радо віддає всю свою термінологію на її услуги“... Таким шляхом Москва нищить стару літературну мову, як „витвір дожовтневої буржуазії“, що виявив свою відпорність супроти царської москалізації, і навпаки, вганяє в нові, створені літературні мови глибоким клином „термінології та уніфікації“ московську мову.

Пригляньмося насамперед до боротьби кримських татар за рідну мову.

У жовтні минулого року відбувся третій зїзд, присвячений справам наукової й літературної мови кримських татар. На цьому зїзді культурно-освітній комісар Кримської Автономної Республіки Александрович оголосив свої проекти щодо розвитку літературної мови кримських татар. Цей проект ділиться на три частини:

1. боротьба з націоналістами в обороні розвитку літературної мови кримських татар;
2. створення сприйнятливих можливостей для розвитку мови;
3. безпека мови сильними організаціями.

У першій частині своєї промови Александрович дуже гостро виступив проти „націоналістів“, кажучи, що попередні конференції з рр. 1927. і 1929. відбувалися під їх впливом, закинув їм, що стараються творити літературну мову під впливом турецької мови й, через велику ненависть, не допускають до татарської мови московських слів, а через те відсувають її від комуністичних впливів.

Александрович зажадав, щоб до татарської мови впроваджено багато московських слів, при чому мусіли б бути збережені всі властивості московської мови щодо граматики та наголосу. Чужу термінологію треба брати, на думку Александровича, не з безпосереднього джерела, а тільки з московської мови, відповідно вже змінену, змосковщену. Така мішанина татарської й московської мови має бути літературною мовою кримських татар, за проектом большевицького комісара!

Говорив Александрович і про „опрацювання“ (читай: московщення) поточної мови татарського населення в Криму.

У третій частині своєї промови Александрович підносив, що всі літературні й наукові інституції в Криму мусять бути в тісному звязку з аналогічними установами в Москві й Ленінграді.

Читаючи це, можна сміливо твердити, що московщення провадиться тепер безоглядніше, ніж за часів царату.

Промови Александровича й інших на зїзді були теж повні нападів на націоналістів. Усі вони зводяться до одної мети: знищити кримських татар, їх національну відрубність, культуру й мову.

На зїзді відчитано вривки нової татарської поезії, де знаходимо повно московських слів, які не мають нічого спільного з науковою термінологією, а є звичайними „москалізмами“...

*

Справа мови в Ідель-Уралі (в казанських татар) виглядає подібно.

В роках 1920—21. утворили татари свій інститут літературної та технічної мови, що опрацював татарську термінологію на підставі народньої мови.

Проти цієї термінології московські комуністи ввесь час воювали, — аж 1933. р. прийшов наказ, яким влада скасувала цю термінологію, що її довгі роки татарські трудові маси вживали, і впровадила насильно термінологію московську. Тепер це московщення ще поглиблюється.

В татарському часописі: „Культура й Освіта“, ч. 158. (1935. р.) поміщена редакційна стаття про розвиток термінології в татарській мові, де в чотирьох точках зясовані його напрямні. Ці чотири точки комісар освіти ось як вияснює:

1. треба вчитися нових слів (цебто, московських), а старих (цебто, куркульсько-народніх) вистерігатися;
2. соціялістичну термінологію взяти без змін із мови московської;
3. наукову термінологію теж узяти із мови московської;
4. коли в татарській мові немає якого слова, то не дозволено його утворювати, а теж треба просто брати з московської мови.

В тому самому часописі подані теж чисельні дані щодо відсотку „москалізмів“ у термінології. Виходить, що пересічно на 200 термінів — 179 з московської мови!

Все це московщення супроводиться, розуміється, комуністичною балаканиною про те, що це саме й є „розвиток“ татарської мови, а всю боротьбу татарської молоді проти цієї, їй незрозумілої, термінології проголошено контрреволюцією.

Тепер кілька слів про питання мови в Туркестані.

Після створення нової азбуки повсталала там нова установа т. зв. „Центральний Комітет нових абеток“. Його завдання мало бути — перевести латинізацію. Насправді його значіння багато важніше, ніж зміна письма, а саме він має — впливати на розвиток мови й культури тюрксько-татарських народів.

На останньому зїзді Центрального Комітету, що відбувся 17. серпня 1935. р., виявлено його властиве завдання, а саме, завдання Комітету є:

- а) контролювати розвиток культури й мови, чи йде він згідно із советизацією країни;
- б) стверджені помилки виправляти.

Кажучи просто, завдання Комітету — московщити мову й культуру.

В советській пресі можна читати, які постанови щодо цього видає советський уряд. Говорячи про Туркестан, він стверджує, що там панує, коли мова йде про впровадження нової абетки й термінології, велика анархія. Стверджує також, що ціла культура й письменство знаходяться під впливами „націоналістів“. Тому саме постановляє приборкати впливи націоналістів, завести нову абетку та термінологію інтернаціональну, московсько-комуністичну. Щоб осягти цю мету, вирішує перекласти класичні твори марксизму й лєнінізму, а перекладачі цих творів мають слова, для яких немає аналогічних у місцевій мові, брати дослівно з мови московської.

Совети вважають за справу великої ваги створити нові „літературні мови“, щоб не допустити до розвитку одної літературної мови в Туркестані, — хоча для повстання такої мови є всі дані в минулому, і в цьому напрямку йшов розвиток у сучасности — бо спільна літературна мова була б висловом „національної ідеї“... Тимто завдяки „Центральному Комітетові нових абеток“ із одної тюрксько-татарської мови створено — 70 окремих мов на всій советській території! („Казакістанская Правда“, 28.VIII., 1935.). Тепер треба створити нові літературні мови до тих 70-ох говорів. Творення цих літературних жаргонів відбувається так: за основу беруть мову помосковленого пролетаріату даної країни, а слова, яких ця мова не має, заступають знову таки чисто московськими.

Так, через поділ мови тюрксько-татарської на 70 нових, московська мова стає знаряддям сполуки між цими мовами!

Таким чином, роз'єднуючи туркестанців, москалі втискаються до їх мови й культури, вони роблять іще один крок наперед на шляху московщення й так створюють собі опору для панування Москви на туркестанських землях.

А туркестанська література починає підупадати, бо молоді письменники, яких висилають до Москви, повертаються помосковщені й займаються передовсім перекладом советських творів на власні „мови“.

Така є діяльність „Центрального Комітету нових абеток“. Є це старе царське „обрусеніє“ — тільки під зміненою вивіскою,

*

Дуже складне мовне питання в Північному Кавказі. який заселює цілий ряд племен, що вважають себе національно за одне ціле, — за горців Кавказу.

Тут Москва не хоче допустити до об'єднання азбуки — щоб навіть такого обеднального чинника не було, — далі Москва хоче за всяку ціну витиснути тюркську мову, як мову державну-міжплеменну, а на її місце впровадити московську мову — як мову державного апарату.

Мовне питання було одною з перших справ, що до його вирішення приступило північно-кавказьке громадянство відразу після березневої революції 1917. р. Спершу це питання поладжено тільки в ділянці національної школи, бо на широку скалю не дозволяли тогочасні політичні обставини.

Окремою постановою 1-го загально північно-кавказького зїзду в Терк-Кала (Владикавказ) у травні 1917. р. вирішено створити два типи початкових шкіл: нижчий та вищий. Мовою навчання в нижчій школі обох типів мала бути „рідна мова“, цеб-то — племінна мова кожного окремого племені. Тюркську ж мову заведено до початкових шкіл вищого типу, починаючи з першого таки року навчання. Питання мови середньої школи поминено мовчанкою. Зате постанова передбачала розв'язання проблеми північно-кавказької азбуки. А саме: „Всі верховинці Кавказу повинні прийняти за основне арабське письмо, з додатком тільки спеціальних літер для звуків, яких у арабській азбуці немає, але з умовою, щоб однаковим звукам у мовах верховинців відповідали однакові графічні знаки“.

Цебто, зїзд вирішив перевести на Північному Кавказі уніфікацію азбук, якої большевики, не вважаючи на бажання й домагання північно-кавказького громадянства, досі ще не здійснили.

Під советською владою Північний Кавказ поділено, як відомо, на цілу низку „автономних областей“ та Дагестанську Сов. Соц. Республіку.

Цю парцеляційну політику переведено в найширшому обсягу й у ділянці мовного будівництва.

Північно-кавказьке громадянство тільки в Дагестані мало змогу висловити свої погляди на справу спільної мови. У склад Дагестану ввійшло кілька різномовних племен. Інші „автономні області“ Північного Кавказу сформовано на засаді одномовності, тимто їх населення, в умовах советського режиму, де для зносин між окремими частинами „соціалістичної батьківщини“ служить „мова пролетарської революції“ — московська, — це населення не мало нагоди висловити свого погляду на справу спільної мови. Це була б уже безсумнівна „контрреволюція“!

В Дагестані, при обмірковуванні в 1923. р. питання спільної мови, за єдину державну мову визнано мову тюркську. В резолюції Дагкому ВКП(б) 1930. р. цю постанову схарактеризовано як вияв політики „куркульської верхівки та буржуазно-націоналістичної інтелігенції“, які провадили боротьбу „з розвитком соціалістичної революції, що відбулася під проводом московського пролетаріату“.

В 1928. році постанову 1923. року переглянуто під безперечним натиском московського центру. Використовуючи релятивну свободу, що існувала ще тоді на окраїнах, „провідна верхівка“ дагестанських комуністів зберегла мовний стан посідання майже без змін, замаскувавши це відповідним добором фраз. Становище „верхівки“ відповідало в цьому випадку поглядам населення, висловленим підчас тримісячної дискусії, що попереджувала постанову*).

В постанові 1928. р. є, між иншим, такі пункти (див. газ. „Красный Дагестан“ із 28.ІІ. 1928. р. і ч. 5-6 журналу „Северный Кавказ“):

§ 1. Народности Дагестану, здавна об'єднані у своїй масі в суцільні племена зо старою племінною культурою, осілі та хліборобські, повинні сприймати соціалістичну культуру рідними мовами.

§ 6. А тому, що всі дагестанські народности історично злилися в одну економічну цілість і мають готову мову

*) Трохи докладніше розглянена ця дискусія в чч. 1, 2, 4 та 5—6 журналу „Северный Кавказ“.

для міжплемінних зносин — мову тюркську, визнається за необхідне, щоб співробітники апаратів центральних, партійних, советських, професійних, кооперативних та інших громадських організацій, в інтересах якнайкращого обслуговування широких працівних мас, поруч із московською мовою, що є мовою московського апарату, опанували на приписаний реченець і тюркську мову в одному з її дагестанських говорів“.

В наступному, сьомому параграфі зазначено, що московська мова, як мова, що „в новому ладі позбулася характеру мови завойовників“, як мова, мовляв, „найбільш революційної частини всесвітнього пролетаріату“, залишається мовою центральних апаратів, а також мовою звязків із союзними федеративними органами та установами і всіма братніми народами.

Вирішено також справу азбуки. Азбука повинна бути латинізована та спільна для всього Дагестану.

Взявши на увагу, що бажання московського центру було усунути тюркську мову в Дагестані з позиції міжплемінної мови та заступити її московською мовою — „мовою жовтня“, а також піднести всі місцеві наріччя, піднаріччя та говірки до ролі самостійних мов, зрозуміємо, що постанова з 1928. р. Москви вдоволювати не могла.

І справді, 1930. рік приніс радикальні зміни в мовному будівництві Дагестану, попереджені основною „чисткою“ провідного апарату місцевої організації ВКП(б).

Тюркську мову, всупереч майже загальним бажанням населення, висловленим у 1923. та 1928. рр., позбавлено ролі міжплемінної мови та зведено її до ролі одної з місцевих мов. Роля „спільної міжплемінної мови“ припадає від того часу неподільно мові московській. Одночасно Москва виявила свої парцеляційні тенденції. Постанова 1930. р. (див. „Красный Дагестан“ з 2. VIII, 1930. та ч. 5—6 журн. „Северный Кавказ“) передбачає створення в Дагестані 28 (!) окремих письменств — цебто офіційно стверджує самостійну ролю всіх наріч, піднаріч та говірок Дагестану. Політична тенденція цього плану не вимагає пояснень.

Ось так, на прикладі мовної боротьби в Дагестані, бачимо, з одного боку — взіреть мовної політики большевицької Москви на Північному Кавказі, а з другого боку — прояви боротьби з цією політикою місцевого населення.

Бачимо також стежки, якими йде північно-кавказька націо-

нальна думка до поалагодження мовного питання. Політика Москви це політика парцеляції та московщення; політика Північного Кавказу змагає до консолідації не тільки національної, але й мовної.

Ми вже згадали, що інші „автономі області“ Північного Кавказу не мали спромоги висловити свого погляду на мовне питання підчас обмірковування цієї справи в Дагестані. Зате ці області дуже енергійно виявили свої змагання до мовного об'єднання Північного Кавказу підчас переходу на нову т. зв. латинізовану абетку.

В більшості автономних областей Північного Кавказу заведено нову латинізовану абетку зараз таки після большевицької окупації країни.

Цю реформу переводили московські „спеціалісти“, її вислідом було створення дуже великої кількості альфабетів.

Окремі алфавети подіставали наріччя тієї самої мови, напр., іронське та дігорське наріччя (або скоріш говірки) осетинської мови, чеченці та інгуші, східня та західня говірка адугейської мови й т. ин. Ці „реформи“ досі ще не покінчилися. Напр., у 1934. році створено окрему абетку для абазиської говірки абхазької мови, не вважаючи на те, що латинізований абхазький алфавет існує вже довше, ніж 10 років. Щоб зрозуміти справжні тенденції цієї політики, треба мати на увазі, що з погляду фонетичного північно-кавказькі мови дуже подібні одна до одної. Але советська влада послідовно переводить політику парцеляції.

Ця політика зустрілася в цьому випадку з енергійним спротивом. Від самих початків заведення латинізованих алфаветів північно-кавказьке громадянство домагалася їх уніфікації. Шодо цього місцеві комуністи виявляли цілковиту солідарність із найширшими народними масами. Під впливом громадської думки при крайвиконкомі Північно-Кавказького Краю (давньої номенклатури, цеб-то перед поділом на „Озівсько-Чорноморський Край“ та теперішній „Північно-Кавказький Край“), створено так званий „Крайком нового алфавету“, а при ньому „Комісію для уніфікації латинізованих алфаветів Північного Кавказу“. Головою комісії призначено тубольця — Омара Алієва, але Комісію переповнено московськими „спеціалістами“, що мали „допомагати націоналам“ у вирішенні справи уніфікації.

На кількох „краєвих конференціях у справі уніфікації алфаветів“ представники північних кавказців уперто домагалися негайного переведення уніфікації, але раз-у-раз зустрічалися

з опором учасників конференцій москалів (проф. Яковлева, проф. Бурлакова та ін.), що раз-у-раз покликувались на яке-небудь технічне міркування, раз-у-раз знаходили якусь прикличку, щоб уніфікацію відкласти. Підчас дискусій північно-кавказька частина конференцій покликувалася навіть на вимоги „соціалістичної ощадности“, доказуючи, що заведення однакового письма для цілого Північного Кавказу дасть змогу раціоналізувати та вдешевити продукцію й ремонт машин для писання.

Справу уніфікації алфаветів Північного Кавказу обмірковували також у „Всесоюзному Ц. К. нового алфавету при ЦІК ССРС“, де на засіданні Ради Національностей ЦІК ССРС 24. листопаду 1932. р. Джелал Коримасов, член компартії від 1903. р., вигнаний із Дагестану після ухвалення мовної постанови 1928. р., зазначував, що „конче потрібна уніфікація письменства народів Північного Кавказу та Дагестану з участю Абхазії та Південної Осетії“ („Правда“ з 6. XI. 1932. р.).

А проте, не вважаючи на всі згадані заходи, не вважаючи на те, що для переведення уніфікації вже багато разів устанавлювано остаточні реченці, зуніфікованого алфавету Північного Кавказу досі ще немає. Не скрізь переведено уніфікацію навіть у межах тієї самої мови. Зуніфікований алфавет мають тільки від 1932. р. осетини, а від 1934. р. інгуші та чеченці.

Зуніфікована абетка для адугейських говірок мала бути заведена вже в 1928. р., але цієї реформи не переведено ще й досі (1935. р.). В Дагестані без упину творяться нові алфавети: в 1935. р. створено нову абетку для „табасаранської мови“ (в дійсності піднаріччя нюринського наріччя). В 1934. р., як ми вже згадували, створено окрему азбуку для абазинців, що говорять говіркою абхазької мови.

Ось так виглядають особливості мовної проблеми на Північному Кавказі, що випливають із фактів мовної різноманітності Північного Кавказу та москалізаційної мовної політики советської влади.

Особливо падають у вічі москалізаційні методи советської влади при складанні термінологічних словників.

Північний кавказець, комуніст Ахмед Тлюхняєв, критикуючи видані вже на Північному Кавказі „національні“ термінологічні словники, пише:

„Ці словники мали бути словниками громадсько-політичних термінів. А проте, це словники національно-московські, а не словники громадсько-політичні, термінологічні“... Трохи далі він замічує: „Ухил великодержавного московського

шовінізму в справах національної термінології виявляється в намаганні завести до даної національної мови чужомовні терміни в необмеженій кількості та в незмінній формі. В національних областях прихильники прищеплення до даної національної мови чужомовних термінів, як на єдине джерело створення нової національної термінології, вказують на мову московську, забуваючи цілком про міжнародню термінологію“

Далі Тлюхняєв пояснює, як воно виглядає в практиці, а як приклад наводить термінологічні словники.

„У практиці вони переносять до національної мови московські слова, не змінюючи їх форми, навіть відмінкових, родових та інших закінчень, а міжнародні терміни в формі московської вимови без ніякого приспособлювання до граматичних та інших особливостей даної національної мови“ („Революция и Горец“, серпень 1931 р., ч. 8, стаття А. Тлюхняєва: „Создание национальной терминологии — важнейший участок культурной революции в нацобластях“).

Але, на думку московської частини советських урядовців на Північному Кавказі, навіть такі термінологічні словники пройняті „буржуазно-націоналістичним духом“.

Напр., якийсь Сердюченков у термінологічній праці на Північному Кавказі добачає „вплив націоналістичних ухилів“. Йому не до вподоби, що декотрі терміни запозичені з сусідніх мов, з поминенням московської мови. Згадуючи про це, він запитує: „Що це значить в умовах Північного Кавказу?“

Переходячи до правопису міжнародніх термінів (за міжнародні терміни він уважає напр., слово „официально“), він пише:

„Коли ми звернемо увагу на систему правописних норм, яких додержується нацпреса Північного Кавказу та Дагестану, то й тут сконстатуємо незаперечну наявність націоналістичних ухилів“ („Революция и Горец“, ч. 6-7, червень-липень, 1933. р., стаття: „Решительно разгромить нацдемовскую контр-революцию в языковом строительстве“).

Остаточо всі майже термінологічні словники, видані досі на Північному Кавказі, виключено з ужитку. Визнано, що вони „клясово невитримані“.

Переслідування та підзорливість щодо „націоналістичних ухилів“ у ділянці мови доводить до неймовірних нісенітниць.

Це помітне особливо на сторінках т. зв. „національної преси“, цебто газет, що виходять місцевими мовами. Перелякані редактори цих газет, боячися стягнути на себе страшний закид злочинної зміни міжнародніх термінів, що ввійшли до советського побуту, раз-у-раз поміщують вислови такі, як „день материнства и младенчества“, „международное юношеское движение“ і т. ин. у їх московській вимові, друкуючи тільки ці слова не кирилицею, а латинницею.

Не диво, що люди, які не знають московської мови, не можуть часто-густо зрозуміти того, що надруковане в газеті їх „рідною мовою“.

Одна з найважливіших метод советської „термінологічної“ роботи, це — усунення з північно-кавказьких мов арабських термінів, які повходили до цих мов за давніх часів та стали їх невідомою частиною. Ми вже згадували, що переслідують запозички із сусідніх мов, навіть дуже споріднених. Напр., чеченцям заборонено запозичувати в інгушів, інгушам у чеченців і т. и. Заборонено творити нові слова, коли їх у даній мові немає. В усіх таких випадках слід звертатись до джерела московської мови й там шукати слова, якого бракує, або відповідника слова, яке „треба виключити з народнього вжитку“.

Характеристичні є подробиці московщення Дагестану. Там „губернатором“ є товариш Цехер (тепер він уже в Узбекистані, де допомагає товаришеві Бавманові). Він зібрав учителів Дагестану й виголосив їм цілу промову про велике значіння московської мови для Дагестану, де, мовляв, „націоналісти“ не звертають на неї уваги.

„І треба ж вам нарешті зрозуміти“, — казав він — „що тепер московська мова це — не мова Миколи II. й його місіонерів, а мова великого Леніна“-

А один учитель відповів йому на таке „сногшибательное заявление“: „Ну і какая же разница?!“

Зводячи підсумки, можемо сконстатувати, що советський уряд переводить на Північному Кавказі послідовну політику московщення місцевих мов, намагаючися штучними заходами спрямувати мовний розвиток у неприродному напрямі.

*

Таку саму політику ми бачимо і в Азербейджані. Зараз же після окупації Азербейджану московськими військами видано декрет про заведення московської мови навчання в високих школах країни. Наказано також у початкових школах.

викладати московську мову, яку був усунув із них національний уряд.

Це викликало боротьбу, в якій брали участь навіть найвидатніші азербейджанські комуністи, як, напр., секретар азербейджанської компартії Ханбудагов та інші.

Пізніше тодішній диктатор Азербейджану Кіров зміцнив іще навчання московської мови в початкових та середніх школах, мотивуючи це тим, що в високих школах викладовою мовою буде московська...

Рівнобіжно з цим московщенням, комуністи почали захищати вживати азербейджанську літературну мову, що має тисячелітнє письменство. Вони протиставляли їй її власні говори та наріччя, створюючи таким шляхом багато нових „літературних мов“. Розвинувши широку „парцеляційну“ діяльність, Москва водночас висунула відоме нам уже гасло: „культура соціалістична змістом, національна формою“*).

Але зазначився й погляд незгідний із цією теорією, — левбедівська теорія й тут має своїх прихильників. Прихильники цього погляду доводили, що зміст означає форму. Форма соціалістичного змісту повинна бути соціалістична. А мова соціалістичної культури московська, тимто не повинно бути ніяких інших національних форм, цебто мов. У газетній полеміці*) прихильників цього погляду заспокоювали тим, що національна форма це тимчасове явище, переходове до спільної мови.

У дальшій москалізаційній діяльності Москви в Азербейджані можемо розрізнити три фази:

1. Висунено теорію, що національні терміни азербейджанської мови є висловом магометанської февдальної й капіталістичної культури. А що тепер ми переживаємо добу соціалістичної культури, а мова цієї культури московська, то цілу термінологію слід запозичити з московської мови**).

2. На 12. зїзді азербейджанської компартії та на 7. зїзді компартії Закавказької Советської Федерації ухвалено такі постанови: „Визнати московську мову, мову Леніна-Сталіна, за мову, яка об'єднує (об'єднюючий язук) усіх 15 націо-

*) Див. „Бакинський Рабочий“, стор. 5, грудень, 1927. р.

**) Див. „Правда“, 9.VII., 1934. р.

нальностей Азербейджану та цілого Закавказзя. Для скріплення інтернаціональної солідарності народів Азербейджану поліпшити навчання московської мови в Азербейджані“.

3. В останній добі мовна політика Москви — це безнастанне поглиблювання московщення, з яким населення всіма засобами бореться.

На 8. зїзді советів Азербейджану в січні 1935. р. голова Совету Народніх Комісарів Рахманов визнав у своїй доповіді „жалюгідне становище московської мови в азербейджанських школах“, домагався безошадної боротьби з націоналістами, які, мовляв, не дають змоги викладати московську мову, й закликав до інтенсифікації навчання цієї мови*).

Всередині минулого року комуністи зчинили ще голосніший крик у справах мовної політики. Вони обурювалися, що в усіх азербейджанських школах навчання московської мови йде дуже погано, й домагалися зміцнення боротьби з „націоналістами“ та поліпшення педагогічних кадрів**).

Останній шкільний декрет Сталіна та Молотова з 4. IX. 1935. р. передбачає ще більше зміцнення навчання московської мови в немосковських школах.

*

Подаємо тут ще кілька даних про т. зв. „мовне шкідництво“ в Карелії й Інгрії, — цікавих тим, що й там Москва товче ще досі імя Скрипника.

Восени 1935. р. Москва знову повела широкий наступ, щоб відобрати карельській людности Східньої Карелії та фінській людности Інгрії їх національні права. Щоб усунути останню перешкоду й гальму для москалізаційної політики, яку московські можновладці хочуть увести в життя, вони відкликали зо Східньої Карелії тих своїх урядовців, що виявили нахил до „національного комунізму“.

Під кінець серпня оповіщено, що Центральний Комітет комуністичної партії відкликав із Східної Карелії секретаря краєвого комітету партії, фіна К. Ровіо. На його місце призначено П. І. Іркліса, родом із Риги, який передтим не був ніколи у Східній Карелії. У висліді доходжень Іркліс і секретар ленінградського обласного комітету М. С. Чудов піднесли свої обвинувачення перед V. загальним зібранням карельського краєвого комітету.

*) Див. „Бакинський Рабочий“, 8—16. січня. 1935. р.

**) Див. „Комуніст“ (тюркською мовою), Баку, 4. VII, 1935.

Обвинувачення, піднесені проти Ровія, „голови Ради“ Гілінга та їх карельських і фінських товаришів, полягають у тому, що вони „виявили ухил у бік місцевого націоналізму“, цебто „викривлення ленінсько-сталінської національної політики“, та що вони „занедбали виховувати народ у дусі пролетарського інтернаціоналізму та советського патріотизму“, а навіть давали заохоту „фашистам“. У своїй промові Чудов прирівняв Ровія і Гілінга до їх українського товариша — Скрипника.

Як колись на Україні, так тепер у Східній Карелії, вся річ у наступі Москви на цю мізерну культуру „національну своєю формою, а інтернаціональну змістом“, культуру, яка досі могла втримуватися під захистом тієї теорії, що знаходить свій вислів у цих словах Леніна та в федеративному укладі Советів.

Насправді обвинувачення обіймали ось що:

Місцевий провід не подбав про те, щоб школярі й урядовці засвоїли собі московську мову. Був теж наказ, щоб у фінських школах деякі предмети викладали московською мовою, і щоб „карельці та фіни, головно активні, навчилися московської мови“; тимто теж „навчання московської мови стає обовязкове для активних карельців та фінів“ (постанова V. загального збору краевого партійного комітету). Вислід такий, що ряд шкіл на землях чисто карельських перемінено на школи московські.

Комуністів, що прибули з Фінляндії, обвинувачують у тому, що вони протегували фінів на шкоду москалів. Вирішено направити цю „помилку“, даючи наказ відповідальним урядовцям спровадити до Східньої Карелії з інших частин Советського Союзу в більшій кількості фахових спеціалістів і „поборювати енергійно місцевий патріотизм і національну вузькість у цьому питанні“ (та сама постанова).

Преса й советські обвинувачі намагаються справу подати так, наче комуністи, що прибули з Фінляндії, самим інтересам карельців принесли шкоду своєю національною комуністичною діяльністю, а не тільки „советській батьківщині“ та „ленінсько-сталінській мові“. Що воно зовсім не так, на це вказує факт, що поміж обвинуваченими находимо комуністичних провідників карельського походження (Юссієв, Петров і инш., перший кол. голова Центр. Викон. Комітету, від двох років на димісії); з них частині вдалося викрутитися, признаючися до своєї помилки й прирікаючи покаятися. Насправді, між карельською людністю трапляються „явища гідні догани“, що карельці замінили мос-

ковські прізвища, які дала їм московська влада (як Петров, Беляєв і т. инш.) на прізвища карельські, що карельські урядовці-комуністи відмовилися приймати документи московською мовою й т. инш. Вирішено заборонити організувати клуби, партійні секції, пропагандові мітинги й т. инш. окремо для карельців і для москалів.

Цими указами Москва намагається перешкодити відокремленню карельців від москалів, і їх із ними змішувати. А водночас старається що-раз більше віддати Східню Карелію під опіку партійних органів у Ленінграді, хоч ця країна повинна бути автономною республікою (всю цю „чистку“ організовано з Ленінграду).

Суворість, із якою нищать національне почуття карельців, виникає з постанови згаданого загального збору, якою наказано, щоб усі шкільні книжки були наново перевірені, і щоб усіх членів партії, зокрема тих, що прибули з закордону, і тих, що приділені до пропагандової служби, піддано допитові, а потім усунено, коли новий режим не вважатиме їх за певних; щоб виховано нових громадян для побороювання місцевого націоналізму і для пропагування „мови Леніна і Сталіна, мови великої советської батьківщини, мови світової революції“.

Після загального збору партії пішла чистка далі у клубах комсомолів, у видавництвах, по редакціях газет. Скрізь усувати карельців і фінів (і тих, що були вродженцями краю, і комуністів, що повернулися з Фінляндії, Злучених Держав, Канади) і заступали їх москалями або помосковщеними тубільцями, виселявали у глиб Росії сотні робітників-спеціалістів, що їх колись звербували були за кордоном, і на їх місце прислали москалів.

Коли 7. листопаду зібрався Центральний Виконавчий Комітет Карельської Автономної Соціалістичної Советської Республіки, йому сповіщено, що голову народніх комісарів Східньої Карелії (голову ради) д-ра Едварда Гілінга*) відликано зо Східньої Карелії, і що збір має вибрати на його місце когось иншого. Обрано Павла Івановича Бушуєва. Це правда, що той останній з походження карелець, але родом він із маленької карельської кольонії недалеко Москви (у Тверській губер-

*) Часописи повідомляють, що Гілінг згинув смертю Скрипника, застрелений по дорозі до концентраційних таборів; за иншими відомостями, Гілінга, таксамо, як колись Грушевського, тримають у Москві.

нії) і геть-чисто помосковщений. При тій самій нагоді усунено велику кількість державних урядовців.

У фінських околицях лєнінградського району, в Інгрії, що не належить до Карельської Автономії Соціалістичної Советської Республіки, переведено таку саму чистку також у повітових управах і по школах, і тут далі йде московщення.

Виселювання карельської людности з рідного краю тягнеться далі від місяця березня 1935. р. За відомостями, одержаними від утікачів, кілька тисяч осіб із південної частини Східньої Карелії вислано. Ще в останніх днях вересня можна було бачити цілі кольони автомобілів, які перевозили до залізничних станцій засланців із прикордонних околиць. Таксамо в Інгрії, звідкіля цього року вислано 7 до 9 тисяч осіб до Туркестану на плянтації бавовни в околиці Альма-Ата. Із Східньої Карелії перевозять їх до західнього Сибіру в околиці Томська.

Минуло саме 15 років від того часу, як у Дорпаті підписано мировий трактат між Фінляндією й Москвою, де Москва забезпечувала карельській людности Східньої Карелії „право розпоряджати собою“, таксамо, як і деякі ближче означені права щодо установлювання місцевої управи, вживання своєї рідної мови, забезпечувала культурну автономію для фінів у Інгрії. Гріхи Москви супроти цього трактату були предметом дискусій у 1922—23 р. в Союзі Народів, але справа мусіла впасти, бо Москва не була тоді членом жєневської установи.

*

Згадати годиться накінець іще про долю румунської мови в УСРР. Большевики станули на тому становищі, що „єдиний румунський народ“ і „єдина румунська мова“ це теж „буржуазна вигадка“, і утворили окрему „молдавську мову“, ущасливили її новим правописом (який різниться від правопису румунської літературної мови) та повпроваджували до неї цілу купу таких „інтернаціональних термінів“, як: *piatiletca, udarnik, colhoz, sovhoz, propagandistul, politehnizația, culacul, comsomolul, bolșevicul* і т. д.

*

Усі ці приклади доповнюють і вияснюють методи й цілі московської мовної політики. Щодо мети тієї політики сумніву бути не може.

У світлі цих міркувань дуже цікава доля жидівської*) мови в Советській Україні.

*) Термін „жидівський“ не має в українській мові образливого відтінку — зовсім навпаки, як у московській.

„Вісті ВУАН“ 1934 № 2. у статті „До підсумків єврейської мовної наради“ приносять подробиці про 4-денну нараду, зорганізовану Інститутом жидівської пролетарської культури. ВУАН, спільно з редакцією газети „Штерн“ (орган ЦК КП(б)У і НКО УСРР), де невтомний А. Хвиля виступав із великою доповіддю, насиченою багатючим матеріалом про „аналіз проблем класової боротьби на єврейському (й почасти й українському) мовному фронті“.

Справа жидівської мови видається нам тим цікавою, що жиди не займають якоїсь суцільної території, що їм бракує „куркульської“ підстави мужика для їх мови. Вони порозсипувані малими острівцями по цілій Україні, Білоруси й інших советських краях, вони здані на могутній, безнастанний вплив оточення, вони, з природи речі, мусять бути „утраквістичні“, — далі, й мова їх — середньовічний німецький говір — просякла польонізмами й москалізмами. Яка ж є мовна політика Москви щодо жидівської мови?

Їх мовознавець Штеф писав колись: „Смішно, коли нам підносять жадання щодо пролетарської культури. Жидівська культура сама по собі найбільш пролетарська“. А й інші жидівські діячі, комуністи, твердили, що жидівська мова завжди була мовою пригночених мас, якою жидівська буржуазія не говорила...

Але Хвиля й тут найшов недотяг... — „правий ухил“. Та що найдотепніше, це — „лівацько-ліквідаторський ухил“. Читаємо: „Рішучу відсіч нарада дала також і шкідливому лівацько-ліквідаторському ухилу, що останнього часу виявив себе в єврейському мовному будівництві. Цей ухил полягає в проголошенні боротьби проти слів німецького походження в єврейській мові, у заміні узвичаєвих слів літературної мови російськими словами, у безоглядному викорчовуванні всіх слів гебрайського походження з єврейської мови.“

„В обгрунтуванні цієї теорії і приктики прихильники її допустилися величезних політичних помилок. У тезах тов. Каменштейна було твердження; ніби наявність багатьох германізмів у єврейській мові може бути використана німецьким фашизмом на випадок інтервенції. Тов. Хвиля нагадав Каменштейнові, що німецькою мовою писав свої твори Маркс, що німецькою мовою друкується підпольна „Роте Фане“, і запевнив, що трудящі маси Радянського Союзу, в тому числі і єврейські, дадуть рішучу відсіч всім зазіханням фашистів на нашу соціалістичну батьківщину“.

В першій хвилині з диву не виходимо: Хвиля проти москалізмів? У чому справа?

Справа в тому, що, після розвалу релігійного життя жидів, від 18 років іде повне винародовлення жидівського робітництва, — воно геть чисто все московщиться, говорить якоюсь жидівсько-московською мішаниною. Це стверджувано на нараді так, що „відстала частина єврейського робітництва, не маючи ще постійного зв'язку з єврейською пресою і книжкою, не гаразд розуміє літературну мову...“.

„Жидівські націоналісти“ хотіли б цю „відсталу частину єврейського робітництва“ — а вона є превеликою більшістю — для жидівства, врятувати, узаконюючи в жидівській літературній мові його москалізми замість германізмів, польонізмів та нових євреїзмів (гебраїзмів) теперішньої літературної мови.

Але помосковщені жидівські робітники — вони стали вже „станом посідання“ Москви, вони вже говорять мовою „Леніна-Сталіна“, тимто Каменштейн не налякає москалів сміхотворною небезпекою, що „германізми єврейської мови“ може використати німецький фашизм на „випадок інтервенції“...!

Хвиля й московські комуністи добре розуміють, що тут у „змаганні до москалізмів“ захований: „правий ухил“! Їх не обдуриш...

Тимто (далі, стор. 44, там-таки) ясно видруковано:

„Зовні ліва фраза цих ухильників справді допомагає маскувати по суті право-опортуністичну психіку прихованих єврейських націоналістів перед здоровою асиміляцією, що відбувається серед певної частини робітництва.

Це «лівацтво» сприяє націоналістичному прагненню будьщо «врятувати» цих робітників для єврейської мови, бодай жаргонізуючи її“.

Доля жидівської мови найкраще показує, куди змагає мовна політика Москви: до здорової асиміляції (так це тепер по-„пролетарському“ зветься), а по-нашому: до московщення.

Старий московський царат був чесніший — він називав речі по імені...

*

Ми зясували в окремих уступах перебіг московщення мов поневолених народів ССРСР. Вся ця насила не найшла ще свого відгомону в західній Європі. А проте, з факту, який нижче наводимо, можемо зміркувати, що пролетарська Москва має, на меті „спопуляризувати“ свою уніфікацію передусім там

де ще й тепер залишилися симпатії до царської Росії, а саме — в Чехословаччині. „Український Тиждень“ ч. 51. з 1934. помістив таку нотатку про виклад колишнього большевицького співробітника, проф. Р. Якобсона, засимільованого жида, родом із Москви.

„Єдина мова для ССРСР. В Братиславі 29. XI. 1934 р. відбувся виклад д-ра Якобсона, доц. Масариковаго університету в Брні, на тему „О мовних проблемах у ССРСР“. Доповідач, що симпатизує з реформами большевиків, направленими до знищення мовного „сепаратизму“ й „зближення“ окремих національних культур, відкрив багато таємниць щодо большевицького єдинеделіства, направленого в першу чергу проти України. Пан Якобсон тішиться тому, що „совітам удалося побороти дуже болючу проблему сепаратизму та стремління українців і білорусів утворити штучну греблю між собою й великоросами“, що добачає в утворенню відрубної від московської, української й білоруської термінології. Довідуємося, що лінгвісти ССРСР уже дорозумілися щодо уніфікації наукового й технічного словника обов'язкового для всіх народів ССРСР (!) і переглядають термінологію ботаніки, біології, сільського господарства, фізики, зоології, математики, історії, географії й т. п.“

Треба сподіватися, що п. Якобсон проголосить війну „чеським мовним шкідникам“ і пуризові та переконає чесько-словацьку фільольогію щодо кінечности „уніфікації“ й чеської та словацької термінології та мови — з „єдиною мовою ССРСР“.

*

Зясувавши мовну політику Москви супроти поневолених народів, уважаємо тут за потрібне запізнати читачів із поглядами Леніна на ролю московської мови в колишній Росії; вони дадуть нашим читачам найкраще уявління про те, що теперішня мовна політика советської Москви віддалилася від поглядів Леніна і, навпаки — зблизилася до традиційних засад Пурішкевича.

У своїй статті »Либералы и демократы в вопросе о языках« (Сочинения, т. XVI, ст. 595) Ленін цитує передвоєнну газету „Русское Слово“, де висловлювано думку, що за долю московської мови в Росії не треба турбуватись, бо, мовляв, розвиток капіталізму і звязаний з цим економічний хід спрямовуватимуть народи Росії до вивчення мови, найвідповіднішої для торговельних зносин. „Певне“ — писала ця газета — „навіть ніхто з ворогів помосковщення народів Росії не буде сперечатися, що в такій велетенській державі, як Росія, должен быть один общегосударственный язык, и что таким языком... может быть только русский“.

Ленін заперечує це з обуренням :

„Льогіка навиворіт! Маленька Швайцарія нічого не траить, лише виграє від того, що в ній немає одної загально-

державної мови, а є їх аж три: німецька, французька й італійська. В Швейцарії 70% населення німці (у Росії 43% москалів), 22% французів (у Росії 17% українців), 7% італійців (у Росії 6% поляків, 4½% білорусинів).

„Коли італійці в Швейцарії часто говорять по-французьки в спільному парламенті, то вони роблять це не з мусу, під натиском якогось поліційного закону (такого в Швейцарії немає), а просто тому, що цивілізовані громадяни демократичної держави самі воліють мову, зрозумілу для більшості. Французька мова не викликає ненависти в італійців, бо це мова вільної цивілізованої нації, мова, що до неї не примушують огидливими поліційними засобами.

„Чому ж »велетенська« Росія, куди різноманітніша, страшенно відстала, мусить гальмувати свій розвиток, зберігаючи якийнебудь привілей для одної мови; коли вона хоче догнати Європу, то хай покінчить зо всіма привілеями як можна скоріше, як можна повніше, як можна рішучіше.

„Національна програма робітничої демократії: безперечно жадних привілеїв для жадної нації, для жадної мови; рішення справи політичного самовизначення народів, цебто державного відокремлення їх, цілком вільним, демократичним шляхом; видання загально-державного закону, за яким кожна спроба, що намагалася б в чімнебудь перевести привілей для одного з народів або нарушувала б рівноправність народів чи права національних меншин, проголошувалася б незаконною й недійсною — і кожний громадянин держави мав би право жадати припинення таких заходів, як протиконституційних і кари для тих, хто б їх переводив у життя“.

ХІ.

ІДЕОЛОГІЧНА ПІДСТАВА МОСКАЛІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕРВОНОЇ МОСКВИ.

Як царська Росія мала своїх учених, що мали за завдання виправдовувати московщення України й Білоруси, відмовляючи обом мовам права самостійних словянських мов (всі ті Флорінські, Соболевські, Ляпунови й т. д.), так і червона Москва має їх у особі Н. Я. Марра, ідеолога для своєї мовної політики.

Спершу нам треба вияснити суть мовної політики партії московських комуністів.

Її дуже добре зясовує Сталін у своїй промові на XVI зїзді ВКП(б). Він тоді сказав, що розвиток національних культур повинен іти з новою силою із впровадженням і закоріненням загальноосвітнього початкового шкільництва в рідній мові. Тільки з розвитком національних культур можна буде справді прилучити відсталі національності до справи соціалістичного будівництва... „Може показатися дивним“, — сказав Сталін — що „ми, прихильники злиття в майбутньому національних культур в одну загальну (і формою і змістом) культуру з одною спільною мовою, що ми водночас є прихильниками розквіту національних культур у даній хвилині з періоду диктатури пролетаріату. Але в цьому немає нічого дивного. Треба дати національним культурам розвинутися й розвернутися, виявити свої тенденції, щоб утворити умови для злиття їх в одну спільну культуру з одною спільною мовою. Розквіт національних формою й соціалістичних змістом культур в умовах диктатури пролетаріату в одному краю для злиття їх у одну спільну соціалістичну (і формою і змістом) культуру з одною спільною мовою, коли пролетаріат перемаже в усьому світі, й увійде в життя соціалізм, — у цьому саме суть діалектичності питання, поставленого Леніном про національну культуру“.

Ось це є ціль большевицької мовної політики, — розуміється, нас дуже це мало потішає, коли Сталін делікатно каже, що це злиття в одну спільну мову й культуру має щойно наступити після перемоги комунізму у світі...

Досвід „Радянської“ України в ділянці правних підстав своєї державної суверенности з Москвою, — досвід, що наявно показав нам, як ця Україна із становища нібито суверенної держави дійшла до Постишевської губернії, показав також, як Москва розуміє „самоопределение вплоть до отделения“...

Досвід Українського Народу в ділянці мовної політики Москви пішов у тому самому напрямку. Московські комуністи розуміють, що комунізм на всесвітню мірку може й не переможе — отже треба бодай задля високого ідеалу майбутнього комуністичного людства з одною спільною мовою й культурою, — поки-що зреалізувати одну спільну мову й культуру на всесоюзну мірку — значить, усемосковську — в мові Леніна і Сталіна — щоб приготувати матеріял для тієї спільної мови всього людства — на випадок перемоги комунізму.

Сучасна Москва має теж свого Флорінського в особі Н. Я. Марра, що недавно помер. Його наука проголошена офіційальною наукою, з якою всяка дискусія є контрреволюцією.

Діяльність покійного мовознавця треба поділити на дві частини:

а) довоєнну-наукову, коли цей знавець кавказьких мов пішов слідами західньо-європейських учених і дав цінні праці для вияснення взаємин між кавказькими мовами;

б) комуністично-агітаційну, коли він на „спеціальне замовлення“ Москви дав „новое учение о языке“, що має стати науковою „основою“ для уніфікаційно-москалізаційних змагань Москви на обширі ССРСР в ділянці мови.

Марр теж просто пише (в передмові до: По этапам яфетической теории, Москва-Ленинград, 1926. р.): „Батьківщина нової науки не університет і не академія — а життєві соціально-економічні умови без жадних обмежень, із їх масовістю та класовістю боротьби“...

Марр проголосив усе індоевропейське мовознавство і всі його досяги за буржуазну нісенітницю... Вся теорія індоевропейської пра мови,

з якої потім порозвивалися всі мови індоєвропейської родини — це для нього одна велика дурниця. Це, мовляв, те саме, як коли б хто казав, що „Волга випливає з Каспійського моря“. Буржуазні лінгвісти весь історичний розвиток мов поставили на голову, а саме вони виводять із індоєвропейської прамови окремі мови індоєвропейської родини, а отже Марр доводить, що саме є навпаки: мови повстали по різних закутинах заселеної людьми території і сполучалися схрещуванням у мови, з яких потім протягом тисячеліть витворилися теперішні мови.

Але й теперішній стан розвивається в тому самому напрямку. І таксамо, як із безлічі мов повстало розмірно мале число теперішніх мов, так і тепер різні мови згодом зіллються в одну мову, спільну, — а це злиття тісно зв'язане для Марра з перемогою комунізму на цілому світі.

Нам цей образ добре відомий, він нагадує нам, як то колись Пушкін пророкував, що „славянські ручьї сольються вь русскомь морѣ“...

Ось як сам Марр зясовує свої думки:

„За яфетичною теорією, людство не починало з одної мови, але йшло й іде до єдності мови цілого людства. Яфетична теорія вияснює шляхи цієї еволюції мутаційного порядку, ряд змін одної системи іншою, і техніку кожної типологічно нової системи, що зближала й зближає нас до майбутнього типу єдиної мови... Індоєвропейці, виходячи з поняття єдності прамови, будували піраміду горою вділ, щоб від одиниці йти до многости, широкої розборсаности різнородних форм людської мови, а яфетидольог, виходячи з однаковости ступеня розвитку всіх мов, численних і незміцнілих у своїй формації, йде до наростання певними шляхами спільної єдиної мови“.

Правда, Маррові не вдалося позискати ні одного прихильника між європейськими мовознавцями для своєї теорії, навпаки, — вони одною лавою відкинули цю фантастичну балаканину*).

) З великого матеріялу подамо тільки найсвіжішу критику Маррових теорій і то мовознавців-марксистів.

В „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris“ (1935, N 108, t. XXXVI) в критичному рефераті, підписаному званням санскритологом Жюлем Блюком, на працю: „A la lumière du marxisme, Paris, Etudes internationales, 1935, читаємо:

„П. Соважо показує на прикладі Марра, що немає марксистського мовознавства, бодай немає його досі; і не вважаючи на зусилля зясувати

Та ми хочемо дати тут слово для в'яснення „нової науки про мову“ двом комуністичним мовознавцям і життєписцям Марра: В. Б. Аптекареві і С. Н. Биковському.

В. Б. Аптекар („Н. Я. Марр и новое учение о языке“, Москва, 1934 р.) пише:

„Нема ні одної мови, ні одної системи мов, що повстали би в ізоляції, без зв'язку з іншими мовами, в одному гльотогонічному процесі. Нова наука про мову розв'язала в головніших частинах питання про місце, що його займають усі мовні системи в цьому процесі. Вона означає всі мови не як продукти незалежної, т. зв. расово-культурної творчості в відокремлених первісних джерелах — прабатьківщинах, а »як нашарування« окремих етапів розвитку людської мови, що відповідають основним етапам в еволюції господарського життя, суспільних форм і відповідної матеріальної та настроювальної техніки“ (на кінці подана цитата самого Марра з праці „Яфетическая теория“).

С. Н. Биковський („Н. Я. Марр и его теория“, Ленсоцэкгиз, 1933. р.) пише:

„Н. Я. Марр відкинув ідею прамови, пранароду й прабатьківщини. Якісні, структурні різниці мов він поставив у зв'язок із історичним їх розвитком, а не з расою, щєбто в'яснив основні, загальні, типові різниці, як основні етапи в розвитку мови. Виявилось, що яфетичні мови це — система, конкретний виплід одного з найстаріших ступенів у розвитку мови. Індоевропейська або прометеївська система мов була, як виявилось, виплодом іншого пізнішого ступеня в розвитку мови. У зв'язку з цими тезами, Н. Я. Марр установив, що різні національні мови — це різні варіанти різних історичних ступенів у розвитку мови“.

Отже, як бачимо, на цїлій земній кулі є один мовний процес — а національні мови це є тільки різні відміни ступенів розвитку мови, що знову пов'язані з відповідними ступенями розвитку економічного життя.

З цього виходить, що немає „відрубних і самобутних“ від московської мови мов у цілому ССРСР, а тільки є окремі національні мови, що є відмінами різних ступенів розвитку

й навіть, наскільки можливо, оправдати яфетизм. йому доводиться яфетизм осудити не тільки в ім'я мовознавства, але і в ім'я марксизму“.

мови, — які знову пов'язані з відповідними ступенями розвитку економічного життя в ССРСР!

Значить: найвищий ступінь займає московська мова, мова пролетаріату й соціалізму, — „ц'лком природно“, й частина робітництва на Україні, Білоруси, Кавказі заговорила теж тою мовою, бо вона вже „дозріла“ до того високого ступеня розвитку економічного ниття, — нижчі ступені: це всі інші мови, в першій мірі: українська й білоруська, „мови куркульські“, „відповідного куркульського ступеня розвитку економічного життя“. Але не тратьте надії, українці й білорусини! Шлях до вищого ступеня мови московського пролетаріату для вас відкритий! Ось така суть тої науки Марра, висказана мовою будня.

Пригляньмося ще до таких уступів „яфетической теории“ Марра:

„Всі слова всіх мов, наскільки вони є продуктом одного творчого процесу, складаються всього тільки з чотирьох елементів, кожне слово з одного або двох, рідше трьох елементів, у лексичному складі, якої б там не було мови, немає слова, що містить у собі щось, що було б більше за ті чотири елементи. Ті чотири елементи назначаємо правописними латинськими літерами a, b, c, d, — вони, ті, що передтим ми їх означали племінними словами SAL, BER, YON, ROШ, є підставою формальної палеонтологічної аналізи кожного слова“.

Ця теорія чисте божевілля.

Але як на неї задивляються комуністичні московські мовознавці, бачимо із згаданої праці В. Б. Аптекаря: „Н. Я. Марр и новое учение о языке“ (ст. 91):

„Відкриття лінгвістичних елементів і їх використання у процесі дослідної праці над історією слів, що є великою заслугою Н. Я. Марра, не тільки дозволило йому незвичайно прискорити біг формальної палеонтологічної аналізи велетенського лексичного матеріялу великої кількості мов різних систем, але воно підвело міцну базу й під цілу складну фонетичну техніку нової науки про мову, техніку порівняння великої кількості подібностей і неподібностей мовних зявищ, зумовляючи дальший розвиток матеріялістичної лінгвістики“.

Ось тут ми маємо підстави матеріялістичної комуністичної лінгвістики — цього прикладу хай буде досить. Усяка критика її метод є проголошена контрреволюцією й фашизмом у ССРСР, а для нас усяка полеміка — зайва.

В переконанні московських комуністів Марр розгромив усю

індоєвропейстику! Він показав і викрив, на їх думку, „всі брехливі антинаукові її основи й реакційний, буржуазний характер і імперіялістичну суть“!

Марр поставив питання: „Чи можна, зберігаючи підстави советської суспільности, провадити далі індустріалізацію країни, не урегулювавши питання про мову?“

Ось як Марр уявляє собі впорядкування питання про мову в СРСР, ось які напрямні виставляє він для мовної політики московської влади:

„Яфетидольог не може відступити від тої точки погляду, що розвиток мов іде від різnorodности до єдності, а не навпаки, що самі звукові закони, зокрема закономірні кореспонденції — це зявища пізніші.

Або ще ясніше:

„...питають: яка є суть яфетичної теорії? Я відповім так: суть її в тому, що, виходячи з історизму різно- й навіть багатостадіяльних діб, вона дала, побудовану методом діалектичного матеріалізму, науку про мову, викрила єдність повстання елементів мови й розвитку їх у мову, повстання форм, що мають, разом із господарством, у результаті боротьби й перемоги пролетаріату, перетворитися в єдність мовидумання з єдністю світового господарства й її бази“.

Отже ціль, мету розвитку мов Марр цілком ясно ставить, він заспокоює московських комуністів, що, мовляв, розвиток „національних слів“ у СРСР веде до „уніфікації“.

Марр каже, що:

„навіть товариші, які вже глибоко просякнуті ідеологією нашої актуальної громадськости, добачають проти річчя між безперестанним походом людства до єдності позаклясової суспільности з єдиною мовою, щєбто до уніфікації мови, і такою подивугідно дбайливою, суспільною роботою над плеканням і розвитком велетенської кількості ніколи передтим незнаних літературних мов, що так нечувано розгортається по цілому нашому Союзі. Неначе божевільні хочуть створити зайві перешкоди на дорозі поступу людства. Розуміється, за браком спеціальної освіти і правильних уявлень із історії мови в товаришів із подібними побоюваннями немає зрозуміння того, щоб справді заваджає уніфікації мови, і щоб, навпаки, сприяло і сприяє уніфікації“.

Марр заспокоює московських комуністів, що так званий

„розвиток національних мов“ у ССРСР має одну ціль — уніфікацію мови.

Але для досягнення уніфікації потрібно, на думку Марра, не тільки правильної мовної політики, але треба й конкретно опанувати всю складну техніку мовознавства.

Марр учить:

„Техніка в добі реконструкції рішає про все — поставив провідне гасло тов. Сталін. Ця вказівка улюбленого вождя світового пролетаріату є директива і для ділянки мовного будівництва, в якій большевики також повинні опанувати техніку мови й думання“.

Марр ясно визначає завдання для комуністичного мовознавства:

„Завдання сучасного мовознавства є: вивчити техніку мовної творчості для полегшення і прискорення процесу мовної уніфікації, який тепер здійснюється, і який, без огляду на всі зигзаги, твердо йде крок-у-крок із процесом уніфікації світового господарства“ („К происхождению языков“).

Ми бачимо, що головне завдання тієї нової техніки комуністичного мовознавства є — уніфікація мови.

Єдність мовно-історичного процесу в теоріях Н. Я. Марра є не тільки абстрактним теоретичним твердженням, а навпаки, вона, на його думку, відкриває безмежні перспективи для практичної роботи в ділянці мови та вказує на багатющі можливості і шляхи до здійснення їх у житті, при мовному будівництві ССРСР.

Тимто московські комуністи думають, що вже й тепер цілий ряд важливих питань, які в'язуться з уніфікацією мови в майбутності, вже є практично актуальними проблемами, котрі Москва покликана розв'язати. А саме — уніфікація технічної й наукової термінології, уніфікація різноманітних графічних систем, регуляція орфографічних систем, „проблем мови, літератури, соціалістичного реалізму“(!). Ну, і розуміється, нищення „штучних бар'єр“.

З'ясовуючи, скажемо, що Маррова наука про те, що людська мова йде від „многоязычия к единству языка“ цілком збігається з марксистсько-ленінською наукою про єдину

інтернаціональну культуру майбутнього з перемогою соціалізму на світову мірку.

Одним із могутніх засобів прискорення цього процесу повинно, на думку Марра, бути саме комуністичне мовознавство.

Нам слід іще згадати, що Марр виставив теорію, наче вже в перших етапах розвитку звукової мови наступала „скрещенность языков“. Тимто, очевидячки, комуністи вважають, що і в теперішніх добах це природний шлях розвитку мов, і ми є свідки тепер того, як Москва намагається перевести спробу „скрещенности“ білоруської й української мови з московською мовою та злити їх в одну.

Теорія Марра, це найкращий доказ на те, що московські комуністи зробили мовознавство зброєю московщення цілого СРСР. Мовознавство має продовжувати помосковлювання поневолених народів, захиплюючи їм, через теорії Марра, повну байдужність до рідної мови, вмовляючи в них, що йде одна спільна мова людства, що рідні мови не мають жадної вартости, і що залишається одне: відразу заговорити „на общепонятном пролетарском русском языке“.

Ця ідея одної спільної мови — це теж ненаукова фікція, призначена для плянового обезцінювання всіх мов поневолених народів.

Науково ця ідея є нісенітиця, що перечить науковим дослідям над мовою взагалі.

Бо ж це ясно, що, коли б навіть тепер ціле людство заговорило однією мовою, то за п'ядесят років було би знову певне тільки само мов і народів, як тепер. Ми ж вияснили в попередніх уступах, що на мову впливає і клімат, і природа і характер народу, який втворюють деякі особливі умови.

Доля латинської мови, що розпалася на португальську, еспанську, катальонську, провансальську, французьку, ретороманську, італійську, сардинську, румунську, доля теперішньої англійської мови — від якої американська мова вже досить далеко відбігає — це переконливі приклади.

Це якась справді божевільна ідея: мови всього людства перетворити в якусь одну машину, яка продукувала б увесь час тільки один і той самий рід товарів. Така „машинізація“ мови виключала би в засаді всякий розвиток мови і противиться взагалі основним законам життя мови.

XII.

УКРАЇНСЬКА МОВА В СОВЕТСЬКІЙ УКРАЇНІ.

Зясуємо собі тепер, на тлі історичних українсько-московських взаємин та сучасної мовної політики московського пролетаріату в ССРСР, становище української мови в Советській Україні. Пригадаймо собі весь поданий нами матеріал та даймо відповідь на те питання, яке ми на початку праці собі поставили.

А саме: чи українська мова в Советській Україні повноправна мова, — нарівні з іншими державними мовами на заході Європи, або хоча б із московською мовою в Р. С. Ф. С. Р.?

Мусимо ствердити:

1. Українська мова в Советській Україні не є повноправною мовою; українська мова не тільки не має від державної влади належної опіки, але вона не користується навіть тими самими правами щодо свого розвитку, що кожна інша мова, — словянська, чи несловянська — з винятком, розуміється, тих мов інших народів, поневолених Москвою, що опинилися в тому самому стані.

2. Українська мова в Советській Україні є московським пролетаріатом поневолена мова; про напрямок її розвитку не рішення українці й інтереси українського трудового народу, а — інтереси влади московського пролетаріату; московська влада припинила, від 1930. року починаючи, працю українських мовознавців (у цій ділянці їй „спеди“ не потрібні) та віддала українську мову на поталу різним „партійним мовознавцям“—дилетантам у роді Кагановича, або просто малограмотним — Фінкелям, Василевським та Хвилям; ці „комуністичні мовознавці“, з доручення Москви, унеможливили вирішування мовних справ згідно з інтересами українського трудового народу та насильно впровадили обмеження прав української мови в таких ділянках: а) термінології, б) лексиці і складні, в) правописі, — роблячи під гаслом „уніфікації“ міродатними в цих ділянках для української літературної мови: правила й засади московської мови;

3. Пролетарська Москва проголосила українську мову не „відрубною“ та не „самобутньою“, значить: не самостійною мовою.

Згадані обмеження прав української мови Москвою, — скасування українського самоврядування в ділянці мови — мають свою підставу в становищі московського пролетаріату щодо його мовної політики, становищі, яке зводиться до твердження, що українська й білоруська мови не є — супроти московської мови — відрубні та самобутні мови.

Ці означення, „відрубність“, „самобутність“, — незнані досі в мовознавстві, — московські комуністи впровадили в мовознавчу дискусію на те, щоб обминути, з політичних міркувань, означення „самостійність“ — та новими термінами вводити в блуд передусім тих українців за кордоном, які не знають московської мови, звідки саме й запозичений новий термін: „самобутність“.

Для в'яснення подаємо, що всі московські — чужомовні словники, почавши від старого московсько-німецького словника Павловського і скінчивши таким самим словником Несслера з 1934. року, подають таке значіння цього слова; самобытность — Selbstständigkeit, значить: „самостійність“; московсько-французький словник подає: самобытность = indépendance, самобытний = indépendant, значить: „самостійність, самостійний“.

Таким чином, Москва викреслила ще раз українську й білоруську мови з числа самостійних словянських мов і поробила з них якісь „васальні напів-мови“ московської мови.

Так старе твердження чорносотенної царської професури про „єдність руссава языка“ відродилося в цій новій формулці московського пролетаріату: що українська й білоруська мови не є відрубні й самобутні супроти московської. Ці мови відрубні й самобутні супроти всіх інших словянських мов, але щодо московської мови, то вони з нею творять мовне ціле, в якому панівне місце займає „мова Леніна-Сталіна“, так, як колись до революції „мова Николая II.“

4. Пролетарська Москва засудила на смерть мову українського трудового селянства й робітництва та призначила її на „злиття“ з московською мовою.

Вся мовна політика московського пролетаріату настановлена на одну фіктивну ціль: злиття мов (за нею прихована правдива ціль — насильне московщення всього СРСР) Тимто московський пролетаріат і став на становищі „єднства руссава языка“, бо він цю чорносотенну царську концепцію

вважає за „вищу мовну форму“ та за конечний етап на шляху до „злиття всіх мов в одну мову“ — після перемоги комуністичної революції над світом.

Але ця перемога — „майбутність“. Тимто московський пролетаріят має і для сучасности програму злиття мов у „вужчому розмірі“, а саме — в Советському Союзі, чи то пак, як Хвиля називає, в Советській Росії.

Пролетарська Москва, на підставі науки Марра, здійснює цю програму в двох частинах:

А) Злиття словянських мов у Союзі: знищення „відрубности й самобутности“ української та білоруської мови таким шляхом:

а) жаргон помосковщеної частини українського й білоруського робітництва московська влада намагається зробити „урядовими“ літературними мовами України та Білоруси;

б) справжню українську та білоруську літературну мову „уніфікують“ щодо: термінології, лексики, складні, словотвору, — з московською мовою, щоб затерти всяку різницю між ними й тими жаргонами, з одного, і московською мовою, з другого боку;

в) гаслом для дальшого розвитку української й білоруської мови проголошено: якнайбільше зближення під кожним оглядом із мовою московською;

г) щоб „злиття“ переводилося скоріше й без перешкод, пролетарська Москва перервала суцільність українського та білоруського мовного обширу, виселивши з прикордонної смуги в ширині 40-60 кілометрів українців та білорусинів та сколонізувавши його москалями; таким чином, Москва поділила насправді український та білоруський народ на дві частини й намагається, забороною ввозу й обмеженням вивозу українських та білоруських книжок, припинити всякий духовий звязок і виміну думок між українцями та білорусинами по обох боках грядиці, щоб чим мога скоріше „спарцелювати“ й їх мови, витворити дві літературні мови українські і дві білоруські.

Б) Злиття всіх інших мов із московською в Советському Союзі шляхом: „парцеляції“, „утраквізації“, „уніфікації“, при чому помосковщене царатом робітництво виконує тут завдання „мовних ударників“.

На ці напрямні — „уніфікація з московською мовою“ — настановлений увесь апарат комуністичної партії, держави, війська, школи, преси, літератури та науки, передусім мовознавства. що його єдиним завданням стає: „науковими методами“ установити найдоцільнішу й найуспішнішу техніку злиття мов.

5. Московський пролетаріят продовжує мовну політику московського царату щодо української мови.

Московський пролетаріят сумлінно виконує напрямні московського царату щодо українського народу й його мови, — зокрема з дійсних уже майже всі постанови царського указу з року 1876.

Спробуймо проаналізувати цей указ:

„Государь императоръ“ — читаємо там — „въ 18:30 день минувшего мая высочайше повелѣтъ соизволилъ:

а) „Не допускать ввоза въ предѣлы имперіи, безъ особаго на то разрѣшенія Главнаго управленія по дѣламъ печати, какихъ бы то ни было книгъ и брошуръ, издаваемыхъ за границей на малорусскомъ нарѣчїи“.

Ця постанова тепер не тільки має силу, але ще більше — пролетарська Москва загострила її так, що не тільки книг на Україну не впускає, але й книги з України за границю не завжди випускає (зате московськими книгами завалені всі книгарні за кордоном).

б) „Печатаніе и изданіе въ имперіи оригинальныхъ произведеній и переводовъ на томъ же нарѣчїи воспретить, за исключеніемъ лишь: а) историческихъ документовъ и памятниковъ и б) произведеній изящной словесности, но съ тѣмъ, чтобы, при напечатанїи историческихъ памятниковъ, безусловно удерживалось правописаніе памятниковъ, въ произведенїяхъ же изящной словесности не было допускаемо никакихъ отступленій отъ общепринятаго русскаго правописанія и, чтобы разрѣшеніе на печатаніе произведеній изящной словесности давалось не иначе, какъ по разсмотренїи рукописей въ Главномъ управленїи по дѣламъ печати“.

Насправді ця постанова в повній силі: „воспретить“ торкається всіх творів на „куркульском наречїи“, без „разсмотрения“ жадна книжка на Советській Україні появиться не може, — після „уніфікації правопису“ „отступления от общепринятаго русскаго правописанія“ вже не можливі; вільний друк українських книжок пролетарська Москва заборонила цілком.

Загострення цієї царської „постанови“ є в тім, що друк історичних документів і памяток в дійсності припинений; мовознавчі студії над ними — контрреволюція...

в) „Воспретить также разныя сценическія представленія и чтенія на малорусскомъ нарѣчїи, а равно и печатаніе на такомъ же текстовъ къ музыкальнымъ нотамъ.“

Насправді й ця постанова в повній силі, бо все охоплене московською цензурою — щодо змісту, мови й правопису, —

і ця цензура робить тільки вийнятки та дає дозволи головню тоді, коли щось має за зміст боротьбу з „українським націоналізмом“...

Отже, різниця тільки „редакційна“.

Московський царат забороняв українську мову і друк українських книжок (бо в царській Росії мав бути: „единый русский языкъ“), — з вийнятком творів дозволених цензурою.

Московський пролетаріят заборонив, як мову „куркульську“, ту українську селянську мову, яку заборонив був московський царат, далі, він заборонив друк українських книжок (бо в Советській Росії має бути також „единый русский язык“ та „злиття мов“) — з вийнятком творів, що „нищать“, „убивають“, „викорінюють“ відрубність і самотність української мови й народу...!

Повторяємо: сутньої різниці між царською „забороною української мови“ й теперішньою „дозволеною уніфікацією української мови з московською“ — немає.

Коли пригадаємо собі всі подані матеріали про переслідування українського слова московським царатом, усі ті укази Петра, Катерини, Валуєва, тощо, і порівняємо колишню царську аргументацію з аргументацією московського пролетаріату, то побачимо, що Москва не спромоглася ні на один новий „аргумент“. Усе старе: і „орієнтація на Європу“, і правопис, і складня, і „нові слова“ (термінологія), і „відрубність та самотність“! Уже Катерина викорінювала в нас „развратное мнѣніе, по коєму поставляютъ себя народомъ отъ здѣшняго (великороссійскаго) совсѣмъ отличнымъ“, Валуєв таксамо наказував „что никакого особеннаго малороссійскаго языка не было, нѣтъ и быть не можетъ“, Абаза також опікувався „правописанием“ та „новими словами“ (термінами), дискусії Хвилі із Смерчинським цілком подібні до мук Л. З. Тустановського, від якого москалі жадали, щоб писав: „пригвоздили ко кресту“, а не „до креста“, а міркування московських попів із XVII століття, що, мовляв, мусить бути одна мова, а то „пойдетъ смута по землѣ“, цілком подібні до нового „учения о языке“ Марра.

Це нищення української мови підтримує й витає вся чорносотенна московська еміграція, й її аргументація є в суті тотожна з большевицькою, різниці тільки — у словах. З багатющого матеріалу подамо тільки уступ із брошури вождя чорної сотні А. Віталія: „Копія Почаевской Чуд. Иконы Бож. Матери въ Почаевской Лаврѣ на Воляни“. Є там і уступи: „Украинцы или малороссы составляютъ часть русскаго народа“, і „Откуда сепаратизмъ — вражда?“ і „Главный мотивъ украинизаціи — сепаратизмъ“, і розуміється, уступ про мову:

„Но все таки ни Шевченко, ни Котляревскій, ни Левицкій, ни многі другі українскіє писатели, изображавшіє на малороссійскомъ языкѣ свои мысли и чувства, никогда не старались умышленно писать языкомъ, непохожимъ на русскій. Поэтому ихъ рѣчь совершенно понятна и доступна каждому русскому. Такъ что, какъ выразился одинъ малороссійскій писатель, переводчика между малороссомъ и великороссомъ не нужно. Изрѣдка только встрѣчаются польскія слова, которыя попали въ „мову“, потому что Малороссія долгое время входила въ составъ Польскаго государства. Напримѣръ, вмѣсто начало — початок (początek), вмѣсто впечатлѣніе, убѣжденіе — враження (wrażenie), переконаніе (przekonanie), достиженіе — осягнення (osiągnięcie), соединеніе — злучення (złączenie), любопытство — цікавість (ciekawość), поѣздъ — потяг (pociąg), стража — варта (warta), крыша — дах (dach) і т. д. Эти слова, конечно, затрудняютъ рѣчь, но въ общемъ этихъ словъ было бы, пожалуй, немного, если бы враги Россіи, желая во что бы то ни стало создать пропасть между великороссами и малороссами, не поставили себѣ задачею создать особый „литературный украинскій языкъ“, возможно болѣе отличающійся отъ русскаго. Надъ этимъ съ особеннымъ усердіемъ, во вредъ Россіи и всему русскому, проработала большую часть своей жизни австро-венгерскій наймитъ, профессоръ Львовскаго университета, Грушевскій. Ревнителі сепаратизма провозгласили: „дой славянщину“ и начали наполнять „мову“ чужими словами и замѣнять слова, сходныя съ русскими“.

І закінчується ця знаменита книжка уступами: „Кто настоящіє враги малорусскаго народа“ і „предательство сепаратистовъ“, і всі вони зводяться до лайки на „вожака сепаратистовъ“ Петлюру...

6. Українська мова в Советській Україні не є державною мовою в повному розумінні цього слова, як, наприклад, московська мова в РСФСР.

Доходимо до висновку, що українська мова є державною мовою в Советській Україні тільки на папері, насправді ж московська мова вже стала там державною мовою і грає на Україні панівну роль. Таким чином, ми маємо на Україні дві державні мови: одна (московська) — панівна, а друга (українська) — призначена на злиття з першою.

* * *

До цих тверджень хочемо тепер навязати декілька загальних уваг про те, як пролетарська Москва продовжує москалізаційну діяльність царської Москви.

Коли пригадаємо собі перебіг переслідування української

мови московським царатом і поставимо собі перед очі хід москалізаційної акції московського пролетаріату, то побачимо повну тотожність щодо остаточної мети.

Різниця тільки у шляху, яким пролетарська Москва до тієї мети змагає. А саме, вона вибрала шлях: поступне-вого московщення, так званої „здорової асиміляції“, використовуючи частину помосковщеного робітництва України, як таран проти українського народу, та приділивши їй те саме завдання, яке колись за царату виконувала помосковщена бюрократія, поліція, поміщицтво й „Союзъ русскаго народа“.

Головним засобом для московщення служать безперестанно накидувані Україні (та всім поневоленним народам) ідеї: інтернаціоналу та майбутнього злиття мов

„Інтернаціонал“, безперестанно вбиваний в голови могоді має завдання: зробити всі поневолені народи національно пасивними. Ідея „злиття мов“ — яка є одною з головних догм комуністичної віри — це той опій для поневолених народів, який призначений на обезсилення їх творчої волі.

„Дозвіл“ розвитку національних мов став, при такому поставленні справи, цілковитим безглуздом: розбудовуйте, поневолені народи, свої мови, але пам'ятайте, що вони відразу засуджені на розвал, розклад, злиття... Ось незабаром увесь світ забалакає інтернаціональною мовою, мова Леніна - Сталіна годиться для цієї мети, — то ж пощо тут так уперто боронити свою рідну, куркульську, архаїчну, консервативну мову, боротись за її права як державної мови, та тільки сили витратити на боротьбу проти мови Леніна - Сталіна, адже ж боротьба проти московщення, це — боротьба проти мови пролетаріату, мови жовтня, це — контрреволюція...

Взяти ідею злиття мов на здоровий мужицький розум, — то це, мовляв, »не тратьте, куме, сили, спускайтеся на дно«. Ось суть дозволу пролетарської Москви розбудовувати свої національні мови...

Ще більше, пролетарська Москва зробила з ідей інтернаціоналу і злиття мов іще й засіб московщення й ідеалізації ренегатства та „хрунівства“. Бо в світлі цих ідей пролетарська Москва намагається надати всім тим, що москowitzяться або просто переходять для прискорення здійснення „злиття мов“ на московську мову, прикмету — героїзму, советського патріотизму, відданості інтересам лю д с т в а. А всі, що свої мови боронять, стають тим самим провінційальними, тупими консерваторами та шкідниками...

Зазначуємо (це важне для зрозуміння теорії й практики

Москви), ідеї інтернаціоналу і злиття мов призначені для поневоленних народів. Для свідомости московського пролетаріату ідеї інтернаціоналу і злиття мов збігаються із старою мрією московського народу: могутньої, московською мовою zunіфікованої Росії... що найменше в передвоєнних грраницях... Тимто московська мова оточена особлившою пошаною та повагою, її, той „великий, прекрасний русский язык“, оберігають перед „вугльгаризацією“, навіть від „тудою“, „сюдою“... У Горького ні словечка не знайдеш про „злиття мов“...

Отож треба бути свідомим, що стара брутальна, царська Москва стоїть перед нами у своєму другому виданні, що вона йшла й іде до одної й тої самої імперіялістичної мети. Ще десь, там і тут, є поверховні ознаки революційного духа, та за тією інфляцією революційної, інтернаціональної фразеології ховається старий Пурішкевич із компанією. Поки що різниця така, що царська Москва громилла поневолені народи в імя московського месіяністичного православія, а пролетарська Москва громить їх у імя московського месіяністичного комунізму. Але ж бо пролетарська Москва поволеньки скидає всі революційні машкари... Повернулися вже мундури й матури, чини, ранги й ордери, повертається вже вся стара націоналістична нетерпимість москалів.

Увесь розгін московської експанзії повертається передусім на Україну й Білорусь, щоб економічне поневолення закріпити знищенням усіх окремішностей української й білоруської мови від мови московської.

Коли зробимо підсумки цього наступу червоної Москви на українську й білоруську мову та усвідомимо собі напрямні тих „реформ“, що Москва в обох цих мовах попереводила в ділянці термінології, лексики та правопису, усвідомимо собі далі мету переслідування всякої думки про окремішність української й білоруської мови від російської, — то зрозуміємо ясно, що червона Москва брутальною силою, але хитрішими засобами виконує те, що царська Москва не спроможна була виконати: створення „аднаво русскаво народа“, що його літературною мовою буде московська літературна мова, піднесена до гідности мови всього пролетаріату. Для домашнього вжитку хахлів і лапацонів залишаються покищо провінціяльні жаргони, але й ті зчасом „зілляються“, втіляються в „советсько-московську літературну мову“...

Це є прихована мета московської мовної політики, що ховається тільки під облудною фразеологією та жонглерством науковими термінами.

Але це тільки перший етап. Червона Москва не забуває і про другий етап — про помосковщення всіх народів Советського Союзу. І хай нікого не засліплює та обставина, що Москва дозволяє всяким народам Советського Союзу, в певних, обмежених рямках, уживати своєї мови та поширювати грамоту й письменство цією мовою...

Ця частина „націоналізації“ окуплюється рівнобіжно „утраквізацією“ — впровадженням і розповсюдженням московської мови в усіх тих найглухіших кутах, куди навіть царський „штик“ московської мови не міг донести...

Таким чином, ми є свідками, на велетенські розміри провадженної, спроби Москви „уніфікувати“ мови у своїй новій тюрмі народів. Царські методи збанкрутували, методи: заборон української мови, викреслювання назв народів: „Прівіслянській Край“ замість — Польща, „Юг Росії“ замість — Україна, „Западная Русь“, замість Білорусь—Литва і т. д.

Методи червоної Москви це методи „здорової асиміляції“ всіх народів, при використуванні для цієї мети всіх здобутків царського московщення по різних поневолених краях та при поширюванні ніби-то національної грамоти між народами, що полишилися й досі цілком замкнутими в собі, — для полегшення утраквізації й москалізації.

Отже, цілі царської Москви і пролетарської Москви були й є ті самі, змінилися тільки методи! І, признаємося, царат із своєю грубою й тупою хамоватістю був ягням у порівнянні з москалізаційними методами червоної Москви, яка запрягла до неї безліч „землячків-рenegатів“ та послугує при цьому всіма новітніми засобами пропаганди й агітації.

Маючи у своїх руках бюрократичний, поліційний апарат комуністичної партії, червона Москва надає варварському погромові мов і культур поневолених народів у Советському Союзі полуду... боротьби за поширення освіти й науки в широких масах та змагання до вселюдської культури й ідеалів людства...!

Що тут багато говорити: Москва — Третій Рим!

Як цей старий, передвоєнний, тупий месіянізм виглядає в новім одягу червоної Москви в році 1934., бачимо найкраще з промови московського губернатора України Постишева на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У:

„Імперіалістичні інтервенти та їхні націоналістичні наймити поза і всередині СРСР намагаються прикрити своє підле зрадицтво інтересів українського народу лементом про закабання України Москвою, про московське ярмо.

„Немає більше Москви, старої, дореволюційної тюрми народів — царської Росії. Ця Москва знесена великим жовтнем, що знищив владу поміщика, фабриканта, куркуля, генерала, владу батога й кайданів для робітників і селян.

„Є нова Москва — центр Союзу Радянських Соціалістичних Республік, столиця батьківщини міжнародного пролетаріату і пригноблених трудящих мас цілого світу. Є нова Москва — центр притягання всього передового людства. Є нова Москва — символ боротьби за остаточне знищення кабали, експлуатації і гнобительства в усьому світі.

„З любов'ю й надією взирають в бік цієї нової Москви пролетарі й трудящі всього світу. З ненавистю й злістю дивляться на неї капіталісти, поміщики, банкіри, всі сучасні рабовласники“.

Про те, хто є найбільшим рабовласником на світі, на цьому місці не хочемо говорити. Сконстатуємо тільки, що, внаслідок голоду, зорганізованого московською комуністичною партією для „усмирення бунтовщиків“, померло на Україні коло 5 мільонів населення, що українськими селянами попереповнювані Соловки й Сибір, що карі смерті підлягають уже навіть 12-літні діти на Україні, а українську мову московські комуністи „уніфікують“ — цього навіть царат не робив...

Отже московського ярма нема!

Зясуймо, нарешті, собі роль московської мови в найстиглиших рисах супроти мови української впродовж століть, так би мовити, в історичному розрізі.

За доби фєвдалізму починається панівна роль московської мови, передусім — завдяки церковній гієрархії.

За доби капіталізму московський царат несе на своїх штиках московську літературну мову на території всіх поневолених Москвою народів, як мову державну, й робить із капіталізму могутній засіб московщення міст і міського пролетаріату, при допомозі церкви, адміністрації, війська, школи. Добу капіталізму використала Москва, як засіб московщення аж до кінця.

За доби комунізму (властиво державного капіталізму) московський пролетаріат проголошує своїм станом посідання всі висліди московщення попередньої доби та береться до помосковщення селянства й його мови, перепроваджуючи насильну утравкізацію всього Советського Союзу й переводячи насамперед плянову „уніфікацію“ білоруської й української мови з мос-

ковською для цілковитого вирівняння всіх сутніх різниць між тими мовами.

Для цієї мети служать тепер також наука та мовознавство, що ідеєю однієї спільної мови й культури промошують московській мові й культурі шлях до дальшого московщення поневолених Москвою народів.

* * *

За цією московською нагінкою на мови всіх поневолених народів під гаслом „клясової боротьби“ стоїть ціле нерозв'язане й невпорядковане національне питання в ССРСР.

А власне: як є панівні кляси, що пригнічують нижчі, підбиті кляси, таксамо є й панівні народи, що пригнічують народи переможені,

Московська нація є, разом із своєю мовою, панівним народом ССРСР, що пригнічує політично, економічно, національно поневолені народи й винищує їх мови; поступнево касується всі прикмети суверенітету всіх поневолених народів, — усе сконцентроване й підпорядковане Москві.

В той самий час, коли на Україні гинуло з голоду яких 5 мільонів народу, саме в той час Москва будувала підземну залізницю-метро... Збудовано „Балтицько біломорський перекоп“, — а при його будові згинуло 17.000 тисяч „українських куркулів і націоналістів“. Це за советськими тільки даними!...

В той самий час, коли українську мову, разом із її літературою, всіма засобами переслідують, — саме в той час виславляють московську мову й літературу, як мову пролетаріату!

Отже, в цілій тій боротьбі пролетарської Москви проти „мовних шкідників“ усіх поневолених народів виявляється національне питання Сходу Європи. Пролетарська Москва, вірна традиціям московського царату, пішла війною на ті народи, що звільнилися по розвалі царської Росії, та перервала природне впорядкування національного питання згідно із засадою самовизначення народів.

Тепер це питання знову загострилось і знову назріває...

Історія показує нам його розв'язку в долі старої турецької імперії, Австро-Угорщини, царської Росії...

Другої розв'язки немає.

XIII

ДОБА ПО ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ ПРАВДИВЕ ЗНАЧЕННЯ СОВЕТСЬКОГО ТЕРМІНУ „УКРАЇНА”

I

Треба нарешті ясно і чітко поставити це питання перед нашою суспільністю. І треба поставити, ясною відповіддю, крапку над „і”, хоч ця операція й болюча, бо слово „Україна” переплетене в нас з глибокими почуваннями й „святими ідеями” нації нашої. Але время люте, і нам, політичній еміграції та представникам вільної української науки, не годиться бавитись ілюзіями, бо політика, що не числиться з дійсними реалітетами дійсної дійсности, взагалі не є політикою, ні політичними міркуваннями, а самообманом.

Треба, отже, науковцеві, що від років займався семантикою, дати громаді ясну відповідь на питання: яке є значення „совєтського терміну Україна”? Треба проаналізувати дійсні реалітети „совєтської України” та з’ясувати дійсне значення цього слова за московсько-комуністичною куртиною. Може це причиниться до оздоровлення деяких громадян від дурману фальшивих „реалітетів”, що як лихо-манка трясуть частиною наших спантеличених старших громадян та молоді, яку теж охопило словоблудіє, нібито „новаторства”.

Насамперед звернім увагу на важливу ділянку новітнього мовознавства, а саме на семантику, дисципліну, що займається дослідями над значенням слів. Вона має в Європі дещо відмінні завдання, як у Новому Світі. Вона має завдання встановити значення первісне, основне значення даного слова, схопити його різні принагідні розгалуження та прослідити весь його розвиток від корінного уявлення-образця аж по сьогоднішній день. Щойно встановлення і знання повного і правильного значення слова, або слів, вможливило людям в громаді обмін думок, щойно тоді здійснюється явище „мови”.

Бо мова, пам’ятаймо, служить взаємному порозумінню, а не непорозумінню тих, що між собою розмовляють. Ото ж,

всяка правдива дискусія чи діалог, є щойно можливі тоді, якщо обидві сторони вживають термінів і слів, які мають рівні й точні означення, спільні обом співрозмовникам. Якщо одна людина під словом „корова” розуміє „козу” і продає ту „козу” як „корову” та переконує покупця повінню фраз, що та „коза” є дійсною „коровою”, і якщо та друга людина, чи група людей, не перевірили та не побачивши тієї „корови”, насліпо її купує і в своїй уяві вірить, що вона, чи вони, купують „корову” — то розчарування буде велике й трагічне. Бо вони сторгували й купили, як корову козу! В нашій народній пісні ця справа вирішена гумористично: „Ой так чи не так, нехай риба буде рак”... Але в політиці риба не є рак.

Від самого початку большевицької революції в Росії Ленін розумів, якою могутньою зброєю в політичній пропаганді є слово і гасло. Він розумів, що для успішної пропаганди треба в головах майбутніх жертв викликати хаос понять, що послаблював би їх спротив большевицькій диктатурі. Тому він і дав виразну інструкцію „баламутьте ваших ворогів”. І дійсно своїми гаслами й термінами большевики одурманили й селян і робітників, — і цьому семантичному хаосові вони завдячують 75 відсотків своїх успіхів не тільки підчас революції, а й пізніше у їх закордонній пропаганді, а навіть і тепер у деяких колах американської півінтелігенції.

Ленін добре пам’ятав московське прислів’я: „покупець-дурак — це дар Божий”! І він продавав комуністичну криваву реакцію й деспотію, як „прогрес-народоправство” а встановивши в т. зв. ССРСР тоталітарну диктатуру, надав старим термінам „нові” значення. Його наслідники продовжують цей обман і сьогодні, називаючи неволю — „волею”, війну — „миром”, диктатуру — „демократією”, демократію — „фашизмом”, реакцію — „прогресом”, імперіялізм — „визволенням народів”, встановлення диктатури комуністів — „актом самовизначення народу”, колонію — „союзною самостійною суверенною республікою” і т. д., і т. п. Московська комуністична тиранія є тоталітарною диктатурою й поширена, навіть на значення слів і термінів. Ця вдосконалена техніка баламучення, що ставить коміть головою правдиві значення є найбільш успішною зброєю Москви в сучасній кривавій та холодній війнах, що почалися для нас від 20-тих років й тривають досі. Це, як виявилось найбільше успішна метода для полокання мозків інтелігенції в некомуністичному світі, що вірить у „еволюцію” комуно-московської диктатури.

Ми, науковці, в Європі, зокрема мовознавці, ще в 20-тих роках зрозуміли методи й тактику московського комунізму, проте вони були дуже успішні й почасти задурманили не лише частину європейських лібералів і демократичних соціалістів, а й спровокували повороти в Україну В. Винниченка, М. Грушевського, Лозинського, Ст. Рудницького, Кучера, Крушельницького і багатьох інших. Винниченко, умудрившись повернутись на захід, опублікував у „Новій Добі”, жовтень 23, 1920 р., правдиві значення московських термінів „самовизначення народів”, „права народів”, — за якими приховувалась стара царська російська політика їх поневолення з брутальним московським централізмом, з метою відбудови „єдиної і неділимої Росії”. А в маніфесті до європейських соціалістів „Революція в небезпеці” він подав правдиве значення терміну „Українська Соціалістична Радянська Республіка” — доводячи, що її „уряд” не є побудований на жодних „радах” чи „виборах”, а призначений політбюром Російської Комуністичної Партії і діє, як виконавчий орган московської диктатури в Україні, що вся комуністична термінологія розрахована тільки на те, аби викликати коловорот баламутств та за її параваном здійснювати відбудову „єдиної і неділимої”, до якої шляхом стало ленінське гасло „Самоопределение — вплоть до отделения”, яке знеутралізувало українських сентименталістів.

В 47-му році приїхавши до Америки, я швидко переконався в американському католицькому університеті, а також при зустрічах з американською професурою, яке спустошення викликали згадана комуністична метода й техніка між науковцями й студентами в Новому Світі. Її вислідом був повний семантичний хаос, що панував і в Уряді З'єднаних Штатів Америки та охопив всю „ліберальну” американську журналістику.

Забути не можу, як по викладі на курсі „Історії Советського Союзу” прийшла до мене сестра-законниця й запитала, чи я читав промову сталінського опричника — Вишинського в Об'єднаних Націях. Вишинський тоді заявив був, що большевицький уряд є „прогресивною демократією”... Сестра повірила, що за кілька місяців зійдеться „Конференція круглого стола” й принесе нарешті світові мир, бо Америка є теж за „прогресивною демократією”!

Що за ентузіазм викликала поміж студентами заява Громика проти „імперіялізму”, бо „ми, американці теж проти імперіялізму, — совети й американці знову будуть союзниками”...! Скільки то праці коштувало — поволі, крок за кроком, на підставі советської преси й публікацій, встанов-

ляти в головах моїх студентів правдиве значення советського терміну „імперіялізм”. Отож, — Москва називає врятування хоч половини Кореї — актом „американського імперіялізму”; врятування Греції чи половини В'єтнаму — теж „брутальним американським імперіялізмом”... А який семантичний хаос викликає в американських головах Советська Конституція. Студентів треба було вчити, стрічка за стрічкою, як її читати й розуміти, бо що слово, то брехня, висловлена технікою пофальшованого значення. Наприклад, параграф 13-ий Советської Конституції твердить: „Союз Советських Соціалістичних Республік” є федеративна держава, створена на підставі добровільного союзу рівноправних советських соціалістичних республік”. Проаналізувавши це твердження побачимо, що термін „федеративна держава” має зовсім інше значення ніж в Америці чи у вільному світі, а терміни „добровільний союз” чи „рівноправні республіки”, — це цинічні фальшивки. І так параграф за параграфом Советської Конституції виповнений щцерьт семантичним ошуканством.

В „Ukrainian Quarterly” том V я опублікував був статтю „Soviet Semantics”, маючи з московських „Ізвесті”-й знамениту цитату: „Ошукання наших ворогів — це є правдива революційна метода правдивої революційної боротьби”. Це видання я послав англійському представникові в Об'єднаних Націях, який у своїй промові в ОН, для „советської семантики” дав прегарний термін: „upside — down language” — тобто: мова „до гори — ногами” чи „коміть — головою”.

В Америці лише американський соціаліст Норман Томас наскрізь свідомий того жахливого ошуканства, яке в білій-білісінький день поповнює Москва своєю семантикою над політичними дітваками й наївняками у вільному світі, а зокрема в Америці. В листі до мене (я опублікував його в „Captive Nations”, стор. 44, 1964 р.) він підтвердив своє переконання, що „комуністи спотворили всю (міжнародню) термінологію лібералізму, демократії і гуманітаризму та обернули її значення в цілковиті протилежності — антитези”.

В моїх численних прилюдних доповідях перед американцями та в телевізійних дискусіях, я завжди присвячував увагу тому семантичному хаосові, що його провадять комуно-московські ошуканці. І поволі, американцям, хоч тільки частинно, почали відчинятися очі. Щойно десять років пізніше, запросила мене якась „комісія” у Вашингтоні до співпраці над значенням советських термінів, а добрий знавець комунізму проф. Степан Посоні в 1959 році

as 20 delegations of workmen or their wives (*opp. p.*) in three hours. Men can't keep their eyes off her—not because she is sexy but because she is magnetic. Her message is always the same: "Leave it to *El Presidente* and to me. Your cause is dear to us." Undeniably, she has gained support of labor. Perón himself flirts with the right. Off stage, the old liberal elements continue sniping. Last week's shot: a joke in Buenos Aires that the Education Minister who removed Evita's appendix last January and was fired in June had forgotten to stitch "Year of the Liberator" into her scar.

U.N.: Less Malik at Last?

The U.N. Security Council neared the time when it could function again on Korea. Soviet Delegate Malik had only a few more working days until he would have to step down as President. Then he might even walk out again in pique over loss of his "Black is white" propaganda platform. Main topic of the week was a proposal by India's Sir. Benegal Rau that six little nations of the Council seek a permanent settlement of the Korean question. The Big Powers shied away from it. Continuing topic: Whether U.N. troops eventually should drive beyond the 38th Parallel into North Korea. U. S. Ambassador Austin hinted this may be the U. S. plan.

Rube Goldberg in N. Y. *Journal-American*
"The Upside-Down Philosopher"

**Карикатура на Сталінську семантику
в тижневику „Квік”.**

порушив семантичні ошукування червоної Москви в американському Конгресі. Консультація з ним в "Committee of Un-American Activities" появилася друком п. н. "Language as a Communist Weapon (March 2, 1959, Government Printing Office, Washington, D. C. 51 стор.). Хоч Посоні моєї праці не згадав, як і альярму, що його підняли "Ukrainian Quarterly" та наш УККА, все ж таки він дав багато цікавого матеріалу. В 1962 р. я дістав був нове запрошення від адвоката Браннера-Сміта з Вашингтону взяти участь в Комісії над значеннями советських термінів, але я вже не мав ні часу, ні охоти прийняти його по роках замовчування семантичної проблематики американськими державними установами.

Найбільше помагали мені, при виясненню семантичних питань советської термінології, різні „джоки”, *) що відразу переконували американців. Ось один: Під Берліном, де зустрілась американська й советська армії, якийсь американський українець з Пенсильвенії, своєю лаmanoю мовою порозумівася з Ванькою. Ванька заохочував його здезертирувати до „слов'янської армії, бо ж він брат-слов'янин”. Як американець відмовлявся, Ванька настирливо питав: „Чому не хочеш перейти?”. „Бо ми в Америці маємо свободу” — відповів американський українець. „Ось зрозумій, я можу поїхати до Вашингтону, задзвонити до воріт Білого Дому, вийде вартовий, а я можу йому сказати: „передай Труманові, що він осел!” І нічого-нічого мені не станеться! Ми в Америці маємо свободу!” На це йому Ванька відповів: „Ти задурманений капіталістичною прспагандою. Ми маємо цю саму свободу в Советах. Я можу поїхати до Москви, задзвонити до Кремлівських воріт, вийде вартовий і я можу йому сказати: „Скажи товаришеві Сталіну, що Труман осел, трикратний осел” — і нічого-нічого мені не станеться”.

Забитий комуністом президент Джон Ф. Кеннеді, мав глибоке й стихійне розуміння для советських термінів і їх значень. І в розмовах з Хрущовим у Відні 1961 року, відразу збагнув усю цю семантичну проблематику. Повернувшись до ЗСА, наш президент заявив через телевізію всім американцям ("Time", 16, червня 1961):

„Основним фактом справи є те, що Совети й ми одним і тим самим словам надаємо цілковито різні значення як: війна, мир, демократія і воля народу. Ми маємо цілковито відмінні погляди на те, що є правда-(добро) і зло, на те, що є внутрішньою спра-

„Джоки” — анекдоти.

вою, а що є агресією. А передусім, ми маємо цілковито відмінні погляди на сучасне положення в світі і куди йде його розвиток”.

Навіть секретар Стейт Департаменту, Дін Раск, що не грішить знанням Сходу Європи, в Журналістичному Клубі (U.S. News and World Report, 24. липня 1961) в своїй доповіді вважав необхідним, хоч так пізно, перестерегти американських журналістів:

„установи міжнародної спільноти були (большевиками) або ігноровані або з середини підривані. В цій процесі сама мова міжнародних зносин була викривлена й спотворена хитрощами. „Мир” стало словом із значенням для такого поняття, яке сприяє їхній світовій революції; „агресія” — означає те, що її спиняє; „народня демократія” є терміном, що його вживають (комуністичні) режими, з яких жодний не був встановлений вільними виборами; „самовизначення” — галасливо підтримується тільки для тих країн, що ще не є під комуністичною владою...”

Що націонал-комуністи українці Скрипники, Любченки й інші, були свідомі всіх цих термінологічних-семантичних ошуканств та, запланованих Москвою баламутств, не підлягає сумніву, — й тому їх винищила систематичним народобивством комуністична Росія. Орієнтувались у цій справі й письменники, про що найбільш переконливо говорить закінчення раннього вірша Т. Рильського (опублікованого у „Смолоскипах”, серпень, ч. 3-4, 1964):

„Нащо любов'ю нарекли,
Що здавна ненавистю звалось?
Там де „любовно” ви пройшли,
Калюжі крови лиш остались!”

й помимо всієї „марксо-ленінської” ідеології Андрія Малишка, вірш його „Казка про правду й неправду” відноситься до термінології-семантики:

„Ходить брехня, випинаючись боком,
Бреше брехня, не моргнувши оком...
Правда ж виходить на гору круго,
Брехня на неї плюється люто...”

І під Советами померлий Василь Симоненко добре розумів московську семантику й її ошуканство:

„Навіщо бундючитися пихато,
Грїтися в похвалах?
Слава не ртуть,
Мало великим себе уявляти,
Треба великим бути!

Тому тільки наївняків та політичних дїтваків могла ошукати Москва своєю термінологією в листі 34-ох „діячів культури” до Комітету Пам’ятника Шевченкові, до УККА та всієї нашої еміграції в ЗСА: „дорогі земляки й діячі української культури”, щоби анектувати нашого Тараса Шевченка й зробити із свята відкриття йому пам’ятника у Вашингтоні, комуністичну свистопляску.

Яке є правдиве значення цих термінів для тих московських фахівців від семантичних ошуканств, що вживають слова-терміни, як мовні сільця, пастки, капкани, на наших легковажних емігрантів (що їх навіть сталінщина розуму не навчила)? Промовляють до української еміграції московські ошуканці такою мовою, як Лис Микита масними побожними словами промовляв до півня, що сидів на вербі, аби його і всю родину в пастку звабити... Пригадайте собі, читачі, знамениті вірші Франка, що так влучно характеризують і наших сучасних Лис-Микитів з їх хвильовистьськими ідеологічними хвостами й термінологією:

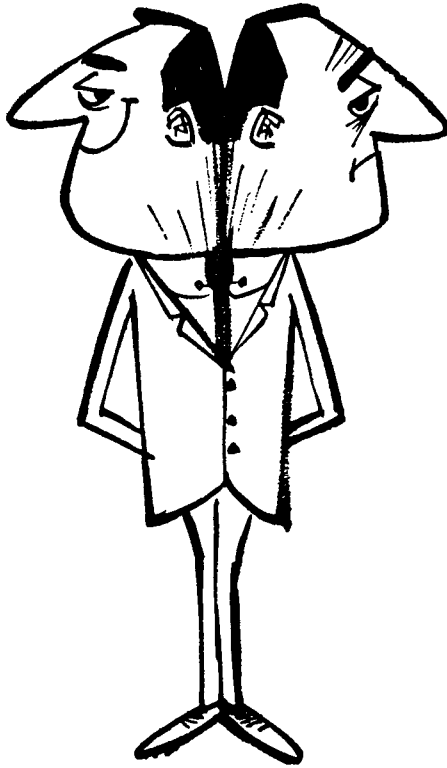
„Раз голодний, що аж плачу,
Йду я попід сад і бачу:
Півень піє на вербі.
Як би то його ошвабить,
Із верби до долу звабить,
І до рук дістать собі?”

І як стій я для потреби
Вдав пустинника із себе,
Мимрю „Господи возвах”.
Далі під вербу підхожу,
Очі скромно вверх відвожу,
Та й говорю, як монах:

Любая моя дитино,
Дивна райская пташино,
Здоровлю тебе з цим днем!
Дбаю я про тебе ревне,
Про твое добро душевне,
Дай розмову розпічнем?”

Пригадайте собі й кінець цієї знаменитої сцени, як Лис Микита семантичними штучками таки звабив півня на землю, а тоді почались реалітети й правдиві значення слів „любая дитино”, чи „райская пташино”, і, як то Лис радів, що „підпустивши шваба, цього драба таки за печінку взяв...”

Ото ж не забуваймо того дійсного й правдивого значення ліричних термінів: „дорогі земляки — діячі української

**A KEY
TO COMMUNIST
SEMANTICS**

**Communists have a double-talk
vocabulary designed
to mislead and confuse**

From the
**CANADIAN INTELLIGENCE
SERVICE**

1961

**Карикатура на двозначні
семантичні ошуканства комуністів.**

культури” на московським комуністичнім жаргоні, (а я їх за останні роки призбирав з советської преси в УССР), що нас „дорогих земляків і діячів української культури” ось як величав: „лайдаки, вбивці, націоналістичне сміття, холої, виповзки із самостійної дірки, покидьки людства, зрадники українського народу, наймити американського капіталізму, безпашпортні націоналістичні каналії, мерзенні за-проданці, стерв’ятники, лакеї, скажені собаки, пси, підляки, виродки, злочинці, охвістя фашизму, гітлерівські людоїди, Шептицького мракобісся, кати-горлорізи, людожери, людоненависники, упирі, байстрюки, юди, безбатченки, яничари, акули волстріту, містер-свинстер” і т. д. і т. п. Все це белькотання московської ненависти, що не може змиритися з фактом, що численним українцям вдалося врятуватися з московських кровожерних лебет. І це белькотання вживає найрізніших зразків, щоби вилити свою ненависть до української національної ідеї і її еміграції. На як довго ми стали були „дорогими земляками” — „діячами української культури” для советських орденоносців? Правдиве значення тих слів, знову вже ясно виявив комсомольський орган „Молодь України” з дня 26. грудня 1964 року: „Тремтять кати, не сховаєтеся ні за якими морями, океанами...”

Подібне „вияснення” дістав і Богдан Кравців, редактор „Свободи” й учасник зустрічі з бригадою Колосової та комуністичними орденоносцями в Нью Йорку. Воно надруковане в „Літературній Україні” з 27 квітня 1965 р. під заголовком: „З паноптикому скажених”.

А далі комуністи знову пописалися новими осягами московської комуністичної „культури”, вияснюючи „дорогим землякам і діячам української культури”, що в дійсності вони були і є для них: „злісні наклепники, лакузи з націоналістичних смітників, заокеанські посіпаки („Радянська Україна”, 18-24 липня 1964)”, а далі пішло: „палії війни, навіженні, скажені, нікчемні, слиняві, аферисти, буржуйчики, кайзерівсько-цісарські погромники, запеклі вороги трудового народу, гітлерівські попихачі, запеклі ревнителі „свободи й справедливості”, лицарі зради, брехні й ошуканства, націоналістичні посіпаки, мазепинські маніяки, запродавці в жупанах, набридлі клієнти помийних ям чужих кухонь, нечисть, отруйне зілля, затопані покидьки, напарники, шулери, борзописці, самостійні дірки, наволоч, вислужники, націоналістичні верховоди, прихвостні, провокатори, найлютіші вороги українського народу” — і так, вичерпавши всі джерела московсько-кому-

ністичної „культури”, сердеги-редактори мусіли звернутися до зоології: слизька гідь, хижі сови, старі сичі, вовкулаки... і „проче й проче” бо це тільки частина гноівки...

Як бачимо Москва удосконалила, бувшого свого союзника Гітлера, методу паплюження всіх ворогів тоталітаризму повинню лайки, брехні й наклепів.

II.

Написане в I-му розділі вистачить, як тло для нашої семантичної проблеми і потреби зробити порівняльну аналізу правдивого значення слова „Україна” у вільному світі, та на советським комуністичним жаргоні.

Насамперед, що означає правдивий термін **Україна — українська нація — український?**

Кожна новітня держава має свої складники: землю, населення, національну свідомість, волю до державности, уряд, як виразник тієї волі, і свої верховні цілі, а саме за певнювати, — забезпечувати життя-буття нації і її вільних громадян, здійсненням загального духового й матеріяльного добробуту, розвитком культури й цивілізації усїєї нації, що стоїть понад інтереси партій і клас. Так кожна новітня держава вміщує в собі християнські ідеї спільности, ідеї соціяльної справедливости і законного правопорядку, що всі разом служать розвиткові культури даної нації, її мови, яка має бути панівною мовою держави, разом з її літературою, мистецтвом, музикою та всіма проявами творчої душі нації. Так кожна нація торує собі шлях до ідеалу людяности-гуманізму. Така держава має не тільки забезпечувати й боронити існування держави-нації, але вона має теж передусім продовжувати її існування, з її мовою й культурою, виховуванням ланцюга наступних поколінь, охороною їх матерей і родин, творячи для цієї цілі свої функційні органи державного життя, закони, парламент, уряд, адміністрацію, судівництво, шкільництво, театри-опери-музеї. Все це провадить свою діяльність у власній панівній національній мові.

Від генерацій ми звикли розуміти під термінами „Україна — український — українська нація” нашу українську державу, якої історичні коріння є в королівстві Київської Русі-України, у королівстві Галицько-Волинської Держави, у Гетьманській Державі і нарешті в УНР. „Україна — українська нація” є для нас у вільному світі національними термінами, що є рівнорядні з іншими європейськими термі-

нами націй і їх держав, що містять в собі всі основні права суверенних націй, в першу чергу: право самовизначення, право самоврядування — політичне і господарське, право на власний уряд, що відповідальний перед парламентом, всі права свободи у всіх ділянках і основне право української мови й культури бути в Україні панівною урядовою мовою, що про їх розквіт український уряд має в першу чергу піклуватись.

Ото ж; терміни „Україна — українська держава — нація” є для нас, рівнорядні зі всіма іншими демократичними націями Європи, як Фінляндія, Данія, Голяндія, Англія, Франція, Німеччина чи Італія або Туреччина. Такою повноправною нацією-державою українці за всю новітню добу хотіли бути, за ті значення своїх національних термінів вони боролись і досягнули їх у своїй соборній УНР, що була визнана й Московою.

Основні національні права мови, як урядової мови, і національної культури, як панівної культури, є навіть визнані Московою в її комуністичних сателітах в Польщі, і в Чехії та Словаччині, Румунії, Угорщині, Болгарії, Югославії і у Східній Німеччині, ба навіть у Альбанії. Навіть такий антропоїд, як Сталін і не пробував їх обмосковлювати.

У всіх цих випадках значення терміну — назви нації й держави, покривається з панівною функцією даної нації, її мови й культури в державі. Чи можна б звати Польщу — Польщею, якщо в ній панувала б німецька мова? Чи можна би назвати Чехію — Чехією, а Словаччину — Словаччиною, якщо би її міста були мадярськими й мадярська мова панувала б в їх установах? Чи була би Болгарія — Болгарією, як би там, як колись, всім рядили турки й накидали всюди свою мову культуру й віру?

А тепер пригляньмось тверезо до того, що московські комуністи і їх апаратчики українського роду називають „Україною”, чи пак „Українською Радянською Республікою”. З’ясуймо чітко значення цих слів на підставі їх змісту. Для цього маємо велетенський джерельний матеріал, публікації й свідків — своїх і чужих, що обїздили Україну та могли ствердити фактами, яке місце займає в тій „Україні” — „Українській Соціалістичній Радянській Республіці” українська нація, її мова й культура, і хто рядить всім господарством України та для яких цілей воно працює. Цей матеріал охоплює не рік чи два, а півстоліття!!!

Ми на власні очі бачили, як по першій світовій війні, із понімеченного міста Позен, — за кілька років зробився польський Познань, а з понімеченої Праги через ніч стала

чеська Прага. З помосковщених Таліна, Риги, Ковна — стали естонські, латишські, й литовські міста.

Часу було досить для „української радянської влади” показати, як вона виконує свій обов’язок щодо української нації, її мови й культури. Досить і фактів для ствердження, що та влада зробила із Львовом, Тернополем, Ужгородом чи Чернівцями або Луцьком на західньо-українських землях. Можемо порівняти осяги „радянської влади” в ділянці української мови, культури, й науки, з осягами комуністичних режимів у Польщі, Східній Німеччині, Чехо-Словаччині, Мадярщині, Румунії, Болгарії чи Альбанії.

Що ж це за „осяги”, що їх радянські комуністи та попелентачі нам накидають, як здобутки „української радянської держави”?

По перше: ні українська нація, ні її мова й культура не були і не є панівними чинниками в цій „державі”.

По друге: окупаційна влада веде систематичне обмосковлювання української нації, її мови, культури, науки й мистецтва. Вона провадить систематичне обмосковлювання шкільництва, зокрема університетського. Центрами обмосковлювання України є міста, і окупаційна влада вживає тієї самої методи для обмосковлювання України, яку вживав Бісмарк для насильного понімечення польських етнографічних теренів Пруссії. Обмосковлюванню служить у московській тоталітарній імперії все: армія, московські публікації, преса, театр, кіно, телевізія, — і мова, культура, література української нації zdegradovanі в „українській державі” до другорядної ролі і етнографії, що їх московська меншина в Україні взагалі не потребує вивчати.

Довголітній московський комуністичний терор зробив московську мову й культуру в „Україні” панівною, а москалів панівною нацією, що адмініструє Україною, як своєю колонією, при допомозі українських ренегатів-апаратчиків. Ці апаратчики — „орденоносці” фальшують і обмосковлюють нашу історію, фальшують твори клясиків, Шевченка, Франка, Лесі Українки, Олеся і т. д., фальшують всю нашу історію літературу й гуманістику, щоби в корені нищити українську національну ідею.

Цьому обмосковлюванню України служить всеньке українське господарство і вся податкова система, — воно мусить оплачувати обмосковлювання України утримуванням московських шкіл, театрів, преси і т. п. Українська преса УССР і публікації мусять супроводити це обмосковлювання України, безустанними вихилясами й поклонами перед новим „іберменшом” — московською „надлюдиною” —

„старшим братом” — терміном, що його правдиве означення є „старший кат”.

Фізичний потенціал української нації, цей старший кат систематично нищив і нищить в концтаборах, морить його штучними голодами, знищив наші Св. Церкви, винищив їх священників і ієрархів, замордувавши Митрополитів Липківського і Шептицького. Він масово винищує письменників, науковців, навіть українських комуністів, мордує інтелігенцію українськими Катинями — у Вінниці, Станиславові, Львові і т. д., масово переселює молодь з України на чужі етнографічні терени, а Україну і її міста заселює москалями. Цей старший кат систематично вбиває провідників української політичної еміграції: Петлюру, Коновальця, Бандеру, Ребета — і я переконаний, що й Галичина, Мірчука, Ю. Студинського і декого іншого...

„Українська Радянська Соціалістична Республіка” є організована Москвою у формі окупаційної московської терористичної влади, для систематичного народобивства української нації і її державної ідеї. Вона виконує функцію насильного обмосковлювання української нації і її держави й нічого не має спільного з українством, з радами чи соціалізмом — вона має лише фонетичну назву нашої батьківщини: „український — Україна”. Ціль її є цілковито ясна: зрусифікувати українську націю, що говоритиме по московськи у своїй власній державі, а термін „Україна” звести до географічного терміну.

До чого вже дійшла розперезана нахабність московського імперіялізму, кожний читач може переконатися на тих каталогах, що їх „прогресисти” з Канади нам розсилають... „Радянські книги українською мовою за 1965 рік”. Вони видані і для українців поза кордонами московської диктатури, але кожний український титул книжки мусить мати під собою, обов’язково московський титул, в додатку ще часто замітку „на украинском языке”, так як на всіх українських публікаціях в „Радянській Українській Республіці”, щоби, Боже борони, хтось не подумав, що на „турецьком языке”. А, як придивитися до висоти накладів українських книжок і порівняти їх з московськими, тоді ясно стає кожному, до чого „українські діячі радянської культури” допровадили українську націю.

Хочу подати тут голоси двох публіцистів хоч деякого їхнього „оптимізму” не поділяю. А саме, ось такий уступ із статті Івана Лисяка-Рудницького „До стану української науки” („Сучасність”, липень, ч. 7, 1964):

„Нормально можна очікувати, що в кожній країні її власна національна культура посідає панівне становище. У Франції це буде французька культура, в Італії — італійська, в Нідерландах — голландська і т. д. Це правило стосується й держав так званого „соціалістичного блоку”. Щоврава, комуністичний уряд даної країни прямуватиме до того, щоб культурне життя переорієнтувати згідно з заповідями марксизму-ленінізму. Проте, навіть із цими додатковими марксистськими викрутасами, панівною культурою в Польщі є польська, в Румунії — румунська і т. д. В усіх сателітних країнах влада сприяє вивченню російської мови; але вона залишається засобом міжнародних зв'язків, і не можна про неї сказати, щоб вона витісняла місцеві мови й культури. Щодо самої Російської Республіки, то панівне становище російської мови й культури, очевидно не підлягає сумніву.

Позиція України з цього погляду зовсім інакша. Українська культура — навіть, приймаючи, що в теперішніх обставинах вона мусить носити соціалістичний одяг, — не є господинею у своїй власній хаті. Вона мусить ділитися цією хатою з російською культурою, при чому остання фактично користується упривілейованим становищем. Роля російської культури в Українській РСР не обмежується тим, щоб обслуговувати потреби місцевої російської етнічної меншини; не можна про неї поправді сказати, щоб вона виконувала й функцію знаряддя міжнародних зв'язків, подібну до тієї, що її англійська мова у великій мірі посіла в західному світі, або до тієї, що її давніше німецька мова виконувала серед народів кол. Австрійської Імперії. Сучасну Україну характеризує далеко поширена двомовність і, якщо можна вжити цього вислову, двокультурність. Офіційна пропаганда чваниться рівністю мов і культур, але тут мимоволі приходиться на думку клясична формула покійного Джорджа Орвелла, „Всі тварини рівні, але деякі з них більше рівні, ніж інші”. Важливою прикметою сучасного балансу культурних сил в Україні є факт, що питома вага російської течії зростає в міру того, коли підійматися до вищих щаблів на піраміді влади й престижу. Наприклад, українська мова досить добре зберігає свої позиції в народньому і навіть середньому шкільництві, але зате університети країни сильно зрусифіковані”.

А ось, що пише Юрій Луцький у своїм звіті „Тиждень у Києві” („Сучасність”, листопад, ч. 11, 1964):

„Чи Київ український? Так і ні. Український він своїми історичними асоціаціями, географічним положенням, розлогою, соняшною, навіть поетичною атмосферою (так відмінно від Москви) і, врешті, вуличними і крамничними написами. Не український Київ своїм щоденним і, у великій мірі, своїм культурним життям. Почнемо з вулиць і крамниць. Хоч всі назви українською мовою, люди на вулицях і в крамницях цією мовою не говорять. Не тому, що її не знають, а тому, що все громадське й суспільне життя є духом і мовою російське... Був у крамни-

цях і книгарнях, і всюди на мої запити українською мовою відповідали по-російськи. Зрештою, не це знаменне, а те, що в київських книгарнях стиль, поводження й дух ті самі, що в московських. Поводження грубе й неввічливе, і це я приписую, не московським впливам, а загальноімперській, всесоюзній культурі, яка наскрізь просякає все і вся.... Шукаю ключа не до історії, а до людей. Де їх знайти в Києві? Для мене, як туриста з капіталістичної країни, вони, мабуть, неприступні. Найбільш „людські” зустрічі — принагідні, за столом у ресторані „Україна”. Сам ресторан теж маркантне явище УРСР. Обслуговують дівчата у вишиваних українських сорочках, але ні одна з них не відповідає мені по-українськи. Зате можна замовити „очень вкусний українській борщ” (ні, дякую) або спеціальні котлети „Україна”...

А рішення про те, чи буде або не буде якийнебудь контакт між Києвом і Канадою, залежить всетаки від Москви. І тут щезає почувається провінційність і другорядність УРСР. Про „старшого брата” говорять у Києві без іронії. Другорядність відчувається не тільки в політично-адміністративному, але, щонайгірше, в культурному сенсі. Сумно не лише тому, що українство зведене до української літератури, культу Шевченка й вишиваної декорації на нових будинках Хрещатика, але й тому, що думання й світовідчування в Києві це копія, і то погана копія, думання і світовідчування Москви. Сумно не тільки тому, що не чути української мови, але передусім тому, що Україна залишилась досі культурною провінцією Росії. Проблема малоросійщини до сьогодні не розв’язана. „Молодший брат” може тільки наслідувати, і то все. Не дивно, що краще знайти „спільну мову” з лєнінградцями чи москвичами, ніж з киянами...”

Мої американські колеги, що об’їжджали Україну, вивели дуже сумне враження. Навіть в „Академії Наук” — мови української не чути, а як в „чотири очі” „українського” академіка запитав американець, під час коли вони собі взаємно показували фота жінок та дітей, якою мовою розмовляють в родині — відповідь була „канєчно по-русскі”...

Описане нами, обмосковлювання України не вичерпує всієї діяльності „українського радянського уряду”. Воно має свою партійну програму і ціль, що її не посміла б ніяка комуністична партія проголошувати, ні в Польщі, ні в Східній Німеччині, чи Чехо-Словаччині, ні в Болгарії або Румунії чи Мадярщині — навіть в Альбанії! Але „старший брат” через своїх апаратчиків робить це в Україні й поступово здійснює: варварське народовбивство української нації, включно зі вбивством її мови й культури, називаючи це „поступом-прогресом” і „братерством народів”, що його дійсне значення є „обмосковлювання всіх немосковських народів-націй московським великодержавним шовінізмом”.

Стара програма московської чорної сотні Пуришкевичів і Крушеванів, здійснюється в Україні „українським радянським урядом” за лаштунками різних прогресивних фраз та советських термінів комуно-партійного жаргону.

Маю тут на думці програму 22-го З'їзду КПСС у Москві в 1961 році, зокрема частину IV про завдання партії в ділянці національних відносин. Ця частина заслуговує на спеціальне семантичне вивчення советської термінології. Чого там тільки немає!! Народи живуть і працюють в „гармонії” по советських республіках, тому їх кордони втрачають своє попереднє значення, „бо всі нації є рівні, їх життя оперте на спільній соціалістичній основі, матеріальні й духові потреби кожного народу заспокоєні і вони всі з'єднані в одну спільну родину...” А ціль? Проста: „стертя національних різниць — відмінностей, передусім мовних; це є довший процес, ніж стертя клясових різниць” — і вкінці здійснення „єдиного й неділимого советського народу — нації”, що, очевидно, розмовлятиме по московськи й уважатиме московську культуру своєю рідною.

Амінь по Україні!

В той самий час коли українську мову, культуру й науку Москва нищить і поборює в Україні всіма засобами, у Московщині й по всіх московських школах в немосковських республіках, ком. партія розгорнула шовіністичний культ московської мови, разом з поворотом терміну „Росія — російський”. Отож, Москва вже перестала „валлять дурака” з „федерацією”! Нова конституція, що підготовляється принесе всім немосковським народам т. зв. ССРС, несподіванки. Збагнім значення нового ошуканчого терміну московського імперіялізму: „загально-народня держава”. „Радянська Культура” з 5. грудня 1964 р. в передовій статті вияснює:

„Історичний досвід розвитку соціалістичних націй показує, що національні форми не костеніють, а видозмінюються, удосконалюються і зближуються між собою, звільняючись від усього того, що застаріло, суперечить новим умовам життя. Розвивається спільна для всіх радянських націй інтернаціональна культура.

Надаючи вирішального значення розвитку соціалістичного змісту культур народів СРСР, вказується в програмі КПРС, партія сприятиме їх дальшому взаємозбагаченню і зближенню, зміцненню їх інтернаціональної основи і тим самим формуванню майбутньої єдиної загальнолюдської культури комуністичного суспільства....

Цей розквіт радянської демократії, виключні за глибиною і масштабом зміни, що сталися в розвитку нашого суспільства

в ході розгорнутого будівництва комунізму, безперечно дістануть своє законодавче ствердження в новій Конституції СРСР. — Конституції загальнонародної держави...”

Так у своїй „власній українській державі”, українська нація засуджена, разом з іншими немосковськими колоніальними націями ССРСР на повільну смерть. Цей „процес” московські апаратчики називають „відмиранням національних мов в комуністичному суспільстві” та виправдують теорією „злиття націй”. Так піклується „український радянський уряд” мовою, культурою та наукою „панівної української нації у своїй власній державі”... Політика підбору комуністичних кадрів для обмосковлювання України оперта на старій царській формулі: „ставка на падлеца”, що дістає ордени за заслуги обмосковлювання України й врешті стає „діячем української культури”. І ось такі „діячі культури” домагаються від української політичної еміграції признання тих своїх „заслуг”, щоб українську політичну еміграцію осмішити перед цілим вільним світом і, зокрема, перед Америкою.

Проаналізувавши зміст комуномосковського терміну „Україна — український”, всі його аспекти й програму московської комуністичної партії щодо України, стверджую, що сучасне значення советського терміну „Україна” є по суті „Малоросія” та є тільки переходною стадією до знищення — затертя всіх мовних, культурних і психічних відмінностей української нації.

А яке ж є правдиве значення терміну „ССРСР — Союз Советських Соціалістичних Республік”? За московським джерелом „Голос Родни” ч. 52 з 1964 р.: „Союз Советських Соціалістичних Республік — сорок шість літ він існує. ...І за цей невеликий час нова Росія, керована комуністичною партією, стала найпередовішою країною світу”. Ясно? Ця стаття має титул „Русское чудо”...

Советські слова „Україна — український” є паперові фікції для ошуканства політичної еміграції, для ошуканства Об'єднаних Націй і вільних держав світу. Поза цією фікцією, як фікціями усіх інших термінів „національних республік”, криється те, про що великий московський філософ Бердяєв перестеріг світ: „Большевизм це третя, сучасна форма московського імперіялізму”. Цей московський імперіялізм витворив для адміністрації своїх колоній „не тільки нову клясу з „тутейших” — „українців-апаратчиків”, що мають усі привілеї новітніх бояр, але він витворив теж нову семантику, що обернула значення термінів західньої демократії у їх антитези. В цьому великанському

семантичному ошуканстві є включені теж назви поневоле-них колоніальних націй, у першу чергу Україна. Для них створена та „коекзистенція”, що її дійсна ціль і значення є „неекзистенція” поневолених націй, як рівнорядних і рівносправних націй з московською імперіялістичною нацією і її панівною мовою й культурою.

Так сучасний московський імперіялізм створив досі в європейських імперіялізмах незнану й непрактиковану імперіялістичну методу для зберігання своєї імперії і продовжування свого колоніального панування над поневоле-ними народами та експлуатації їх багатств. А саме ту панівну функцію національних мов і культур у національних „союзних самостійних республіках”, (що гордо носять свої національні імена: „Україна, Білорусь, Азербайджан, Казахстан” і т. д.), московська комуністична партія обернула „коміть головою” в антитезу тієї функції. Не „ліклування” над українською панівною мовою й культурою є першим обов'язком „українського радянського уряду”, а цілком навпаки, їх систематичне затирання, нищення й знищення. Така функція нібито — „національного” уряду щодо власної національної мови й культури, є унікатом в історії імперіялізмів, вона є неперевершеним досягненням московського імперіялістичного державного капіталізму, що зве себе, для ошуканства, „соціалізмом” чи комунізмом.

Це є дійсні реалітети, що їх опрацюванню українська наука у вільному світі мусить присвятити найбільшу увагу. В американській науці треба зривати семантичну шагу з московського імперіялізму й спільно з усіма іншими поневоленими народами, голосно протестувати проти народовбивства, перед Об'єднаними Націями й громадською світовою опінією. Треба встановити правдиве значення для терміну „московський комуніст” — це є „народовбивця”, а програмою московського комунізму є „організування терористичною державною владою народовбивства немосковських націй і їх обмосковлення”.

Якщо царська Росія була тюрмою народів то сучасна комуністична імперія Москви — ССРСР має стати їх цвинтарем. Де є калмики, інгуші, чеченці, кабардино-балкарці, кримські татари, приволжанські німці, де є жиди, як етнічна група, що мала автономну республіку Біробіджан? Деякі національні групи Московою „реабілітовано”, але як етнічні одиниці їх знищено.

В дійсності старий царський абсолютизм і московський імперіялізм продовжують своє існування через московську комуністичну партію, що семантичним хаосом і семантич-

ними ошуканствами дурила і дурить увесь світ, а в першу чергу нашу Америку. Наша доба є свідком несамогового явища: мертва гебрейська мова — ожила в Ізраїлі і є там панівною мовою зі своєю культурою! А живу українську мову, мову другої найбільшої слов'янської нації, „старший брат” нищить, з одвертою метою ту мову і її культуру зліквідувати.

III

Цей семантичний нарис, написаний майже перед чотирма роками, як пересторога для нашої громади і для розуміння дійсних реалітетів у советській Україні. І пишучи мені не сходило з думки весь час прорцтво московського філософа і царського дипломата К. Леонтьєва, а саме: „Росії припаде хіба та місія у світовій історії, що в Москві воплотиться антихрист”. Філософія ні однієї нації світа не спромоглася на подібну місію для свого народу...

Так і сталось. З диявольською прехитрістю переводять під сучасну пору московські сатаністи-комуністи свій задум, щоби християнську українську націю і Україну, що принесла віру Христову всій східній Європі, знищити. І то знищити й задушити не московськими, а „українськими” руками, руками різних агентурних чинників.

А семантична метода діалектичного фальшування значень слів та тих цінностей життя, що вони у вільному світі означають, — це їх шлях до цілі, який дав слову „Україна” московський зміст „Малоросії”, а слову „українець” старий зміст „хахол-малорос”. Советська семантика є невідлучною частиною советського мозкопромивання обмосковлювання України.

Такими семантичними ошуканствами Москва охопила в політичній ділянці весь світ, зокрема американських лібералів. Тому тепер настало гірше „столптвореніє”, як за будування Вавилонської вежі. Тоді „язики” помішалися, тепер слова одні й ті самі, але їх значення Москва фальшуванням в хаос перемішала. І чесні люди, люди доброї волі, не підозрівають, що вони стали жертвами московських ошуканців.

Колись праведник, московський філософ В. Соловйов звав царську асиміляційну політику обмосковлювання колоніяльних народів Росії „духовим канібалізмом”. Комуністична Москва удосконалила методу старого царського імперіялістичного канібалізму масовим терором і семан-

тикою й послідовно переводить його в той час, як для охорони свободи народів проголошена була Атлантийська Хартія й існує, майже чверть століття, установа „Об'єднаних Націй”, що її співосновоположником була й Україна, тепер засуджена московськими опричниками-чорносотенцями на повільну смерть, разом з її мовою й культурою.

За цих кілька літ призбиралось багато матеріалу про ті дійсні реалітети України. Тому треба нам нашу мовно-семантичну розвідку доповнити: (1) вказати на політичні пляни Москви, пов'язані з фальшуванням змісту слів і (2) з'ясувати найновішу методу наступу Москви і її „сратників” на українську національну ідею, фазу, що пов'язана з її підступом і наступом на українську політичну еміграцію у вільному світі.

Перейдемо точка по точці ті нові реалітети в окупованій Україні і в еміграції, що їх Москва здійснила; ми вкажемо на опір в окупованій Україні та на опір еміграції проти сучасних московських мовоїдів-народоїдів.

Насамперед треба ствердити, що в сучасній „Малоросії”, яку Москва називає „Україною”, є комуністи-малороси, що „побожно” звуть її „Радянською Україною”. Вони, своїх боярських привілеїв, мундирів і орденів ради, помагають Москві обмосковлювати Україну. Це явище ренегатського й донощицького кочубейзму старе, і це до них писав П. Куліш: „Народе без пуття, без чести, без поваги...”; Шевченко звав їх „московською гряззю”, а Франко бривдився ними і їх „не любив”. Це горді „орденосці” пихаті апаратчики, сучасні „татарські люди” окупаційної влади, що їх нагороджує Москва за зраду України, за зраду ідей Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, за зраду свободи України. Московський термін „советський патріотизм” значить — „зрада України”.

Ми у вільному світі повинні розшифрувати московську термінологію і її значення та звати ту „Радянську Україну” згідно з правдою і фактами „зрадянською Україною”. Бо вона з ніякими „радами” нічого спільного не мала і не має, й породила її не „рада”, а чорна зрада. Такої чіткості і ясності вимагає наш духовий опір проти московських комуністів і їх вислужників.

Перед тим, як приступлю до з'ясування всіх подій в Україні за останні роки, одна з них вимагає, щоби її вирізнити й натаврувати, як неперевершене варварство й ганьбу нашого століття. А саме: організований москалями підпал архівів Української Академії Наук в Києві. З ди-

мом пішли джерела для української історії й культури. Розмір цього варварства й досі невідомий. Це акт терору Москви проти української нації.

Все, що в поневоленій Україні діялось за минулі десятиліття, зокрема за останні роки аж до сьогодні, з'ясовують резолюції в обороні української культури та проти нищення її Москвою. Вони були прийняті одноголосно на Пленарній Науковій Конференції Наукового Товариства ім. Шевченка, нашої першої Академії Наук, — на конференції присвяченій вивченню сучасного стану української культури на Рідних Землях, дня 6-го листопада 1965 року, в залі Українського Інституту Америки в Нью-Йорку. Їх текст такий:

Вислухавши низку фахових доповідей, приявні прийшли до таких однозгідних висновків:

I.

Сучасний большевицький режим в Україні, що прикривається назовні фірмою так званої суверенної Української Радянської Соціалістичної Республіки, є насправді тільки знаряддям російської імперіалістичної політики, що віками уярмлює Україну політично, експлуатує її економічно та гальмує і звужує, а то й нищить її культурно, намагаючись зрусифікувати її та позбавити власної, довгими сторіччями закріпленої, національно-політичної та національно-культурної особовости.

Зокрема в ділянці культури українського народу, московсько-большевицька окупаційна політика провадить уперто й послідовно нищівні пляни тотального культурного геноциду, застосовуючи конкретно такі свої імперіалістичні методи:

1. Переселяється українських свідомих педагогів на московські терени, а російських з Московщини на Україну, які, не знаючи ані української мови, ані української духовости, навчають українську молодь на її рідних землях по-російському і виховують її в московському шовіністичному дусі, забарвленому большевицькою ідеологією;

2. Систематично фальшується історія України та всієї Східної Європи в цілому її розвитку, промовчуючи та викривляючи, за допомогою так званих марксистсько-ленінських метод, усе те, що підкреслює самостійницький, національно-державний гін українського народу, його славу минувшину і його колишню національно-політичну незалежність, придумуючи різні факти та створюючи такі фальшиві легенди, що мають за свою основну мету виправдання московського державного імперіалізму та московської окупації України і сумежних їй країн;

3. Знищивши Українську Автокефальну Православну Церкву і зліквідувавши криво й тотально Українську Греко-Като-

лицьку Церкву та всі монаші чини, як фортеці незалежного християнського духа українського народу, пляново й систематично руйнуються історичні пам'ятки української церковної архітектури і мистецтва та залишки пам'яток української державности княжої і гетьманської доби, як також новітньої української держави, проголошеної Третім і Четвертим Універсалами Української Центральної Ради;

4. Знищено указом московської комуністичної партії з 1963 року рештки всякої ініціативи й самоврядування Академії Наук УРСР і zdeградовано її до безвольної виконавчої установи планування й наказів Академії Наук СРСР, зокрема у ділянках гуманістичних наук, філології, мовознавства й історії;

5. Знищивши свободу української науки і зліквідувавши її чільних представників, всю українську науку підпорядковано суворій московсько-большевицькій цензурі, як знаряддя большевицької пропаганди й оборонця московської окупації України під фальшивим „воз'єднанням України з Росією”;

6. Спалено найціннішу частину архівів бібліотеки Української Академії Наук та знищено цінні архіви і книгозбірні всіх монашчих чинів та видатних українських письменників і науковців;

7. Обмежено тираж українських наукових і літературних творів, з великим упривілеюванням творів і книжок усіх родів літератури, написаних російською мовою;

8. Систематично засмічується українську мову московською лексикою, викреслюються деякі українські фахові терміни у різних ділянках науки, виключаються мовні новотвори, угрунтовані на українських мовних первнях;

9. Обнижено українську музику й пісню до етнографічно-фольклорного рівня і дозволено тільки такі композиції, що стоять на послугах пропаганди по лінії російських великодержавних та комуністичних інтересів, те саме стосується також і театру в Україні, при чому упривілеюваним становищем користуються російська музика й російський театр — для українських слухачів і глядачів;

10. Різними адміністративними засобами насичується українські міста і села російськими газетами, друкованими в Україні здебільша безпосередньо з матриц, присланих з Москви, з обмеженням тиражу українськомовних газет, із ставленням пресі друкованої українською мовою, різних перешкод в редагуванні і в поширенні;

11. Радіо і телевізія як монополь держави, стоять на послугах московської політики і большевицької пропаганди, служать тільки як засоби для обману українських слухачів і глядачів;

12. Не визнається взагалі потреби самобутньої української культури — шкіл, видавництв, преси, театру — для мільйонів українців поза межами УРСР, на території так званих областей

Советського Союзу, зокрема на українській Кубані, у південній Курщині і Вороніжчині, щоб таким способом знищити зовсім національний дух в майбутніх українських поколіннях.

II.

В цих трагічних обставинах в Україні, особливі обов'язки падають на нас, українців у вільному світі. Наш найперший обов'язок — творити й активно підтримувати вільну і незалежну українську науку, яка передусім спростувала б ширені тенденційні відомості про Україну та допомагала б творити наші непроминаючі культурні вартості. Українська наука, література, мистецтво, збагачувані щораз новими творами у вільному світі, мають протидіяти лихові, що його завдає українській культурі протинародня окупаційна влада в Україні, та бодай частинно заповнювати прогалину, яка постала від часу накинення Україні ворожого, большевицько-московського режиму. Тому, взявши на увагу всі факти знущання московської окупації над українською культурою, зокрема мовою — Конференція закликає Філологічну Секцію Наукового Товариства ім. Шевченка в США, організувати окрему Комісію для збирання й опрацювання всіх доступних матеріалів і правничого з'ясування їх, щоб виготовити скаргу до Об'єднаних Націй проти урядів ССРСР — УССР за порушення чартеру ООН та згвалтування Деклярації про права людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю 10 грудня 1948 р., як також конвенції проти народобивства. Взявши на увагу, що варварське обмосковлювання ведеться не тільки в Україні, а й по всіх не-московських так званих республіках і областях, що входять у склад ССРСР, Конференція доручає Управі НТШ в США висунути з ініціативою скликання другого Конгресу науковців та культурних діячів, всіх Москвою поневолених народів до 1968-го року в Нью-Йорку.

Конференція нагадує, що ворожі Україні і її змаганням кремлівські володарі свідомі ваги української громади у вільному світі, її ролі для збереження і розвитку тієї української культури, яку вони намірились знищити. Тому вони, незалежно від густої сітки розкинутих у вільному світі різних комуністичних агентур, покликали до життя ще й окрему офіційну установу „Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном”, що має своїм завданням різними способами сіяти серед української громади, поза межами її батьківщини, розбрат, хаос, внутрішні конфлікти та непошану не тільки до власного проводу, але й до різних історичних фактів, до своєї національної традиції, до своєї рідної мови, а врешті навіть до своєї прадідівської віри і рідної Церкви. Спостерігаючи ці явища в нашій еміграційній дійсності і здаючи собі справу з плянованих заходів большевицької московської політики, ми звертаємося до українських громадських і суспільно-політичних діячів нашої еміграції з ширим закликком обміркувати всебічно нашу національно-

культурну місію у світі і для тієї одної ідеї, що в'яже всіх свідомих українців в один суспільний моноліт, присвятити всі свої зусилля, всю нашу організаційну працю, в різних її теперішніх діях і формах. До окремих діячів української культури у вільному світі звертаємося з окремим закликком зрозуміти надзвичайно складні і важкі умови життя і праці наших діячів культури в сучасній Україні, які в кожному прояві своєї, не раз і цінної наукової, літературної і мистецької творчості, мусять підпорядкуватись вимогам московсько-большевицького окупанта і його безупинній контролі, та ставитись до їхніх апелів і звернень до українських діячів культури поза Україною, як до накинених їм большевицьким режимом вимог і як до актів, які мусять знаходити згоду ворожого українству ворожого центру, що всіма такими актами керує. Маючи саме це на увазі, сьогоднішня Пленарна Наукова Конференція Наукового Товариства ім. Шевченка в США стверджує, що вона стоїть на становищі Українського Конгресового Комітету в справі так званих контактів з окремими представниками культури та делегаціями, що приїждять до Америки з Советського Союзу*).

Щоб усі наші національні сили звернути на шлях захисту не тільки української культури, як головного фактора в житті нашого народу, але разом із цим і на захист національної душі української спільноти у вільному світі та на збереження її для цілоти українського народу — ми звертаємось окремо з гарячим проханням і закликком до ієрархій обох історичних Українських Церков докласти всіх зусиль, щоб зберегти не тільки українське обличчя Христової Церкви в нашому народі на чужині, в усіх її формах і характері, в її обряді, мові і в її церковній традиції, але й створити з неї тверду фортецю українства в чужому морі. Ми вважаємо, що наша рідна свята Церква повинна стати знову, як була на рідних землях, невичерпним джерелом нашого духового об'єднання, зокрема вічно живим джерелом нашої національної освіти та суспільним центром національно-релігійного виховання цілої спільноти і всіх українських поколінь на чужині, щоб вони, в пошані до нашої святої Церкви, до авторитету її духовних провідників, з любов'ю до рідної мови й культури, до нашого славного минулого, до всього, що рідне в цілому, могли гордо нести прапор національної особовости.

Уважаючи, що в об'єднанні всіх наших творчих і конструктивних сил вільної української спільноти поза межами України можна створити багато культурних цінностей і зберегти духовий потенціал наших національних вартостей та виконати, як слід ту нашу місію, що її поклало на нас Боже Провидіння — Пленарна Наукова Конференція НТШ закликає всіх провідних діячів нашого релігійного, культурного і суспільного життя — виступити об'єднаним фронтом в обороні української національ-

*) Останнє речення було пропущене (?) в „Свободі“ з 15 грудня 1965 р.

ної культури і скоординованими зусиллями діяти на добро української науки, літератури й мистецтва, на добро святої української правди!"

Щоб науковці Наукового Товариства ім. Шевченка мали на згаданій конференції, для порівняння з сучасною „десталінізацією-відлигою”, відповідні матеріали, як Москва діяла за Сталіна в Україні, ми подали їм нашу статтю п. н. „Поневолення української мови в советській Україні” (Тризуб, Париж, ч. 9-10 за 1. березень 1936 року). Вже тоді ми били у дзвін і кликали громаду до оборони найважливішої цінності нашої культури — нашої мови. Нижче передруковуємо подані факти і плян протидії, що й тепер в добі „Об’єднаних Націй” треба використати з відповідними змінами. Нижче подаємо текст нашої статті:

I.

„Тими днями видав Український Науковий Інститут у Варшаві нашу працю „Українська мова в советській Україні”.

На підставі поданого матеріалу та на тлі цілоти сучасної мовної політики московських большевиків намагаємося дати відповідь на питання: чи українська мова в советській Україні є повноправна мова, — на рівні з іншими державними мовами на заході Європи, або хоча б на рівні із московською мовою РСФСР.

Дослідивши всестороннє становище української мови на протязі останніх років на советській Україні, прийшли ми до таких висновків:

1) Українська мова в советській Україні не є повноправна мова. Українська мова не тільки не має від державної влади належної опіки, — але вона не користується навіть тими правами що-до свого розвитку, як кожна інша мова, — слов’янська чи не слов’янська — за винятком, розуміється, тих мов, інших Московію поневолених, народів, що опинилися в тому самому становищі, карельської, інгерманландської, зирянської, білоруської, татарської, туркестанської, грузинської, вірменської, азербайджанської, мов горців Кавказу і т. д.

2) Українська мова в советській Україні є московським пролетаріатом поневолена мова (на рівні із вичисленими мовами інших поневолених Московію народів). Про напрямок розвитку української мови не рishають українці й інтереси українського трудящого народу, а тільки інтереси московського пролетаріату і його влади.

Московська влада припинила, від 1930 року почавши, працю українських мовознавців та віддала українську мову на пошталу різним „партійним мовознавцям”, — дилетантам в роді Кагановича, або просто малограмотним Фінкелеві, Василевському та Хвилі-Мусульбасові.

Ось ці „комуністичні мовознавці” з доручення Москви скасували українське самоврядування в ділянці мови. Вони унеможливили вирішування мовних справ згідно з інтересами українського трудящого народу та насильно впровадили обмеження прав української мови в таких ділянках: а) термінології, б) лексики й складні, в) правопису, — роблячи під гаслом „уніфікації” міродайними в цих ділянках для української літературної мови правила й засади московської мови.

3) Пролетарська Москва проголосила українську мову „невідрубною” та „несамобутньою”, цеб-то несамостійною мовою, — вона стала на становищі, у своїй мовній політиці, що українська й білоруська мови не є що-до московської мови відрубними й самостійними мовами. Ось таким чином Москва викреслила ще раз українську й білоруську мови з числа самостійних слов'янських мов і поробила з них якісь „васальні напівмови” московської мови.

Так стара засада чорносотенної царської професури про „єдинство руского язика” відродилася в цій новій формулі московського пролетаріату: що українська й білоруська мови не є самобутні й відрубні від московської. Ті мови є відрубні й самобутні від усіх інших слов'янських мов, але що-до московської мови, то з нею всіни творять мовну цілість, в якій панівне місце займає „мова Леніна й Сталіна”, так, як колись до революції — мова Ніколая II.

4) Пролетарська Москва засудила на смерть мову українського трудящого селянства й робітництва та призначила її на „злиття” з московською мовою.

Щоб добре зрозуміти напрямні московської мовної політики, треба мати на увазі, що вся мовна політика московського пролетаріату наставлена на одну ціль злиття мов взагалі — по перемозі комуністичної революції над світом.

Але тому, що та перемога ще за горами, московський пролетаріат витворив і для сучасности програму для злиття мов у „вужчому розмірі”, а саме в Союзному Союзі, чи то пак, як Хвиля-Мусульбас говорить, — в совєтській Росії, бо це слово (Росія) чим раз частіше зустрічаємо вже в совєтських виданнях.

Пролетарська Москва, на підставі науки Марра, здійснює ту програму в двох етапах:

А) Злиття слов'янських мов у Союзі: знищення відрубности й самобуття української та білоруської мов ось таким шляхом:

а) жаргони обмосковленої частини українського та білоруського робітництва московська влада намагається зробити „літературними мовами” України та Білоруси;

б) Справжні українська та білоруська мови „уніфікуються” що-до термінології, лексики, складні, словотвору, правопису з московською мовою, щоб затерти різниці між ними й тими жаргонами з одного боку і з московською, з другого.

в) Гаслом напрямних для дальшого розвитку української та білоруської мов проголошено, як найбільше зближення під усяким оглядом з московською мовою. „Єдинство руского язика”

ка", цю чорносотенну концепцію, як бачимо, і советська Москва вважає за „вищу мовну форму” і кінцевий етап на шляху до злиття мов!...

г) Щоб „злиття” переводилося скоріше й без перешкод, Москва перервала суцільність українського та білоруського мовних обширів, виселивши з прикордонного пасу в ширині около 50 кілометрів українців та білорусинів і сколонізувавши його москалями. Таким чином, Москва спарцелювала на ділі український та білоруський народи на дві частини, та змагає, обмеженням ввозу і вивозу українських та білоруських книжок, до припинення всякого духового зв'язку й виміни думок між українцями та білорусинами по обох боках кордону, щоб чим мога скоріше „спарцелювати” також і їх мови, витворюючи дві літературні мови українські та білоруські.

Б) Другим етапом — це злиття всіх інших мов у Советському Союзі з московською. Ця москалізаційна праця вже переводиться і є в повному русі. Обіймає вона, з одного боку, старі літературні мови висококультурних народів тюрко-татарських і грузинського, а з другого боку — молоді літературні мови народів, що почали відроджуватися після останньої революції.

Так, наприклад, стару літературну мову азербайджанську-турецьку проголошено витвором буржуазії й створено кількадесять „літературних мов” з кожного говору й нареччя азербайджанської мови. А тому, що ті нареччя розуміється, не мають готової термінології, то Москва присилувала, щоб уся московська термінологія без змін була прийнята в тих нових літературних мовах! Ця метода „парцеляції” літературної мови вбиває глибоким клином московську мову і її термінологію в живі мови поневолених народів, утраквізує і обмосковлює їх. Так само вся так звана „націоналізація”, якою пишасться Москва, як розв'язкою національного питання — той дозвіл недавно відродженим народам творити власною мовою свою літературу — це на ділі є тільки утраквізація — етап до повного обмосковлення, бо їм і накинула Москва обов'язкове вживання московської термінології!

При всій цій москалізаційній політиці під гаслами: „націоналізації”, „уніфікації” обмосковлене царатом робітництво виконує завдання мовних ударників. На цю ціль — „уніфікація з московською мовою” — настановлений весь апарат комуністичної артії, держави, війська, школи, преси, літератури та науки, передовсім мовознавства, якого єдиним завданням стало: встановити для Москви найдоцільніші й найуспішніші методи техніки злиття мов.

Б) Таким чином московський пролетаріят продовжує мовну політику московського царату що-до української мови і що-до всіх інших поневолених мов колишньої царської Росії. А що-до української мови зокрема, московський пролетаріят є сумлінним виконавцем царського указу з року 1876-го.

II.

Ці наукові підсумки становища української мови в советській Україні вимагають від усіх українців без різниці політичних переконань, а в першу чергу від політичної еміграції УНР, стати одним спільним фронтом і піднести свій голос проти поневолення нашої мови Москвою.

Український нарід, хоч і знаходиться в тяжкому становищі, не є безборонний. Ми маємо на еміграції легальний уряд України, маємо цілий ряд, еміграцією створених, наукових осередків, що своєю працею здобули собі пошану Західньої Європи. Ми маємо на українських етнографічних землях в Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини зорганізоване наше громадянство, з політичними проводами, з науковими і культурно-політичними осередками. Далі маємо ще заморську еміграцію в Канаді та Америці, яка, певне, подасть і свій голос до спільного протесту.

Маємо один шлях потягнути Москву до відповідальности за переслідування української мови перед світовою політично-громадською опінією. А саме, советська Москва є „членом” Ліги Націй, а це членство дає їй не тільки права, але й накладає обов'язки.

Поневолення української мови, поневолення всіх інших мов підбитих Москвою народів: карельців, інгерманландців, комі, білорусинів, татар, туркестанців, грузин, азербайджанців, мов горців Кавказу і т. д. це нечуване варварство нашого століття, це є дикі практики, яких не застосовують в своїх колоніях цивілізовані держави. І Ліга Націй, коли не хоче згнєбити свої завдання перед цивілізацією і людством, мусить стати трибуналом і посадити в Женеві московських большевиків на лаву оскаржених та потягнути їх до відповідальности.

Виникає тепер питання, як зорганізувати оборону нашої мови перед жєневським трибуналом.

Дуже відповідальне завдання падає тут на уряд УНР і на всю політичну еміграцію, що разом творять сумління нашого народу. Думаємо, що уряд УНР повинен:

1) Виготовити відповідний меморіал до Ліги Націй проти поневолення української мови і просити визначення комісії для розслідування справи;

2) Закликати Головну Еміграційну Раду до зорганізування масового протесту по всіх осередках еміграції проти поневолення української мови. Відповідні резолюції треба пересилати до секретаріату Ліги Націй. Особливу увагу треба прикласти до того, щоб делегації обійшли з інформаціями і протестами міністерства закордонних справ, посольства і амбасади, міжнародні культурно-політичні й наукові осередки, навіть знаних славістів і мовознавців у Лондоні, Римі, Парижі, Берліні, Варшаві, Букарешті, Празі, Відні, Будапешті, Софії, Гельсінґфорсі з проханнєм піддержати заходи уряду УНР перед Лігою Націй.

3) Скоординувати свою акцію проти поневолення україн-

ської мови з акціями інших поневолених народів та їх урядів і виступити на міжнародньому форумі разом з ними спільним фронтом. В цьому напрямку повинен керівничим центром стати „Прометей” — Ліга поневолених народів — і йому суголосні організації.

4) Ціла ця акція української політичної еміграції повинна знайти розуміння у всіх українців без різниці політичних світоглядів та розвинутися передовсім у двох напрямках:

А) на українських етнографічних теренах Польщі, Румунії і Чехо-Словаччини:

а) Галичина і її науково-культурні осередки — повинна перебрати на себе провід керівничий і діловий тих українських етнографічних земель по-за Ризькою границею та повинна створити діловий осередок з наукових сил, — бо вся дальша боротьба на міжнародньому форумі відбуватиметься передовсім у науковій площині.

б) Цей осередок мав би завдання перевести шляхом викладів, лекцій, пресовими артикулами працю над освідомленням українського громадянства, яке китайським муром відділене від совєтської України і не знає, що там діється з українською мовою. Сполучена мусить бути ця праця з акцією широкого народного протесту про поневолення української мови, при чому бажаним є, щоб центральні культурних організацій, всі „Просвіти-читальні”, „Луки” та взагалі товариства переслали до Ліги Націй свої протести з жаданням, щоб Ліга Націй визначила спеціальну комісію мовознавців для розгляду цієї справи.

в) Парламентарні репрезентації мають можливість жадати від урядів Польщі, Чехо-Словаччини й Румунії попертя-жадання що-до розгляду цілої справи в Женеві, вони мають змогу звернути увагу європейської opinio на цю актуальну справу шляхом інтерпеляцій в парламентах, меморіялів до Ліги Націй і заклик до Англо-Українського Комітету в Лондоні.

г) Бажано, щоб наукові товариства зложили свої протести не тільки перед Лігою Націй, тако-ж перед академіями наук усіх народів і видали ще особливий заклик до славістів і мовознавців усіх народів піднести свій голос проти поневолення української мови.

Б) Дуже важливе завдання припадає нашій заморській еміграції в Канаді й Америці. Наша суспільність в Канаді має змогу звернути увагу на те варварство переслідування української мови Британського Уряду і має змогу апелювати до Ліги Націй підсилити оборону української мови. Наше громадянство в Америці мусить масовими протестами, спрямованими до уряду З'єднаних Штатів, завершити цю оборону.

Це в стислих рямках плану тієї праці, яка стоїть перед українською політичною еміграцією і всією українською суспільністю.

Хай до 1 вересня 1936 року, до відкриття нової асамблеї Ліги Націй в Женеві, не знайдеться ні однієї української орга-

нізації наукової, культурної, громадської, жіночої, студентської, спортової, що не надіслала б свого протесту до секретаріату Ліги Націй в Женеві!

**

Вершком боротьби проти обмосковлювання, перед Другою Світовою Війною, був Прометеївський Мовознавчий Конгрес 1935 року, від 31, травня до 2, червня в Варшаві в палаті УМСУ, що була подарована американцями. Почесним головою Конгресу був Леон Васілевські, відомий соціалістичний діяч і перший міністр закордонних справ Польщі. З'їхались були мовознавці всіх поневолених Москвою народів, прийняли одногolosно випрацьовані резолюції, що були переслані до Ліги Націй і до Міжнародної Установи Інтелектуальної Співпраці в Женеві. В обороні тодішньої сталінської мовної політики став тодішній „чеський” професор Роман Якобсон, а сучасний бувший професор Гарвардського Університету (див. нашу працю п. н. *“The Nationality Problem of the Soviet Union and Russian Communist Imperialism”*, pages 163 — 182, 426 — 455. 1952, Bruce Publishing Company).

Друга Світова Війна перешкодила нашій боротьбі проти Москви.

Опинившись в Америці, ми негайно відновили боротьбу проти теорії Марра та обмосковлювання, перед Американським Товариством Модерних Мов і його конвенціями. Москва зрозумівши, що Америка й вільний світ божевільною теорією Марра можуть осмішити все советське мовознавство, відкликала указом Сталіна (червень 1950 р.) мовознавчу теорію Марра. Дивись нашу працю: *“Reasons for the Revocation of Marr's Linguistic Theory by Stalin”*, June 1950. *Proceedings*, Vol. II. 1955). Але на практиці Москва всією силою продовжувала здійснювання обмосковлювання немосковських мов в СССР, а навіть боролася за всесвітню роллю московської мови, як першої світової мови пролетаріату. (Див. нашу статтю п. н. *“The Soviet Drive for World Domination of the Russian Language”*. *Proceedings*, Volume I, Shevchenko Scientific Society, New York 1952, pages 44 — 53). Проф. М. Камарі вжив концепцію „зональних мов” для продовжування обмосковлювання жертв московського імперіялізму. Цю добу обмосковлювання Москва й досі продовжує; з ідеї „московської зональної мови” вилупилась під сучасну пору концепція „двох рідних мов” для всіх немосковських поневолених народів. Вся семантична акробатика „зональної мови” і її пристосування до

старого московського культурного імперіялізму і мовоїдства, є з'ясована у згаданій нашій праці.

Так, як стара ЧЕКА весь час змінjala назву: Г.П.У., Н.К.В.Д., М.В.Д., К.Г.Б., але не свою суть, так само й цілі мовної й культурної політики Москви є незмінні чи вони переводяться під гаслом Маркса, чи Марра, чи „зональної мови”, чи „десталінізації”, чи „відлиги” — це переконливо доводить програма створення „єдиного неділимого совєтського народу” з московською розговірною мовою. А комуністична семантика — це складова частина і знаряддя цього процесу. Крім цього в совєтській пресі часто вже уникається й термінів „українець — український” й підмінюється їх терміном „радянські люди”, „радянський народ”.

Але справи нашої культури й мови в УССР під сучасну пору виглядають багато гірше. Рівнобіжно з нищенням мови й культури йде й ліквідація всіх ознак фікційної „суверенності” УССР. Москва спішиться, щоб за параваном назви „Україна” зникла й „Малоросія”, а постала „істинна Росія”, через фазу „совєтського народу”.

Вересневий пленум Ц.К. КПСС 1965 р. ліквідує майже всі права „Союзних Республік” у ділянці народнього господарства, а 3. серпня 1966 р. Верховний Совет зліквідував у всіх республіках „міністерства” загальної освіти. Це нові московські заходи в напрямі тотальної централізації влади в СССР на взір старої царської Росії. Постановою Верховного Совету з 24. грудня 1966 р. зліквідовано з тодішніх 31 міністерств УССР — 25. Їх змінено на філії „все-союзних міністерств”, так, що „суверенній” УССР залишилося лише п'ять!

Русифікацію шкільництва звать „інтернаціональним вихованням”, а московська мова проголошена Партією як „друга рідна мова” для всіх немоскалів. (Подібно й Гітлер творив „культ” німецької мови між, поневоленими народами під час війни). Пригадаймо ще, що закон Верховного Совету з 17. квітня 1959 р. зробив в Україні мову навчання приватною справою батьків і самих учнів і, що весь партійний апарат Москви в Україні всією силою переводить повне московщення всього життя міст і містечок. Щоби збагнути стан по містах України, треба призадуматись над фактом, що навіть у Львові діє лише 56 українських шкіл, але аж 29 московських шкіл обслуговує дітей апаратчиків московського імперіялізму. Це значить, що половина шкіл є московська — на кошт України.

Недавно був зліквідований Москвою і філіял „Акаде-

мії Наук УРСР” у Львові — старе Наукове Товариство ім. Шевченка, щоби це не утруднювало своїми традиціями обмосковлювання науки й міста. Цей філіял перенесено на зросійщену Донеччину, де він вже вповні перейде на московську мову. Центром систематичного калічення української літературної мови є „Академія Наук УРСР” зі своїми словниками та змаганням послідовно затирати в українській мові й правописі всі відміни від московської мови та всі її питоменності. Учителям доручено „перемішувати” в розмові у школі українську мову московськими словами.

Чого ж дивуватись, що „Правда” (дійсне значення „Брехня”) з 21. лютого 1967 р. називає вже Україну „Придніпров'єм” — щось на зразок „Привислянського Края” для Польщі за царської Росії, а часто називає Україну „Югом”, як за царських часів.

Перші два томи (а буде їх дванадцять!) „Истории СССР с древнейших времен до наших дней”, видання Советської Академії „Наук” розпочали нову фальсифікацію всієї історії Сходу Європи; появляється Іловайщина у велетенських розмірах, що її осередком є „Россія”.

Чого ж дивуватись, що на п'ятому з'їзді письменників Л. Новиченко мусів поборювати московського комуністичного погромщика „теоретика” А. Агеева. Він домагався ліквідації немосковських національних мов в СССР й переходу всіх письменників на московську мову. Агеев не був осамітнений, йому прийшли на допомогу деякі московські мовознавці, що навіть встановили чергу, коли окремі мови мають бути проковтнуті та перетравлені Москвою.

І все це відбувається за димовою заслоною конституційної „рівноправності” всіх мов та комуністичного „гуманізму” з гаслами „миру і братерства народів”. Все це твориться за димовою заслоною різних „українських роковин” в ЮНЕСКО для баламучення еміграції та вільного світу. Які то вільні та щасливі, в порівнанні з українським народом, є півдикуни в найтемнішій Африці! Доживемо до тієї хвилі, коли африканські делегації боронитимуть в „Об'єднаних Націях” права української мови в її „суверенній” державі! Це було б дійсно гідне святкування 50-ліття „Зрадянської України”.

Навіть серед українців, що живуть поза „суверенною” УССР в сателітних краях і користають з прав меншостей в Румунії, Чехо-Словаччині, ба й Польщі, нищення української мови й культури та її обмосковлювання викликають справедливе обурення, бо й за царату такої дикої русифікації української мови історія не знає. Це обмосковлю-

вання України обурило навіть комуніста Антона Вербу, що в „Нашій культурі”, додатку до варшавського „Нашого слова”, за грудень 1966 року, у передовій статті про П'ятий З'їзд Письменників — написав:

„Коли ж дивитися на справу з моральної точки зору, то ліквідацію національних мов і культур, треба розглядати, як негуманне явище. Адже ж людина відповідними законами охороняє навіть маловартісні рослини й тварини, охороняє пам'ятки архітектури. Як-жеж можна погодитися з фактом нищення людської мови, людської національної культури...”

Далі А. Верба назвав Агєсва й Спільку „мовоїдами” що:

„своїми теоріями приносять тільки сором нації, з якої ви-йшов Чернишевський, Герцен і Ленін! Для нас цілком ясно, що ліквідації національних мов і культур можуть домагатися тільки космополіти, або великодержавні шовіністи”.

Для нас у вільному світі, є цілком ясно, що ліквідації мов і культур є ціллю великодержавного московсько-комуністичного імперіялізму. Його вершком був Ленін, що його родовід веде прямо до жандарма Ніколая І-го, до горлоріза Петра І-го і Івана Грізного та їх опричників.

Тут ми подали лише найголовніші факти продовжування плянової акції Москви для обмосковлювання України. З преси знаємо про всі прояви в УССР завзятого спротиву проти цього українських мас, письменників і інтелігенції. Але наша суспільність почастіє невідома того, що вже від десятиліть пропаганда Москви про „відлигу” баламутить частину української еміграції у вільному світі, як це сталося перед Другою Світовою Війною. Щоправда, ця частина в порівнанні до цілості еміграції тепер далеко менша, ніж була тоді.

Але наша пересторога: ніколи не недооцінюймо фахівців Москви для народовбивства й провадження психологічної війни. Ніколи не легковажмо їхнього гльобального плянування для знищення, і закордоном противників червоної Росії — ССРСР, загрози для сучасного московсько-комуністичного імперіялізму, не легковажмо московського плянування для розкладу й знищення політичних еміграцій колоніяльних народів Москви у вільному світі і в першу чергу еміграції української, включно з мордуванням політичних діячів. Коли взяти до купи всі заходи московських фахівців у цих справах, то виходить на яву, що українцям і всім поневоленим народам Москва готує таку саму долю, що їм лагодив Гітлер для створення свого

Третього Райху: повне знищення! А Москва має в ділянці народобивства на Сході Європи й Азії заслужене місце і досвід: народобивство Новгороду, Інгерманляндії, татарів... та історично стверджений канібалізм при здобуванні Сибіру. (див. Walter Kirchner "An outline — history of Russia". Barnes & Nobel 1948, page 49).

Для дальшого „спокійного перетравлювання” України, Москва хоче за всяку ціну розложити українську спільноту у вільному світі, а зокрема політичну еміграцію, хоче провокаціями підірвати її морально, розброїти її, розбити на табори, ворогуючі, а не співдіючі, створити своїх зраданофілів і зрадянців, що їх руками хоче спаралізувати ідею Вільної України. Головний наступ є звернений, на частинний розклад, політичного українського сектора Канади, на Америку, на НТШ, на УККА, на наші Св. Церкви. Це цілком зрозуміло, бо саме тут в країні Вашингтона, політична еміграція й старі українці-американці досягнули найбільші політичні успіхи, що звернули увагу світу на українську справу: комісія Керстена в Конгресі, вікопомна резолюція про поневолені Москвою народи із щорічною проклямацією Президента Америки Тижня Поневолених Народів, закон про пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні і його здвигнення, щорічні молитви в Конгресі для вшанування 22. Січня — проголошення Української Суверенної Державности.

Так, ми живемо в новій фазі боротьби московського імперіялізму проти української національної ідеї. Наступ іде головно на політичну еміграцію і її змагання. Для дальшого нищення і знищення української нації в окупованій Україні, Москва вирішила знищити її українську політичну еміграцію і моральним розкладом допровадити її хоч би до частинного розбиття, з явною метою, щоб вона:

1. визнала московську Малоросію за Україну і схвалила політику Москви в окупованій Україні;
2. щоб припинила дальшу боротьбу за Україну Т. Шевченка, І. Франка й Лесі Українки;
3. щоби скапітулювала перед московським імперіялізмом і під проводом московських агентів поборювала українську політичну еміграцію у вільному світі, яка продовжує боротьбу за визволення України.

В цій новій фазі Москва застосовує випробовану тактику й методи, що їх уживали її агентури по Першій Світовій Війні для підірвання в Україні і в екзилі Уряду УНР і української еміграції у вільному світі. (Добрий нарис роботи комуністичної агентури є у „Вітчизні”, ч. 12, 1956).

Тоді Москва висилала „дипломатичні” місії „самостійної” зрадянської України, Авсема у Берлін, Кошюбинського у Відень, Шумського до Варшави, Корнійкука до Лондону і т. д., вони робили „контакти” та створили тодішніх „радянوفілів”. Москва фінансувала пресові органи й журнали в Європі, Америці й Канаді, вона організувала в Європі по університетах марксистські гуртки, запрошувала всіх до повороту для „будування української соціалістичної культури”... І всюди йшла ставка на „презренного малороса”, на продавних журналістів, на кандидатів для московських посад... А згадаймо такі факти, як візита Скрипника у Львові, спроба опанувати українську кооперацію, літературне й партійне життя в Західній Україні, всі подвиги консула Лапчинського у Львові!! Кожний зі старої генерації пам’ятає, як навіть чолові діячі й науковці тоді „переорієнтувались” і цим тяжко підірвали українську науку й еміграцію, що мала так великі можливості й завдання у вільному світі. І кожний пам’ятає, як їх всіх Москва пізніше зліквідувала.

Це другий раз Москва розіграє тепер у вільному світі стару партитуру своєї агентурної симфонії, для закріплення своєї імперії і успішного поневолення України.

Успіхи Москви поважні — вона може бути задоволена: „Дурний покупець — це дар Божий!” — вчить московська приповідка.

Почалося з пресовими органами, організацією агентурного Товариства Закордонних Зв’язків в Києві, як філії московського центру політичної розвідки і провокацій. Були вислані майстри гопака, бригада Колосової, приятні зустрічі, — обійми й цілування з висланниками Москви, що замордувала Петлюру, Коновальця, Митрополитів Липківського й Шептицького, С. Єфремова, Бандеру, що виморила голодом шість мільйонів українських селян, зруйнувала українські Церкви, знищила сотні письменників, науковців та священників і владик, — цілувались вони так, що аж губи пухли... Деякі наші професори і студенти, що їх батьки, або й вони, колись мабуть вийшли на еміграцію, щоб боротись за академічну свободу для української науки — повпроваджували „дипломатів” ворожого режиму в американські і канадійські університети. Ці дипломати — агенти давали себе запрошувати до деяких українських установ і домів „патріотів” на приятні прийняття. Бувало, що навіть оплескувано у вільній Америці оди на честь Леніна й Кастра. Націоналкомунізм — неохвильовизм в Америці домагається визнання сучасної Малоросії як правного континуїтету

УНР. Під впливом таких діячів у Австралії вже спрваджують для українських шкіл советські підручники.

Успіхи цієї акції немаловажні. Антикомуністичний фронт послаблений, низка науковців перестала боронити Україну і її права перед академічним світом. Вони перестали навіть уживати своїх українських академічних титулів, а в наукових працях про Советський Союз почали називати поневолені Росією народи „меншостями”, щоб підкреслити, що національна проблема є внутрішньою справою Советської Росії, чим обезцінюють Резолюцію американського Конгресу про поневолені народи. Вершком цього було твердження в „Сучасності” (липень 1966), де І. Костецький заявив, що „визнає беззастережно двомовність” в Україні.

Ось до чого дожила політична еміграція: донька ката України Сталіна — Светлана втікла з ССРСР у вільний світ, шукаючи Бога й волі, а деякі, радянофіли розвалюють собі голови поклонами у вільному світі перед Москвою і комунізмом... І Ленін знав цю породу наших зрадянців і їх оцінив ще за царату:

„Ніхто не винен в тому, що він народився рабом. Але раб, що не тільки цурається прагнень до своєї свободи, але виправдовує і прикрашує своє рабство — такий раб є холуй і хам, що викликає стихійне почуття обурення й огиди”...

Дуже галасливий табір радянофілів завдячує свої успіхи в еміграції почасти семантичним ошуканствам. В цій ділянці вони успішні ученики Москви. Дійшло вже до такого, що кожна людина, яка сміє боронити значення слова „українець”, заповіти Т. Шевченка, І. Франка чи Лесі Українки, негайно таврується зрадянцями як „екстреміст”, „реакціонер”, „фанатик”, „тоталітарист” — всі ці слівця перенесені з комуністичного словника та його лже-семантики. Слова „визволення”, „анти-комунізм”, „боротьба”, „проти-московська революція” у зміновіховському таборі української еміграції вже набрали згідливого ба й іронічного значення. Культ Шевченка й Франка, чи Лесі Українки і їх правдивих ідей стає „реакцією”. Тільки перелицьовані у Москві і перецензуровані Шевченко — Франко — Леся Українка чи Олесь заслуговують на „пошану” еміграції. Їхні ідеї і заповіді пробують заступити своєю балаканиною Коротичі, Драчі, Павлички...

Ці радянці (зміновіховці) витворили на зразок московських комуністів для одурманення еміграції й свою мову з протилежними значеннями. Про це можна укласти ці-

лий словничок: ілюзії — стали реалітетами, стремління до розбиття громади — змаганням до громадської єдності, спроба встановити диктатуру меншости — це демократія, і т. д., а значення „комуністичний поплентач” — ховається в термінах „прогресист”, „активіст” — і т. д.

І так ми вступили в „нову добу” еміграції, що її історики назвуть добою великої анархізації духа, коли частина еміграції явно вже відреклася дійсних ідей Шевченка — Франка — Лесі Українки й свідомо б'є поклони перед кривавою Москвою на позорище й посміхвище всім народам, що шанують волю і народоправство. І б'ють вони ці поклони перед Москвою, кажучи, що це перед Києвом, в той сам час, як Москва генеральним наступом на українську мову, культуру й націю викреслює її з громади слов'янських рівноправних націй. Так Москва зі своїми Кочубеями — зрадянфілами вшановує у вільному світі півстліття нашої державности...

Щоб цю добу зради і явище еміграційної лже-семантики оцінити, треба застановитися над тим з яких частин склався цей анти-Шевченківський, і анти-Франківський фронт сучасних москвофілів-зрадянців в Америці.

Перший складник цього фронту: старе галицьке й „карпаторуське” москвофільство, виплекане колись царатом щорічними „пособіями” сотків тисяч рублів. Тепер цю хронічну проказу відродила Москва, виплекала поміж еміграцією нео-Наумовичів, нео-Головацьких і нео-Духновичів.

Другий складник це частина нової еміграції з підсоветської України. Це постарілі, невилічими бувші комсомольці й комуністи. Поміж цією еміграцією заховалися й старі малороси, що між собою розмовляють „на общепонятном” і припадком попали між українців. Вони дали нам „непередрішенців”, „федералістів”, і „східняків” та „Визвольну Раду” й партії Айзика Дон Левіна.

Третій складник це деякі професійні політики, що їх підтримують американські хлібодавці.

Ось так постала в Америці в нашій сучасній добі матеріалізму ця „спільнота інтересів”, що дала нам вже навіть поміж науковцями, зарозумілих ідеологів денационалізації під гаслами „інтернаціоналізму”, „дружби народів”, й „культурного обміну”. Вони є свідомими чи несвідомими носіями тієї московської Малоросії, що комуністичні агітатори звать „Радянською Україною”, та вимагають, щоб ми у вільному світі „мирно співжили” й підпорядку-

вались комуністичному імперіялізмові, що переводить за-
гладу української мови, культури і нації.

Так, українці у вільному світі, зокрема в Америці, опи-
нилися в фантастичній дійсності. Ми були свідками неса-
мовитих зустрічей та пописів словоблуддя і лже-семантич-
ної акробатики, як підстав для тих культобманів. Хто це
ті „гості”, що приїжджають з „Радянської України”, хто
вони ті „орденоносці”, і за що їх Москва вшанувала „ор-
денами”? Чого вони приїзять? Чому й навщо вони на-
прошувалися на відкриття пам'ятника Шевченкові у Ва-
шингтоні?

Уважно призадумаймося над тим, як московські кому-
ністи оцінюють американських культобмінників.

У „Дніпрі” Борис Сергієнко все це, як на долоні, ясні-
сінько, авторитетно викладає у своїй статті „Боротьба не
вщухає”:

„Розвідки роблять ставку лише на тих, хто ідейно й мораль-
но не стійкий, кому властиві кар'єризм, егоїзм, авантюризм,
прихильність до пиття, розпусти, прагнення до наживи тощо.
Агенти ворога із числа іноземців, що приїзять у нашу країну,
під час зустрічі з радянськими громадянами, вишукують таких
людоців, беруть їх на облік, відбирають їх адреси, номери теле-
фонів та інші дані, доповідають все у розвідках. А тих, на
кому зупинилась розвідка, згодом вивчають більш детально.
Для вивчення використовуються і приїзди іноземців до нас
і виїзди радянських людей за кордон і „дружне” листування
і листування на ґрунті спільного захоплення філіателією,
джазом...”

Таких „культурних діячів” — фахівців розвідки висил-
лає Москва до нас в Америку. Ці фахівці мають славні
сторінки в Америці, їх дійсно варто прочитати: “The shame-
ful years. 30 years of Soviet espionage in the USA”. December
1951 — видано Американським Конгресом, або James Burn-
ham “The Web of Subversion”. Ото ж склад і цілі культоб-
манців ясні, що на їх чоло Москва ставить або стероризо-
ваних наївняків, або дітваків, як принаду для еміграцій-
ної рибки... А самі американці лагодять таким „делега-
ціям” культурних „діячів” і „дипломатам” зустрічі з суго-
лосними „діячами і фахівцями”. Нашим нещастям є те,
що ці суголосні діячі згуртували біля себе таке число
москвофілів, наївняків та політичних дітваків, що стано-
вить для Москви цілий табір з найширшими можливостя-
ми для дальшого розкладу громадянства й політичного
життя в Америці.

І в цій атмосфері зустрічей, заслинених сентиментальніс-

тю, московські Сташинські накидають своїм жертвам „радянський” світогляд і семантику зради та виконують чоловіче завдання для Москви: нищення української політичної еміграції у вільному світі. Вони вже навіть диктують українській еміграції умови для „діалогу” й забороняють ставити всякі „дражливі питання” московським агентам про дійсний стан в Україні...

Чи вистачить у тверезій частині української суспільності у вільному світі сили волі, гарту й завзяття протистояти цій московській диверсії, щоб побороти створення „Малоросії” на еміграції та знівечити московські пляни для розвалу української самостійницької політичної еміграції?

Не сумніваюсь, що наша здорова громада глибоко відчуває, що революція в Сове́тах незакінчена і, що наступ на її дія назріває й прийде; вона знає, що московсько-комуністичний імпералізм з історично-філософської точки зору засуджений на загибель. Бо від жидівських, грецько-римських-християнських часів по сьогоднішній день європейська історія намагалася розв’язати тільки два питання: а) перше — це свобода людини, сумління, народу, нації, церкви; б) друге — як створити охорону цієї свободи якоюсь понаднаціональною організацією, як колишня Ліга Націй чи сучасні Об’єднані Нації, які на жаль зведені на нівець Москвою.

Тому та величезна більшість української політичної еміграції переконана, що її безкомпромісова боротьба за волю України наскрізь відповідає напрямові і законності історичного процесу, і що її патріотизм-націоналізм є національно й соціально визвольною силою дійсного людського поступу проти чорної реакції комуністичної Москви, що відновила для вдержання своєї імперії, методи Івана Грізного і його опричників.

Українці і всі поневолені Москвою народи повинні знати, що вони Москвою засуджені на смерть, що ціль Москви є „злиття мов і націй” і їх обмосковлювання для штучного створювання „советського” народу. Всі вони повинні знати, що московський комунізм є продовженням культурної, мовної програми старої російської Чорної Сотні й погромницького „Союзу Рускаво Народа”.

Великий слов’янський мислитель Тома Масарик у своїх працях переконливо показав, що всі народи, великі й малі, разом з їх мовами й культурами, є природними органами — частинами людства, як його складові первні. Так Моск-

ва в дійсності нищить саму ідею вільного людства своїми народобивствами.

На нашій сумлінню тяжить обов'язок продовжувати у вільному світі боротьбу, яку ми почали в Європі, за правдиву Україну і її зміст, як рівноправну вільну європейську націю, боротьбу, що наш нарід веде в окупованій Україні. Протиставмо московській брехні, що себе зве „правдою”, наукову правду і факти про сучасний стан України та про дійсну суть комуністичної імперії, що колись, як Росія славилася тюрмою народів, а тепер стала їх катівнею. Європейські імперіялізми навіть в Африці такої народобивчої політики проти колоніальних народів не проявили, як це робить комуністична Москва супроти своїх колоній: народобиство, стосоване до цілих народів, їх культур і мов.

Московський християнський філософ Ніколай Бердяєв мав відвагу, у своїй праці про „Джерела московського комунізму” здерти машкару інтернаціоналізму з московського большевизму та ствердити, що він є третім здійсненням московського імперіялізму, по першій — за московського царства, та другім — за імперії Петра. Москва не стала „Третім Римом” християнства, як це легенда голосила, каже Бердяєв, але вона стала осередком месіанізму московського комунізму, що хоче підбити весь світ.

Сьогодні комуністична Москва, в півстоліття своєї кривавої влади може пишатися тим, що створила „перше пекло” антихриста для своїх колоніальних народів.

А що Москва створила для людини в Україні й на еміграції хай читач довідається з книжки Anatoli Granovsky: „I WAS AN N.K.V.D. AGENT”, The Devin-Adair Corp., N.Y. 1961.

XIV.

РЕЗОЛЮЦІЇ

СВІТОВОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ НАУКИ

що відбувся в днях 14-15 листопада 1967 року, з угастю 80 українських науковців — зленів українських наукових установ, організацій і товариств у вільному світі, як теж — у великій більшості — викладачів українських і зужинецьких високих шкіл.

Вислухавши 79 наукових доповідей українських науковців Австралії, Канади, ЗДА і Південної Америки та Європи — Світовий Конгрес Української Вільної Науки одночасно ствердив:

1. В Українській Радянській Соціалістичній Республіці, яка всупереч своїй формальній конституції не є самостійною державою, а окупованою колонією Москви, не існує вільна українська наука. Підпорядкувавши все політичне, громадське і навіть приватне життя комуністичній доктрині, як знаряддю московської великодержавницької політики, — сучасний большевицький режим в Україні запряг також науку виключно на службу інтересам російсько-комуністичної імперії. Тому не існує там академічна свобода наукового вислову, не існує свобода наукових дослідів і проголошування їх дослідів, а вся наука в Україні може існувати і розвиватись виключно в рамках суворої, з Москви керованої, політичної цензури.

2. Щоб позбавити Україну і український нарід їхньої самостійної національно-політичної і національно-культурної та економічної особовости, і доказати нижчий ступінь і залежність України і українського народу від Московщини, — большевицький режим фальшує передусім історію України і її культури. Княжий період Руси-України анектовано до історії Московщини-Росії, промовчується або фальшується всі українські самостійницькі здвиги і прояви протягом всієї історії, а весь новітній період в історії України представляється як якийсь бунт одної реакційної верстви чи як громадянську війну в Росії. Продовжу-

ється підхід до історії України і українського народу, започаткований за царської Росії з тенденційним перекручуванням дійсного характеру визвольного козацького руху та історичної Гетьманщини, фальшується дійсний характер Переяславського договору і зламання його Москвою, визнається далі Івана Мазепу за зрадника та гльорифікується дійсних зрадників України, що пішли на службу Москві. Опльовується національних героїв України з її новітньої історії, фальшуючи їхні діла і слова. На місце історичної правди створено легенди на виправдання московського імперіялізму і окупації України. Той сам підхід існує супроти української літератури. Фальшується і тенденційно переіначується та насвітлюється твори найвидатніших українських письменників, включно з Тарасом Шевченком, Іваном Франком і Лесею Українкою, підтягаючи одних письменників під знаменник комуністичного і русофільського письменства, інших тавруючи як речників „буржуазного націоналізму”. Приписується найсвітлішим постатям української літератури та взагалі української культури такі ідеї і тенденції, що їх вони ніколи не мали та промовчується все, що в їхніх творах звернене проти Москви і її верховодства в Україні.

3. Скасовано самостійність наукової ініціативи і праці Академії Наук УРСР та підпорядковано її цілком Академії Наук СРСР, особливо в ділянках гуманістичних наук, філології, мовознавства і історії. Ворожість супроти Академії Наук УРСР доказано зокрема ганебним спаленням частини безцінного архіву в будинку Академії в Києві.

4. Політику промовчування, фальшування та перекручування проводиться особливо в такому псевдо-науковому творі, як Українська Радянська Енциклопедія (УРЕ), яка своїм духом і змістом цілком відповідає Великій Советській Енциклопедії, з тою різницею, що коли та російська Енциклопедія звеличує будівничих Великого Московського Князівства і царської імперії, то УРЕ хіба зневажає державну самостійність України в усіх трьох її періодах: княжому, гетьманському і новітньому.

5. Знищивши Українську Автокефальну Православну Церкву і Українську Католицьку Церкву — знищено водночас всі осередки духової творчості, існуючі в тих Церквах — їхні бібліотеки, друкарні, видавництва, музеї, архіви і архітектурні пам'ятки.

6. Політику упривілеювання всього, що московське та заборонювання і обмежування того, що українське, стосується також супроти газетних і книжкових видавництв, обмежуючи тиражі українських книжок та засипуючи Україну російськими

книжками і часописами. Це стосується особливо фахових публікацій, свідомо і пляново продовжуючи чорносотенну традицію царських часів, щоб принизити українську мову, як ніби нездатну для друкування наукових творів та принизити український науковий і дослідчий світ.

7. По цій самій лінії засмічується свідомо і пляново українську мову русицизмами та московською лексикою і виключається українські мовні новотвори, базовані на українських мовних первнях. Цю політику стосується і в ділянці граматики і правопису, особливо у відношенні до чужих слів.

8. Радіо і телевізія стоять всеціло на послугах большевицької політики і пропаганди. Українській музиці, пісні і танковій приділено дуже вузькі межі, щоб вони не могли дорівнювати кроку в розвитку тих ділянок культури на світову міру.

З уваги на таку трагічну сучасну дійсність в Україні, особлива роля припадає українській науці і українським науковцям у вільному світі. Вільна українська наука мусить стояти насторожі правди про Україну в її минулому і сучасному. Вона мусить передусім спростовувати фальші, ширені советською пропагандою, якій підпорядкована й наука у Советському Союзі та особливо в Україні. Коли найпершими і головними завданнями всього українства у вільному світі є: (а) творити культурні цінності непроминальної вартости і (б) приєднувати приятелів серед чужинецького світу українській визвольній справі — то українська наука має стояти в першому ряді бойовиків за ті цілі. Хоч українська вільна наука може і повинна проявлятися у всіх ділянках знання і дослідів, проте найбільш упривілейоване місце повинні займати в ній ділянки українознавства, а саме українська історія, література, мовознавство, мистецтвознавство. Поява у вільному світі поважних українських наукових творів з тих усіх ділянок, які проскрибовані під советським окупаційним режимом в Україні, повинна бодай частинно заповнити ті шкоди, що їх вже заподіяла і далі приносить Україні і українському народові, наставлена на знівечення української особовости большевицька влада і підпорядкована їй наука в СРСР. Завданням української вільної науки є в першу чергу ширити поважними творами правду у вільному світі про історію України в всіх трьох її періодах — княжому, козацькому і новітньому, та з свого боку подати правду про історію московського імперіалізму, який кривавими підбоями, агресивними війнами, погромами, ламанням договорів і підступами збудував був царську імперію і відновив її в нинішній комуністичній формі. Найкращим засобом ширення такої правди про Україну і її московсько-

більшевицького ворога є чужомовні видання, і то не поверховного пропагандивного, а суто наукового характеру. Тому українська вільна наука повинна поставити собі за ціль додати до всіх її дотеперішніх немалих надбань ще такі твори, як ось напр. англomовне видання великої „Історії України-Руси” Михайла Грушевського, з доповненням її до найновіших часів, а далі „Історію російського імперіялізму”, „Історію московсько-більшевицької агресії проти Української Народньої Республіки” і т. д. Завданням української вільної науки повинно би стати також виявлення чужими мовами, всіх тих фальшів і перекручень, яких повно в Українській Радянській Енциклопедії. Українська вільна літературна критика мусить протидіяти фальшуванню ідейного обличчя корифеїв української літератури, а то й фальшування тексту їхніх творів у виданнях у УССР. Українське вільне мовознавство мусить боротися проти калічення української мови, проти засмічування її русицизмами та російською лексикою в ім'я „возєднання” українського і московського народів і „злиття націй” в СССР з одною російською культурою.

Для переведення своєї просто історичної місії, українська вільна наука повинна діяти суцільно і одностайно, об'єднаними українськими науковими силами, спільним плянуванням і об'єднаними фондами. Українські вільні науковці мусять також дати відпір впертим зусиллям Москви та її режимовим вислужникам з УССР, які хочуть розкласти українську вільну громаду, засіяти серед неї зерна незгоди і підготувати ґрунт під радяно-фільські чи навіть зміновіховські прояви. Граючи на сентиментах до всього що українське та покликаючись на такі формальні акти, як конституції СССР і УССР, чи приналежність УССР до Об'єднаних Націй, — більшевицька пропаганда намагається внести заколот у світ вільних науковців. Однак їх величезна більшість здає собі напевно справу з тих ворожих намагань та вмє розрізнати такі пропагандивні документи як згадані вище советські конституції, — від тієї дійсности, якою є окупаційний стан в Україні.

П'ятдесятиріччя Української Національної Револуції повинно причинитися до переведення консолідації у вільному українському науковому світі та до ліквідації деяких неприродних і нездорових явищ, які унеможливають одностайне плянове діяння всіх українських вільних науковців.

Тому Світовий Конгрес Української Вільної Науки звертається з пламенним закликом до Світового Конгресу Вільних Українців підтримати українську вільну науку, як фортецю бо-

ротьби за перемогу української правди, та натаврувати перед світом той глум і те знуцання, які діють в Україні під тамошнім, Москві підпорядкованим режимом, — супроти української науки, супроти вільного мовленого і друкованого слова та супроти українського незалежного духа.

Закінчуючи ці резолюції Світовий Конгрес Української Вільної Науки таврує ганебну видачу підсоветського науковця Володимира Ткаченка владою Великої Британії — большевицькому посольству в Лондоні, для насильного повороту його до Советського Союзу. Водночас Світовий Конгрес Української Вільної Науки завзиває правительства демократичних країн вільного світу уділяти всім втікачам із Советів, зокрема науковцям і письменникам, повного захисту і оборони, та уможливити їм працю на університетах і дослідчих інститутах вільного світу.

ПРИМІТКА: У Світовому Конгресі Української Вільної Науки не брали участі: УВАН, Українське Історичне Товариство і Європейське Наукове Товариство ім. Шевченка в Сарселі.

З М І С Т

Передмова до другого видання	I
Список жертводавців	IX
Передмова до першого видання	1
Зміст першого видання	3
Бібліографія	4
Загальне означення поняття мови	5
Літературна мова, її початок і розвиток	10
Розвиток московської літературної мови	18
Розвиток української літературної мови	21
Переслідування української мови Москвою	26
Українська мова в часі світової війни, революції та віднова української державности	34
Москва завойовує Україну й руйнує українську державність	38
Москва поневолює українську мову	52
Від цькування до погрому української мови	185
Москва поневолює мови інших народів СРСР	213
Ідеологічна підстава москалізаційної політики червоної Москви	252
Українська мова в Советській Україні	260
Доба по другій світовій війні	271
Резолюції Світового Конгресу Української Вільної Науки	313
Зміст другого видання	318

* * *